

ἐγὼ ἐσηκώθηκα διὰ νὰ τοῦ ἀποκριθῶ καθὼς ἔπρεπε, ὅμως μὲ ἐμπόδισεν ὁ Δελιγιάννης καὶ ὁ Παπᾶ Φλέσσας, καὶ ἔτσι ἀνεχώρησε καὶ ἔπαυσε αὐτοῦν τὸ ζήτημα.

Σὲ δύο ἡμέραις ἀκοῦμε ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος κάθεται ἐπὶ θρόνου πρόεδρος. Ἀκούοντας ἡμεῖς ὅτι ἔκατσε πρόεδρος, μᾶς ἐφάνη παράξενο, γιατί οὔτε τὰ ἀρχεῖα ἔδωσε, καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸ θὰ ἐχάλαγε. Λέγει ὁ Δελιγιάννης: «Ἄσε νὰ τὸν ρήξωμε πολιτικῶς». Τοῦ εἶπα: «Καλᾶ... πολιτικῶς δὲν ρήχνεται, μόνε ἐγώ, ἐγὼ ἔχω τὸν τρόπον, θέλει βία τὸ ρήξιμό του». Κάθεται τρεῖς ἡμέραις κοντὰ-κοντὰ πρόεδρος. Ἐπάνω σὲ τούταις ταῖς τρεῖς ἡμέραις ἡ γνώμη τοῦ Βουλευτικοῦ ἦτον νὰ τὸν κάμουν πρόεδρον καὶ νὰ τὸν στείλουν μὲ τὸν Α. Δελιγιάννην εἰς τὴν Πορτογαλίαν διὰ βασιλέα καὶ μᾶς προσκάλεσαν νὰ κάμωμε συνέλευσιν εἰς τοῦ Πανούτσου Νοταρὰ τὸ σπίτι. Ἐκάλεσαν καὶ μένα. Μέρος Βουλευτικοῦ συνάχθη, ὁ Δεσπότης Ἀρτης, ὁ Παπᾶ Φλέσσας, Δελιγιάννης, ἐμαζώχθησαν ἕως τριάντα ὅλοι, ἐγὼ καὶ ἐχασομέρησα καὶ ἐπῆγα ὅλοστερνά. Ὡμιλοῦσαν μέσα, ἐπῆγα καὶ ἐγὼ σὰ νμὲ προσκάλεσαν. Μπαίνοντας μέσα ἐπροσηκώθηκα καὶ μοῦ εἶπαν νὰ κάτσω στὴν ἀπάνω μεριὰν ὡς Ἀντιπρόεδρος, τοὺς εἶπα: «Κάθομαι ἐδῶ», καὶ ἔκατσα στὴν πόρτα. Παύουν τὴν ὁμιλίαν καὶ κάνουν σιωπὴ ἕως δέκα λεπτά. Τοὺς εἶπα: «Ἄν ἔχετε καμμία μυστικὴ δουλειὰ καὶ σὰς ἀντίσκοφα, νὰ πάγω νὰ σεργιανήσω ἐγώ». Μοῦ ἀπεκρίθησαν: «Ὁχι, ἔχομεν ὁμιλίαν νὰ εἰποῦμεν, καὶ σὰν ἔντεσες ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ Ἀντιπρόεδρος νὰ εἰπῇς τὴν γνώμην σου». Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα: «Τί ἀνάγκη ἡ γνώμη μου νὰ τὴν δώσω; Εἰς μερικὰ ἐρωτᾶτε τὸ Ἐκτελεστικὸ, εἰς ἄλλα ὀχι, τί πάει νὰ εἰπῇ αὐτό;» Ἐπετάχθηκε ὁ Ἀρτης: «Σὲ ποῖο δὲν σ' ἐρωτήσαμε;» — «Δὲν μ' ἐρωτήσατε ὅταν ἐβάλατε καὶ πρόεδρον τοῦ Βουλευτικοῦ.» — Ἐνα μῆνα προτῆτερα ὁ Ἀρτης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτον εἰς τὰ μαχαίρια. — «Τὸ Βουλευτικὸ, λέγει ὁ Ἀρτης, ἦτον χηρευόμενο.» Ἐγὼ εἶπα: «Ἐχάθηκα τόσοι πατριῶται νὰ βάλετε, μόνε νὰ βάλετε τὸν Ἀρχιγραμματέα;» Μὲ ἀπεκρίθηκε: «Δὲν εἶναι κανένας προκομμένος σὰν τὸν Μαυροκορδάτον». Καὶ ἐγὼ τοῦ εἶπα: «Μοῦ φαίνεται καὶ κουβεντιάσαμε, καὶ μοῦ λέγεις τόσα γιὰ τὸν Μαυροκορδάτο... πῶς εἰς ἕνα μῆνα ἐγίνε καλός;» Ἀπεκρίθηκε: «Ὁ καλὸς εἶναι καὶ κακός». — «Σὰν τὸν ἐκλεξες γιὰ καλόν, πάρτον εἰς τὴν Ἀρταν, ὅχι ἐδῶ εἰς Ἑλλάδα, καὶ μὴ μοῦ βροντᾷς τὸ πόδι, γιατί βροντᾷ τὸ σπαθὶ καὶ σοῦ κόβω τὸ κεφάλι.» — Εἰς τὸν θυμὸν μου λέγω τέτοια. — Ἀκούοντας ὁ Δεσπότης σηκώνεται νὰ φύγῃ: «Σὰν δὲν μᾶς θέλετε τοὺς ξένους...» καὶ φόρεσε τὰ πασουμάκια του. — «Προφάσεις εἶναι αὐταῖς διὰ τοὺς ξένους, αὐτὰ εἶναι τῆς φαντασίας σου λόγια», καὶ ἔτσι διαλύθηκε ἡ ὁμιλία.

Τὴν ἴδιαν ὥραν ἐπῆγα εἰς τὸ σπίτι μου, καὶ ἐβγήκε καὶ ὁ Δελιγιάννης, καὶ ὁ Δελιγιάννης ἔβαλε ἀστυνομία στὸ σπίτι μου νὰ μὴ κρᾶξω τὸν Μαυροκορδάτο. Ἐστειλα νὰ ἔλθῃ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὸ κονάκι μου, ἦτον τὸ βράδυ-βράδυ. Μπαίνοντας ὁ Μαυροκορδάτος, ἦλθε καὶ ὁ Ἀναγνώστης. Ἐκάτσαμε οἱ τρεῖς, καὶ ἐκλείσαμε τὴν πόρτα καὶ ἀρχίνα νὰ εἰπῶ τοῦ Μαυροκορδάτου:

«Διατί νὰ κάμης αὐτό;» Αὐτὸς ἀρχίνησε νὰ μοῦ ἀπολογηθῇ μὲ τὰ γέλοια τὰ συνειθισμένα, καὶ μοῦ λέγει ὅτι: «Εἶναι συμφερότερον διὰ τὸ ἔθνος τὸ Βουλευτικὸ παρὰ τὸ Ἐκτελεστικόν». «Σοῦ λέγω τοῦτο, κύριε Μαυροκορδάτε, ὅτι ἐσυναναστράφημεν σαράντα ἡμέρας εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, καὶ δὲν ἠμπορῶ... σοῦ λέγω, μὴ καθίσης πρόεδρος, διότι ἔρχομαι καὶ σὲ διώχνω μὲ τὰ λεμόνια, μὲ τὴν βελάδα ποῦ ἦλθες». — Καὶ ἐβγήκα εἰς σουλάτσο. Ὁ κύρ Ἀναγνώστης, ὅπου ἔμεινε ὀπίσω, τοῦ εἶπε: «Ἐντεσα ἐγὼ καὶ ἐγλύτωσης, εἰμὴ θὰ σὲ ἐσκότωνε» — καὶ ἔρρηξε τὸ φαρμάκι του καὶ αὐτός. Τὴν ἴδια νύκτα ἐπῆρε τὰ πλυμένα του ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἐπέρασε στὸ Κρανίδι καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ὑδραν.

Ὅταν ἦτον εἰς τὴν τάξιν τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐδόθη ἡ ἄδεια νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ δάνειον. Ἐκάμαμεν τὴν πρᾶξιν διὰ τὸ δάνειον πρὶν νὰ διαιρεθοῦμεν τὸ Βουλευτικὸ μὲ τὸ Ἐκτελεστικόν. Ἐμεινα μερικαῖς ἡμέραις εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἐπῆγα εἰς τὴν Μεσσηνίαν διὰ νὰ συνάξω τὸν ἔρανον ὅπου εἶχαμεν ρήξῃ διὰ νὰ βασιτάξωμεν τὰ στρατεύματα εἰς τὰ Δερβένια. Εἰς τὴν Δημητσάναν ἦτον συναγμένοι διὰ τοὺς προσόδους καὶ ἐκεῖ ἐπιάσθησαν τοῦ Κολιόπουλου οἱ ἄνθρωποι μὲ ἀνθρώπους τῶν Δελιγιανναίους. Ἐκεῖ ἔρρηξε ἕνας στρατιώτης τοῦ Κολιόπουλου καὶ ἐλάβωσε τὸν Ἀνάστο Δελιγιάννη. Ὁ Κανένος, ὅπου ἦτον διωρισμένος διὰ τὰ Δερβένια, ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὴν Καρύταιναν. Εἰς τὴν Καλαμάταν ἀρρώστησα ἐγώ, ἀρρώστησε καὶ ὁ Κανένος, καὶ ἐγύρισαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν ἀναφανδὸν νὰ ἐχθρεύονται οἱ Δελιγιανναῖοι μὲ τὸν Κολιόπουλον. Ἐγὼ δὲν ἤθελα τὸ κακὸ οὔτε τοῦ ἐνός, οὔτε τοῦ ἄλλου, ὁ ἕνας ἦτον συγγενὴς μου καὶ ὁ ἄλλος συμπεθερός μου.

Τὸ Ἐκτελεστικόν, συνθεμένον ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, Σωτῆρ Χαραλάμπην καὶ Μεταξᾶν ἔμεινε τρεῖς μῆνες εἰς τὴν Σαλαμίνα, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν. Ἐκεῖ ἐσμίξαμεν, ἦμουν ἀκόμη ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἐνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ὁ Πάνος ἔλαβε διαταγὴ νὰ πᾶρῃ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Βουλευτικοῦ. Ὁ Θεοδωρὴς Ζαχαρόπουλος, ὁ ὁποῖος ἦτον φρούραρχος τοῦ Βουλευτικοῦ τοῦ κόμματός των, ὑπερασπίσθη καὶ δὲν τὰ ἔδωκε τὰ ἀρχεῖα, ἀπ' ἐκεῖ τὸ Βουλευτικὸ ἀνεχώρησε διὰ τὸ Κρανίδι. Ἐκεῖ ἔρρηξαν τὸ Ἐκτελεστικόν, ὅπου ἦτον ἐκλεγμένον ἀπὸ τὴν Συνέλευσιν τοῦ Ἀστρους, καὶ ἐδιώρισαν τὸν Κουντουριώτην, πρόεδρον τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Ἰωάννην Κωλέττην, Π. Μπότση καὶ Α. Σπηλιωτάκη. Ἐπειτα ἐμβήκαν εἰς τὰ καράβια, καὶ ἔστειλαν εἰς τὸ Ναυπλίον διὰ νὰ παραδώσῃ ὁ Πάνος τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου. Αὐτὸς ἀπεκρίθηκε ὅτι: «Ἡ Κυβέρνησις τοῦ ἔθνους τοῦ ἐμπιστεύθηκε καὶ εἰς τὸ ἔθνος μόνον χρεώσεται νὰ τὰ δώσῃ». Καὶ ἔτσι ἄρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Αὐτοὶ ἦταν ἕνα μέρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ἐνόμιζαν ὅτι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ κρημνίσουν τὸ Ἐκτελεστικόν. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἔλεγεν, ὅτι αὐτοὶ παρέλαβαν τὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τὸ ἔθνος, καὶ δὲν ἔχει δικαίωμα ἕνα μέρος βουλευτῶν νὰ κάμῃ ἄλλην κυβέρ-

νησιν, — τὸ ἄλλο μέρος τῶν βουλευτῶν ἦτον εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ἦτον τότε ἀπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, πρόεδρον, τὸν Σωτῆρ Χαραλάμην, Ἀνδρέαν Ζαΐμην καὶ Ἀνδρέαν Μεταξᾶν. Ἐγώ, ὅταν ἤμουν εἰς τὸ Ναύπλιον, πρὶν νὰ ἀρχίσῃ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, εἶχα δώσει τὴν παραίτησίν μου ὡς Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διότι ἐπροβλεπα αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἡ παραίτησί μου ἔλεγεν ὅτι εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀντιπροέδρου ἂς βάλουν ἄλλους πατριώταις, μόνον τὸν Κολοκοτρῶνην δὲν ἤμποροῦν νὰ μὴ βγάλουν.

Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου ἐπολιορκεῖτο καὶ δευτέραν φορά νὰ πῶ τοὺς Κορινθίους καὶ Σταΐκον. Οἱ Τοῦρκοὶ τῆς Κόρινθου ἐξητοῦσαν νὰ ἔλθῃ ὁ Κολοκοτρῶνης νὰ παραδοθῶν. Ἐταί ἐπῆγα καὶ ἕκαμα συνθήκην, ν' ἀφήσουν ὅλα τοὺς τὰ πράγματα καὶ νὰ πάρουν τὰ ἄρματα τοὺς καὶ νὰ τοὺς μπαρκάρω νὰ τοὺς στείλω εἰς τὴ ν.Σαλονίκη. Ἔτσι ἐδέχθησαν. Τοὺς ἐμπαρκάρησα εἰς τὸ Καλαμάκι εἰς δύο Σκλαβούνικα καὶ ἕνα Κεφαλονήτικο. Οἱ Κορινθιοὶ μὲ ἐζήτησαν νὰ βάλουν φρούραρχον τὸν Χελιώτην. Τὸν ἔβαλαν προσωρινῶς, ἕως ὅτου νὰ διατάξῃ ἡ κυβέρνησις. Τὰ χρήματα, τὰ ὅποια εὐρήκαμεν εἰς τὴν Κόρινθον τὰ διεμοίρασα εἰς ὅλους τοὺς Κορινθίους. 1823, μῆνα Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον.

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταιναν νὰ συμβιβάσω τὸν Κολιόπουλον μὲ τοὺς Δελιγιανναίους, ὅπου ἦτον εἰς πόλεμον. Ὁ Δημητράκης Δελιγιάννης ἐμάζωξε στρατιώτας καὶ ἐπῆγε νὰ χαλάσῃ τὸ χωριὸ τοῦ Παλούμπα, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ σπιτία τοῦ Κολιόπουλου. Ὅταν ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταιναν, ἔγραψα νὰ ἔλθῃ ὁ Μεταξᾶς διὰ νὰ εἰρηνεύσουν ὅπου ἐτρώγοντο, ἦλθεν. Ἔτσι εὐρηκεν ἀφορμὴν τὸ Βουλευτικὸ ὅτι ἐπῆγεν ὁ Μεταξᾶς εἰς τὴν Καρύταιναν χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ Βουλευτικοῦ, τὸν ἔκαμαν ἐκπτώτον, καὶ ἔτσι τὸ Ἐκτελεστικὸ δὲν ἦτον πλήρες, καὶ ἕκαμαν τὸ ἄλλο Ἐκτελεστικόν.

Πρὶν νὰ γίνῃ αὐτὸ εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Ζαΐμης, Λόντος καὶ ἄλλοι ἕκαμαν μίαν Ἀχαϊκὴν συμμαχίαν. Ὁ Σισίνης δὲν ἦτον μὲ τὴν γνώμην τοὺς καὶ ἦτον ἐνάντιος. Αὐτοὶ ἐμάζευσαν στρατιώτας καὶ ἐπῆγαν ἐναντίον τοῦ Σισίνη διὰ νὰ τὸν χαλάσουν καὶ νὰ ἐνώσουν τὴν Γαστούνην μὲ τὴν Ἀχαϊκὴν τοὺς συμμαχίαν. Ἔτσι ἀρχισε ὁ πόλεμος. Μαθαίνοντας ἐγώ αὐτό, ἐπῆγα εἰς βοήθειαν τοῦ Σισίνη. Οἱ Ἀνδρείδες ἅμα μὲ ἤκουσαν ὅτι πηγαίνω ἐναντίον τοὺς ἀνεχώρησαν καὶ ἄφησαν τὴν Γαστούνην ἐλεύθερη. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Εἰς τὴν Ἀρκαδίαν ἔλαβα γράμματα ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ μὲ ἔλεγε νὰ προφθᾶσω, καὶ ἔτσι ἐπῆγα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ. Ἐγὼ ὑπεστήριξα τὸ Ἐκτελεστικὸ αὐτὸ ὡς τὸ μόνον νόμιμον, ἔτσι τὸ ἐνόμιζα. Ἀρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Πολιορκοῦν τὸ Ναύπλιον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, στέλνουν καὶ στρατεύματα εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ, μᾶς πολιορκοῦν, κάμνομεν ἕνα μῆνα πολιορκημένοι. Ὁ Λόντος, Νοταρᾶς, Ζαφειρόπουλος, Μπαρμπογλῆς, Γιατράκος, ἕκαμαν τὴν πολιορκίαν. Ὅταν μᾶς ἐπολιορκήσαν μᾶς ἐπρόβαλαν νὰ τοὺς δώσωμεν τὸ Ἐκτελεστικόν, — Πετρόμπεη, Σωτῆρ Χαραλάμης καὶ Μεταξᾶ — νὰ τοὺς πᾶνε κά-

τω. Ἡμεῖς τοὺς ἀπεκριθήκαμεν, ὅτι αὐτὸ δὲν γίνεται, πλὴν ἂν θέλετε, νὰ πάρωμεν καὶ τὸ ἕνα Ἐκτελεστικὸ καὶ τὸ ἄλλο, καὶ τοὺς κρίνομεν, καὶ ὅποιος ἔχει ἄδικον, ἐκεῖνος νὰ παιδευθῇ. Δὲν ἤκουσαν, ἀκολούθησαν διάφοροι ἀκροβολισμοί. Ὁ Κολιόπουλος ἦλθεν ὡς μεσίτης καὶ ἐσυμφωνήσαμεν ὁ Πετρόμπεης νὰ μείνῃ ἀπείραγος καὶ νὰ πάγῃ εἰς τὴν Μάνην, καὶ τὴν Τριπολιτσᾶ νὰ τὴν ἀφήσωμεν εὐκαιρῇ, καὶ νὰ μὴν ἔμβουν μέσα οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους στρατιῶται. Ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ ἐπῆγα εἰς τὴν Καρύταινα, ὁ Σωτῆρ Χαραλάμης εἰς τὰ Καλάβρυτα. Τὸ Ναύπλιον ἐπολιορκεῖτο ἀκόμη. Ὁ Νικήτας ἦτον στοῦ Μπουγιάτι. Ἀκούσθηκε μὲ τὸν Κουντουριώτη, ὁ Κουντουριώτης τοῦ ἐπρόβαλε νὰ γυρίσῃ μὲ τὸ μέρος του, αὐτὸς ἀποκρίθηκε: «Εἰσακουσθῆτε μὲ τὸν μπάρμπα μου, καὶ ἂν ἐνώθῃ, ἐνώνομαι καὶ ἐγώ». Τοῦ ἔγραψα νὰ ὑπάγῃ νὰ ὁμιλήσωμεν. Μὲ ἔγραψε νὰ ὑπάγῃ στοῖς Τσιβέρι μὲ μόνον 50 ἀνθρώπους καὶ νὰ περάσῃ ἀπὸ ἐδικούς τοῦ ἀνθρώπου. Ἐγὼ ὑπώπτευθην καὶ τοὺς ἐκτύπησα

εἰς τὴν Καρύταινα ἐσύναξα στρατιώτας καὶ τοὺς ἐκτύπησα εἰς διάφορα μέρη, ἔπιασα 300 ζωντανούς, χωρὶς νὰ χυθῇ αἷμα. Ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶ καὶ τοὺς ἐπολιορκήσα. Ὁ Γενναῖος, ὁ Κολιόπουλος καὶ ὁ Νικήτας ἐπῆγαν εἰς βοήθειαν τοῦ Πάνου εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἐπέστρεψαν ὀπίσω. Τότε ἦλθε ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ἐσμίξαμεν ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσᾶ. Μὲ εἶπε νὰ γράψω τοῦ Πάνου νὰ παραδώσῃ τὸ κάστρο. Ἐγὼ τοὺς ἀποκρίθηκα, ψω τοῦ Πάνου νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς τυχαδιώκτας, εἰς ἐ-
 ὅτι: «Δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ παραδώσω εἰς τοὺς τυχαδιώκτας, εἰς ἐ-
 σᾶς, ἂν εἴσθε ἱκανοὶ νὰ τὸ βαστάξετε, σᾶς τὸ παραδίδω, καὶ ἔχω
 καὶ 300.000 γρόσια ἔξοδα, εἰς μισθοὺς». Αὐτὸς μ' ἀπεκρίθηκεν
 ὅτι: «Εἴμεθα ἱκανοὶ νὰ τὸ βαστάξωμεν καὶ ἀποκρινόμεθα ὅλα τὰ
 ἔξοδα ὅπου ἔχετε καμωμένα». Καὶ ἔτσι ἔγραψα τοῦ Πάνου καὶ τὸ
 παρέδωκε τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἀνδρείδες, ὅχι εἰς τὴν Κυβέρνη-
 σιν. Τοὺς προεῖπα νὰ βάλουν φρουράν εἰς τὸ Παλαμῆδι ἐδικούς
 τοὺς καὶ ὄχι χαϊμένους. Καὶ ἐκεῖ ἔβαλαν τὸν Φωτομάρα καὶ ἔ-
 πειτα ὁ Γρίβας καὶ ἐγιναν ἐκεῖνα τὰ κακὰ ὅπου ἐγιναν.

Ὁ Πάνος ἦλθεν εἰς τὴν Καρύταιναν, ἐγινεν ἀμνηστία διὰ τὸν Πάνο καὶ ἔτσι ἔλαβε διαταγὴν διὰ τὴν Πάτρα νὰ τὴν πολιορκήσῃ. Ἐκεῖ ἔσμιξεν ὁ Πάνος μὲ τὸν Ζαΐμην καὶ Λόντον. Αὐτοὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι μὲ τὸν Κουντουριώτην, ἐνώθησαν μὲ ἡμᾶς. Ὁ Παπᾶ Φλέσσας ἐβγήκε διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὰς ἐπαρχίας Ἀρ-
 καδίας, Φανάρη καὶ λοιπάς. Τὰ δάνεια ἐδυνάμωσαν τὴν Κυβέρ-
 νησιν τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἡ δύναμις τὴν ἕκαμε νόμιμη. Ἐγραψα
 νὰ ἔλθῃ ὁ Πάνος καὶ ὁ Γενναῖος εἰς τὴν Καρύταιναν διὰ νὰ ἀντι-
 σταθῶν, τὸν Παπᾶ Φλέσσα τὸν ἐκυνήγησαν (ἐπολέμησαν εἰς τοὺς
 Κωνσταντίνους) αἱ ἐπαρχίαι καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἔστει-
 λαν δύναμιν τὸν Βάσον μὲ 800, ἀπαντήθηκαν οἱ στρατιῶται μὲ
 τὸν Πάνο καὶ ἐσκοτώθη.

Ὁ Ζαΐμης ἔφθασε διὰ νὰ ἐμβοῦμεν εἰς τὴν Τριπολιτσᾶν. Οἱ
 Τριπολιτσῶταις ἐφοβήθησαν διὰ τὸν σκοτωμὸν τοῦ Πάνου καὶ
 ἀντιστάθηκαν, τοὺς ἐφοβήρισε καὶ ὁ Κανέλος Δελιγιάννης. Ἡ
 κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη ἐδυνάμωσεν, ἔστειλεν εἰς τὴν Ροῦ-

μελην, ἔφερε τὸν Γκούρα, καὶ οἱ ἄλλοι καπεταναῖοι τῆς Ρούμελης ἐμβήκαν εἰς τὴν Κόρινθον, ἐκυνήγησαν τὸν Νοταρᾶν, ἀπ' ἐκεῖ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κερπενή, χωρὶς τῶν Καλαβρύτων, ἔκλεισαν τὸν Ζαῖμη, ἦλθε καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐναντίον τοῦ Ζαῖμη, τὸν ἐχάλασαν τὸν Ζαῖμη, καὶ ὁ Ζαῖμης, Λόντος καὶ Νικήτας κατέφυγαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαμέλας μ' ἔγραφαν διὰ νὰ μείνω νὰ ὁμιλήσωμεν καὶ μὲ παίρνουν ἀπάνω τους ἂν πάθω τίποτε. Ἐγὼ ὅμως δὲν ἤμουν πλεόν εἰς τὴν Καρύταιναν, διότι ἦλθεν ὁ Κολιόπουλος σταλμένος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι καὶ μοῦ εἶπεν ὅτι νὰ πάμε εἰς τὸ Ναύπλιον διὰ νὰ συμβιβασθοῦν τὰ πράγματα.

Ἐπῆγαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσάν. Ἐκεῖ ἦτον μία ἐπιτροπὴ ἀπὸ τὸν Σκούρτην, τὸν Γ. Μαυρομάτην, καὶ Κ. Ζαφειρόπουλον, καὶ μὲ ἔκαμαν ὅρκους ὅτι νὰ πάγω κάτω νὰ συμβιβασθοῦν τὰ πράγματα καὶ ἀπὸ αὐτά. Ἐνεμπιστεύθηκα ἐγὼ, ἐπῆγα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ εἰς ἓνα δύο ἡμέραις βλέπω νὰ διώχνουν τοὺς ἀνθρώπους μου καὶ νὰ μὲ ἀφίνουν μοναχόν, κατάπληκτον, ἕως ὅτου νὰ μαζώξουν καὶ τοὺς ἄλλους. Μᾶς ἐμβαρκήρσαν εἰς μίαν γολέταν, Γοργώ, ἦτον καὶ ὁ Σκούρτης καὶ μᾶς ἐπῆγαν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκαθήσαμεν δύο ἡμέραις καὶ μᾶς ἔστειλαν στὸν Προφῆτην Ἀγίον Ἥλιον, ἓνα μοναστήρι. Ἐκαθήσαμεν τέσσερους μῆνας. Εἴκοσι ἡμέρας μετὰ τὸ πιάσιμόν μας ἦλθεν ὁ Μπραῖμης εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εἰς τὴν Ὑδραν ἄρχισε νὰ γίνεται ἀπὸ τὸν λαὸν μία ἐταιρία διὰ νὰ μᾶς βγάλουν. Ὁ Κουντουριώτης ἐτοιμάζετο διὰ τὴν Πάτρα, ἔπειτα σὰν ἤκουσε ὁ Μπραῖμης ἦλθεν εἰς τὰ Μοθωκόρων, ἔκαμαν διαταγὰς διὰ νὰ γυρίσουν τὰ στρατεύματα διὰ τὸ Νεόκαστρον. Ἐπῆγεν ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἔστειλε τὸν Σκούρτην ἀρχιστράτηγον εἰς ὅλα τὰ στρατεύματα. Εἶχε μαζί ἓνα ἥμισυ μιλλιοῦνι γρόσια. Τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα ἐκίνησαν καὶ αὐτά, πηγαίνουν εἰς τὸ Νεόκαστρον. Ἐκεῖ βάζουν φρουράρχους τὸν Π. Γιατράκο καὶ Γεωργ. Μαυρομιχάλη. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐπολιόρκησε τὸ Νεόκαστρο, ἔπειτα ἐξεμβαρκήρσεν εἰς τὸ παλὸν Ναυαρίνο, ἐκεῖ ἐκλείσθησαν 1000 Πελοποννήσιοι, στενωχωρημένοι ἀπὸ ζωτροφίας ἐπρόσκυνησαν, καὶ ὁ Ἱμπραῖμης τοὺς ἀφῆσεν ἐλευθέρους. Ἦτον ἐκεῖ ὁ Τσώκρης καὶ ὁ Τζανέτος καὶ ἄλλοι. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐφέρθηκε μὲ γλυκὸ τρόπο εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν διὰ νὰ τραβήξῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ προσκυνήσουν. Ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ λέγῃ ὅτι δὲν πολεμοῦμεν ἂν δὲν βγάλετε τοὺς ἀρχηγούς μας. Τὰ ρουμελιώτικα καὶ σουλιώτικα στρατεύματα μάλιστα, ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Τζαβέλας ἐπρόβαλαν διὰ νὰ μὲ βγάλουν. Ἐκεῖ ἔκαμαν ὅλα τὰ στρατεύματα μίαν ἀναφορὰν καὶ ἐζητοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν μας. Ἐπαρουσίασαν τὴν ἀναφορὰν νεῖς τὸν Ἀναγνωστάρᾶν ὅπου ἦτον Μινίστρος τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὸς τὴν ἔσκισε λέγοντας: «Μὴν ἀνακατώνεσθε σ' αὐταῖς ταῖς δουλείαις, ἀφήσετε αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν εἰς τὴν Κυβέρνησι».

Γίνεται εἰς τὸ Κρεμῦδι πόλεμος καὶ νικῶνται οἱ ἐδικοί μας. Ὁ Καρατάσος ἔκαμεν ἓνα καλὸν πόλεμον. Τότε ὅλοι οἱ ἀρχη-

γοὶ Ρουμελιῶται ἐσυνάχθησαν καὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον διὰ νὰ ὑπάγουν νὰ βοηθήσουν τὴν Ρούμελην, καὶ μάλιστα τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἄρχισε νὰ πολιορκηθῇ. Τότε ἐπῆγαν εἰς τὸν Κουντουριώτην, ἐπῆραν τοὺς μισθοὺς των καὶ ἀνεχώρησαν ἄλλοι διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλοι διὰ τὴν Δυτικὴν. Ὁ Ἱμπραῖμης ἔκαμε ντεσμπάρκο καὶ εἰς τὴν Σφακτηρίαν, καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καθὼς καὶ ὁ Τσαμαδός. Ἐπιάσθησαν εἰς τὴν Σφακτηρίαν μερικοὶ ζωντανοί, ὁ Π. Ζαφειρόπουλος ἐπιάσθη σκλάβος εἰς τὸ Κρεμῦδι, πηγαίνει καὶ ὁ Κ. Ζαφειρόπουλος, πιάνεται καὶ αὐτός, καὶ ὁ Χατζὴ Χρήστος. Τὸ Νεόκαστρον σὰν ἐστενωχωρήθῃ πολὺ, ἔκαμε συνθήκας καὶ παρεδόθηκεν. Ὁ ἐχθρὸς τοὺς μὲν στρατιώτας, χωρὶς τὰ ἄρματα τους, τοὺς ἀφῆσεν ἐλευθέρους, εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τοὺς τὰ ἀφῆσε, καὶ μόνο ἐβάσταξε αἰχμαλώτους τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλην καὶ Παναγιώτην Γιατράκον.

Μανθάνοντας ὁ Κουντουριώτης ὅτι τρατάρει τὸ Νεόκαστρον, ἐμβαρκάρισθηκεν εἰς τὸ Ἀλμυρὸ καὶ ἦλθε εἰς τὴν Ὑδραν. Ἐκεῖ ἐκατέβημεν καὶ ἡμεῖς. Σὰν εἶδαν τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος καὶ τὴν ἐπιμονὴν ὅπου ἔδειχνεν ὁ λαὸς διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσουν, μᾶς ἐλευθέρωσαν. Ἠλθαμεν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Ἐρχόμενοι εἰς τὸ Ναύπλιον ὠρκωθήκαμεν τὸ Βουλευτικόν, τὸ Ἐκτελεστικὸν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτι νὰ ἀφήσωμεν τὰ περασμένα νὰ τὰ λησμονήσωμεν, νὰ ἐνωθῶμεν καὶ νὰ μὴν ἔχωμεν ἄλλην ιδέαν παρὰ νὰ δουλεύσωμεν διὰ τὴν πατρίδα μας. Ἔτσι μ' ἔκαμαν γενικὸν ἀρχηγόν. Ἐσυνάχθηκε τότε τὸ Βουλευτικὸ καὶ τὸ Ἐκτελεστικὸν εἰς ἓνα μέρος καὶ ἐπῆγα καὶ ἐγὼ.

Εἰς τὴν Ὑδραν εὐρισκόμεθα ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Ἀναγνώστης Δελιγιάννης, Κανέλος Δελιγιάννης, Νικολάκης καὶ Δημητράκης Δελιγιάννης, Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης Νοταρᾶς, Γέρο Σισίνης, Χρῦσανθος Σισίνης, υἱὸς του, Μῆτρος Ἀναστασόπουλος, ὁ Γρίτζαλης, ὁ Ἀναστάσης Κατσάρος, ὁ Δημήτριος Παπατσώνης, ὁ Θεόδωρος Γρίβας.

Εἰς τὴν Σφακτηρίαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς ἦτον ἀρχηγός, ὁ Ἀναστάσης Τσαμαδός μὲ δέκα κομμάτια καράβια εἶχε τὴν θάλασσαν.

Η'.

Καθὼς ἐσυνάχθηκε τὸ Ἐκτελεστικὸ καὶ Βουλευτικὸ μὲ ἐπροσκάλεσαν ἐμέ, κ' ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Σεβαστὴ Διοίκησις, ν' ἀκούσετε τὴν γνώμην μου ὅπου θέλει σὰς εἰπῶ. Στὴν Πάτρα, στὴν Κορώνην καὶ στὰ Μοθωκόρων Τούρκος νὰ μὴν ἀκούεται πουθενά, μόνον νὰ εἶναι ὅλο ἑλληνικόν. Τῆς Τριπολιτσᾶς τὸ κάστρο πρέπει νὰ τὸ χαλάσωμε, διὰτὶ δὲν συμφέρει μέσα εἰς τὴν Πελοπόννησον νὰ εἶναι μία τέτοια μάνδρα, διὰτὶ βγάνει ἀπὸ μέσα ὅλο ἐμφυλίους πολέμους, καὶ ὅχι τώρα ὅπου ὁ Ἱμπραῖμης εἶναι μὲ πενήντα χιλιάδες στράτευμα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κρατεῖ τὰ κάστρα τῆς Μεσσηνίας τρία, καὶ κρατεῖ καὶ τὴν Πάτραν καὶ

ἔκαμε καὶ τόσαις νίκαις εἰς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐσκότωσε καὶ τὸν Φλέσσαν μὲ τοὺς πεντακοσίους, καὶ ὁ Φλέσσας ἤμπορεῖ νὰ ἐσκότωσε 1000, καὶ ἔκαψε καὶ τὴν Καλαμάτα καὶ τὰ στρατεύματα ἔφυγαν, καὶ ἔχει καὶ τόσαις νίκαις καμωμέναις. Θὰ ἔλθῃ καὶ στὴν Τριπολιτσά, καὶ σὰν ἔλθῃ στὴν Τριπολιτσά, πιάνει καὶ τὸ κάστρο καὶ τότε χαλάει καὶ ὅλην τὴν Πελοπόννησον, διατὶ εἶναι εἰς τὸ κέντρον». Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Δὲν ἔχουν ἔξοδα». Ἀπεκρίθηκα ἐγώ: «Δότε μου τὴν ἄδειαν, καὶ μὲ τὸν λαὸν τ' ὀχάλῳ διὰ πέντε ἡμέραις, καὶ τότε δὲν εὐρίσκει ὁ Μπραϊμης νὰ κάμῃ φωλιά, καὶ τὸν κτυπῶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη». Ἄν πιάσῃ τὴν Τριπολιτσά δὲν τοῦ χρειάζεται ἄλλη φωλιά διὰ νὰ χαλάσῃ τὴν Πελοπόννησον. Ἐὰν καὶ χαλάσωμεν τὴν Τριπολιτσά, δὲν εὐρίσκει φωλιά καὶ τὸν κατατρέχω μὲ τὰ στρατεύματα τῆς Πελοποννήσου. Τότε ἐνώνονται τὰ στρατεύματα, ἀλλέως δὲν θὰ ἐνώνωνται, διατὶ θὰ φοβοῦνται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη». Καθὼς καὶ ἔγινε.

Αὐτοὶ ὑποπτεύθηκαν ὅτι ἔχω μῖσος νὰ χαλάσῃ ἡ Τριπολιτσά τὰ τεῖχη, καὶ ἀπεκρίθησαν: «Νὰ ἰδοῦμεν». Ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος, ἔκαμα ἀναφορὰν, ἔκαμαν καὶ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, καὶ δὲν ἀκούσθηκα. Τότενες ἔμασα 8000 στρατεύμα. Ἦλθαν τὰ στρατεύματα εἰς συναπάντησίν μου. Οἱ Ἀργῖται εἰς τὸ Ναύπλιον, οἱ Τριπολιτῶται εἰς τὸ Ἄργος, τοὺς ἔλεγα: «Τρέξατε, ἀδελφοί μου, νὰ μὴ μᾶς πάρουν σκλάβους οἱ Ἀραπάδες, δὲν ἔχομεν βοήθειαν εἰμὴ ἀπὸ τὰ ἄρματα μας». — Δοξολογίας εἰς τὸν ὕψιστον ἄνδρα καὶ γυναῖκες. — Ἐστειλα διαταγὴν εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας καὶ ἐσυνάχθησαν διὰ τρεῖς ἡμέραις 8000.

Ὅταν ἦμουν ἀκόμα στὴν Τριπολιτσά, ἦλθεν ἡ εἰδησις τοῦ Φλέσσα. Ἐκαψε τὴν Καλαμάτα ὁ ἐχθρὸς, δυνατός, ἐκυρίευσεν τὴν Μεσσηνίαν. Ἐγὼ ἔπιασα τὰ Δερβενία, ἐπέρασα καὶ ἀπὸ τὸ Λεοντάρι, ἔφτιασα φούρνους, διὰ νὰ κουβάλοῦν τροφὰς εἰς τὸ Δερβένι, ἔφτιασα ταμπούρι δυνατὸ διὰ νὰ τὸν πολεμήσουν. Αὐτὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ εἶδε ὅτι ἤθελε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ Δερβενία μὲ χαλασμόν. Ἐνας Τούρκος Λιονταρίτης, σκλάβος εἰς τὴν Μπολιανήν, ἦτον φευγάτος εἰς τὸν Ἰμπραϊμην, εἶπε: «Ἐγὼ ἡξεύρω ἓνα τόπον νὰ πάμεν ἀπὸ τοῖς πλάταις, νὰ ἀναβοῦμεν εἰς τὸν ἀπάνω κάμπον». Ἔτσι ἐγώ, μὴν ἡξεύροντας ὅτι θὰ περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μονοπάτι, ὅπου ἐγὼ δὲν ἠλπίζα ποτὲ — ὅμως μὲ παρεκίνησε ὅτι οἱ Μεσσηνιοὶ ἦτον τραβηγμένοι εἰς τὰ βουνά, καὶ ἐκίνησα νὰ πιάσω ἐκεῖνην τὴν θέσιν ὅπου ἐπέρασε.

Οἱ Τούρκοι ἐντόπιοι σκλάβοι ἔφευγαν καὶ ὠδηγοῦσαν τὸν Μπραϊμην. Ἐστειλα τὰ ἀνιψίδια μου νὰ τὸ πιάσουν, ἐγὼ ἐκίνησα εἰς τὰ Σαμπάζικα μὲ 80 ἀνθρώπους νὰ μαζώξω τὰ χωριά, νὰ πιάσω τὰς θέσεις. Ἐξημέρωσα εἰς ἓνα χωριό, εἰς τὸ Ἀκοβο, ἦλθαν καὶ ἀπὸ ἄλλα χωριά νὰ πιάσωμεν θέσιν. Δὲν ἔφθασαν τρεῖς ὥραις τῆς ἡμέρας, καὶ μὲ τοὺς ὁδηγοὺς τοὺς Τούρκους ἔπιασε τὸ βουνὸ πρὶν νὰ πάμεν ἡμεῖς μὲ στρατεύμα. Ὁ κόσμος ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριό, σὰν εἶδαν καὶ ἐκαβαλίσκειν τὸ βουνό, ἐτσάκισαν καὶ ἔφυγαν, καὶ ἐγὼ ἤμουν σὲ μίαν ράχην, κ' ἔφυγαν ἀπὸ μπροστὰ μου.

Οἱ Τούρκοι ἐμβαίνουν εἰς τὴν Μπολιανήν, χωριὸ ἀπὸ 250 οἰκογένειας. Οἱ πεζοὶ ἔβαλαν φωτιά εἰς τὸ χωριό, οἱ καβαλλαροὶ ἐκυνηγοῦσαν τὰ παιδιὰ νὰ τὰ σκλαβώσουν, ἀποπίσω ἤρχετο τὸ στρατεύμα. Ρήχνω μιά μπαταριά τουφέκια. Οἱ Τούρκοι ἐφοβήθηκαν καὶ ἐγλύτωσεν ἐκεῖνος ὁ λαός, καὶ ἦτον τὸ μεσημέρι. Ἐκεῖνο τὸ βουνὸ ὅπου ἦμουν ἐγὼ ἦτον δυνατὸ, καὶ τῆς εὐθὺς ἔστειλα διαταγὴν εἰς τὸ Δερβένι νὰ γυρίσῃ ὅλο τὸ στρατεύμα κατ' ἐμέ, διατὶ οἱ Τούρκοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν Μπολιανήν, καὶ τρέξατε νὰ μὴν πιάσουν τὸν κάμπον. Τὰ στρατεύμα ἦτον ὥραις ἔξι μακρὰν, ἐνύκτωσε, καὶ ἐγὼ ἔμεινα τοποτηρητής, νὰ ἰδῶ οἱ Τούρκοι ποῦ θὰ κάμουν. Λαβαίνοντας τὸ γράμμα μου ἐκίνησεν ὁ Γ. Γιατράκος μὲ 800, καὶ τὰ ἄλλα ἐκίνησαν ἀπὸ κοντά, Γενναῖος, Κολιόπουλος, Κανέλος Δελιγιάννης, Παπατσώνης, Ἀρκαδινοί, Γκρίτζαλης, οἱ Τριπολιτῶται, ὁ Κολιός (ἐσκοτώθη). Ἐγὼ ὀπισθοδρόμησα μίαν ὥραν κατὰ τὸν δρόμον ὅπου ἤρχονταν οἱ δικοί μας. Μὲ τὰ χαράγματα ἔφθασε ὁ Γιατράκος, ἔκαμε νὰ πιάσῃ ἓνα χωριό, Δυρράχι, ἐπειδὴ ὑποπτεύθηκε μὴ περάσουν οἱ Τούρκοι κατὰ τὸ Μιστρά. Ἀνεχώρησε καὶ ἐπῆγε. Ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὴν ἰδίαν τοποθεσίαν. Ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης ποῦ ἤξευρε τὸν τόπον ἐπέρασεν ἀπὸ ἓνα μονοπάτι καὶ ἐβγήκεν μπροστὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὰ στρατεύματά μας ἐρχόντανε κομματιαστά. Ἦλθαν ἄλλοι 1000 καὶ τοὺς ἔστειλα καὶ ἔπιασαν κατὰ καταράχια, καρσί τῶν 500 (Κανέλος, Γενναῖος, Γκρίτζαλης, Παπατσώνης), ὁ Κολιόπουλος ἐρχόντανε ἀπὸ κοντά μὲ τοὺς Ἀρκαδινούς καὶ μὲ ἄλλα στρατεύματα, οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν πρῶτ' καὶ ἔκαμαν κατὰ μᾶς, ὄχι κατὰ τὸ Δυρράχιον. Ἀπαντήθηκαν, καὶ τὰ δικά μας δὲν τοὺς βάσταξαν, καὶ ἔκαμαν ρετιράδα κατ' ἐμένα.

Ἐρχάμενοι εἰς ἐμένα, τοὺς ἀποφεκίζω, στέλνω 3000 εἰς τὴν ράχην νὰ τοὺς βαστάξωμεν ἐδῶ. Οἱ Τούρκοι ἦλθαν ἴσια μὲ τὸν Γενναῖον καὶ ἐστάθηκαν. Δὲν τοὺς ἔδιδε χερί νὰ περάσουν ἐμπρός, διότι ἄφιναν τὸ στρατεύμα πίσω. Ἐπιάσθηκαν πόλεμον μὲ Γενναῖον, Κανέλον καὶ λοιποὺς. Οἱ δικοί μας ἔφτειασαν ταμπούρια οἱ 300, καὶ τοὺς ἔβαλε εὐθὺς τὸ κανόνι, μὰ δὲν τοὺς ἔκαμε τίποτε. Ἐγὼ ἐπέρασα μισὴν ὥραν μακρὰ, διὰ νὰ ἦμαι ἀγνάντια τοῦ πολέμου, καὶ ἐπρόσταξα τὸν Κολιόπουλον νὰ πάγῃ βοήθεια εἰς τὸ πρόποδον τοῦ βουνοῦ, ποῦ ἦτον ὁ Γενναῖος ἀπάνω, καὶ ἐπῆγε καὶ ἐπολέμησε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Γενναῖος κατεβαίνει καὶ τοῦ λέγει: «Μπαρμπα, τραβήξου ἀπ' αὐτὴν τὴν θέσιν, καὶ πήγαινε στοῦ πατέρα μου, νὰ δυναμώσετε ἐκεῖ». Ἦλθε ὁ Κολιόπουλος εἰς ἐμέ, ἦλθαν καὶ Ἀρκαδινοί, καὶ εἵμεθα ἓνα σῶμα καλὸ. Ὁ Γενναῖος μὲ τὸ στρατεύμα του πολέμει ὅλην τὴν ἡμέραν. Ὁ Γιατράκος ὅπου ἦτον εἰς τὸ χωριὸ σὰν ἤκουσε τὸν πόλεμον ἦλθε μεντάτι ἀπὸ ἓνα μέρος, καὶ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τοῦ ἔπεσαν ἐπάνω καὶ τὸν χάλασαν. Δὲν μᾶς βόλαε νὰ τοῦ δώσωμεν βοήθειαν, διότι ἦτον βράχοι στὴν μέσῃ. Λαβώθηκε ὁ Γιατράκος, ἐσκόρπισε ἐκεῖνο τὸ στρατεύμα. Περιμένομεν βοήθειαν καὶ ἀπὸ τὰλλα χωριά, πλὴν δὲν ἦλθαν. Ὁ Γενναῖος μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὸ καταράχι ἐπολέμησε καὶ ὅλην τὴν

νύκτα, μά οι Τούρκοι δὲν ἐπῆραν τὰ ὀμπρός.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν στέλνω τοὺς Ἀρκαδινοὺς νὰ πιάσουν ἕνα μονοπάτι, διατὶ εἶδα τοὺς Τούρκους καὶ ἐπίασαν ὅλα τὰ καταράχια. Βλέποντας ὅτι ἔστειλα νὰ πιάσω τὸ μονοπάτι, ἐκίνησαν οἱ Τούρκοι ἐκεῖ. Οἱ Ἀρκαδινοί, ἀφοῦ ἐπολέμησαν, δὲν τοὺς βάσταξαν καὶ ἦλθαν κατ' ἐμένα. Οἱ Τούρκοι ἐπῆραν τὸν κάμπον. Ἡ καβαλλάρια ἢ τουρκικὴ ἦλθεν ἕως εἰς τὸ Λεοντάρι, καίοντας τὰ χωριά. Καμμιά δεκαριά χιλιάδες ἐτέντωσαν ἀπὸ ταῖς πλάταις τοῦ Γενναίου στὸν κάμπον. Βλέποντας ἐγὼ ἐκείνους ὅτι ἐπλεύρων τὰ στρατεύματα τὰ ἐδικὰ μας, ἐκατέβηκα μὲ τὸν Κολιόπουλον ἕνα κάρτο μακρὰν ἀπὸ τοὺς Τούρκους νὰ τοὺς φοβίσω. Δύο μέραις καὶ τρεῖς νύκταις ἅπαντα ὁ πόλεμος. Σὰν εἶδα ὅτι δὲν ἐμποροῦσα νὰ τοὺς κάμω βοήθεια, — μιὰ βρυσούλα ἦτον, δὲν ἐκότταγαν νὰ στείλουν νὰ πάρουν νερό, διατὶ τοὺς ἐφευγαν, δὲν εἶχα πολεμοφόδια, τροφάς καὶ νερό — τοὺς ἔκαμα σινιάλο νὰ φύγουν μὲ φωτιάς. Εἰς ἐκεῖνον τὸ νπόλεμον ἐσκοτώθηκαν πέντε δικοί μας, Τούρκοι ἄρκετοί. Ἐφυγαν οἱ ἐδικοί μας καὶ ἐτράβηξαν κατὰ τοῦ Τουρκολέκα, κ' ἐπῆραν τὰ Δερβένια. Ἡμεῖς ἐτραβηχθήκαμε κατὰ τὴν Καρύταιναν, ὅπου ἦτον τόπος δυνατός. Οἱ Τούρκοι ἐτράβηξαν κατὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐμπήκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Ὄταν ἐφύγαμεν τὸ βράδυ, ἔστειλα νὰ κάψῃ τὴν Τριπολιτσά τὸν Τσώκρη, καὶ δὲν ἐπρόφθασε. Ἀρχίνησε νὰ κάψῃ τὴν πόλιν, ἐφθασε ὁ Μπραϊμης, καὶ ἐπῆρε τῆς Τριπολιτσᾶς τὸ πρᾶγμα ὅλο.

Ἐκατσε ἡμέραις δέκα διὰ νὰ ἀναπαυθοῦν τὰ στρατεύματά του. Ἐκείναις ταῖς δέκα ἡμέραις ἐγὼ ἐσύναξα τὸν Κολιόπουλον, Κανέλον Δελιγιάννην, Παπατσώνην — τὴν νύκτα ὅπου ἐφυγαν ἐσκοτώθηκε ὁ Κολιός, ὅχι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς — καὶ ἐγινήκαμεν ἕως 4500. Ἐξυγώσαμεν κοντὰ διὰ νὰ πιάσωμεν τὰ πόστα, νὰ μὴν τραβήξῃ κατὰ τὴν Καρύταιναν καὶ χαλάσῃ ταῖς χώραις. Ὁ Ζαΐμης καὶ τὸ Ἀρχοντόπουλον ἦτον εἰς τὸ Τορνίκι, ὡς 2000. Οἱ Μιστριώταις καὶ οἱ Ἀγιοπετρίταις μὲ τὸν Ζαφειρόπουλον καὶ μὲ τὸν Π. Μπαρπιτσώτην. Ὁ Ἱμπραϊμης ἐκίνησε, καὶ πάγει εἰς τὸ Ἄργος. Ἀφίνει στράτευμα εἰς τὴν Τριπολιτσά, πάγει στὴν Γλυκεῖα (περιβόλι τοῦ Μιαούλη).

Ἡμεῖς σὰν ἐμάθαμεν ὅτι ὁ Μπραϊμης ἐκατέβηκε στὸ Ἄργος, τοὺς ἔκαμα ἕνα στρατήγημα νὰ ἐβγοῦν ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, νὰ τοὺς πολεμήσωμεν καὶ πηδήσωμεν μέσα. Ἐστειλα τὸν Κολιόπουλον μὲ 1000 νὰ πιάσῃ τὴν μάναν τοῦ νεροῦ κρυφίως, ποῦ νὰ μὴ φαίνεται τὸ στράτευμά του, τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Περιβόρι μὲ 2000, καὶ τὸν Κανέλον Δελιγιάννην, Παπατσώνην καὶ λοιποὺς εἰς τὸ κέντρον, φηλὰ εἰς τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τὴν πόρταν, κρυμμένοι κ' ἐκεῖνοι, ἐγὼ στεκούμουν εἰς τὸ κέντρον. Ὁ Κανέλος, ὅπου ἦτον εἰς τὴν μέσην, νὰ βγάλλῃ πενήντα ἀνθρώπους. Οἱ Τούρκοι βλέβουν ἀνάμεσα Τούρκους νὰ βγοῦν. Ὁ Κολιόπουλος, Γενναῖος νὰ ἐμβοῦν ἀνάμεσα Τούρκους καὶ Τριπολιτσά, καὶ νὰ ἐμβοῦν μέσα ἀπὸ τοῦ Λεονταρίου τὴν πόρταν. Τὸ στρατήγημά μου ἐγίνε ἀνωφελές. Οἱ Τούρκοι ἐβγήκαν ὀλίγοι καὶ δὲν ἄφησαν τὸ κάστρο. Ἐγίνε

καμμιά ὥρα ἀκροβολισμός, εἶδαν οἱ Ἕλληνες ὅτι δὲν ἐβγαίνουν καὶ ἐφανερώθηκαν, κ' ἐπίασαν ταῖς τάμπαις οἱ Τούρκοι.

Τὴν ἰδίαν ὥραν λαβαίνω ἕνα γράμμα ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τ' Ἀνάπλι. Ἡ Κυβέρνησις μᾶς ἔγραφε ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης πάγει εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον, καὶ τὰ στρατεύματά μας νὰ πᾶν κοντά. Ἡμεῖς οὔτε πολεμοφόδια εἶχαμεν οὔτε τροφάς, ἐτρώγαμεν κριάρια καὶ ψάνη, διατὶ τὰ χωριά ἐφυγαν ἀπὸ τὴν τρομάρα τους. Οἱ Τούρκοι τῆς Τριπολιτσᾶς γράφουν εἰς τὸν Ἱμπραϊμην νὰ φθάσῃ. Σὰν ἔλαβα καὶ τὸ γράμμα ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, διορίζω τὸν Δημήτριον τὸν Κολιόπουλον νὰ πᾶμε εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάρωμε τζοπχανέ καὶ τροφαῖς. Ἀφίνω τὸν Κανέλον καὶ τὸν Παπατσώνην μὲ 1500, νὰ φοβίζουν τοὺς Τούρκους. Ἐγὼ μὲ 300 ἐκίνησα νὰ κάμω κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔρρηξε ἕνα νερό καὶ ἐγίνε ἕνα πέλαγος. Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν ἀπὸ μερικὰ χωριά, πίνουν κρασί, τοὺς πιάνει καὶ ἐμέθυσαν, καὶ ἀργοπόρησαν νὰ βγοῦν εἰς τὸ Παρθένι. Ἐστειλα τὸν Κωνσταντῖνον Ζαφειρόπουλον, νὰ μετρήσῃ τ' ἄσκέρι τοῦ Κολιόπουλου ἀπὸ κοντὰ, ἐπῆγα καὶ ἐγὼ. Ἐτράβηξα νὰ ξεμεσημεριάσωμεν εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον. Ἐγὼ ἐκατέβηκα εἰς τὸ χάνι τοῦ Ἀχλαδόκαμπου, νὰ ξανασάσουν τὰ στρατεύματα καὶ ἐγὼ νὰ κινήσω. Ἐγραψα εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ μοῦ βγάλουν τσοπχανέδες καὶ ψωμί εἰς τοὺς Μύλους τοὺς Ἀφεντικούς, νὰ πάγω ἔπειτα εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον.

Ὁ Ἱμπραϊμης ἐκίνησε ἀπὸ τὸ Ἄργος καὶ ἐκοιμήθηκε εἰς τὰ Βρυσάκια. Ὁ τόπος ἦτον σκάπετα. Ὄταν ἐστειλάμεν τοὺς ταχυδρόμους, αὐτοὶ συναπαντήθηκαν μὲ τὴν μπροστέλαν τοῦ Ἱμπραϊμης, καὶ ἐγύρισαν φεύγοντας ὀπίσω, καὶ μᾶς εἶπαν ὅτι ἐφθασαν οἱ Τούρκοι. Ὁργάνισα εἰς τέσσερες κολώναις τὸ στράτευμα, τὸν Βασίλη τὸν τρουμπιετήρ τὸν ἔστειλα νὰ μᾶς κάμῃ σημάδι, ἂν οἱ Τούρκοι εἶναι ὀλίγοι, νὰ βαρέσῃ τὴν τρουμπέτα, ἂν ὅλο τὸ στράτευμα, νὰ ρήξῃ ἕνα ντουφέκι. Ἐπῆγε κ' ἔρρηξε τὸ ντουφέκι. Ὁ Κολιόπουλος νὰ πάγῃ εἰς τὴν Γύρα, ὁ Γ. Ἀλωνιστιώτης νὰ πάγῃ στοῦ Μπέγη τὴν σκάλαν, καὶ ὁ Γενναῖος νὰ πιάσῃ τοῦ Παρθενίου τὴν στράταν, καὶ ἐγὼ εἰς τὴν ἄκραν. Βλέπομεν καὶ ξαγναντάει ὅλο τὸ στράτευμα τοῦ Ἱμπραϊμης ἕως 3000, καὶ ἔπασσε στὸν κάμπον τοῦ Ἀχλαδόκαμπου. Τοὺς ἔκαμε τέσσερες κολώναις κ' ἐκεῖνος ἐμοίρασε τὴν πλειότερη καβαλλάρια κατὰ τὴν Γύρα.

Οἱ Ἕλληνες ἔμου ἀποσταμένοι, ἔμου δὲν εἶχαν ταμπούρια, ἐπέικασα ὅτι θὰ χαλασθοῦμε. Ἄν εἶχαμε ντὴν εἰδήσιν ἀπὸ τὴν νύχτα, καὶ ἤθελε ταμπουρωθοῦμεν καὶ ἔλθῃ καὶ ὁ Ζαΐμης θὰ ἐπολεμούσαμεν καλὰ. Ἐστοχάσθηκα, τὸ στράτευμα νηστικὸ καὶ χωρὶς τσοπχανέ. Ἐβάρεσα ριτηράδα νὰ γλυτώσω τὸ στράτευμα. Ὁ Κολιόπουλος ἐτράβηξε κατὰ τὸ μοναστήρι τὸν Ἅγιο Νικόλα, ὅπου ἦτον δυνατός ὁ τόπος. Βαρῶ τὴν τρουμπέτα νὰ σηκωθῇ καὶ ὁ Γενναῖος, δὲν θέλει νὰ σηκωθῇ. Βλέποντας ὁ Ἱμπραϊμης αὐτὸ ὅτι μένει, ἔβαλε κολώναις κολώναις εἰς τὸν ἄγριον τόπον, ἐγὼ ἐκ νέου διέταξα τὴν ριτηράδα. Βγαίνοντας εἰς τὸ Παρθένι μὲ καμμιά εἰκοσαριά καβαλλαράιους ἐπῆγα νὰ πῶ νερό εἰς ἕνα

χωριά, στὰ Περτσοβά. Ὁ Γενναῖος ἔπιασε ἕνα καταράχι ἀντί-
κρυ τοῦ χωριοῦ στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ μὲ 1500. Ἐκεῖ ποῦ ἐπῆγα
νὰ πῶ νερό, δὲν εἶδα καὶ ἦταν σκάπετα μιὰ βρυσούλα, καὶ ἐ-
πῆγα νὰ πῶ νερό. Οἱ Τούρκοι ἐστάθηκαν στ' ἀμπέλια τὰ Μπερ-
τσοβίτικα, ἕως ὅπου νὰ βγοῦν ὅλοι, καὶ ἡ καβαλλαρία ἡ τούρκι-
κη ἐσκόρπισε στὸν κάμπον, καὶ μᾶς πλάκωσαν στὴν βρύση. Τοὺς
βάλλομεν στὸ ντουφέκι, κ' ἔφυγαν. Ἐτουφεκίσθημεν, στοὺς Ἀγί-
ους... ἐπῆγα καὶ ἐκάθησα ἀντίκρυ τοῦ Γενναίου. Οἱ Τούρκοι δὲν
ἐκστράτευσαν, ἔμειναν ἐκεῖ στ' ἀμπέλια, τὸν ἔβλεπαν τὸν Γενναῖ-
ον, καὶ δὲ ντοῦ πῆγαν ἀπάνω. Τὸ δειλινὸ ἐκάλεσα τὸν Γενναῖον
μὲ τὴν τρομπέτα νὰ ἔλθουν σ' ἐμᾶς, καὶ μὲ τὸ ἐσπέρας ἀνταμω-
θήκαμεν, ἀνταμώνοντας τοὺς λέγω: «Ὁ Κανέλος εἶναι ἐκεῖ θαρ-
ρευμένος καὶ ὁ Παπατσώνης καὶ οἱ Τούρκοι εἶναι ὀλίγοι, νὰ πᾶ-
με ἐμπρὸς νὰ τοὺς σηκώσωμεν, διὰ νὰ μὴ τοὺς κλείσουν οἱ Τούρ-
κοι». Ἐφθάσαμεν, τὸν ἐσηκώσαμεν, καὶ ἐπῆγαμεν κατὰ τὴν Ἀ-
λωνίσταινα ὅλοι.

Ὁ Ἱμπραῖμης ἔμεινε στὴν Τριπολιτσά. Ἐγραψα εἰς ταῖς ἐ-
παρχίαις καὶ ἐσυνάχθηκαν εἰς τὰ Δερβένια 7000. Ἦλθε τὸ Ἀρ-
χοντόπουλο ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Λόντος καὶ εἶχαν τὸ Λεβίδι μὲ 2000
καὶ ἐγὼ εἶχα 5000, τὸν Κολιόπουλον, τὸν Κανέλον, τὸν Παπατσώ-
νην καὶ τὰ Καρυτινὰ στρατεύματα μὲ τὸν Γενναῖον. Ἐμάθαμεν
ἀπὸ ἕνα Τούρκον, ὅτι τοῦ ἦλθε μεντάτι ὁ γαμβρός του μὲ στρα-
τεύματα εἰς τὴν Μοθώνην, καὶ θεὶ νὰ κινηθῇ διὰ βοήθειαν τοῦ Ἱμ-
πραῖμης. Καὶ τότε ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Δερβένια, διὰ νὰ μὴ
περάσῃ πρὸς βοήθειαν. Ἐγραψα ἕνα γράμμα εἰς τὰ Δερβένια,
νὰ ἔλθοι νκ' ἐκεῖνοι εἰς βοήθειαν, τόσον καὶ τὸ Ὑζαῖμ νὰ ἔλθῃ
εἰς τὴν Πάνω Χρέπα, καὶ τὸν Κολιόπουλον τὸν ἔστειλα μὲ 2000 νὰ
πιάσῃ τὰ Βαλτέτσια, καὶ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Παπατσώνην τὸν
ἔστειλα νὰ πιάσουν τὰ Τρίκορφα.

Καὶ τὸ βράδυ ἦλθε ὁ Ζαΐμης εἰς τὴν Ἐπάνω Χρέπα καὶ ἀνα-
ψαν φωτιάς, ταῖς εἶδαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὴν Τριπολιτσάν καὶ ὑ-
πωπεύθηκαν μήπως πιάσουν τὰ Τρίκορφα οἱ Ἕλληνες, καὶ τὴν
αὐγὴν ἀπεφάσισε ὁ Ἱμπραῖμης, καὶ ἔστειλε ἕνα δύο χιλιάδες νὰ
πιάσουν διὰ νυκτὸς τὰ Τρίκορφα. Ὁ Γενναῖος ἐκίνησε, δὲν ἐπρό-
φθασε νὰ πιάσῃ τὰ ταμπούρια ὅλα, παρὰ τὰ μισὰ καὶ τὰ μισὰ ἔ-
πιασε ὁ Μπραῖμης. Ἀρχίνησε τὸν πόλεμον, ἐγὼ ἤμουν εἰς τὴν Πά-
νω Χρέπα, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ καλαβρυτινὰ καὶ κορινθιακὰ στρα-
τεύματα. Ὁ Κολιόπουλος ἐκίνησε νὰ ἔλθῃ μεντάτι εἰς τὸν Γεν-
ναῖον. Ἐστειλε ὁ Μπραῖμης τὴν καβαλλαρίαν, ὅπου ἐθέρισε τὸν
κάμπον. Ἐπῆγε στὴν Σύλιμναν, ὀπισθοχώρησε τὸν Κολιό-
πουλον. Ἦτον κάμπος καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ἀντισταθῇ ὁ Κολιό-
πουλος. Τὰ στρατεύματα ἦσαν εἰς τὰ Βέρβενια 7000, ἄκουσαν τὸν
πόλεμον καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειαν. Ἄν αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς βο-
ήθειαν, δὲν ἔστανε ὁ Μπραῖμης ὅλον τὸ στράτευμα ἐναντίον τοῦ
Γενναίου. Ὁ Ἱμπραῖμης ὅσον ἔστανε ἀπὸ Τριπολιτσά βοήθειαν,
τόσον ἔστανε κ' ἐγὼ ἀπὸ τὸ ἄλλο εἰς βοήθειαν τῶν ἐδικῶν μας.
Ὁ πόλεμος διήρκεσεν ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἕως δύο μετὰ τὸ μεσημέρι,
ἐννιά ὥραις. Κανόνια ἔρριχναν ἐναντίον τὸ ταμποῦρι τοῦ Γενναῖ-

ου. Ὁ Γενναῖος ἐβγήκε δύο φοραῖς ἀπὸ ταμποῦρι διὰ νὰ τοὺς πά-
ρῃ κανόνια, ἀλλ' εὗρισκε πολλὴν δύναμιν καὶ ἐγύρισε ὀπίσω. Τὰ
κανόνια τῶν ἐχθρῶν δὲν ἐπροξενούσαν βλάβην. Εἰς τὸ ταμποῦρι
ἐσκοτώθη ὁ Παπατσώνης, αἱ ἄλλοι δύο-τρεῖς σημαντικοί.

Τὰ στρατεύματα τοῦ Ἱμπραῖμης ἦτον ἕως 20000. Τὸ ταμποῦρι
ὅπου ἦτον ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε φόβον, καὶ ἀφοῦ εἶδαν οἱ Τούρκοι
ὅτι δὲν κάμνουν τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐξαπλώθηκε εἰς ταῖς
πτέρυγαις. Ὁ Παναγιωτάκης Νοταρᾶς, ὅπου ἐβαστοῦσε τὴν πλά-
την τοῦ Γενναίου, ἀνεχώρησε καὶ ἔτσι ἔφυγε καὶ ὁ Γιάννης Νοτα-
ρᾶς μὲ μεγάλον κίνδυνον. Ἐπῆραν τὰ ὀπίσθια τοῦ Γενναίου, καὶ
ἀφοῦ οὐδεὶς, ἔφυγαν ἀπὸ τὸ ταμποῦρι καὶ ἔκαμαν κατὰ μᾶς. Ἡ
καβαλλαρία τοὺς ἔφθασε, κὶ ἐκεῖ ἐχάθηκν 180, καὶ πολλοὶ ση-
μαντικοὶ ἀξιωματικοί, καθὼς Γεώργιος Ἀλωνιστιάτης, Κώστας
Μπούρας, Ν. Ταμβακόπουλος, Χριστόδουλος Ναύτης, Χρήστος Πα-
ναγούλιας, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ Ἕλληνες ἦτον διαλεκτοί, 110 ἀπὸ
τὴν Καρύταιναν καὶ 70 ἀπὸ ταῖς λοιπαῖς ἐπαρχίαις. Ἐστειλα ἕνα
μπαῖρακτάρην Μιχαλάκην τοῦ Ζαΐμη μὲ 30 ἀνθρώπους, ἐβάσταξε
τοὺς Τούρκους καὶ ἐγλύτωσαν οἱ ἐδικοί μας. Τὸ βράδυ ἐπῆγαμεν
εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα.

Ὁ Ἱμπραῖμης, ἀφοῦ εἶδεν ὅτι ἦτον ἐκεῖ στρατεύματα ἑλλη-
νικά, ἔπιασε τὴν Πιάννα καὶ τὸ Χρυσοβίτσι μίαν ὥραν μακρὰ τὸ
ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ εἰς τὴν μέσην εἶναι οἱ μύλοι τῆς Νταβιάς.
Ἀφῆσε τὸν Σουλεϊμάν μπέη μὲ 5000, καὶ ἔφκειασε δώδεκα ταμ-
πούρια, διὰ νὰ φυλάγῃ τοὺς μύλους. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐξαπλώθηκε
εἰς τοὺς κάμπους καὶ ἐθέρισε τὰ γεννήματα, καὶ τὰ ἔμβασε εἰς
τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπῆγε καὶ αὐτὸς ἐκεῖ. Εἰς τὴν Ἀλωνίσταιναν
ἐβγήκαν 100 Ἀράπηδες, τοὺς ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες καὶ τοὺς ἐσκό-
τώσαν ὅλους ἐκτὸς ἀπὸ τρεῖς τέσσερους ὅπου ἔφυγαν καὶ ἔδωσαν
τὴν εἰδήσιν. Ὁ Ἱμπραῖμης ἔμαθε ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς Ἀλωνί-
στειναν, ἐκίνησε μὲ ὅλον τοῦ τὸ στράτευμα εἰς πέντε κολώναις,
καβαλλαράιους καὶ πεζοὺς. Εἶχαμεν σκοπὸν νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὴν
Δημητσάναν, ἀλλὰ δὲν ἐκαταφθάσαμεν.

Τὴν αὐγὴν ἐφύγαμεν καὶ ἀφήκαμεν τὸν Κολιόπουλον μὲ 1000,
καὶ ἐκεῖ δὲν ἐμπόρεσε νὰ βαστάξῃ καὶ ἦλθε στὴ Βυτίνα, καὶ ἀπὸ
τὴν Βυτίνα στὰ Μαγούλιαν. Ἐκεῖ δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ τὸν βα-
στάξωμεν καὶ τὸ στράτευμα ἔσκορπίσθη. Οἱ Καρυτινοί, σὰν ἐμ-
βῆκεν ὁ Ἱμπραῖμης εἰς τὴν ἐπαρχίαν τους, ἐπῆγε ὁ καθένας νὰ
ἀσφαλίσῃ τὴν φαμελιάν του. Οἱ Κορινθιοὶ ἀνεχώρησαν, ὁ Λόν-
τος ἀνεχώρησε καὶ αὐτός, ἐμείναμεν κατὰ περιστάσιν, ἐγὼ, ὁ
Ζαΐμης, Παπασταθόπουλος καὶ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης. Ἐπῆ-
γαμεν εἰς τὰ Λαγκάδια. Ἦλθε ὁ Ζαχαριάδης μὲ τὰ γράμματα,
διὰ νὰ ὑπογράψωμεν τὴν ἀναφοράν, καὶ νὰ ζητήσωμεν τὴν ὑπε-
ράσπισιν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἐπειδὴ καὶ δὲν ἤμπορούσαμεν ἐξ αἰ-
τίας τῶν περιστάσεων νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι καὶ νὰ ὑπογράψωμεν
τὴν ἀναφοράν, ὑπογράψαμεν οἱ ἕξ καὶ ἐβάλαμεν καὶ ὅλων τῶν
ἄλλων τὰς ὑπογραφάς. Εἰς ἐκείνην τὴν περίστασιν εἴμεθα ἀπελ-
πισμένοι, τὰ ὑπογράψαμεν, τὰ ἐδώσαμεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον
ἄνθρωπον, καὶ ἐπῆγε στὴν Ζάκυνθον. Ὁ Ζαΐμης ἀνεχώρησε διὰ

τὰ Καλάβρυτα ὁ Γενναῖος ἐπῆγε διὰ τὰ εὖρη τὸν υἱόν μου Κωνσταντῖνον εἰς τοῦ Ψάθαρη μετὰ τὸν Κανέλον καὶ ἐπῆγαν, ἐπῆραν ταῖς φαμελιαῖς καὶ ταῖς ἐπῆγαν εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὁ Κολιόπουλος ἐπῆγε εἰς τὸ Παλούμπα, ἐπῆρε τὴν φαμελιάν του καὶ ἐπῆγε εἰς τὴν Μονεμβασιά, καὶ ἔτσι διελύθη αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ ἔμεινα μετὰ 30 ἀνθρώπους, καὶ ἐπέρασα κατὰ τὸ Φανάρι.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἔστειλα διαταγὰς, καὶ εἰς τρεῖς ἡμέρας ἐμαζώχθηκαν 2000. Ἐκεῖνο ὅπου ἐχάλαγε τὸ μυαλὸ τοῦ Μπραϊμῆ ἦτον ποῦ μοῦ χάλαγεν ἓνα στρατοπέδον καὶ εἰς δύο ἡμέρας ἐσύσταιν ἄλλο. Ὁ Ἰμπραϊμῆς ἐπῆγε εἰς τὴν νέπαρχία Καρύταινα, ἐπῆγε ἕως εἰς τὰ Καλάβρυτα, Στρέζοβα, καίοντας καὶ σκλαβώνοντας, ἐλεηλάτησε ἕως ἐκεῖ καὶ ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἀπὸ ἐκεῖ μονονυχτὶς ἐπῆγε εἰς τὸν Μιστρά, ἐσκλάβωσε, ἐλεηλάτησε, καὶ ἐκεῖ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκίνησε διὰ τὰ Μοθωκόρων. Ἄφηκα ταῖς 2000 εἰς ταῖς Καρυαῖς, ἐπῆγα ἐγὼ εἰς τὰ Βέρβена, διὰ τὰ ἐμποδίσω τὰ διαλυθόντα οἱ 5000 συναγμένοι ἐκεῖ. Μόλις εἶδαν τοὺς Τούρκους ἐτσάκισαν, εἰς τὰ Βέρβена ἐκλείσθησαν καὶ μερικοί. Ὁ Ἀνδρέας, παῖδι τοῦ Κοντάκη, ἐπολέμησαν, ἐσκότωσαν 15, καὶ οἱ Τούρκοι ἐμβῆκαν εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐπῆγαν μετὰ τὸν Ἅγιον Πέτρον, καὶ διελύθη τὸ στράτευμα. Ὁ Ἰμπραϊμῆς κατεβαίνοντας εἰς τὰ Μοθωκόρων, ἐκτύπησε τὸ στράτευμα ὅπου εἶχα ἀφήσει εἰς ταῖς Καρυαῖς, τοὺς ἐκτύπησε, δὲν τοὺς ἔκαμε τίποτε, καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Κορώνην. Ἐσκοτώθηκαν Τούρκοι 70.

Ἰδοὺ πῶς ἐστάθηκε ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς Ἀγγλίας. Μία φορὰ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τὸν Ρώμαν καὶ μοῦ ἔλεγε, ὅτι ὠμίλησε μετὰ τὸν Ἄδαμ. Ὁ Ἄδαμ τοῦ εἶπε: «Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσπᾶσωμεν τὸν Κολοκοτρώνην ἀπὸ τὸ ἀρχοντικὸν κόμμα;» Τὸ κόμμα αὐτὸ ἐνομιζέτο ἀγγλοδιωκτικὸ καὶ ρωσσολάτρικον καὶ αὐτὸ τὸ διέδιδαν οἱ Μαυροκορδατισταί. Μοῦ ἔγραψε ὁ Ρώμας καὶ μοῦ ἔλεγε τὰ ὅσα τοῦ εἶπε, καὶ νὰ τοῦ γράψω ἰδιοχείρως τὸ φρόνημά μου. Ἐγὼ τοῦ ἀποκρίθηκα ὅτι: «Δὲν εἶμαι ἀγγλοδιωκτικὸς καὶ ρωσσολάτρης, ἀλλὰ εἶμαι φίλος ἐκείνου ὅπου θέλει νὰ κάμῃ τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μου καὶ γίνου ἐγγυητὴς εἰς τὴν ἐξοχότητά του τὸν Ἄδαμ, καὶ ὁ Ἄδαμ ἄς γίνῃ εἰς τὴν αὐλήν του διὰ τὰ φρονήματά μου». Ὁ Ἄδαμ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, καὶ μετὰ μερικὸν καιρὸν ἐκράξε τὸν Ρώμα, ἐκλείσθηκε δύο ἡμέραις, ἔκαμε τὸ σχέδιον τῶν ἀναφορῶν, καὶ τὴν ἔστειλε τὴν μίαν νὰ τὴν ὑπογράψω ἐγὼ, καὶ τὴν ἄλλην ὁ Μιαούλης τὴν ὑπογράψαμεν. Ἐννοεῖτο τὸ ἔθνος συνασμένον εἰς Συνέλευσιν, καὶ ἔτσι τὸ Βουλευτικὸν τὸ Ἐκτελεστικὸν ὑπόγραψαν ὡς ἄτομα, ὅχι ὡς διοικήσεις. Ἐλεγε ὅτι τὸν παρόντα νόμον νὰ ἐκτελέσουν οἱ πρόεδροι τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ὑπογράφηκε πρόεδρος τῶν ἐνωμένων ἐπαρχιῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀρχιστοάτης τῆς Ἑλλάδος. Μιαούλης πρόεδρος τῶν νήσων, καὶ ναύαρχος τῶν κατὰ θάλασσαν ἐλληνικῶν δυνάμεων. Αὐτὴν τὴν πράξιν τῆς ἀναφορᾶς διὰ τὴν Λόνδρον, τὴν ἐπικύρωσε τὸ ἔθνος εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Ἐπιδαύρου καὶ τῆς Τροιζῆνος.

Ἐκαμα διαταγαῖς Μιστρά, Μονεμβασιά, Ἅγιον Πέτρον καὶ ἐσύναξα δέκα χιλιάδες, καὶ ἦλθα καὶ ἐπίασα τὰ Βέρβена, καὶ ἡ γερόντισσα ἡ μάνα μου (εἶχα ἓνα καπετάνιο Χιμαριώτη μαζί της) ἦλθε εἰς τὴν Γεωργίτσι καὶ ἐπέρασε εἰς τὴν ἀκρὴν τοῦ Μιστρά, διὰ τὰ περάσει εἰς τὴν Ἀνάπλι, καὶ εἶχαμε καὶ τὰ δύο τοῦ Σενετζίμπεη παιδιὰ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά ἐνέχυρον, τὰ ἔβαλα εἰς ἓνα τόπον καὶ ἐφυλάχθησαν ἕως ποῦ τ' ἀλλάξαμεν μετὰ τοὺς δύο Ζαφειρόπουλους ἀπὸ τὸν Ἰμπραϊμῆ, καὶ ἐπῆγα καὶ ἀφήσα τὸ στράτευμα εἰς τὰ Βέρβена, καὶ ἐπῆγα νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν φαμελιάν μας, δύο ὥραις τὰ Βέρβена ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρον. Τὸ στράτευμα εἶδε μπουχθὸν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς τὸν κάμπο καὶ εἶπε πῶς εἶναι στράτευμα, καὶ ἐσκόρπισαν, καὶ ὅταν ἐγύρισεν τοὺς ἀπάντησα. Εἶδα ὅτι δὲν ἔκανα δουλειά, ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι νὰ κάμουν στρατιώτας εἰς τὴν Ἀνάπλι, καὶ νὰ δώσουν τοῦ Λόντου, Γενναίου, Κανέλου πληρωματικούς καὶ τότε στέλνω, ἔχοντας ἐκτελεστικὴ δύναμι καὶ μαζώνω καὶ ἄλλα στρατεύματα. Ἐτσι ἦλθαν καὶ ἐσυνάχθημεν ἕως τέσσερες χιλιάδες. ἦλθε ὁ Λόντος, ὁ Κανέλος, ὁ ἐγινῆκαμεν ὡς τέσσερες χιλιάδες, ἦτον εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον.

Τότενες ἔδωκα διαταγὴν τοῦ Ἀντωνίου Κολοκοτρώνη τοῦ νὰ ἔρχωνται νὰ παίρνουν τσοπανέδες, νὰ κτυποῦν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καὶ ἔπαιρναν σημαῖας, ἐσκότωναν, μᾶς ἤφερναν κεφάλια, καὶ ἐπλήρωναν ἓνα τάλλαρον τὸ κεφάλι, ἓνα τάλλαρον τ' ἀγόραζαν ἀπὸ τοῦ ἑσταρτιώτας, καὶ τὰ ἔστειλαν. Καὶ τότενες ἦλθε ὁ Μπραϊμῆς μετὰ ὅλον τοῦ στράτευμα εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀφήκε τὴν δύναμιν εἰς τοὺς Μύλους Δαβιά, καὶ εἰς τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἐκίνησε μετὰ τριάντα χιλιάδες κατὰ τοῦ Μιστρά. Ἐγὼ ἐκείναις ταῖς ὥραις ἔτυχα νὰ εἶμαι εἰς τὴν Ἀνάπλι, διὰ ὑπόθεσιν τοῦ στρατεύματος καὶ νὰ δώσω γνώμην καὶ τῆς Κυβερνήσεως διὰ τροφᾶς καὶ πολεμοφόδια, καὶ ἔτσι ἀποφάσισα μία ἐπιτροπὴ τὸν Κωνσταντῖνον Δελιγιάννην καὶ ἓνα ἄλλον Ρουμελιώτην μετὰ τὸ ἴδιον ὄνομα, καὶ Ἀναστάσην Λόντον, καὶ τοὺς ἔστειλαν εἰς τὸ Ἄστρον καὶ ἔκαναν τροφαῖς καὶ ἐπλήρωναν καὶ τοὺς λουφεντζίδες, καὶ ὅσοι μπουλουξίδες ἔρχοντο, τὸ μηνιατικὸν τοὺς ἔπαιρναν τεσκερέ, καὶ ἐπλήρωνονταν εἰς τὸ Ἄστρον.

Ἐγὼ ἐβγήκα εἰς τὸ Ἄστρον. Ἐκεῖ μοῦ ἦλθε ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἰμπραϊμῆς πάει εἰς τὸν Μιστρά, καὶ ἔγραψα τοῦ στρατεύματος νὰ κινήσῃ διὰ τὸν Μιστρά, καὶ ἐμβῆκα εἰς ἓνα καῖκι καὶ ἐβγήκα εἰς τὸ Λενίδι διὰ τὰ συνάξω στρατεύματα. Ἐτσι ἠκολούθησε, ὅταν ἐπῆγα εἰς τὸ Λενίδι ἔκανα 200 Λενιδιώταις, καὶ ἐβγήκα ἐμπρός, καὶ ἀντάμωσα καὶ ἄλλο στράτευμα, ἕως 4000, Ζαϊμῆς, Λόντος, Γενναῖος, Παναγιωτάκης Νοταρᾶς. Ὁ Ἰμπραϊμῆς ἐπῆγε ἕως ἀπ' ἐξω ἀπὸ τὴν Μονεμβασιά καίοντας, ἐγύρισε εἰς τὴν Ἀπιδιὰ, ἐχώρισε τὸν γαμβρόν του μετὰ 1000 καὶ ἦλθε εἰς ἓνα χωριό. Ἡμεῖς τὸ νύβαρέσαμεν, τέσσερες σκοτωμένοι, καὶ ἐβράβηξε εἰς ἓνα βουνό, ἔκαμε σενιάλο, καὶ ἦλθε τακτικὸν εἰς βοήθειάν του. Ἐπολέμησε μετὰ τὸν Γενναῖον, καὶ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶ.

Ἀπὸ ἐκεῖ τὰ στρατεύματα τὰ τούρκικα ἐκινήθηκαν εἰς τὸ Γεράκι, καὶ οἱ ἐδικοί μας εἰς τοῦ Κοσμᾶ. Ἐδιέταξα ὅλα τὰ στρατεύματα κατὰ τὸν Ἅγιον Βασιλείον νὰ ἀναχωρήσουν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶμεν εἰς πόλεμον ὅλοι οἱ μισθωτοὶ ἀνεχώρησαν μὲ τὰ φορτηγὰ ἕως 3000, καὶ ἐμείναμεν μόνον μὲ 1000. Οἱ Τούρκοι δὲν ἤλθαν νὰ πολεμήσωμεν, ἐτράβηξαν εἰς τὸ Μαραθωνήσι, ἐπῆγε εἰς τὸν Πολυτζάραβον, ἐκεῖ ἀπάντησαν τοὺς Μανιάταις, ἔκαμαν πόλεμον δυνατόν, καὶ οἱ Τούρκοι ὀπισθοδρόμησαν. Εἰς διάφορα μέρη δυνατόν ἐκλείσθησαν οἱ ἐδικοί μας καὶ ἐπολέμησαν χωρὶς νὰ τοὺς κάμουν οἱ Τούρκοι τίποτε. Ἐτράβηξαν ἔπειτα διὰ τὴν Τριπολιτσά, ἐβγήκαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ Βέρβена καὶ τότε ἀνεχώρησε ὁ Ζαΐμης κατὰ τὰ Καλάβρυτα, ὁ Νοταρᾶς διὰ τὴν Κόρινθον καὶ ἐσύναξαν στρατιώτας διὰ νὰ ἀντισταθοῦν τοὺς Τούρκους ἂν πῆγαιναν εἰς τὰς ἐπαρχαίς των, ἕως ὅπου ἔπιασαν τὰ Τσιπιανὰ Κορίνθιοι. Ἐγὼ, ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Λόντος ἐμείναμεν εἰς τὰ Βέρβена. Ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἔρχεται ἀπὸ τὸ Ναύπλιον μὲ 300 ἀνθρώπους εἰς τὰ Δολιανὰ.

Τότε ἀποφάσισα καὶ πέρνω 200 ἀνθρώπους διὰ νὰ πάω εἰς τοὺς Μύλους τῆς Δαβιάς. Ἄφηκα τὸν Γενναῖον, τὸν Λόντον καὶ τὸν Κανέλον εἰς τὰ Βέρβена καὶ τοὺς εἶπα, ὅτι: «Εἰς τόσαις ἡμέραις θὰ ἰδῆτε φωταῖς, νὰ ἔχετε βάρδια καὶ ὅσαις φωταῖς ἔδῃτε μὲ τόσαις χιλιάδαίς εἶμαι καὶ νὰ κάματε καὶ σεῖς φωταῖς διὰ νὰ καταλάβωμε ὅτι τὰς εἶδατε. Καὶ αὐγὴν θὰ κτυπήσω τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Μύλους καὶ ἐσεῖς ὅλονυκτὶς νὰ πιάσετε τὰ Τρίκορφα, καὶ νὰ ἐμποδίζετε κάθε βοήθεια ὅπου θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά». Ἐπῆγα εἰς τὰ Δολιανὰ, ἐπέρασά εἰς τὰ Τσιπιανὰ καὶ τοὺς εἶπα: «Ἄν ἰδῆτε εἰς τὸ δεῖνα βουνὸ φωταῖς, νὰ κινήσῃ ἐκεῖνο τὸ στράτευμα διὰ νὰ πιάσῃ τὴν Πάνω Χρέπα». Ἐπῆγα εἰς τὴν Ἀλωνίσταινα, ἔστειλα πεζοδρόμον εἰς τὸν Ζαΐμην, ὅπου ἦτον εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ τοῦ ἔγραφα, μιὰ ὥρα ἀρχήτερα νὰ ἔλθῃ μὲ ὅσους ἤμπορέσῃ. Ἦλθε μὲ 600 ὁ Ζαΐμης καὶ εἶχα καὶ 1400 καὶ ἐγινήκαμε 2000. Εἶχα σκοπὸν νὰ κτυπήσω τοὺς Μύλους τῆς Δαβιάς διὰ νὰ τοὺς κόψω ταῖς ζωτροφίαις. Ἐρώτησα μερικοὺς Τούρκους, ὅπου ἔπιασαν οἱ Ἕλληνες, πόσοι ἦτον εἰς τὰ ταμπούρια τὰ τούρκικα, καὶ μὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἦτον μόνον 800.

Ἐκαμα τὰ σημεία καὶ τὰ διάφορα στρατεύματα ἤλθαν καὶ ἔπιασαν τὰς θέσεις ὅπου ἦτον εἶχα εἶπῃ, μὲ τὰ χαράματα. Ὁ Θ. Γρίβας ἐζήτησε τὴν θέσιν ὅπου ἦτον ὁ Χασάνμπεης, τοὺς ἔδωσα ὁδηγούς καὶ ἐπῆγε. Ὁ Βασίλης Ἀλωνιστιώτης μὲ τοὺς Ἀλωνιστιώτας πῆγε εἰς τὸ πλευρὸ του, καὶ τὸν Ἀντώνη τὸν Κολοκοτρώνη τὸν ἔστειλα εἰς τὸ Χρυσοβίτσι μὲ 500 διὰ νὰ τοὺς πᾶσουν ἀποπᾶν ἂν δοκιμάσουν οἱ Τούρκοι νὰ ἐβγοῦν ἀπὸ τὰ ταμπούρια διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν ἄλλων Τούρκων ὅπου ἔμελλε νὰ κτυπήσῃ ὁ Κωνσταντῖνος Ἀναστόπουλος, τῆς ἀδελφῆς μου τὸ παιδί. Ἐγὼ καὶ ὁ Ζαΐμης μὲ 200 ἐσταθήκαμεν εἰς τὴν μέσσην τῆς Πιάνας καὶ τῶν Ἀλωνιστιωτῶν, ἐμοιρασθήκαμεν εἰς πέντε θέσεις. Εἰς τὴν Πιάνα εἶναι ἕνας παλιόπυργος καὶ οἱ Τούρκοι τὸν εἶχαν φκείασει ὥς κάστρο, ἦτον 130 Τούρκοι, ἐκείνους εἶχα εἶπῃ νὰ βα-

ρέσουν τὴν νύκτα ἢ εἰς τὴν ράχην ἢ εἰς τὸ χωριό, ἢ μιὰ θέσις ἀπὸ τὴν ἄλλην ὅπου ἐβαστούσαμεν ἦτον μακριὰ δέκα λεπτά.

Ὁ Κωνσταντῆς καὶ ὁ Λεχουρίτης ἐκατέβηκαν μὲ τὰ χαράματα εἰς τὸ χωριό, τὸ ὅποιον ἦτον χαλασμένον ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐπίτηδες, διὰ νὰ μὴ τὸ πιάσουν οἱ Ἕλληνες. Εἰς τὰ πρόποδα τοῦ χωριοῦ ἦταν δύο λόχοι Τούρκοι.

Ἄνοιξε τὸ τουφέκι εἰς τὴν Πιάνα, ἡμεῖς ἐκινήσαμεν εἰς βοήθειαν, οἱ δύο λόχοι ἤλθαν ἐπάνω εἰς ἡμᾶς. Οἱ Τούρκοι βλέποντας ἡμᾶς δέκα καβαλλαραίους ἐνόμισαν πῶς εἴμεθα πολλοὶ καὶ ἐτράβηξαν. Οἱ Ἀλωνιστιώταις ἤλθαν ἀπὸ ταῖς πλαταῖς τῶν Τούρκων, ὁ Γρίβας δὲν ἐστάθηκε νὰ πολεμήσῃ, ἀφοῦ εἶδε τὸν Σουλεϊμάνμπεη. Ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης μὲ τὸν κολφῖνον Πετιμεζᾶ ἐρρίχθησαν νὰ πιάσουν τὸ Κεφαλόβρυσον, τοὺς Μύλους, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ περάσουν ἀπὸ τὰ τούρκικα ταμπούρια. Ὁ μπαίρακτάρης ὁ ἐδικὸς ἡμῶν καὶ τοῦ Ζαΐμη πλησιάζουν εἰς τὰς πτέρυγας τῶν Τούρκων, ὁ μπαίρακτάρης τοῦ Ζαΐμη τοὺς ἐπρωτοτάκισε, ἀφοῦ ἐσκότωσε τρεῖς μὲ τὴν λόγχην τοῦ μπαίρακτιοῦ. Οἱ Τούρκοι ἐμβήκαν εἰς ἀταξίαν, ἀπὸ τοὺς δύο λόχους τέσσεροι μόνον ἐγλύτωσαν, ἐπήραμεν δεκαῆξη ταμπούρια καὶ τὴν σημαίαν των. Οἱ Τούρκοι ὅπου ἦτον κλεισμένοι εἰς τὸν παλιόπυργο ἐτάκισαν καὶ τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους, 130.

Τὸ σῶμα τῶν Βερβένων ἤλθεν εἰς τὴν προδιωρισμένην θέσιν τῶν Τρίκορφων. Ἦτον ἀρχηγοὶ Λόντος, Γιατράκος, Κανέλος, Γενναῖος καὶ Χατζῆ Μιχάλης μὲ τὴν καβαλλαριάν. Εἴκοσι καβαλλαραῖοι ἦτον ἡ πρώτη φορὰ ὅπου ἀρχίσαμεν νὰ κάμωμεν καβαλλαριάν. Οἱ Τούρκοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἐκίνησαν εἰς βοήθειαν τῶν Τούρκων ὅπου ἐπολεμούσαμεν ἡμεῖς, ἐκτυπήθησαν καὶ ὀπισθοδρόμησαν ἀπὸ τὴν καβαλλαριάν τὴν ἐδικήν μας. Τότε ἐπρόφθασε καὶ ὁ Νοταρᾶς εἰς τὴν Ἀπάνω Χρέπα. Ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά καὶ ἀπὸ τὴν Συλίμνα ἐβγήκαν καὶ ἐκτύπησαν τὸν Γενναῖον εἰς τὰ Τρίκορφα, ἀντικρυ τῆς Συλίννας. Ἐπειτα ἀπὸ μίαν πεισματῶδη μάχην ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐσκοτώσαμεν ἕως 70, ἐπιάσαμεν ἐννιά καὶ τέσσερα ταμπούρια, τοὺς ἐπήραν καὶ ἑνδεκα ταμπούρια καὶ τὸ καστράκι τῆς Συλίννας. Ἀπὸ τὸν χαλασμόν των δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐμβουν εἰς τὴν Τριπολιτσά.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων ἔστειλε τέσσερους καβαλλαραίους διὰ νὰ δώσῃ εἶδησιν τοῦ Ἱμπραῖμη, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτοιμάζετο νὰ πάῃ νὰ χαλάσῃ τὰ Σουλιμοχώρια. Ὁ Ἱμπραῖμης ἐκίνησε εἰς βοήθειαν τῶν ἀποκλεισμένων Τούρκων εἰς τὴν Δαβιά. Ὁ Γενναῖος δὲν εἶχε πλέον πολεμοφόδια καὶ ψωμί καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ ἐγὼ εἰς τὸ διάσελο τῆς Ἀλωνίσταινας. Τὴν τρίτη ἡμέρα διέταξα τὸν Γενναῖον νὰ πάρῃ τὸ σῶμα του καὶ νὰ πάῃ εἰς τοὺς κάτω Μύλους κατὰ τὴν Συλίμνα. Ἐκεῖ ἐπῆγε, ἐπολέμησε τέσσερες ὥραις καὶ ἐκυρίευσεν τὸ ὄχυρόματα, καίοντας καὶ τοὺς Μύλους. Ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πενήντα καὶ ἐκυρίευσαν τὰ ταμπούρια.

Τὸ ἄλλο μέρος ἡμεῖς καὶ ὁ Ἀντώνης Κολοκοτρώνης, Γκολφῖνος Γρίβας, Νοταρᾶς, Τσώκης, ἐγαλάσσαμεν τοὺς ἐπιλοίπους

μύλους, καὶ τοὺς ἐκλείσαμεν εἰς ἓνα παληόκαστρο, εἰς ἓνα βράχο ὅπου ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀνέβῃ κανένας. Εἶχαμεν γνώμην νὰ τοὺς κόψωμεν τὸ νερὸ καὶ εἰς δύο ἡμέρας νὰ προσκυνήσουν. Ἀλλ' εἰς αὐτὴν τὴν στιγμήν μᾶς κάμνει φανὸς ὁ Γενναῖος, ὅτι ἔφθασε ὁ Ἱμπραϊμης, καὶ ἐτράβηξε κατὰ τὰ Βέρβενα ὁ Γενναῖος. Ἦλθαν 2000 καβαλλαράιοι, ἐπῆραν τοὺς Τούρκους τοὺς κλεισμένους καὶ τὰ στρατεύματα τοὺς ἐπῆγαιναν πολεμῶντας ἀπὸ τὰ πισινά. Ἐπῆγαμεν, ἀνεχωρήσαμεν διὰ τὰ Βέρβενα, καὶ τὸ Νοταρόπουλο καὶ ὁ Τσώκρης ἔμειναν εἰς τὰ Τσιπιανά. Εἰς τὸν κάμπον τῆς Ταβιάς ἐχαλάσαμεν ὅκτῳ ἡ ἐννιά μύλους, ἀπὸ ἐκεῖ ἄλθαν καὶ ἐπῆγαιναν εἰς τὴν Τριπολιτσά. Τακτικοὶ Τούρκοι ἐχάθησαν εἰς τρεῖς ἡμέρας καὶ εἰς τὰς διαφόρους θέσεις 500, ταμπούρλα 20, πολλὰ μουσκέτα, σημαῖαις τέσσερες, ἄλογα, ἀξιωματικοὶ πολλοί.

Ἡμεῖς ἐπολεμούσαμεν ἐκεῖ, ἀλλὰ εἰς ὅλα τὰ μέρη, εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἐκτυποῦντο οἱ Τούρκοι καὶ δὲν ἔλειπε ἡμέρα ὅπου νὰ μὴ σκοτώνωνται Τούρκοι. Γράφω ἐγὼ ὅμως ἐδῶ ὅσας μάχας ἤμουν παρὼν καὶ ὠδηγοῦσα ἐγώ. Αὐτὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος νὰ κτυποῦν τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ διὰ νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον δὲν ἤμπορούσα, α' διότι δὲν εἶχα ζωοτροφίας, β' πολεμοφόδια καὶ γ' διότι ἦτο τὸ μόνον ἀδύνατον νὰ νικήσωμεν τοὺς Τούρκους με παρατεταγμένη μάχη διὰ τὸ πολυἀριθμὸν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ εἶχα δώσει ὁδηγίας νὰ κτυποῦν πάντοτε τὸν ἐχθρόν, ἀπὸ ἐμπρός, ἀπὸ πίσω, ἀπὸ τὰ πλευρά, τὴν νύκτα νὰ τοῦ πέφτουν εἰς τὸ ὄρδι, νὰ καίουν οἱ ἐδικοί μας ταῖς ζωοτροφίαις ὅταν δὲν ἤμπορούσαν νὰ ταῖς πάρουν διὰ νὰ μὴ ταῖς ἀφήσουν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ με τοῦτον τὸν τρόπον ἐχαλίωντο πολλοὶ Τούρκοι, χωρὶς νὰ χάσωμεν Ἕλληνας.

Πολλοὶ ἐφώναζαν τότε καὶ ἡ ἰδία ἡ Κυβέρνησις με ἔγραφε νὰ συστήσω γενικὸν στρατόπεδον, καὶ νὰ κάμω ἓνα γενικὸν πόλεμον. Αὐτοὶ ὅμως δὲν ἤξευραν τὴν κατάστασίν μας, διότι οἱ Τούρκοι εἶχαν πιάσει τὸ κέντρον καὶ δὲν μᾶς ἄφηκαν ποτὲ νὰ συγκεντρωθῶμε δέκα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες νὰ ἀντιπαραταχθῶμεν εἰς τὸν ἐχθρόν. Κάθε ἐπαρχία ἐφρόντιζε διὰ τὴν ὑπεράσπισί της. Ἐπειτα ὁ τόπος εἶχε ἐρημωθῇ, ὁ πόλεμος δὲν ἄφινε νὰ καλλιεργῇται, ψωμί δὲν εὐρίσκαμεν, ἡ Κυβέρνησις ἦτον μόνον διὰ τὸ ὄνομα, διότι δὲν εἶχε καὶ ἐκείνη καὶ δὲν μᾶς ἔστελνε, μόνον με ἀστάχυα, ψάνι καὶ με κρέας ἐξοῦσαμεν εἴκοσι καὶ τριάντα ἡμέραις. Καὶ ἐκάμναμεν καὶ ἓνα γενικὸν πόλεμον καὶ ἐχάνοντο τέσσερες ἢ πέντε χιλιάδες. Ἦτον ἀδύνατον νὰ ματαμαζεῦσω στρατεύμα, ἐνῶ ἐχάνοντο καὶ δέκα, δεκαπέντε χιλιάδες παληαραπάδες ἔφερναν ἄλλους ὁ Ἱμπραϊμης.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν οἱ τοσπάνηδες μᾶς ἐβοήθησαν πολὺ, διὰτὶ ὅλο με τὰ ζωντανὰ τοῦ κόσμου ἐβαστίετο τὸ στρατόπεδο. Εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀκροβολιστικοὺς πολέμους ὅλοι εὐδοκίμησαν, ὅλοι πλὴν κατ' ἐξοχὴν ὁ Ἀντωνάκης Κολοκοτρώνης, ὁ Κορέλας ἀπὸ τὸ Ἀρκοδόρεμμα, ὁ Παπᾶ Δημήτρης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι, ἐσκότωναν πότε 20, πότε 30, 40, 50. Εἰς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις ἀπαντοῦσε ἀντίστασι. Οἱ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Κοντοβουνήσιοι καὶ

ὅλοι οἱ Μεσσήνιοι ἐπῆγαιναν εἰς τὰ Μοθωκόρωνα καὶ τοὺς ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἐσκότωναν καὶ τοὺς ἐπαίρναν πότε 20, πότε 30, 40 μουλάρια, καὶ ἔτσι ἐξοῦσαν, διὰτὶ μισθὸν οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπῆραν παρὰ ἀπὸ τὰ τούρκικα λάφυρα ἐξοῦσαν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἐπῆγαιναν εἰς ἓνα βουνό, ἐρχόντανε Τούρκοι, ἔφευγαν καὶ ἐπῆγαιναν εἰς ἄλλο βουνό, ὅλα αὐτὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ 1826.

Ἐπειδὴ τοῦ ἐχάλασα τοὺς μύλους τοῦ Ἱμπραϊμης, δὲν εἶχε πλέον πῶς νὰ ἔχῃ ζωοτροφίας. Ἄνοιξε δρόμον ἀπὸ τὸ Μοθωκόρωνα ἕως τὴν Τριπολιτσά, καὶ ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν ἔστελνε φορηγὰ με ζωοτροφίας, ἐπίασε εἰς τοῦ Ἰσσαρι καὶ ἔκαμε στρατόπεδον. Ἀφοῦ με αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφοδίασε διὰ κάμποσον καιρὸν τὴν Τριπολιτσά καὶ ἄφηκε καὶ 5000 φρουρά, αὐτὸς ἐσυνάχθηκε εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ἀφοῦ ἔμαθα ἀπὸ ζωντανοὺς ἰαράπηδες, ποῦ ἐπιαναν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ Ἱμπραϊμης ἐτοιμάζεται διὰ νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Γαστούνην καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἔγραψα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τοὺς ἐδίδα γνώμην με δύο γράμματά μου, ὅτι νὰ μοῦ δώσουν τὴν ἄδειαν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Γαστούνην ἢ ἄλλον νὰ στείλουν διὰ νὰ σηκώσουν ὅλαις ταῖς ζωοτροφίαις ὅπου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Γαστούνην καὶ νὰ ταῖς ἐμβάσουν εἰς τὸ Μεσολόγγι, καὶ ἂν ἤθελαν με ἀκούσει, ὁ θεὸς ἡξεύρει πῶς ἤθελε γυρίσουν τὰ πράγματα, διὰτὶ τὸ Μεσολόγγι δὲν ἤθελε πέσει, ἔχοντας ζωοτροφίας. Εἶχαν καιρὸν εἴκοσι ἡμέραις, τοὺς ἔδωσα τὴν εἰδησιν προτῆτερα. Ἐφοδίασε τὰ τρία φρούρια με στρατεύματα καὶ ζωοτροφίας, καὶ ἐκίνησε διὰ τὴν Γαστούνην. Οἱ Γαστουναῖοι ἄλλοι ἐπῆραν τὰ βουνὰ καὶ ἄλλοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλουμοῦτζι, ἀπὸ ταῖς ζωοτροφίαις ἄλλαις ἔκαψε καὶ ἄλλαις ἐβάσταξε καὶ ταῖς ἐπῆρε στὸ Μισολόγγι.

Τότενες οἱ Γαστουναῖοι σὰν ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Χλουμοῦτζι δὲν εἶχαν τ' ἀναγκαῖα καὶ εἶχαν πολλὰ γυναικόπαιδα καὶ ὀλίγαις τροφαῖς. Βλέποντας ἀπὸ τὸ Χλουμοῦτζι οἱ Γαστουναῖοι ὅτι εἶναι πολιορκημένοι, ἀποφάσισαν τριακόσιοι νὰ πέσουν εἰς τὸ στρατεύμα τοῦ ἐχθροῦ, νὰ πέσουν ἑξαφνα, νὰ βαρέσουν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ κάστρο. Καὶ τοὺς ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐχάλασαν πολλοὺς, ὅμως ἐπίασε ἓνα νερὸ τὸ βράδυ καὶ ἐγύρισαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς ἓνα χωριὸ καὶ τοὺς ἔκοψαν ὅλους. Τούρκους ἐσκότωσαν ὅσους ἠμπόρεσαν καὶ ἐκεῖνοι ἐχάθησαν, ἐπαραδόθηκαν καὶ εἰς τὸ Χλουμοῦτζι, ἦτον καὶ ὁ Μιχαλάκης Σισίνης ἔκεῖ.

Ἐσύναξε τ' ἄρματα τοῦ ὁ Ἱμπραϊμης καὶ ἐπῆγε στὸ Μισολόγγι. Τό τί ἐγίνηκε στὸ Μισολόγγι εἶναι γνωστὸ, καὶ ἄλλη ἱστορία τὸ λέγει. Ἐσμίξε με τὸν Κιουτάγιαν. Ἄλλη ἱστορία θέλει σημειώσῃ τὴν γενναιότητα τοῦ Μισολογγίου. Παίρνοντας τὸ Μισολόγγι ἐχασομέρησε πολλὰ ὀλίγαις ἡμέραις. Ἡμεῖς εἶχαμεν συνέλυσιν εἰς τὴν Πιάδα.

Ὄντας ὁ ἐχθρὸς ἔλειπε στὸ Μισολόγγι, ἐπεριφερόμουν ἓνα γύρω τὴν Τριπολιτσά καὶ ἐπῆγα καὶ εὗρηκα τὸ στενὸ ἀπὸ τὰ

Ἀγιγεωργίτηκα καὶ Μπερτζοβά, ἄκαγα τὰ σπίτια ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐμέτρησα διὰ νὰ κάμω ὀρδί ἐκεῖ, διατὶ ἦταν χειμῶνας, καὶ ἐκατέβηκα στοὺς Μύλους τοὺς ἐθνικοὺς, καὶ ἔστειλα εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ μὲ δώκῃ τροφάς, καὶ πολεμοφόδια, νὰ συνάξω στρατιώτας εἰς ἐκεῖνα τὰ χωριά, ποὺ εἶναι μιάμιση ὥρα ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, ποὺ νὰ εὕρω καιρὸν νὰ πηδήσω μέσα. Καὶ ἡ κυβέρνησις μοῦ εἶπε νὰ ἐμβῶ μέσα εἰς τὸ Ἀνάπλι. Καὶ ἐγὼ τῆς ἀπεκρίθηκα: «Δὲν εἶναι ὥρα νὰ ἐμβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, πλὴν ἂν μοῦ δύναιτο ἐκεῖνο ποὺ θὰ εἰπῶ, διὰ νὰ μπορέσω νὰ κάμω βλάβην εἰς τὸν ἐχθρόν, εἰς τὴν Τριπολιτσά». — Καὶ ἔτσι μοῦ ὑπεσχεθηκάν, καὶ ἄρχισαν νὰ μοῦ στέλνουν ζαῖρὲ καὶ τὸν ἐμετακόμιζα εἰς τὸ χωριὸ ἐκεῖνο, ποὺ ἔφταναν τὸ ὀρδί.

Ἐκαμα προσταγὴ εἰς ὅλαις ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐσυνάχοντο, τὴν μίαν μεριά ἐσύναναν στρατιώταις, καὶ τὴν ἄλλην τοὺς ἐστελναν τροφάς. Τότενες εἶχαν τὸν Κωνσταντὴ Μαυρομιχάλη στελμένο, ποὺ ἦτον ἓνα μέλος τῆς Διοικήσεως, μὲ καμμιὰ ἑκατοστή ἀνθρώπους, καὶ ἐπῆγα κ' ἐκεينوῦ τροφαῖς, καὶ ἀκούοντας οἱ ἐφημερίδες ὅτι μοῦ στέλνουν ζαῖρέδες διὰ τὴν Τριπολιτσά — διὰ τὸ ρεσάλτο — τὸ ἔβαλαν σταῖς ἐφημερίδαῖς καὶ ἔλεγαν ὅτι ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς ἐσυμφώνησε μὲ τὴν κυβέρνησιν νὰ τοῦ δώσουν ζαῖρὲ καὶ πολεμοφόδια νὰ ρεσαλτάρῃ τὴν Τριπολιτσά, καὶ οἱ ἐφημερίδες ἐξεδόθησαν πρὶν ἐτοιμασθῶ. Τέτοια μυστικότητα εἶχαν, ἔδιδαν εἰδήσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ποὺ ἐγὼ ἐσύναξα τὰ στρατεύματα, στέλνουν γράμματα ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ὁ Πετρόμπεης καὶ ὁ υἱὸς του Γεωργάκης, ποὺ εἶχαν συμφωνήσει εἰς τὸ Νιόκαστρον ὅταν τὸν ἀλίκότησαν ὅτι μὲ τρόπον κατὰ τὸν σκοπὸν τοὺς ἐστάλη ἀνθρώπος, διὰ νὰ τοὺς ξεπατήσῃ εἰς τὴν Τριπολιτσά, (ἐδῶκαμεν τοὺς δύο πασάδες, καὶ ἐπῆραν τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ Γιατράκον). Στέλνουν τὸν Φιλήμονα καὶ περνάει ἀπὸ τοὺς Μύλους καὶ πάγει ἐκεῖ ὅπου ἦτον ὁ Κωνσταντῆς ὁ Μαυρομιχάλης μὲ τὰ γράμματα καὶ κάθεται ἓνα ἡμερονύκτιον εἰς τὴν Τριπολιτσά νὰ τοῦ κάμῃ τὴν ἀπάντησιν ὁ Τούρκος κουμαντάντης ὁποῦ ἦτον ἐκεῖ. Καὶ τοὺς ἔκαμε τὴν ἀπόκρισιν κλειστήν, ὡς τοῦ ἔγραφαν καὶ ἐκεῖνοι, καὶ ἐγύρισε εἰς τὸν Ἀχλαδόκαμπον μὲ τὰ γράμματα καὶ ἦλθε νὰ ἐμπαρκαρισθῇ εἰς τοὺς Μύλους διὰ τὸ Ἀνάπλι. Ἐγὼ τὸν ἐρώτησα: «Ποῦ ἦσουν;» — «Εἰς τὴν Τριπολιτσά μὲ γράμματα». — «Ποιὸς σ' ἔστειλε;» — «Ἡ Κυβέρνησις». Τότενες εἶπα, ὅτι: «Ἐγὼ συνάξω στρατεύματα καὶ τροφαῖς καὶ εἰμαι ἀρχηγός, καὶ κάνει μυστικαῖς ὁμιλίαις μὲ τοὺς Τούρκους;» Σχίζω τὰ γράμματα, δέρνω καὶ τὸν Φιλήμονα. Ἀκούοντας ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἔκαμα τοιοῦτο πρᾶγμα, τῆς κακοφάνηκε καὶ μοῦ ἔγραψε πληκτικὸ γράμμα. Ἐγὼ τῆς ἀπεκρίθηκα ὅτι τὸ χρέος μου εἶναι ὡς ἀρχηγὸς νὰ γνωρίζω τί κάνει ἡ Κυβέρνησις μὲ τὸν ἐχθρόν, ἐγὼ νὰ παιδεύωμαι.

Ἐγὼ ἄρχισα τὴν δουλειάν μου καὶ εἶχα συναγμέναις 5000 στρατεύματα, καὶ σκάλαις καὶ ἀγέβηκα στὸ στρατόπεδον, καὶ διαμόρῳσαν οὐκ ἴσταν ἡμέραν. ἀνέβηκα τὰ Χριστούγεννα, γιατί ἦτο σκά-

πετα ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά τὸ στράτευμα μὲ ἀρχηγούς. Ἔστειλα τὸν Νικήτα ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Μιστρά, τὸν Γενναῖον ἀπὸ τῆς Καρύταινας τὴν πόρταν, τὸν Κωνσταντὴν Μαυρομιχάλη ἀπὸ τῶν Καλαβρύτων τὴν πόρταν καὶ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον μὲ τοὺς Ἀγιοπετρίταις ἀπὸ τοῦ Σαραιοῦ τὴν πόρταν, καὶ ταῖς ἄλλαις πόρταις μὲ ἄλλα κουμάντα, καὶ ἐδιαμοίρασα ταῖς σκάλαις εἰς τὰ κουμάντα, ὅπου ν' ἀνεβοῦν εἰς τὸ κάστρο, καὶ ἐγὼ ἔμεινα μ' ἓνα σῶμα διὰ νὰ δίδω βοήθειαν. Καὶ ἐκινήσαμεν ὅλοι μαζί, καὶ ὅταν ἐξυγώσαμεν εἰς τὴν Τριπολιτσά κάποιοι προδόταις, ἦταν νύκτα, ἔρριψαν δύο ντουφέκια, σενιάλε τοῦ ἐχθροῦ, ἐμπήκαν καὶ δύο Βούλγαροι, ποιὸς τοὺς ἔστειλε, ἀγνοῶ. Εἶπαν οἱ προδόταις: «Ἀπόψε θὰ σὰς γίνῃ ρισάλτο». Ἐβγήκαν οἱ Τούρκοι στὰ τεῖχη, παιδιά, γυναικες καὶ ἔσκουζαν ὡς τὴν αὐγὴν. Ὁ Νικήτας ἔβαλεν ἀποκάτω σκάλαις, — καὶ βλέποντας ὅτι εἴμεθα προδομένοι, μὲ τὰ ξημερώματα ριτιράραμεν. Οἱ Τούρκοι τὸ πρῶτ' εἶδαν ὅτι δὲν εἶναι στρατεύματα καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τριπολιτσώτας Λάμπρο, Ριζιτών. Ὁ Γενναῖος τοὺς ἐπῆγε μεντάτι, εἶχαν σκοτωθῇ ἀπὸ τοὺς Τριπολιτσώταις δέκα. Ὁ Γενναῖος ἀπὸ ταῖς Ριζαῖς βλέποντας ἐκίνησε μεντάτι. Ἔτσι ἀπετύχαμεν ἀπὸ ταῖς προδοσίαις, δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ κάμωμεν δουλειά. Ἐσυνάχθημεν ὀπίσω εἰς τὰ χωριά, καὶ ἄρχισε ὁ κόσμος νὰ φεύγῃ.

Ἐγὼ ἐτράβηξα νὰ κατεβῶ εἰς τὸ Ἀνάπλι, νὰ ὁμιλήσωμεν διὰ νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν, διότι ἡ Κυβέρνησις στανικῶς ἔταν χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν διορίαν ἐκυβέρνησε. Νὰ εἰπῶ: «Τί προδοσαῖς εἶναι τοῦταις;» καὶ νὰ ὁμιλήσωμεν τὸν κίνδυνον τῆς Πατρίδος. Ἡ Κυβέρνησις κάνει μίαν διαταγὴν, ὅτι κανεὶς στρατιωτικὸς νὰ μὴν πάγῃ στὸ Ἀνάπλι, διότι δὲν εἶναι δεκτός. Τότενες, βλέποντας τὴν διαταγὴν, ἔγραψα εἰς τὸν Ζαῖμην καὶ εἰς ταῖς ἐπαρχίαις νὰ συναχθοῦν νὰ κάμωμεν Συνέλευσιν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀρχίνησαν καὶ οἱ πληρεξούσιοι ἤρχοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ συνακούσθημεν νὰ πάμεν εἰς τὴν Πιάδα, καὶ ἐκινήσαμεν καὶ ἐπήγαμεν. Ἦλθαν καὶ ἀπὸ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι, καὶ ἐκάμαμεν Συνέλευσιν — τότε ἐκαταράσθη ἡ Συνέλευσις τὸν Ὑψηλάντην.

Ἐρχόμενοι ἐκεῖ ἄρχισαμεν ταῖς ἐργασίαις, καὶ εἶχαμεν ἐκτελεστικὴν δύναμιν τὸν Ἀνδρέαν Λόντον, πρόεδρον τὸν Γέρο Πανοῦτσον, — διατὶ ἤθελαν μέρος νὰ βάλουν τὸν Πετρόμπεην, μέρος τὸν Ζαῖμην, διὰ νὰ παύσουν τὴν φαγωμάρα ἐβάλαμεν τὸν Πανοῦτσον πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως. Καὶ εἰς ταῖς ἐργασίαις ἐπάνω εἶχε μέρος Ρουμελιώταις εἰς τὸ μέρος του καὶ εἶπε ὁ Ὑψηλάντης: «Δὲν δεχόμεθα τὴν πρόσκλησιν ὅπου ἐκάματε στὴν Λόνδραν». Μὲ μιά φωνὴ ἀπεκρίθησαν: «Τὸ ἔθνος ἐκεῖνο ὅπου θέλει ἔκαμε, καὶ ἐκεῖνος δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ τῆς γνώμης του πράγματα». — Δὲν τὸν ἤθελαν μὲ τελειότητα διὰ Ἕλληνα. Οἱ Ρουμελιώταις μὲ τὸν Ὑψηλάντην, ἦτον ὁ Γκούρας κλπ.

Τότε ἐσηκώθηκα ὀρθὸς καὶ εἶπα: «Δὲν εἶναι δίκαιον νὰ καταδιώξωμεν τὸν Ὑψηλάντην, διότι, μὲ φαίνεται, ἀρχῆς νὰ ἔχετε γράμμα ἀπὸ τὸν μακαρίτην τὸν ἀδελφόν του, καὶ πῶς νὰ καταρ-

γήσωμεν τὸν ἀδελφόν του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα;» Καὶ με ἄλλους λόγους τοὺς κατέπεισα: «Ἀλήθειά ἀντιστάθηκε, ἀλλ' ἄς ἰδοῦμεν καὶ τὰ καλὰ». — Ἐκατόρθωσα καὶ ἐγίνε συγκατάβασις, ἐπεριωρίσθη εἰς ἓνα χρόνον ἢ κατάργησις, καὶ ἀκολουθήσαμεν τὰς πράξεις μας.

Τὴν ἡμέραν τῶν Βαΐων ἔκαμαν γιουροῦσι στὸ Μισολόγγι οἱ ἡρώες τοῦ Μισολογγίου, σὲ τόσαις χιλιάδες ἄσκέρι, σὲ τόσα κανόνια, χαντάκια, καβαλλαριά, ἐγλύτωσαν 2000, καὶ τὸ γυναικόπαιδο ἐγίνε θῦμα. Μᾶς ἦλθε εἰδησις, μεγάλη Τετράδῃ, εἰς τὸ δειλινό, ποῦ εἶχε παύσει ἡ Συνέλευσις, καὶ εἴμεθα εἰς κάτι ἴσκιους. Μᾶς ἦλθε εἰδησις ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη. Ἔτσι ἐβάλαμεν τὰ μαῦρα ὅλοι, μισὴ ὥρα ἐστάθη σιωπὴ ποῦ δὲν ἔκρινε κανέναν, ἀλλ' ἐμέτραε καθέναν με τὸν νοῦν του τὸν ἀφανισμόν μας. Βλέποντας ἐγὼ τὴν σιωπὴν, ἐσηκώθηκα εἰς τὸ πόδι, καὶ τοὺς ὠμίησα λόγια διὰ νὰ ἐμψυχωθῶν. Τοὺς εἶπα ὅτι τὸ Μισολόγγι ἐχάθη ἐνδόξως, καὶ θὰ μείνῃ αἰῶνας αἰώνων ἡ ἀνδρεία. Ἐὰν βάλωμεν τὰ μαῦρα καὶ ὀκνεύσωμεν, θὰ πάρωμεν τὸ ἀνάθεμα καὶ θὰ πάρωμεν τὸ ἁμάρτημα τῶν ἀδυνάτων ὄλων. Μὲ ἀπεκρίθησαν: «Τί νὰ κάμωμεν τώρα, Κολοκοτρώνη;» «Τί νὰ κάμωμεν; τοὺς λέγω. Τὴν αὐγὴν νὰ κάμωμεν συνέλευσι, νὰ ἀποφασίσωμεν κυβερνήσιν πέντε, ἔξη, ὀκτὼ ἄτομα διὰ νὰ μᾶς κυβερνήσουν, καὶ νὰ διαλέξωμεν καὶ ἄτομα νὰ ἀποφασίσουν νὰ ἀνταποκρίνωνται με τὰ ἐξωτερικά, (ποῦ τότε ἦτο περασμένος καὶ ὁ μινίστρος Κάνιγγ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν), ἡ ἐπιτροπὴ τῆς συνελεύσεως διὰ τὰ ἐξωτερικά νὰ δίδῃ λόγον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ εἰς τὸν λαόν, καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι νὰ σκορπίσωμεν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις καὶ νὰ πιάσωμεν γενικῶς τὰ ἄρματα, ὡς τὰ πρωτοπιάσαμεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν».

Καὶ ἔτσι τὴν αὐγὴν, τὴν μεγάλην Πέμπτην, ἐσυνεδριάσαμεν καὶ ἀποφασίσσαμεν ἑνδεκα μέλη ἐπιτροπὴν Κυβερνήσεως, καὶ πρόεδρον τὸν Ζαΐμην, Π. Μαυρομιχάλην, Ἀναγνώστην Δελιγιάννην, Γεώργιον Σισίνην, Ἀν. Χ. Αναργύρου, Δ. Τσαμαδόν, Σ. Τρικουπὴν, Α. Μοναρχίδην, καὶ Π. Δημητρακόπουλον, Ἀνδρέαν Ἰσκὸν καὶ Ἰωάννην Βλάχον. Ἡ διάρκειά τῆς ἐπιτροπῆς ἔως εἰς τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1826, καὶ τότε, ἂν γλυτώσωμεν, συναζόμεθα καὶ τελειώνομεν τὴν συνέλευσιν. — 26 Ἀπριλίου ἡ προκήρυξις. Ἐκαλεῖται καὶ μίαν ἄλλην ἐπιτροπὴν τῆς συνελεύσεως διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται με τὰς ξένας δυνάμεις, Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανόν, Ἀρτῆς Πορφύριον, Π. Νοταρᾶν, Α. Κοπανίτσαν, Ἀναστ. Λόντον, Γ. Δαρειώτην, Σ. Καλογερόπουλον, Γ. Αἰνιάν, Βασ. Μπουδούρη, Ἐμ. Ξένον, Ν. Ρενιέρην.

Θ'.

Εἶχαμεν τὸν Γενναῖον εἰς τὸ Ἀνάπλι διὰ νὰ μὴν γίνῃ ἀντίστασις. Ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν ἀπάντησεν ἐναντιότητα καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸ Ἀνάπλι. Μπαίνοντας μέσα ἀρχίνησαν τὰ ἐδικὰ τους. Ἐβγήκα στὸ Ἄργος, ἐσύναξα στρατεύματα καὶ πᾶν ἐμπρός.

Ἔταξαν τοῦ Γενναίου νὰ τὸν κάμουν φρούραρχον καὶ τότε ἤθελαν νὰ κάμουν τὸν Λόντον. Ἐγραψα τοῦ Γενναίου: «Ἐβγα νὰ γλυτώσωμεν τὴν πατρίδα, καὶ αὐτοὶ ὅτι θέλουν ἄς κάμουν». Καὶ ἔτσι ἐκίνησε καὶ ὁ Γενναῖος. Ἐσύναξα ἕως χιλίους στρατιώτας καὶ ἔπιασα ἓνα χωριὸ εἰς τὸ Μπουγιᾶτι, ἕξ ὥρας ἀπὸ τὸ Ἄργος, κατὰ τὴν... Ἀπόλυσα τσαουσάδες καὶ ἐμάζωναν σφαχτά, ἔγραψα καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους νὰ συναχθῶν, διότι ὁ Ἰμπραῖμ πασᾶς θὰ ἐβγῇ ἀπὸ τὸ Μισολόγγι. Ὁ Ἰμπραῖμ ἐβγήκε με ὅλο του τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα καὶ εἰπώθηκε ὅτι ἐβγήκε καὶ με τὰ στρατεύματα τοῦ Κιουταχῆ. Εἰδησις ψεύτικη, γιατί ὁ Κιουταχῆς ἐκίνησε διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Σὰν ἐπέρασε ὅλο τὸ στράτευμα εἰς τὴν Πάτρα, ἐκίνησεν ἀμέσως καὶ ἔκαμε ὅλα του τὰ στρατεύματα κατὰ τὴν Πάτρα. Ὁ κόσμος καὶ ὁ λαὸς ἐσυνάχθηκε καὶ ἔπιασε τὰ βουνὰ με παιδιὰ τους, γυναικόπαιδὰ τους καὶ πράγματά τους, καὶ ἐφυγαν δύο Τοῦρκοι Πελοποννήσιοι ἀπὸ τὸ βουνὸ Χελμὸ καὶ ἐπρόδωσαν εἰς τὸν Ἰμπραῖμην. Ἐπῆγε ὁ Ἰμπραῖμης εἰς τὸ Χελμὸ καὶ τουφέκι δὲν ἀπάντησε πούθεν, καὶ ἐσκλάβωσε περὶπου ἀπὸ δύο χιλιάδες γυναῖκες καὶ παιδιὰ, καὶ ἐπῆρε καὶ 4000... καὶ ἄλλοι ἀνεμοσκορπίσθηκαν, καὶ ἐδόθηκε φήμη ὅτι ἐσκότωσαν 5000. Οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν Καρύταινα, εἰς τὸ Λεοντάρι, εἰς τὴν Μάνην κατέφευγαν οἱ ἐπαρχίαις καὶ ἐπῆρε φρίκη ὅλη ἡ Πελοπόννησος, καὶ ὁ Ἰμπραῖμης ἦλθε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Καὶ ἐγὼ μαθαίνοντας τὴν εἰδησίαν τούτην εἶχα δύο χιλιάδες καὶ ἐπεράσαμεν ἀντίκρυ ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά, νὰ ἰδοῦμεν ποῦ θὰ κινηθῇ, καὶ ἐτραβήξαμεν στῆς Καρύταινας τὴν ἐπαρχίαν.

Ὁ Ἰμπραῖμης με τὸ στράτευμα κατέβηκε Καρύταινας κάμπο καὶ Λεονταρίου. Ἐγὼ ἔστειλα τὸν Γενναῖον με 500 νομάτους καὶ ἔπιασαν τὴν Στερνίτσα, χωροποῦλα δυνατὴ, διὰ νὰ κλεισθῇ μέσα, ἂν ἔλθῃ ὁ Ἰμπραῖμης ἀπάνω του. Ἀπὸ τὴν Στερνίτσα ἔως τὸ ὄρδι τέσσερες ὥραις. Καὶ ἐγὼ ἐκρύφθηκα με τὸ λοιπὸν στράτευμα, ἂν ἰδῶ τοὺς Τούρκους νὰ κτυπήσουν τὸν Γενναῖον, νὰ τοὺς πάρω ἀποπίσω. Ὁ Ἰμπραῖμης δὲν ἦλθε διὰ τὸν Γενναῖον. Ἐμαθε ὅτι τὰ γυναικόπαιδα ἐπῆγαν κατὰ τὴν Μάνην καὶ ἐκεῖ ἀκολούθησε. Τὸ ὄρδι τὸ εἶχε εἰς τὸν κάμπον. Ὁ λαὸς ἀκούοντας ὅτι ὁ Ἰμπραῖμης ἐβγήκε εἰς τὰ πεινὰ χωριὰ καίοντας, ἐτραβήξαμε κατὰ τὴν Μάνην, ὡς ὅπου ἐγύρισε τὸ στράτευμά του. Ἐτραβήξε διὰ τὴν Μεσσηνίαν, καὶ Ἀρκαδινοὶ καὶ οἱ Ἀνδρουτσάνοι ἀκούοντας τὴν φθορὰν τοῦ ἀπάνω κάμπου, ἐτραβοῦσαν κατὰ τὴν Μάνην. Κάπου ἐγίνε καὶ τουφέκι, κάπου ἐσκλάβωνε. Ἐρρηξε τὸ ὄρδι του εἰς τὸ Νησί τῆς Καλαμάτας.

Ὅταν ἔλειπε ὁ Ἰμπραῖμης στὸ Μισολόγγι, οἱ Μανιάταις ἐφκείασαν εἰς τὸν Ἀρμυρό, ὅπου εἶναι τῶν Καπετανιάνων τὰ σπία, ἓνα ταμποῦρι δυνατό ἀπὸ τὸ πέλαγος ἔως εἰς τὸν βράχον, ἐκράταε ἕως ἓνα μίλλι, καὶ ἐκίνησε μιὰ φορὰ καὶ ἐπῆγε καὶ τὸν ἀντέκρουσαν οἱ Μανιάταις, καὶ ἐσκότωσαν ἀρκετοὺς, καὶ ὀπισθοδρόμησεν. Ἐγὼ ἐκατέβηκα με τὸ στράτευμα ἕως 3000 εἰς τὰ Δερβενία, καὶ τοὺς ἄφηκα ἐκεῖ, καὶ ἐπῆρα μόνον 80 ἀνθρώπους καὶ

ἐκατέβηκα εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐτράβηξα ὅλο τὴν ἄκρη, διότι ἦτον τὸ ὄρδι τοῦ Ἱμπραίμης εἰς τὸ Νησί. Καὶ εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐπάγαινα ἔβανα τὴν τρουμπέτα διὰ νὰ μὲ γνωρίσῃ ὁ κόσμος, καὶ μὲ ἐγνώρισαν καὶ τοὺς ἐμψύχωνα νὰ πάνε πίσω στὰ σπίτια τους, καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Ἀρμυρὸ καὶ ἔγραψα εἰς ὅλους τοὺς τόπους ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι γυρίζουν εἰς ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ ἔτσι ἐγύρισαν ὅλοι, τὰ γυναικόπαιδα στὰ σπίτια, οἱ ἄνδρες εἰς τὸν πόλεμον.

Ἐστάθηκα ὀκτὼ ἡμέραις μὴ ματαδοκιμάσῃ ὁ Ἱμπραίμης νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν βέργα. Ὁ Ἱμπραίμης ἐτραβήχθηκε καὶ ἐπῆγε εἰς τὰ κάστρα διὰ νὰ ἀνασάνῃ τὸ στράτευμά του καὶ νὰ ἀφήσουν τὰ γυναικόπαιδα. Ἐγὼ ἐγκαρδίωσα μὲ λόγους τοὺς Μανιάταις καὶ ἐσυνάχθηκαν πολλοὶ εἰς τὸν Ἀρμυρὸ, καὶ ἐγὼ ἐπῆγα εἰς τὸ στράτευμα, εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταριῦ, καὶ τὸ ἐσήκωσα τὸ στράτευμα καὶ ἐπῆγα εἰς τοῦ Μάνεσι, ἀνάμεσα Λεονταριῦ καὶ Μιστρά, καὶ ἔστειλα καὶ ἦλθαν τὰ στρατεύματα τὰ μιστριώτικα, ὅλοι εἴμεθα 4000. Τροφὰς εἶχα ἀπὸ τὸ Μιστρά.

Ὁ Ἱμπραίμης ἔστειλε τὸν κεχαγιά του νὰ ματακτυπήσῃ τὴν βέργα εἰς τὸ Ἀρμυρὸ, καὶ ἀπὸ πίσω ἔστειλε δύναμι ἕως νὰ ἐβγῇ καὶ ὁ ἴδιος. Μαθαίνοντας ὅτι ὁ Ἱμπραίμης ἔχει νὰ πάγῃ εἰς τὴν βέργαν νὰ πολεμήσῃ, ὅτι «ὁ ἐχθρὸς ἐρχεται ἐπάνω μας καὶ νὰ ἐλθῇτε μεντάτι», λαβαίνοντας τὴν εἶδσιν τούτην, ἐκίνησα μὲ 2000. Τὸ διάστημά ὅμως εἶναι μακρινό, δέκα ὥραις. Τὴν εἶδσιν μοῦ ἔστειλαν. — Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆγαν, ἀντικρούσθησαν ἀπὸ τοὺς Μανιάταις καὶ ὀπισθοδρόμησαν — οἱ Τοῦρκοι μισὴν ὥραν ἀπὸ τὴν βέργαν κατὰ τὴν Καλαμάταν. — Ἐφθάσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Γιάννισσα, μακριὰ ἀπὸ τὸ στράτευμα τὸ τούρκικο μία ὥρα. Κινώντας ἡμεῖς, ἐβάρεσα τὴν τρουμπέτα διὰ νὰ κινήσῃ τὸ στράτευμά μας. Δὲν ἠλπίζαμεν νὰ ἀκούσουν οἱ Τοῦρκοι τὴν τρουμπέτα, διότι ἦτον σκάπετο. Ἀκούοντας οἱ Τοῦρκοι τὴν τρουμπέτα ἐτραβήχθηκαν μίαν ὥραν μακρύτερα εἰς τὸ ποτάμι τῆς Καλαμάτας, ὅπου ἦτον κάμπος. Ἄν ἐπρόφθανα εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐπολεμοῦσαν οἱ Τοῦρκοι μὲ τοὺς Μανιάταις ἠθέλαμεν τοὺς κλείσει καὶ ἦθελαν σκοτωθῇ πολλοί.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ δύο ἡμέρας ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Νησί. Ἀνεχώρησα καὶ ἐγὼ εἰς τὸ Μάνεσι ὅπου εἶχα τὸ ἐπίλοιπο στράτευμα, διατὶ δὲν εἶχα τροφὰς νὰ σταθῶ ἐκεῖ. Περάσσοντας δέκα ἢ δεκαπέντε ἡμέρας ὁ Ἱμπραίμης ἐκίνησε τὴν καβαλλαριὰν νὰ ἔμβῃ εἰς τὴν Μάνην ἀπὸ τὸ Ἀρμυρὸ, καὶ τὸ πεζικὸν στράτευμα τὸ ἐμβαρκάρησε εἰς τὰ καράβια καὶ τὸ ἐξεμβαρκάρησε εἰς τὸ Βηρὸ, εἰς τὴν Τσίμβαν πλευρά. Οἱ Μανιάταις ἐπετάχθηκαν καὶ οἱ γυναῖκες, καὶ ἐπελάγωσαν τοὺς Τοῦρκους καὶ τοὺς ἔκαμαν πολὺν ἀφανισμόν. Ἀντεστάθηκαν καὶ εἰς τὴν βέργαν εἰς τὴν καβαλλαριὰν, καὶ ἀφοῦ εἶδε ὁ Ἱμπραίμης ὅτι δὲν κάμνει τίποτε, ἐτραβήχθηκε εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Εἰς τὸ Μάνεσι ἔκαμα δέκα ἡμέραις. Ἐκεῖ ἔλαβα ἓνα γράμμα ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς τοὺς Ρουμελιώταις, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ναύπλιον, Καραϊσκάκης, Τζαβέλας, Κώστας Μπότζαρης, Λάμ-

προς Βεΐκος, Γεώργιος Δράκος καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ἀπὸ τὴν φρουρὰν τοῦ Μισολογγίου, καὶ μὲ ἔγραψαν νὰ ὑπάγῃ νὰ ὀμιλήσωμεν νὰ ἐνωθοῦμεν ὅλοι, καὶ νὰ πάρωμεν μέτρα ὅλοι συμφῶνως, καὶ νὰ βαρέσωμεν τὸν ἐχθρόν. Ἀφῆκα ἀντιπρόσωπόν μου εἰς αὐτὸ τὸ στράτευμα τὸν Γεώργιον Γιατράκο, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα πενήντα νομάτους καὶ ἐπῆγα εἰς τὸ Ἄργος. Ἐκεῖ ἔστειλα εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἦλθε εἰς τὸ Ἄργος ὁ Καραϊσκάκης, Τζαβέλας καὶ λοιποί. Ὁ Κώστας Μπότζαρης καὶ μερικοὶ ἄλλοι τοὺς κράτησε ὁ Ζαΐμης καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ μὴν ἐλθοῦν νὰ ἐνωθοῦμεν τὰ στρατεύματα. Οἱ σταφίδες ἐκόντευαν νὰ γενοῦν, ὁ Γιάννης καὶ ὁ Παναγιώτης Νοταράδες ἄρχισαν νὰ τρώγονται. Ἡ αἰτία ἦτον, αὐτὴ ἡ ἐπαρχία τῆς Κορίνθου. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἠθέλε ἀρχηγὸν τὸν Παναγιώτην, ὁ Γιάννης ἐπῆρε μισθωτοὺς καὶ ὑποστηριγμένους καὶ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν ἠθέλε νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν ἐπαρχίαν νὰ εἶναι ὑπὸ αὐτόν, καὶ ὄχι ὑπὸ τὸν Παναγιωτάκη, καὶ ἔτσι ἄρχισαν καὶ πολεμοῦσαν ἀνέμεσόν των.

Μὲ ἔκραξε ἡ Κυβέρνησις νὰ πάω μέσα εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ ἔμβω μέσα, ἀλλὰ νὰ ἐλθοῦν εἰς τὴν Ἄρεια νὰ ὀμιλήσωμεν. Ἦλθε ὁ Ζαΐμης, ὁ Π. Μαυρομιχάλης, Βασίλης Μπουδούρης, καὶ ἄλλοι διοικηταὶ ἦλθαν εἰς τὴν Ἄρεια. Μοῦ ἐξήτησαν γνώμην τοῦ νὰ ἐβγῇ ὁ Ζαΐμης καὶ νὰ πάῃ νὰ σβύσῃ τὸν ἐμψύλιον πόλεμον εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ τοὺς εἶπα, νὰ μὴν ἐβγῇ ὁ Ζαΐμης, ἀλλὰ νὰ γράψουν μίαν διαταγὴν εἰς τὸν Γιάννην, καὶ μιά εἰς τὸν Παναγιώτην, καὶ νὰ λέγῃ ὅτι: «Αὐτοῦ ἐρχεται ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς καὶ νὰ τὸν ἀκούσετε εἰς ὅ,τι σὰς εἴπῃ. Καὶ ὁ Ζαΐμης ὡς πρόεδρος νὰ μὴν ἐβγῇ διὰ νὰ μὴ χαλάσῃ καὶ ὄχι νὰ φκειάσῃ». Δὲν μὲ ἀκούσαν. Πηγαίνοντες μέσα ὀρδίνισαν τὰ στρατεύματα τὰ Ρουμελιώτικα, καὶ ἐκίνησε ὁ Ζαΐμης νὰ πάῃ εἰς τὴν Κόρινθον. Ἐγὼ ἔμεινα εἰς τὸ Ἄργος.

Ὅταν ἀνταπόσωμεν μὲ τὸν Καραϊσκάκη καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ὠρκισθήκαμεν νὰ εἴμεθα ὅλοι ἐνωμένοι, νὰ νικήσωμεν τὸν ἐχθρόν, νὰ στείλωμεν μίαν ἐπιτροπὴν εἰς τὴν Βοστίτσα καὶ Κόρινθον, καὶ ὅσα συναχθοῦν νὰ πληρωθοῦν ὅσοι κινήσουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Ἱμπραίμης ἦλθε τότε εἰς τὴν Τριπολιτσά, ἐκίνησε κατὰ τὸν Ἅγιο Πέτρο καὶ ἐκατέβηκε εἰς τὸ Ἄστρος. Ὁ Παναγιώτης Ζαφειρόπουλος μὲ ἔδωσε εἶδσιν, ἔστειλα τὸν Νικήτα μὲ 200 καὶ ἐκλείσθηκε εἰς τὸ Καστράκι. Οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν ὅλην τὴν Τζακωνιά πλαστρί. Ἐγὼ παίρνω 100 ἀνθρώπους καὶ πηγαίνω εἰς τὰ χωριά τῆς Κορίνθου, ὅπου εἶχα γράψῃ νὰ ἔλθῃ ὁ Γενναῖος καὶ Κολιόπουλος. Τὸν Γενναῖον τὸν ἔστειλα μὲ 1000 εἰς βοήθειαν εἰς τὸ Ἄστρος, ἦλθε καὶ ὁ Κολιόπουλος μὲ ἄλλους 1000, τὸν ἔστειλα καὶ αὐτόν, ἐφθασε καὶ ὁ Κανέλλος Δελιγιάννης μὲ 500, τριακοσίους ἔστειλε εἰς βοήθειαν τοῦ Παναγιωτάκη, διότι οἱ Δελιγιανναῖοι ἐβοηθοῦσαν τὸν Παναγιωτάκη ἐπειδὴ τὸν εἶχαν συμπέθερο, καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ Λόντος τὸν Γιάννη.

Εἰς τὰ Κλημεντοκαίσαρα ἐσμίξαμε μὲ τὸν Ζαΐμη καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κινήσῃ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ρούμελης. — Ὁ Παναγιώτης εἶχε μερικοὺς ἀνθρώ-

πους του εἰς τὸ Σοφικόν, πηγαίνει ὁ Γιάννης καὶ διὰ τὰ τοὺς βγάλλῃ καίει ὅλο τὸ χωριό. Τοιούτης λογῆς ἐφέροντο. Ἐπιάσαμεν ὁμίλιαν διὰ τὴν σταφίδα. Οἱ στρατιωτικοὶ ὁποῦ ἦτον βγαλμένοι ἀπὸ τὸ Μισολόγγι, ἤλπιζαν νὰ λάβουν τοὺς μισθοὺς τῶν ἀπὸ ταῖς σταφίδαις, διατὶ ἄλλον πόρον δὲν εἶχαμεν. Τοὺς εἶπα νὰ στείλωμεν μίαν ἐπιτροπὴν νὰ τὰ συνάξῃ, καὶ ἡμεῖς νὰ μετρηθοῦμεν, ὁποῦ εἴμεθα ἕως ἑξῆς χιλιάδες, καὶ νὰ πᾶμε κοντὰ εἰς τὸν ἐχθρόν, καθὼς ἔστειλα τὸν Γενναῖο, τὸν Κολιόπουλο καὶ τὸν Νικήτα, καὶ ὅταν κτυπήσωμεν τοὺς Τούρκους, ὅποιος δουλεύσει νὰ πάρῃ τὸν μισθόν του. Δὲν ἐστέρχθησαν τὴν γνώμην μου, μόνον εἶπαν: «Νὰ μείνωμεν ἐδῶ, νὰ πάρωμεν τοὺς λουφέδες μας, καὶ στερνὰ ἐνωθόμεθα καὶ πᾶμε κοντὰ εἰς τοὺς Τούρκους». Ἐγὼ τοὺς εἶπα: «Τώρα εἶνε καιρὸς νὰ πᾶμε ὁποῦ καίουν οἱ Τούρκοι τὰ χωριά καὶ σὰν τὰ κάψουν, τί χρειάζεται πᾶ πᾶμεν».

Ἐμαλλώσαμεν μὲ τὸν κύρ Ἀνδρέα καὶ ἤλθαμεν εἰς λόγια. «Διατὶ, κύρ Ἀνδρέα, δὲν ἔστειλες εἰς τὸν ἀνεψιόν σου τὸν Γιάννη νὰ μὴν κάψῃ τὸ Σοφικόν ὁποῦ ἦτον τὸ πρῶτο χωριὸ τῆς ἐπαρχίας;» Μὲ ἀπεκρίθηκε ὅτι δὲν εἶχεν ἄνθρωπον νὰ στείλῃ. Τοῦ λέγω: «Τίνος τὰ λές αὐτά, κύρ Ἀνδρέα; Ἐσὺ εἶχες μαζί σου 4000 ἀνθρώπους καὶ δὲν ἔστειλνες ἓνα καβαλλάρη διὰ νὰ μὴν καοῦν 200 σπιτία;» Ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ἄλλα, μοῦ εἶπε, ἐμπρὸς εἰς ὅλους τοὺς ὄπλαρχηγούς: «Κολοκοτρώνη, Κολοκοτρώνη, ἔξῃ χρόνους πασχίζεις νὰ ἐνώσης τὰ ἄρματα καὶ εἶδὲ σὲ ἄφησα νὰ τὰ ἐνώσης εἶδὲ θέλει σὲ ἀφήσω». Δὲν τοῦ ὠμίλησε κανεὶς. Τοῦ ἐβάρεσα τὰ παλαμάκια (ἐχειροκρότησα) λέγοντάς του: «Ἐδγε, καλὲ πατριώτη, ὁποῦ δὲν ἀφίνεις νὰ ἐνωθοῦν τὰ ἄρματα, καὶ ἂν ἦτον ἐνωμένα δὲν ἔκαιε ὁ Ἰμπραϊμὴς τὰ χωριά καὶ νὰ σκλαβώνῃ τὸν κόσμον». Εἶδα ὅτι δὲν εἶχα διάφορο ἀπὸ αὐτοὺς. Τότε μὲ ἔστειλε ὁ Ζαΐμης τὸν Κίτσο Τζαβέλα, καὶ τὸν Νότη Μπότζαρη καὶ ἄλλους, καὶ μὲ εἶπαν νὰ πάρω 70 χιλιάδαις γρόσια διὰ τὰ ἐξοδά μου ἀπὸ ταῖς σταφίδαις. Τοὺς εἶπα ὅτι ὄχι μόνον 70 χιλιάδες νὰ εἶναι, οὔτε 70 μυλλιούνια νὰ εἶναι δὲν παίρνω, ἐδούλευσα τὸν τόσον καιρὸν χωρὶς μισθὸν τὴν Πατρίδα μου, θὰ τὴν δουλεύσω καὶ τώρα, τὸ κατὰ δύναμίν μου. Ἐμείνα πέντε-ἕξ ἡμέραις καὶ ἀνεχώρησα. Εἶχα τὸν Χατζῆ Μιχάλη μὲ πενήντα καβαλλαράιους μαζί μου. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐμάζωξαν 400 χιλιάδες γρόσια καὶ τὰ ἐμοιράσθησαν.

ΤΕΛΟΣ

ΤΟ ΞΕΝΟΝ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ & ΔΙΗΓΗΜΑ

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΓΕΛΙΟ

ΥΠΟ

ΛΕΩΝΙΔΑ ΑΝΔΡΕΪΕΦ

ΑΘΗΝΑΙ 1934

ΤΟ ΚΟΚΚΙΝΟ ΓΕΛΙΟ

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΜΑΝΤΖΟΥΡΙΑΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΞ ΕΝΟΣ ΕΥΡΕΘΕΝΤΟΣ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΡΩΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ φρίκη!

Στὸν δρόμο Ν... ἐνοιώσα τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν πρώτη φορά.
... Δέκα ὥρες ἐβαδίζαμε χωρὶς νὰ σταματήσουμε καθόλου, χω-
ρὶς νὰ ἐπιβραδύνουμε τὸ βῆμα μας. Δὲν ἐσήκωναν ὅσους ἐπε-
φταν, τοὺς ἄφηναν εἰς τὸν ἐχθρόν, ποὺ προχωροῦσε εἰς πυκνὰ
σώματα πίσω μας καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες ὥρες ἀργότερα ἔσβυνε
τὰ ἴχνη τῶν βημάτων μας μετὰ τῶν ποδιῶν του τ' ἀποτυπώματα. Ἐ-
κανε φοβερὴ ζέστη. Σαράντα βαθμοὺς, πενήντα καὶ πῶς πολὺ ἀ-
κόμη, κ' ἐγὼ δὲν ξέρω. Μοῦ ἀπομένει μόνον ἡ ἐντύπωσις μιᾶς
θερμοκρασίας ἀπελπιστικῶς ἀποπνικτικῆς. Ὁ ἥλιος ἦταν ἀσυ-
νήθης, φοβερός. Λὲς κ' εἶχε κοντέψει τὴ γῆ, ποὺ σὲ λιγάκι θὰ κα-
τεστρέφετο κάτω ἀπὸ τὴν ἀλύπητὴ αὐτὴν ἐστία τῆς θερμότητος.
Καὶ τὰ μάτια δὲν ἐκύτταζαν. Ἡ κόρη, συνεσταλμένη σὰν σπόρος
παπαρούνας, εἰς μάτην ἐζητοῦσε σκιὰν κάτω ἀπὸ τὰ κατεβα-
σμένα βλέφαρα. Ὁ ἥλιος περνοῦσε τὴν λεπτὴ μεμβράνη καὶ εἰς-
χωροῦσε σὰν ματωμένη λάμψις μέσα στὸ βασανισμένον ἐγκέφαλο.
Ἀλλὰ, καλύτερα ποὺ συνέβαινεν ἔτσι. Ἐπὶ πολὺ, ἐπὶ ὥρες ἴσως,
ἐβάδιζα μετὰ τὰ μάτια κλεισμένα, ἀντιλαμβανόμενος τὸν θόρυβον
τοῦ πλήθους, ποὺ προχωροῦσε μαζί μου, τὸ βαρὺ καὶ ἀνίσο πο-
δοβολητὸ ἵππων καὶ ἀνθρώπων, τὸν τριγμὸ τῶν σιδερένιων τρο-
χῶν ποὺ ἐτσάκιζαν τὰ ψιλὰ χαλίκια, τὴν ἀσθμαίνουσα ἀναπνοὴ
καὶ τὸν βραχὺν πλαταγισμό τῶν ξηραμένων χειλιῶν. Ἀλλὰ καμ-

μιά λέξις δὲν μοῦ κτυποῦσε στὸ αὐτί. "Ολοι σιωποῦσαν σὰν νὰ ἦσαν στρατιὰ βωβῶν. "Όταν ὁ ἕνας ἔπεφτε, δὲν ἔβγαζε λέξι, καὶ οἱ ἄλλοι ἐσκόνταφταν στὸ κορμί του ἐπάνω, κ' ἔπεφταν κι' αὐτοί, ἔπειτα χωρὶς νὰ γυρίσουν καθόλου ξανασηκώνουνταν σιωπηλοὶ κ' ἐξακολουθοῦσαν τὸ δρόμο των.

Οἱ βωβοὶ αὐτοὶ ἄνθρωποι ἐφαίνοντο κουφοὶ καὶ τυφλοὶ συγχρόνως. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐσκόνταφταν σὲ κάποιον ἐμπόδιο, καὶ τότε μ' ἄνοιγαν ἄθελα τὰ μάτια. Καὶ αὐτὸ ποῦ ἔβλεπα μοῦ φαινόταν σὰν ἄγρια φαντασμαγορία, σὰν τὴ μανία τῆς παραφρονούσης γῆς. Ὁ ἀέρας ἐπάλλετο φλογερός, οἱ πέτρες ὑπέτρεμαν ἀθόρυβα, σὰν νὰ ἦταν ἐτοιμὲς νὰ καταρρεῦσουν καί, εἰς τὴν καμπὴν τοῦ δρόμου, οἱ μακρυνοὶ στίχοι τῶν στρατιωτῶν, τὰ ὅπλα καὶ τὰ ἄλογα διεγράφοντο εἰς ὑποτρέμον περίγραμμα, σὰν ὄγκος ζελατίνας, λὲς καὶ δὲν ἦταν στρατὸς ζωντανῶν, ἀλλὰ σκιῶν, αὐτομάτων σκιαγραφιῶν στρατῶν. Ὁ ἥλιος κοντὰ μας, ἐνοχλητικός, ἀναβε σὲ κάθε κἀννην τουφεκιοῦ, σὲ κάθε μεταλλίνην πλάκα, χίλιους μικροὺς ἡλιους ἐκθαμβωτικούς, ποῦ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη κτυποῦσαν στὰ μάτια, ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω, ὅμοιοι μὲ πυρακτωμένους αἰχμὲς λογχῶν. Καὶ ἡ ἀσφυκτικὴ θερμότης εἰσχωροῦσε εἰς τὰ βαθύτερα σημεῖα τοῦ σώματος, μέσα στὰ κόκκαλα, μέσα στὸ μυαλό. Κάποτ' ἐνόμιζε κανεὶς πὼς ἐπάνω στὸν ὦμο δὲν ἦταν ἡ κεφαλὴ, ποῦ ἐταλαντεύετο, ἀλλὰ κάτι τι ξένον πρὸς τὸ σῶμα, κάποια σφαίρα τρομερὴ, βαρεῖα καὶ ἀπαλὴ συγχρόνως.

Τότε . . . τοῦ σπιτοῦ μου ἡ εἰκόνα ἐκυριάρχησε ἀπότομα στὴν ψυχὴ μου. Ξαναεἶδα μιὰ γωνιά τοῦ δωματίου μου, ἕνα γαλάζιο κομμάτι τοίχου καὶ μιὰ κατασκονισμένη φιάλη γεμάτη νερό, ἐπάνω στὸ μικρὸ τραπεζάκι, ποῦ τὸ ἕνα του πόδι, τὸ πολὺ μικρὸ, ἀκουμποῦσε ἐπάνω σὲ διπλωμένο χαρτί. Καὶ στὸ διπλανὸ δωμάτιο βρίσκεται ἡ γυναῖκα μου καὶ τὸ παιδάκι μου, μὰ δὲν τοὺς βλέπω.

Θὰ φώναζα, ἂν εἶχα τὴ δύναμι νὰ φωνάξω, τόσο ἡ ἀπλὴ καὶ ἡρεμὴ αὐτὴ εἰκόνα ἦταν παράξενη, τὸ κομμάτι ἐκεῖνο τοῦ γαλάζιου χαρτιοῦ τοῦ τοίχου καὶ ἡ σκονισμένη καὶ γεμάτη φιάλη....

Ξέρω πὼς ἐσταμάτησα μὲ σηκωμένα τὰ χέρια, μὰ κάποιος ἀπὸ πίσω μ' ἔσπρωξε. Ἐκαμα ζωηρὰ ἕνα βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρός, ἄνοιξα δρόμον διὰ μέσου τοῦ πλήθους, ἔτρεξα νὰ πάω, δὲν ξέρω ποῦ, χωρὶς νὰ νοιώθω οὔτε τὴ ζέστη οὔτε τὴν κούρασι. Ἐτσί ἐβάδιζα ἐπὶ πολὺ διάστημα, ἀνάμεσα εἰς τοὺς σιωπηλοὺς καὶ ἀναριθμήτους στοίχους τῶν στρατιωτῶν, μεταξὺ τῶν ἐρυθρῶν καὶ ἡλιοκαμμένων τραχήλων, ἐγγιζὼν σχεδὸν τὶς θερμὲς λόγχες, ποῦ ἡ κούρασι ἄφηνε νὰ γέρνουν.

"Όταν, ἔξαφνα, μὲ κυριεύει μιὰ σκέψις: τί θὰ ἔκανα ἐκεῖ; Ποῦ ἐπήγαινα τόσο βιαστικά;

Μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα ἀπομακρύνθηκα ἀπὸ τοὺς συντρόφους μου, ἔφθασα σὲ μιὰ ἑκτασι μεγάλη, ἀνοικτὴ καί, ἀφοῦ ἐπήδησα μιὰ χαράδρα, διευθυνόμενον, ἀνήσυχος, πρὸς μιὰ πέτρα, καίουσαν καὶ τραχειά. Ἐκεῖ ἀφέθηκα νὰ πέσω, σὰν νὰ ἦταν ἐκεῖ-

νὴ τὸ τέρμα ὅλων μου τῶν προσπαθειῶν.

Καὶ ἐκεῖ εἶδα καθαρά, γιὰ πρώτη φορά, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ποῦ ἐβάδιζαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν ἡλιακὴν λάμψιν, ποῦ ἐκλονίζοντο κ' ἔπεφταν ἐξαντλημένοι ἀπὸ τὴν κούρασι καὶ ἀπὸ τὴν ζέστην — ἦσαν τρελλοί.

Δὲν ἤξεραν ποῦ τοὺς ἐπήγαιναν, δὲν ἤξεραν γιὰτί ὁ ἥλιος τοὺς ἐξαντλοῦσε. Τίποτε δὲν ἐνοιώθαν. "Όπως κ' ἐγώ, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἀνοίγει βιαίως δρόμον μεταξὺ τῶν γραμμῶν τῶν στρατιωτῶν κ' ἐξαφανίζεται μέσα ἐκεῖ. Δεύτερος τὸν μιμείται, ἔπειτα τρίτος! Νὰ ἕνα κεφάλι ἀλόγου ποῦ ὑψώνεται ὑπὲρ τὸ πλῆθος. Τὰ μάτια του εἶναι φλογισμένα καὶ ἄγρια, τὰ ρουθούνια του διεσταλμένα πλατειά, σὰν νὰ ἤθελε ν' ἀφήσῃ τρομακτικὸ χρεμετισμό.

Ἀλλὰ τὸ κεφάλι γέρνει, τὸ ἄλογο πέφτει καὶ εἰς μίαν στιγμὴν τὸ πλῆθος πυκνοῦται καὶ σταματᾷ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Βραχνές, ὑπόκωφες φωνές, ἕνας πυροβολισμὸς ξηρὸς ἀκούονται. Κατόπιν ἡ ἀτέλειωτη καὶ σιωπηλὴ κίνησις ξαναρχίζει.

"Έχει περάσει ὥρα ἀφ' οὔτου κάθωμαι στὴν πέτρα μου. Οἱ στρατιῶτες περνοῦν ἀδιάκοπα μπροστὰ μου, ἡ γῆ διαρκῶς τρέμει, εἰς τὸν ἀέρα αἰωροῦνται οἱ μακρυνοὶ φανταστικοὶ στοῖχοι.

Μιὰ δυνατὴ θερμότης μὲ καταβάλλει ἐκ νέου καὶ εἰς μερικὲς στιγμὲς δὲν νοιώθω τίποτε ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει κ' ἐξελίσσεται ἀδιάκοπα μπροστὰ μου.

Πέρασε μιὰ ὥρα ποῦ ἦμουν μόνος ἐπάνω εἰς τὴν πέτρα. Τώρα ἕνας ὅμιλος σταχτοχρῶμων ἀνθρώπων σχηματίζεται ὀλόγουρά μου.

"Ἄλλοι εἶναι ξαπλωμένοι, ἀκίνητοι, ἴσως καὶ νεκροί, ἄλλοι κάθονται, ὅπως κ' ἐγώ, καὶ κυττάζουν σὰν χαζοὶ τὶς φάλαγγες ποῦ προελαύνουν. "Ἄλλοι ἔχουν ὅπλα καὶ μοιάζουν μὲ στρατιῶτες, ἄλλοι ἔχουν τὰ στήθη των γυμνά, εἶναι ἡμίγυμνοι.

Τοῦ κορμιοῦ των τὸ χρῶμα, χρώματος σὰν μενεξεδένιου, εἶναι ἀποτρόπαιο εἰς τὴν θέαν. Κοντὰ μου ἕνας γυμνὸς ἄνθρωπος εἶναι ξαπλωμένος πρηνής. Τὸ πρόσωπό του στηριγμένο ἐπάνω σὲ μιὰ θερμὴ σουβλερὴ πέτρα καὶ τὸ ὠχρόλευκο χρῶμα τῆς παλάμης τοῦ χεριοῦ του, ποῦ εἶναι ρηγμένο πίσω, δείχνουν ὅτι εἶναι νεκρός.

Ἐν τούτοις, ἐκτὸς ἐλαφρᾶς ὑποκίτρινης ἀποχρώσεως, ὁμοίως πρὸς ἐκείνην τοῦ καπνισμένου κρέατος, τὰ νῶτα του ἔχουν τὸ χρῶμα ζωντανοῦ ἀνθρώπου. Ποθῶ ν' ἀποσυρθῶ, ἀλλὰ δὲν ἔχω τὴ δύναμι καί, κλονιζόμενος, παρακολουθῶ τὰ ὑποτρέμοντα φάσματα ποῦ, ἀπειράριθμα, βαδίζουν κατὰ στοίχους.

Εἰς τὴ νδιανοητικὴ κατάστασι ποῦ εὐρίσκομαι, αἰσθάνομαι ὅτι θὰ μοῦ ἔλθῃ ἀποπληξία, ἀλλὰ μὲν ἡρεμος, καθὼς σὲ ὄνειρο, ὅπου ὁ θάνατος δὲν εἶναι παρὰ σταθμὸς στὸ δρόμο τῶν θαυμασιῶν καὶ συγκεχυμένων ὀπτασιῶν.

Ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τὸ πλῆθος ἕνας στρατιώτης, διευθύνεται ἀποφασιστικὰ πρὸς τὸ μέρος μου. Μετὰ μιὰ στιγμὴ ἐξαφανίζεται εἰς τὴν χαράδρα. "Όταν ἐβγήκε ἀπ' ἐκεῖ, τὰ βήματά του δὲν

ἦσαν σταθερά, εἰς τὰς προσπαθείας του διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰ μέλη του, πού εἶχαν παύσει πιά νὰ τὸν ὑπακούουν, ἐφαίνετο κάτι τὸ ἀπελπιστικόν! "Ερχεται τόσο κατ' ἐπάνω μου, ὥστε, στὴ βαρεὶά νάρκη ποὺ ὑβρισκόταν τὸ μυαλό μου, τρομάζω κ' ἐρωτῶ:

—Τί θέλεις;

"Εκείνος σταματᾷ, σὰν νὰ μὴν ἐνοιῶσε τὰ λόγια μου καὶ στέκει ἀκίνητος. Εἶναι ψηλὸς μὲ γενειάδα. Τὸ περιλαίμιό του εἶναι σχισμένο. Δὲν φέρει ὄπλο. Ἡ σκελέα του σφαλᾷ μ' ἓνα μοναχὸ κουμπί...

"Απὸ μιὰ σχισμὴ τῆς στολῆς του διαφαίνεται τὸ λευκὸ του σῶμα. Οἱ βραχιόνες κ' οἱ κνήμες του, πού προσπαθεῖ νὰ συνενώσῃ, δὲν τὸν ὑπακούουν σχεδὸν καθόλου, τὰ χέρια του, ὅταν τὰ σηκώνῃ, εὐθὺς ξαναπέφτουν.

—Τί ἔχεις; Δὲν κάθεται καλύτερα; τοῦ λέγω. Ἀλλὰ ἐκεῖνος μένει ὀρθίος καὶ μὲ παρατηρεῖ χωρὶς νὰ ἀρθρώσῃ λέξι. "Αθελὰ σηκώνομαι κλονιζόμενος καὶ τὸν κυττάζω στὰ μάτια. Ἀντικρῶ ἄβυσσον τρέλλας καὶ τρόμου.

"Ολοι ἔχουν τὴν κόρη τοῦ ματιοῦ διεσταλμένην, ἀλλ' ἡ κόρη ἐκείνου ἔχει γεμίσει ὁλόκληρο τὸ μάτι. Τί πέλαιος φωτιάς ποὺ θὰ διακρίνῃ μέσ' ἀπὸ τὰ πελώρια καὶ σκοτεινὰ αὐτὰ παρὰ-θυρά! "Ἰσως νὰ εἶναι φρεναπάτη, ἴσως νὰ ἔχῃ μόνον τὸν θάνατον μέσα στὰ μαῦρα μάτια του, τὰ χωρὶς βάθος, πού ἓνας στενὸς πορτοκαλόχθους κύκλος τὰ περιβάλλει, ὅπως τὰ μάτια τῶν πουλιῶν. Μὰ ὄχι! δὲν γελιέμαι! Δείχνουν κάτι πρὸ πολὺ ἀπὸ τὸν θάνατον, κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου!

—Πήγαινε! φωνάζω ὀπισθοχωρῶν.

Καὶ πάντοτε, σὰν νὰ μὴν ἐνοιῶθε τὴν σημασίαν τῶν λόγων μου, πέφτει ἐπάνω μου καὶ μὲ παρασύρει κ' ἐμένα κάτω. Εἶναι πάντοτε, τόσο ψηλός, τόσο ξεχαρβαλωμένος καὶ σιωπηλός. Ἀπελευθερώνω φρίττων τίς κνήμες μου, πού μοῦ συντρίβει, σηκώνομαι ὀρμητικὰ καὶ θέλω νὰ φύγω μακριὰ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, μακριὰ, εἰς μέρος ἡλιόλουστο, μονάχος καὶ τρέμων, ὅταν ἀπὸ τοῦ ὕψους, ἀριστερά μου ἀκούεται ἓνας πυροβολισμός, ἔπειτα, ἀργὰ-ἀργὰ, σὰν ἀπῆλθης, ἄλλες δυὸ ἐκπυροσκοροτήσεις. Κ' ἐπάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι μου, ἀφήνοντας εἶδος κραυγῆς εἰς τὸν ἀέρα, οὐρλιασμα πόνου ἢ χαρμόσυνο ὠρυγμό, πετᾷ μιὰ βόμβα.

Εἵμεθα περικυκλωμένοι.

Παύει πιά ἡ θανάσιμη θέρμη, ὁ τρόμος, ἡ κόπωση. Ἡ σκέψις μου γίνεται διαυγής, ἡ ὄρασίς μου καθαρίζει, καὶ ὅταν τρέχω πνευστιῶν πρὸς τίς γραμμὲς ποὺ σχηματίζονται διακρίνω πρόσωπα ἰλαρὰ, σὰν τὰ πρόσωπα εὐτυχισμένων ἀνθρώπων. Ἀκούω βραχνὲς φωνές, ἀλλὰ θορυβώδεις, προστάγματα ἀστεῖα. Ὁ ἥλιος νομίζεις πὺς ὑψώνεται γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἐνοχλῇ. Εἶναι θαμπὸς λιγάκι, εἶναι ἡσυχασμένος.

Κ' ἐκ νέου μιὰ βόμβα διασχίζει τὸν ἀέρα μ' ἓνα φαιδρὸ συριγμὸ ἢ σαρκασμὸ μαγίσσης...

Πλησιάζω...

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... "Ολοι σχεδὸν οἱ ἵπποι καὶ οἱ στρατιῶτες ἐφονεύθησαν. Εἰς τὴν ὀγδόην πυροβολαρχίαν ἐπίσης. Εἰς τὴν δωδεκάτην πυροβολαρχίαν, τὴν ἰδικήν μας, δὲν ἔμειναν, εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης ἡμέρας, παρὰ μόνον τρία κανόνια, τὰ ἄλλα εἶχαν ἐμφραχθῇ. Ἐξ ὑπηρέται πυροβόλων ἐπέζησαν κ' ἓνας μόνον ἀξιωματικός, ἐγώ. Ἐπὶ εἴκοσι ὥρες δὲν εἶχαμε κοιμηθῇ, δὲν εἶχαμε φάγει. Ἐξῆντα ὥρες συριγμάτων καὶ σατανικοῦ θορύβου εἶχαν ἀπλώσει ἐπάνω μας σύννεφο τρέλλας, μᾶς χωρίζαν ἀπὸ τὴ γῆ, ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τοὺς δικούς μας. Μεταξὺ τῶν νεκρῶν, ἐπεριπλανώμεθα, ἐκτελοῦντες διαφόρους ἐργασίας, ὠμιλοῦσαμε, ἐγελούσαμε μάλιστα, σὰν τοὺς ἐπιληπτικούς. Αἱ κινήσεις μας ἦσαν σταθερές καὶ ζωηρές, αἱ διαταγές μας, προφερόμενες εὐκρινῶς, ἐξετελοῦντο μὲ ἀκρίβειαν, ἀλλά, ἂν ἐξαφνὰ ἀπέτεινε κανεὶς εἰς ἓνα ἄλλον τὴν ἐρώτησι τί ἦτο, μόλις θὰ ἡμποροῦσε νὰ εὕρισκε τὴν ἀπάντησι μέσα εἰς τὸν θολωμένον ἐγκέφαλό του.

"Ὅπως σὲ ὄνειρο, ὅλα τὰ πρόσωπα ἐφαίνοντο οἰκεῖα καὶ πᾶν ὅ,τι συνέβαινε, ἐνόμιζες καὶ εἶχε τὴν ὄψιν συνήθους φαινομένου, ἀλλ' ὅταν ἐξήταζα προσεκτικὰ κανένα οἰονδήποτε συνάδελφο ἢ κανέναν ὀπλίτη, εἰς τὸ ἄκουσμα κάποιου θορύβου, τὸ καινοφανὲς καὶ τὸ αἰνιγματικῶδες αὐτῶν τῶν πραγμάτων μ' ἐπληττε. Ἐνύχτωνε σιγὰ-σιγὰ. Δὲν εἶχαμε τὸν καιρὸ νὰ ἰδοῦμε τὴ νύχτα καὶ νὰ σκεφθοῦμε ἀπὸ ποῦ ἤρχετο, καὶ τώρα ὁ ἥλιος ἐξανάλαιπε ἀπὸ πάνω μας. Καὶ μόνο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν πυροβολαρχία ἐμανθάναμε ὅτι ἤρχιζε ἡ τρίτη ἡμέρα τῆς μάχης. Τὴν λεπτομέρειαν αὐτὴν τὴν λησιμονούσαμε ἀμέσως. Ἐφανταζόμεθα ὅτι ἐξακολουθοῦσε πάντοτε ἡ αὐτὴ ἡμέρα, χωρὶς ἀρχὴν καὶ χωρὶς τέλος, πότε σκοτεινὴ, πότε φωτεινὴ, ἀλλ' ἐξίσου ἀκατανόητος, ἐξίσου τυφλὴ. Καὶ κανεὶς μας δὲν ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον, διότι κανεὶς δὲν ἐννοοῦσε τί ἦταν αὐτὸς ὁ θάνατος.

Τὴν τρίτη ἢ τὴν τετάρτη νύχτα, δὲν ξέρω ἀκριβῶς, ἐπλάγιασα μιὰ στιγμὴ πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιον.

"Αμα ἐκλείσα τὰ μάτια μου, ἡ ἀλλόκοτη καὶ συνηθισμένη εἰκόνα παρουσιάσθη ἐμπρός μου. Ἐνα κομμάτι τοῖχου κυανόχρωμον, μιὰ φιάλη γεμάτη καὶ κατασκονισμένη ἐπάνω στὸ τραπεζάκι μου. Εἰς τὸ διπλανὸ δωμάτιο, ἡ γυναῖκα μου καὶ τὸ παιδί μου, πού δὲν ἐβλεπα. Τώρα ὅμως, ἡ λάμπα μὲ τὴν πράσινη σκιάδα, ἦταν ἀναμμένη. Ἦταν λοιπὸν βράδυ ἢ νύχτα; Ἡ εἰκόνα ἔμενε ἀκίνητη. Παρατηροῦσα ἐπὶ πολὺ, ἡρεμώτατος, μὲ πολλὴ προσοχή, τὸ φῶς ποὺ ἐπαίξε ἐπάνω στὸ κρυστάλλο τῆς φιάλης, ἐβλεπα τὸ γαλάζιο κομμάτι κ' ἐρωτοῦσα τὸν ἑαυτό μου γιατί δὲν ἐκοιμόταν τὸ παιδί μου. Ἦταν νύχτα πλέον κ' ἔπρεπε νὰ κοιμάται.

Κατόπιν, τὰ βλέμματά μου ἐξανάπεσαν ἐπάνω εἰς τὸ χαρτί τοῦ τοίχου μὲ τὰ γαλάζια ἐλικοειδῆ κοσμήματα, μὲ τὰ ἐπάργυρα λουλούδια, πού ἐσκαρφάλωναν ἀνάμεσα εἰς τὰ δικτυωτὰ πλέγματα. Δὲν θὰ ἐπίστευα ποτὲ πὺς ἐγνώριζα τόσο καλὰ τὸ

δωμάτιό μου. Κάποτε, όταν άνοιγαν τὰ μάτια μου, διέκρινα τὸν μαῦρον οὐρανὸ μὲ τίς ὠραίες φλογώδεις ραβδώσεις, κατόπιν, σὰ ντὰ ἐκλείνει, ξανάβλεπα τὸ κυανόχρωμο κομμάτι τοῦ τοίχου, τὸ κρύσταλλο τῆς φιάλης, κ' ἔσκεπτόμουν πῶς ἦταν ἡ ὥρα πού ἔπρεπε νὰ κοιμάται τὸ παιδί ἰμου.

Μιά ὀβίς ἔσκασε ὄχι πολὺ μακριὰ μου κ' ἐκλονίσθησαν οἱ κνήμες μου. Ἄκουσα νὰ φωνάζουν μὲ φωνὴ ἰσχυρότερη καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐκπυρσοκρότησι καί, χωρὶς νὰ σηκωθῶ οὔτε ν' ἀποσπᾶσω τὰ βλέμματά μου ἀπὸ τὸ γαλάζιο χαρτί καὶ ἀπὸ τὴν φιάλην, εἶπα μέσα μου: «Κάποιος ἔπεσε νεκρός». Ἐν τούτοις, ἐστηρίχθηκα πάλιν στὰ πόδια μου κ' ἔδωσα διαταγὰς, ἐκύτταξα τὰ πρόσωπα τῶν ἀνδρῶν, ἐσημείωσα τὸν στόχο χωρὶς νὰ παύσω καὶ νὰ διερωτῶμαι γιατί τὸ παιδί μου δὲν ἐκοιμάτο ἀκόμη. Ἐξήταξα μάλιστα καὶ κάποιον ἀγγελιαφόρον γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό. Ὁ ἄνθρωπος μου ἐξήγησε κάτι τι ἐπὶ πολὺ, κί' ἐκίνησαμε τὸ κεφάλι καὶ οἱ δύο μας. Ἐγελοῦσε. Τὸ ἀριστερό του φρεῖδι συνεστέλλετο καὶ τὸ μάτι του ἐμισόκλεινε ὑπουλα, σὰν νὰ ἔδειχνε κάποιον ἀπὸ πίσω μας. Ἀλλὰ πίσω ἐφαίνονταν μόνο τὰ πέλματα τῶν ἀρβυλῶν δὲν ξέρω τίνος, καὶ τίποτε ἄλλο.

Τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ἔφεγγε. Ἐξαφνα ἄρχισε νὰ βρέχῃ. Ἐβρεχε ὅμως στὰ μέρη μας, εἰς ἀραιὲς-ἀραιὲς σταγόνες. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦτον τόσο ἀπροσδόκητο καὶ τόσο ἐφοβήθημεν μήπως θὰ ἐμουσκεύαμε, ὥστε, ἀφοῦ ἐπαύσαμε τὸ πῦρ, ἐρρίψαμε τὰ φυσιγγία μας γιὰ νὰ κρυφθοῦμε ὅπου ἤμπορούσαμε.

Ὁ ἀγγελιαφόρος, μὲ τὸν ὁποῖο ὠμιλοῦσα, ἐχώθηκε εἰς τὸν ὑποστάτην ἐνὸς τηλεβόλου κ' ἐκεῖ ἐκάθησεν ὀκλαδόν, μὲ τὸν κίννον, κάθε στιγμήν, νὰ συντριβῇ. Ἐνας χονδρὸς ὑπαξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἄρχισε μηχανικῶς νὰ γδύνη ἕνα νεκρὸ. Ἐγὼ, ἐπεριπλανώμουν στὴν πυροβολαρχία, ζητῶντας κάτι τι, ἕνα μανδύαν, ἂν μὴ καμμιά ὀμπρέλλα. Κ' ἔξαφνα, καθ' ὅλην τὴν ἀπειρον ἔκτασιν, τὴν πλημμυρισμένην ἀπὸ τὴν ραγδαίαν βροχὴν, ἐβασίλευε παράδοξος σιγὴ.

Ἐνα σράπνελ, καθυστερήσαν, ἐσύριξε κ' ἐξερράγη, κατόπιν ἐπεκράτησε ἡσυχία τόσο βαθειά, ὥστε ἠκούετο τὸ ροχαλητὸ τοῦ χονδροῦ πυροβολητοῦ καὶ ὁ ἦχος τῶν σταγόνων τῆς βροχῆς πού ἐπεφταν ἐπάνω στὶς πέτρες καὶ στὰ κανόνια.

Ὁ ἡρεμὸς ἐκείνος ἦχος, πού ἐνθύμιζε τὸ φθινόπωρο, ἡ ὁσμὴ τῆς ὑγρᾶς γῆς καὶ ἡ σιγὴ ἐφαίνοντο ὡς νὰ διέκοπταν ἐπὶ στιγμὴν τὸν αἱματοφύρτον καὶ ἄγριον ἐφιάλτην. Ἐνα βρεγμένο λαμπερὸ κανόνι μ' ἔκαμε ν' ἀναπολήσω, ἔξαφνα, κάτι τι τὸ προσφιλέες, τὸ γαλήνιον, τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν ἢ τὸν πρῶτον μου ἔρωτα. Ἀλλὰ μακριὰ ἠκούετο πάλιν κρότος κανονιάς ἰδιαίτερος ἰσχυρὸς, καὶ ἡ μαγεία τῆς προσκαίρου σιωπῆς ἐξηφανίσθη. Μὲ τὴν αὐτὴν ταχύτητα πού ἄρχισαν νὰ κρύπτονται οἱ ἄνδρες, ἐβγαίνουν τώρα ἀπὸ τίς κρύπτες των. Ὁ χονδρὸς πυροβολητὴς ἐπέπληττε δὲν ξέρω ποῖον. Ἐνα κανόνι ἐβρόντησε, κατόπιν ἄλλο, καὶ πάλιν μιὰ αἰμάτινη ὁμίχλη ἐσκέπασε τὸν βασιανισμένον ἐγκέφαλο.

Κανεὶς δὲν ἀντελήφθη πότε εἶχε παύσει νὰ βρέχῃ. Ἐνθυμοῦμαι μόνο πῶς τὸ νερὸ περιέρρεε τὸ ὠχρὸ παχὺ καὶ ζαρωμένο πρόσωπο τοῦ χονδροῦ πυροβολητοῦ, νεκροῦ... Θὰ εἶχε βρέξει ἀρκετὰ, χωρὶς ἄλλο.

Ἐμπρὸς μου ἐστέκετο ἕνας νέος ἐθελοντής.

Μὲ τὸ χέρι ἐπὶ τοῦ γείσου μου ἀνήγγειλε ὅτι ὁ στρατηγὸς ζητοῦσε ἀπὸ μᾶς ν' ἀνισταθοῦμε δυὸ ὥρες ἀκόμη, ὁπότε θὰ κατέφθαναν ἐνισχύσεις.

Ἐνῶ ἐξακολουθοῦσα νὰ σκέπτομαι: «Γιατί τὸ παιδί μου δὲν κοιμάται;» ἀπάντησα ὅτι θὰ μείνωμε ἐκεῖ ἐφόσον θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ μείνωμε! Δὲν ξέρω γιατί, ἡ φυσιολογία τοῦ ἐθελοντοῦ μου ἐκίνησε τὸ ἐνδιαφέρον, ἴσως ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ὠχρότητός του. Οὐδέποτε εἶχα ἰδῇ τόσην ὠχρότητα, καὶ οἱ νεκροὶ ἀκόμη παρουσιάζουν περισσότερο χρῶμα ἀπὸ τὸν ἀγένειον ἐκείνον νέον. Θὰ ἐτρόμαξε, χωρὶς ἀμφιβολία, πάρα πολὺ, καθὼς ἐρχόταν νὰ μᾶς εὕρῃ, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ συνέλθῃ. Ἐκρατοῦσε τὸ χέρι του εἰς τὸ πηλίκιό του, ὡς γιὰ ν' ἀποδείξῃ τὸν τρελλὸ αὐτὸ φόβο διὰ χειρονομίας ἀπλῆς καὶ συνήθους.

—Φοβάσαι; τὸν ἐρώτησα ἀγγίσας τὸν ἀγκῶνα του.

Ἀλλὰ τὸ χέρι του ἔμεινε ἀκίνητο, σὰν νὰ ἦταν ἀπὸ ξύλο, κ' ἐμειδιῶσε ἐλαφρὰ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ. Ἡ μᾶλλον μόνον στὰ χεῖλη του ἐσκιαγραφεῖτο ἕνα χαμόγελο, ἐνῶ τὰ μάτια του ἔδειχναν τὴν νεότητά καὶ τὸν φόβον, καὶ τίποτε ἄλλο.

—Φοβάσαι; τοῦ ἐπανελάβα με γλυκύτητα.

Τὰ χεῖλη του ἀναπάληκαν, σὰν γιὰ νὰ μιλήσουν, καὶ τὴν αὐτὴ στιγμῇ, κάτι τι τὸ ἀκατανόητο, τὸ θηριῶδες, τὸ ὑπερφυσικὸ ἐσημειώθη. Θέρμῃ πνοῇ μ' ἐφύσησε εἰς τὸ δεξιό μου μάγουλο, μ' ἐσάλεψε δυνατὰ, κ' ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια μου, ἀντὶ τῆς ὠχρᾶς μορφῆς, ἀπλώνετο κάτι τι τὸ βραχύ, τὸ κτηνώδες, τὸ κόκκινον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνέβλυζε τὸ αἷμα, σὰν ἀπὸ τίς ἐκπωματισμένες ἐκείνες φιάλες, πού ζωγραφίζουν ἀντὶ μετριοτάτης ἀμοιβῆς εἰς τὰς ἐπιγραφάς. Καὶ εἰς τὸ βραχύ, τὸ κόκκινον, τὸ ἰδρωμένο αὐτὸ πρᾶγμα, ἔμενε ἀκόμη ἕνα σιγὴλὸ γέλιο, ἕνα κόκκινον γέλιο.

Τὸ ἀνεγνώρισα, αὐτὸ τὸ κόκκινον γέλιο. Τὸ εἶχ' ἀναζητήσει καὶ τὸ ἦρα. Τώρα ἐνόησα τί εἶχαν αὐτὰ τὰ κορμιά, τ' ἀλλόκοτα, τ' ἀκρωτηριασμένα, τὰ λιανισμένα...

Ἦταν τὸ κόκκινον γέλιο, τὸ γέλιο πού μορφάζει στὸν οὐρανὸ, στὸν ἥλιο.

Σὲ λιγάκι, θὰ σκορπισθῇ σ' ὅλην τὴ γῆ, τὸ κόκκινον γέλιο! Καὶ αὐτοί, γαλήνια, μαθηματικά, σὰν τοὺς ὑπνωβάτες...

ΤΡΙΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Ἡ τρέλλα καὶ ἡ φρίκη.

Λέγεται ὅτι στὸ στρατό μας, ὅπως καὶ εἰς τὸν ἐχθρικὸ στρατό, ὑπάρχουν πολλὰ κρούσματα τρέλλας. Τέσσαρες θάλαμοι εἶναι τώρα γεμάτοι ἀπὸ ἰδικοὺς μας φρενοβλαβεῖς. Ὅταν ἐπέρασεν ἀπ' τὸ ἐπιτελεῖο, ὁ ὑπασπιστὴς μου ἔδειξε...

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Σάν φείδι ξετυλίγετο. Είδα τὸ σιδερένιο σῦρμα κομμένο στὸ ἄκρον νὰ διασχίζει τὸν ἀέρα καὶ ν' ἀρπάξῃ σάν τὸ δίχτυ, μέσα του, τρεῖς στρατιῶτες. Τ' ἀγκάθια τοῦ σῦρματος κατέσχιζαν τὴ στολή, ἔχωνοντο στὶς σάρκες. Διὸ ἄνδρες ἐσφριφογύριζαν παράφορα φωνάζοντες καὶ παρασύροντες καὶ τρίτον, ἤδη νεκρόν...

Ἕνας μόνο ἀπέμεινε ζωντανός. Ἀπεμάκρυνε ἀπὸ κοντὰ του τοὺς δύο νεκρούς, κ' ἐκείνοι ἐταράσσοντο, ἐστριφογύριζαν, ἐπεφταν ὁ ἕνας ἐπάνω στὸν ἄλλον, ἐπάνω εἰς τὸν ζωντανόν. Ἐπειτα, ἔξαφνα, καὶ οἱ τρεῖς ἔμειναν μάρμαρο...

Μοῦ εἶπεν ὅτι, ὄχι λιγώτεροι τῶν δύο χιλιάδων ἀνδρῶν εἶχαν χαθῇ ἐπάνω εἰς τὸν φραγμὸν ἐκείνον. Ἐνῶ ἀπέκοπταν τὸ σιδερένιο σῦρμα κ' ἐπεριπλέκοντο μέσα στὶς πτυχές τοῦ φειδιοῦ, τοὺς ἐπνιγαν σὲ βροχὴ σφαιρῶν καὶ μυδραλλίων.

Διεβεβαίωσε ὅτι τὸ θέαμα ἦταν φρικιαστικὸ καὶ ὅτι ἡ ἔφοδος αὐτὴ θὰ ἐτελείωνε μὲ πανικόν, ἂν ἤξεραν οἱ ἄνδρες ποῦ νὰ φύγουν.

Ἄλλ' οἱ δέκα ἢ δώδεκα συνεχόμενες σειρὲς τοῦ σιδηροῦ σῦρματος, ὅπου τὰ σώματα ἔμεναν περιπλεγμένα, ὁλόκληρος λαβύρινθος ἀπὸ τρύπες γεμάτες πασσάλους ἀπὸ μέσα, ἐσκόρπισαν τόση σύγχυση, ὥστε κανεὶς δὲν ἤμποροῦσε νὰ διευθύνῃ τὸν ἑαυτό του. Ἄλλοι ἐπήγαιναν σάν τοὺς τυφλοὺς νὰ καταπωθοῦν μέσα στὶς βαθεῖες χοάνες κ' ἐκαρφώνοντο ἐπάνω στοὺς σουβλερούς πασσάλους. Ἐστριφογύριζαν κ' ἐτίναζαν τὰ πόδια των, σάν τοὺς χάρτινους καραγκιόζηδες. Νέα σώματα τοὺς συνέτριβαν καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τάφρος ἐγέμιζε ἕως ἐπάνω ἀπὸ σαλευόμενον σωρὸν αἰμοφύρτων κορμιῶν, νεκρῶν ἢ ζωντανῶν.

Ἀπὸ κάτω, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, χέρια ἀπλώνοντο, δάχτυλα συνεστέλλοντο σπασμωδικά, περιπλεκόμενα ἐντελῶς. Καὶ ὅποιος ἐπεφτε στὴν παγίδα, δὲν μποροῦσε νὰ ξαναβγῇ. Ἐκατοντάδες δάχτυλα, δυνατὰ σάν λαβίδες, ἐσφιγγαν τίς κνήμες, ἐσκαρφάλωναν στὰ ροῦχα, ἀναποδογύριζαν τοὺς ἄνδρες, τοὺς ἐτύφλωναν, τοὺς ἐστραγγάλιζαν. Ἄλλοι στρατιῶτες, σάν νὰ κατεΐχοντο ἀπὸ φρεναπάτην, ἔτρεχαν κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ σιδερένιο σῦρμα, ἀρπάζοντο μέσα κ' ἐφώναζαν, ἕως ὅτου καμμιά σφαῖρα τοὺς ἐτελείωνε.

Ὅλοι γενικῶς τοῦ εἶχαν κάμει τὴν ἐντύπωσι ἀνθρώπων ποὺ διατελοῦσαν ὑπὸ τὸ κράτος μέθης. Μερικοὶ ἐβλασημοῦσαν τρομερά, ἄλλοι ἐγελοῦσαν... ὅταν τὸ σιδερένιο σῦρμα τοὺς ἀρπάξῃ τὸ πόδι ἢ τὸ χέρι, κ' ἐτελείωναν ἀμέσως. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἂν καὶ δὲν εἶχε φάγει οὔτε πιῇ τίποτε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, εὐρίσκετο εἰς ἀλλόκοτη κατὰστασι. Εἶχε ζάλη κ' ἐπὶ μερικὲς στιγμὲς, τὴν φρίκην διεδέχετο ἄγριος ἐνθουσιασμός, ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ τρόμου. Ὅταν κανεὶς ἐτραγουδοῦσε πλάϊ του, καὶ αὐτὸς τὸν ἐμμεῖτο, κ' ἐσηματίζετο ἕνας ἀρμονικώτατος χορός, ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι ἦταν εὐθυμο... ἦτο ἐμβατήριο. Ναί, τραγουδοῦσαν, καὶ ὁλόγυρά των, ὅλα ἐκοκκίνιζαν ἀπὸ τὸ αἷμα. Καὶ ὁ οὐ-

ρανὸς ἀκόμη φαινόταν κόκκινος, κ' ἔλεγε κανεὶς πὼς κάποιος κατακλυσμὸς εἶχε κατακλύσει τὸ σῦμπαν, κάποιος ἀνήκουστος μετασχηματισμός, ἢ ἐξαφάνισις τῶν χρωμάτων. Τὸ κυανοῦν, τὸ πράσινο, τ' ἄλλα συνήθη καὶ τερπνὰ χρώματα δὲν ὑπῆρχαν πλέον, καὶ ὁ ἥλιος παρουσιάζετο σάν ἕνα πελώριο πορφυρὸ βεγγαλικὸ φῶς.

—Τὸ κόκκινο γέλιο, τοῦ λέγω.

Μά, ἐκείνος δὲν κατάλαβε.

—Ναί, ἐγελοῦσαν ἔτσι. Σοῦ τὸ εἶπα τώρα. Σάν μεθυσμένοι. Ἴσως καὶ νὰ ἐχόνευαν. Διέγραψαν, τοῦλάχιστον, δυὸ ἢ τρεῖς κινήσεις, ποὺ ἔμοιαζαν μὲ χορόν.

Ἐνθυμεῖται καθαρὰ ὅτι εἶχε κινήσει τὰ πόδια, σάν νὰ ἐδίδασκε σὲ κανένα χορὸν ὀλίγες στιγμὲς προτοῦ νὰ χάσῃ τὴν συνείδησιν, ὅταν εἶχε πέσει, τραυματισμένος διαμπερῶς. Καὶ τώρα ἀκόμη ἐνθυμεῖται τὴν ἔφοδον μὲ ἕνα αἶσθημα παράξενο, ἀποτέλεσμα τρόμου καὶ πόθου νὰ ξαναζήσῃ.

—Καὶ ξανά μιὰ σφαῖρα στὸ στήθος; ἐρώτησα.

—Καλά! Δὲν μαζεύει κανεὶς κάθε φορὰ καὶ σφαῖρες! Θὰ εἶν' εὐχάριστο πρᾶγμα, φίλε μου, νὰ παρασημοφορηθῇ κανεὶς γιὰ τὴν ἀνδραγαθία του.

Ἦταν ξαπλωμένους μὲ τὴ ράχι. Τὸ χρῶμα τοῦ ἦταν μολυβί, ἡ μύτη του ὀξεία, τὰ μῆλα τῶν παρειῶν του ἐξεῖχαν, στὰ μάτια του ὁλόγυρα εἶχε σχηματισθῇ μελανιασμένος κύκλος, καὶ ξαπλωμένος ὥσάν νεκρὸς ὠνειροπολοῦσε τὸ παράσημο τῆς ἀνδρείας!

Δυνατὸς πυρετὸς τὸν ἐσάλεινε. Τὸ σῶμα τοῦ ἀρχίζει ν' ἀποσυντίθεται. Μετὰ τρεῖς ἡμέρες, καὶ ἴσως λιγώτερο, θὰ τὸν ἔρριχναν εἰς τὸ λάκκο μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους, καὶ τώρα χαμογελοῦσε ὀνειροπολῶν, καὶ μιλοῦσε γιὰ παράσημα!

—Ἐστεῖλες τηλεγράφημα στὴ μητέρα σου; τὸν ἐρώτῳ.

Μ' ἐκύτταξε μὲ ὕφος περίτρομον, ἄγριο συνάμα καὶ ὀργίλον, ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ. Κ' ἐγὼ ἐσιώπησα. Ἦκούοντο οἱ στεναγμοὶ καὶ τὸ παραλήρημα τῶ νηληγωμένων.

Ὅταν ἐσηκώθηκα νὰ φύγω, μοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι μὲ τὸ ζεστό του χέρι, τὸ δυνατό ἀκόμη κ' ἐκάρφωσε ἐπάνω μου περίλυπα τὰ κοῖλα καὶ πυρέσσοντα μάτια του.

—Τί εἶναι λοιπόν, χμ! Τί εἶναι λοιπόν; ἐρώτησε τρομαγμένα, τραβῶντας τὸ χέρι.

—Τί πρᾶγμα!

—Μὰ... ὅλ' αὐτά! Γιατί μὲ περιμένει;... Μὰ δὲν μπορῶ! Ἡ πατρίδα... μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν κάμῃ νὰ καταλάβῃ... τί θὰ πῇ πατρίδα;...

—Τὸ κόκκινο γέλιο, τοῦ ἀπήντησα.

—Ἀχ: ἐσὺ αἰωνίως ἀστειεύεσαι! Ἐγὼ σοβαρολογῶ. Πρέπει, χωρὶς ἄλλο, νὰ τῆς ἐξηγήσετε... Μήπως θὰ τῆς ἐξηγήσῃς; Ἄν ἤξερες τί μοῦ γράφει! Ζὰ λόγια τῆς εἶναι λευκά!... σὺ... Παρατήρησε τὸ κεφάλι μου μὲ περιέργεια. Τὸ ἔδειξε καὶ σὺ... Παρατήρησε τὸ κεφάλι μου μὲ περιέργεια. Τὸ ἔδειξε μὲ τὸ δάχτυλο, ἀρχισε ἔξαφνα νὰ γελά, καὶ μοῦ λέγει:

—Καί σὺ ἔχεις γίνεῖ φαλακρός! Τὸ εἶδες;

—Δὲν ὑπάρχει καθρέφτης ἐδῶ πέρα!

—Εἶναι πολλοὶ φαλακροὶ καὶ ἀσπρομάλληδες ὁλόγυρά μας. Ἄκουσε! Δός μου ἕναν καθρέφτη, δός μου! Αἰσθάνομαι τ' ἀσπρα μαλλιά νὰ πετιῶνται ἀπ' τὸ κεφάλι μου, δός μου ἕναν καθρέφτη...

Ἀρχίσε τὸ παραλήρημα. Ἐκλαίει κ' ἐφώναζε. Ἐγὼ ἔφυγα ἀπὸ μέσα.

Τὴν ἴδια ἡμέρα διωργανοῦμε ἑορτὴ, ἑορτὴ θλιβερά καὶ ἀλλόκοτη, εἰς τὴν ὁποῖαν παρευρίσκοντο μαζί μας καὶ οἱ σκιῆς τῶν πεσόντων. Ἀποφασίσαμε νὰ συγκεντρωθοῦμε καὶ νὰ πάρουμε τὸ τοῖς, σὰν στὸ σπῆτι μας, σὰν σὲ ἐκδρομὴ. Ἐπρομηθευθήκαμε ἕνα σαμοβάρι καὶ λεμόνια καὶ ποτήρια καὶ ἐκαθήσαμε κάτω ἀπὸ ἕνα δένδρο. Ἐνας-ένας, δυὸ-δυὸ, τρεῖς-τρεῖς, οἱ σύντροφοί μας ἔφθαναν, μὲ θόρυβο ὁμιλοῦντες καὶ ἀστεϊεύομενοι, γεμάτοι ἀπὸ χαρωπὴ προσδοκία. Ἀλλὰ σὲ λιγάκι ἐσιώπησαν καὶ ἀπέφυγαν νὰ κυττάξουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, διότι κάτι τι τὸ σπαρακτικὸ συνέβαινε εἰς τὴν συγκεντρωσιν αὐτὴν τῶν διασωθέντων ἀνδρῶν.

Ρακένδυτοι, ἀκάθαρτοι, ἱσχνοί, ἐξηντλημένοι, μὲ γένεια μερικῶν ἑβδομάδων, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔκαναν σχεδὸν ἀγνώριστους, ξυνόμενοι σὰν ψωραλέοι, ἐτρομάζαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἀνεζήτησα γνωστὰ μου πρόσωπα εἰς τὸν ὄμιλον αὐτόν, καὶ δὲν εὗρήκα. Τ' ἀνήσυχα, τὰ στενοχωρημένα αὐτὰ ὄντα, μὲ τὰς σπασμωδικὰς κινήσεις, ποὺ ἔτρεμαν εἰς κάθε ἦχον κ' ἐπαρτηροῦσαν ἀδιάκοπα κάτι τι ἀπὸ πίσω των, προσπαθοῦσαν μὲ χειρονομίες νὰ συμπληρώσουν τὸ αἰνιγματικῶδες κενόν, τὸ ὁποῖον δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ἐρευνήσουν. Ἦσαν ὄντα νέα καὶ ξένα. Ἐγὼ δὲν τοὺς ἐγνώριζα. Ἡ φωνὴ των εἶχε ἕνα διαφορετικὸν ἦχον. Ἦσαν ἀπότημοι, θυμώδεις, ἐπρόφεραν λέξεις μὲ δυσκολιὰν καὶ ἄρχιζαν, μὲ τὴν παραμικρὰν πρόφασιν, φωνές καὶ ἀνόητα γέλια.

Καὶ ὅλα ἦσαν παράξενα: τὸ δένδρο, τὸ ἡλιοβασίλεμμα, καὶ τὸ νερὸ ἀκόμη εἶχε κάποια ὁσμὴ καὶ γεῦσι ἀσυνήθη. Ἐνόμιζες πῶς μαζί μὲ τοὺς πεθαμένους, εἶχαμε ἐγκαταλείψει τὴν γῆν γιὰ νὰ μποῦμε εἰς ἄλλον κόσμον, γεμάτον ἀπὸ πράγματα μυστηριώδη καὶ ἀπὸ σκιῆς κακῶν οἰωνῶν.

Τὸ ἡλιοβασίλεμμα ἦταν ὠχρὸ καὶ ψυχρὸ. Εἰς τὸν ὀρίζοντα μετεωροῦντο βαρεῖα, σύννεφα μαῦρα, ἀκίνητα, τὰ ὁποῖα τίποτε δὲν ἐφώτιζε. Εἰς τὴν γῆν ἀπλώνετο σκότος, καὶ εἰς τὴν πένθιμον αὐτὴν ἀτμόσφαιραν τὰ πρόσωπά μας ἐκιτρίνιζαν, σὰν πρόσωπα πεθαμένων.

Ὅλοι ἐκυττάσαμε τὸ σαμοβάρι. Ἐσβυσε καὶ ἀντανεκλοῦσε εἰς τὰ πλευρά του τὸ μολυβένιο χρῶμα καὶ τὴν ἀπειλὴ τοῦ χαμένου ἡλίου. Ὅπως ὅλα τ' ἄλλα, μᾶς ἐφάνη ἀλλόκοτο καὶ ἀκατάληπτο.

—Ποῦ εἴμεθα; ἐρώτησε κάποιος.

Καὶ μέσα εἰς τὴν φωνὴν αὐτὴν κλεινόταν ἡ ἀνησυχία καὶ ὁ φόβος. Κάποιος ἄλλος ἐστέναζε. Τρίτος ἔτριξε σπασμωδικὰ τὰ δάχτυλά του. Ἄλλος ἄρχισε νὰ γελά. Ὁ διπλανός του, ἐσηκώ-

θηκε ἀπότομα κ' ἐγύριζε μὲ μεγάλα βήματα γύρω-γύρω στὸ τραπέζι. Τώρα, διέκρινε κανεὶς πολλοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐβάδιζαν γρήγορα, ποὺ σχεδὸν ἔτρεχαν, πότε σιωπηλοὶ καὶ πότε μουρμουρίζοντας.

—Στὸν πόλεμο εἴμεθα! ἐφώναζε ἐκεῖνος ποὺ εἶχε γελάσει, κ' ἐξαναλύθηκε στὰ γέλια, γέλια ὑπόκωφα καὶ παρατεταμένα, σὰν νὰ ἐπνίγετο.

—Γιατί γελά; ἐμουρμούρισε κάποιος ἄλλος. Δὲν παύετε πιά; Ὁ γελῶν ἐπνίγηκε ἀκόμη μιὰ φορά, ξανάρχισε τὰ γέλια του κ' ἔπειτα ἐσιώπησε.

Ἐνύχτωνε, τὰ σύννεφα κατέβαιναν πρὸς τὴ γῆ. Μόλις διακρίναμε τὰ ὠχρά καὶ φασματώδη πρόσωπα. Κάποιος ἐρωτᾷ:

—Καλέ, ποῦ εἶναι ὁ Μποτίκ;

Ἐτσι ἐλέγαμε ἕνα ἐκ τῶν συντρόφων μας, ἕνα μικρόσωμο ἀξιωματικὸ μὲ ἀδιάβροχες μπόττες.

—Τώρα δὲ ἦταν ἐδῶ... Μποτίκ, ποῦ εἶσαι;

—Ἐ! Μποτίκ, μὴ μᾶς κρύβεσαι! Ἀκοῦμε τὴ μυρουδιά ἀπὸ τίς μπόττες σου!

Ὅλοι ἄρχισαν νὰ γελοῦν, καὶ μιὰ γρινιάρικη φωνή, χυδαία, ἀκούσθηκε στὸ σκοτάδι, διακόπτουσα τὰ γέλια.

—Φθάνει πιά! Δὲν ἔχετε καὶ ντροπὴ λιγάκι. Ὁ Μποτίκ ἐσκοτώθη τὸ πρωὶ στὴν κατόπτεισιν!

—Κάνεις λάθος! Τώρα δὲ ἦταν ἐδῶ!

—Λάθος ἔχετε σεις! Ἐ! Δόστε μου γρήγορα λεμόνι!

—Κ' ἐμένα, κ' ἐμένα!

—Δὲν ὑπάρχει πιά λεμόνι!

—Νὰ λοιπόν, κύριοι! ἀκούσθηκε φωνὴ γλυκειὰ μὲ τόνον θλιβεράς ἐπιπλήξεως, σχεδὸν μὲ λυγμούς. Κ' ἐγὼ ποὺ ἦλθα ἐδῶ μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ λεμόνι;!

Ὁ στρατιώτης ξανάρχισε νὰ γελά ὑπόκωφα, σιγανά. Κανεὶς δὲν τὸν διέκοψε. Ἐπαυσε. Ἐχαμογέλασε ἀκόμη μιὰ φορά κ' ἐσιώπησε. Κάποιος εἶπε:

—Αὔριο θὰ κτυπήσουμε!

Πολλές φωνές ἀκουσθῆκαν θυμωμένες.

—Πᾶψε, κακομοίρη! Δὲν θὰ κτυπήσουμε!...

—Μὰ τὸ ξέρετε καλά;

—Ἀφήστε μας ἡσυχούς! Δὲν μπορείτε ν' ἀλλάξετε κουβέντα;

Ὁ ἥλιος εἶχε δύσει. Τὰ σύννεφα ἐσηκώνοντο. Ἐνόμιζε κανεὶς πῶς κάπως θὰ ἔφεγγε. Τὰ πρόσωπα ἐφάνηκαν λιγώτερο παράξενα καὶ ὁ ἀνθρώπος ποὺ ἐγύριζε τριγύρω μας ἦλθε κ' ἐκάθησε.

—Τί νὰ κάνουν τώρα στὸ σπῆτι; ἐρώτησε μὲ κάποια ἀοριστία. Καὶ εἰς τὴν φωνὴν του ὑπέτρεμε κάποιο γέλιο βιασμένο, ντροπιασμένο, ἔνοχο...

Ἐπεκράτησε ἐκ νέου ἡ φρίκη, ἡ ἀμηχανία, ποὺ ἔφθανε μέχρις ἀπελπισίας, μέχρις ἀπωλείας τῆς συνειδήσεως. Καὶ ἀρχίσαμε νὰ ὁμιλοῦμε ὅλοι μαζί, νὰ φωνάζουμε, νὰ θορυβοῦμε. Ἐπαίρναμε καὶ ἀποθέταμε τὰ ποτήρια, ἐκτυπούσαμε ὁ ἕνας τοῦ

ἄλλου τοὺς ὤμους, τὰ χέρια, τὰ γόνατα. Κατόπιν ἐσιωπήσαμε ἀπότομα, συντετριμμένοι ἀπὸ τὸ ἀκατανόητο.

—Εἰς τὸ σπῖτι! ἐφώναξε κάποιος μέσα στὸ σκοτάδι. Ἡ φωνή του ἦταν βραχνή καὶ ἐπάλλετο ἀπὸ συγκίνησι, ἀπὸ φόβο, ἀπὸ μανίαν. Ἡ αὐτὴ φωνὴ ἠθέλησε νὰ προσθέσῃ μερικὲς λέξεις, ἀλλὰ ματαίως, ἐφαίνετο ὅταν νὰ εἶχε λησμονήσει πῶς νὰ τὰς προφέρῃ. Εἰς τὸ σπῖτι; Σὲ ποῖο σπῖτι; Ὑπῆρχε λοιπὸν σπῖτι πουθενά; Μὴ μὲ διακόπτετε, ἀλλοιωτικά σας πυροβολῶ!... Εἰς τὸ σπῖτι, ἔπαιρνα ἓνα λουτρὸ κάθε πρωΐ, μ' ἐννοεῖτε; Ἐνα λουτρὸ μὲ νερό, μὲ νερό ἕως ἐπάνω. Καὶ τώρα; Δὲν πλύνομαι καθημερινῶς κ' ἔχω στὸ κεφάλι μου ἐσχάρες, φαγοῦραν εἰς τὸ κορμί μου, ὅλο μου τὸ κορμί μὲ τρώγει. Ἐχὼ τρελλαθῇ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία καὶ σεῖς μιλάτε γιὰ σπῖτι; Ἐγὼ σὰν ζῶν, συχαίνομαι τὸν ἑαυτόν μου, δὲν τὸν ἀναγνωρίζω πλέον καὶ ὁ θάνατος δὲν μὲ τρομάζει καθόλου! Σεῖς μοῦ ξεσχίζετε τὰ μυαλά μὲ τὰ σράπνελάς, ναι, τὰ μυαλά! Ὅπου καὶ ἂν κυτπάτε, μοῦ βρίσκετε τὸ κεφάλι μου, καὶ μιλάτε γιὰ σπῖτι; Γιὰ ποῖο σπῖτι; Ὁ δρόμος, τὰ παράθυρα, οἱ ἄνθρωποι! Δὲν θὰ βγῶ στὸ δρόμο, τώρα θὰ ντρέπομαι! Ἐφέρατε ἓνα σαμοβάρι καὶ ντρέπομαι νὰ τὸ κυττάξω!

Ὁ ἄλλος ξανάρχισε νὰ γελά. Κάποιος ἐφώναξε:

—Ὁ διάβολος τὸ ξέρει. Πηγαίνω σπῖτι μου!

—Σπῖτι σου;

—Σὺ δὲν τὸ νοιώθεις, τί θὰ πῇ καθήκον!

—Στὸ σπῖτι σου. Ἀκοῦτε ἐσεῖς; Θέλει νὰ πάῃ σπῖτι του!

Μιά δυνατὴ φωνή, ἓνα γενικὸ γέλιο ἐξέσπασε, καὶ ὅλοι ἐσιώπησαν ξανά, ὑποχωροῦντες πρὸ τοῦ ἀκατανόητου. Καὶ τότε, ὅχι μόνος ἐγώ, ἀλλὰ ὅλοι μας, ὅσοι εἴμεθα ἐκεῖ, ἐνοιώσαμε αὐτὸ. Μᾶς ἐρχόταν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς σκοτεινοὺς καὶ αἰνιγματώδεις κάμπους. Ἀνέβαινε ἀπὸ τὶς μαῦρες κλεισοῦρες ὅπου πεθαίνουν, ἴσως, ἀκόμη λησμονημένοι στρατιῶτες ἢ χαμένοι μεταξὺ τῶν βράχων. Αὐτὸ ἔπεφτε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ αὐτὸν τὸν ἀλλόκοτο καὶ ἄγνωστο.

Σιωπηλοί, χωρὶς συνείδησιν πλέον ἀπὸ τὸν τρόπο, ἐμείναμε ὀλόγυρα στὸ σβυσμένο σαμοβάρι, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸ μιά σκιά πελώρια, ὠμορφὴ σκιά, ἀπλωμένη ἐπάνω μας παρατηροῦσεν ἀτενῶς. Ἐξαφνα, κοντὰ μας, εἰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ σώματος, χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ μουσικὴ ἄρχισε νὰ παίζῃ. Μέσα στὴ νύχτα καὶ στὴ σιγὴ, ἐξέφευγαν σφοδροί, προκλητικοὶ ρυθμοὶ πολὺ ζωηροί, πολὺ εὐθυμοί. Ἐνοιωθε κανεὶς πῶς οἱ μουσικοί, ὅπως ἀκριβῶς κ' ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἄκουαν, ἔβλεπαν, ὅπως κ' ἐμεῖς, νὰ πετᾷ πάνω ἀπὸ τὴ γῇ ἡ τεραστία ἐκείνη πένθιμη σκιά.

Καὶ ὁ μουσικὸς ποὺ ἔπαιζε τὴ σάλπιγγα εἶχε, χωρὶς ἄλλο, τὸ μυαλὸ σαστισμένο. Οἱ νότες ἀπότομες καὶ κομμένες ἐπλανῶντο, πηδῶντας, ἔτρεχαν δὲν ξέρω ποῦ, μακριὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες, μόνες, τρελλές, τρέμοντας ἀπὸ φρίκη, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἐφαίνοντο πῶς ἐπερίμεναν. Ἐπειτα, ξαφνικά, μὲ ἀδεξιότητα, ξαναταιριάζοντας, χαμηλώνοντας, ξαναψηλώνοντας, ἔτρεχαν ἄσκοπα, πολὺ βιαστικές, πολὺ εὐθυμες, πολὺ κοντὰ στὶς μαῦρες τὶς κλεισοῦρες, ὅπου

ξεψυχούσαν, ἴσως, ἀκόμη ἄνδρες, χαμένοι ἀνάμεσα στοὺς θάμνους.

Καὶ πολλὴν ὥρα ἐμείναμε ὀλόγυρα στὸ σβυσμένο σαμοβάρι, καθισμένοι, ἀμίλητοι...

... Ἐκοιμώμουν ὅταν ὁ γιατρὸς ἦλθε προσεκτικὰ νὰ μὲ ἐυπνήσῃ. Ἀνεπῆδησα ἀπὸ τὸ κρεβάτι μου κ' ἐφώναξα, ὅπως κάνουμε ὅλοι, ὅταν κανεὶς μᾶς κράζῃ, καὶ ἐπετάχθηκα στὴν ἐξοδο τοῦ κοιτῶνος. Ὁ γιατρὸς μοῦ ἐσφίξε τὸ χέρι δυνατὰ καὶ ἐδικαίολογήθη:

—Σ' ἐτρόμαξα! Νὰ μὲ συγχωρῇς! Ξέρω πῶς ἤθελες νὰ κοιμηθῇς!...

—Εἶναι πέντε νύχτες... ἐπιθύρισα κοιμισμένος ἀκόμη.

Ἐκλεισα τὰ μάτια μου, καὶ μοῦ φάνηκε πῶς ἐκοιμώμουν ὧρες πολλές, ὅταν ὁ γιατρὸς ξανάρχισε νὰ ὀμιλῇ, ἐνῶ μοῦ ἐκτυποῦσε ἐλαφρὰ τὰ πλευρὰ καὶ τὰ πόδια.

—Εἶναι μεγάλη ἀνάγκη... φίλε μου! Σὲ παρακαλῶ, εἶνε τόση ἀνάγκη!... Μοῦ φαίνεται πάντοτε... μοῦ φαίνεται πῶς ἔχουν μείνει πληγωμένοι ἀκόμη ἐκεῖ κάτω!

—Τί πληγωμένοι! Μὰ δὲν τοὺς μεταφέρατε ὅλη τὴν ἡμέρα; Ἀφήσατέ με ἥσυχον. Δὲν εἶναι φιλόανθρωπον αὐτὸ ποὺ κάνετε. Πέντε ἡμερόνυχτα ἔχω νὰ κλείσω μάτι!

—Μὴ θυμῶνῃς, φίλε μου, ἐπιθύρισα ὁ γιατρὸς βάζοντας ἀδέξια τὸ πηλίκιο εἰς τὸ κεφάλι μου. Ὅλοι κοιμοῦνται, δὲν μπορῶ νὰ ἐυπνήσω κανένα... Ἐχὼ βρῇ ἀτμομηχανὴ καὶ ἐπτὰ βαγόνια, ἀλλὰ μᾶς λείπουν οἱ ἄνδρες... Φίλε μου, σὲ ἱκετεύω. Ὅλοι κοιμοῦνται, ὅλοι ἀρνοῦνται νὰ ἔλθουν. Κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος φοβάμαι μήπως μὲ πάρῃ ὁ ὕπνος. Δὲν ξέρω κ' ἐγὼ ἀπὸ πότε ἔχω νὰ κοιμηθῶ.

Μοῦ φαίνεται πῶς ἔχω φρεναπάτας. Φίλε μου, πάτησε χάμω τὸ ἓνα πόδι σου, μόνο τὸ ἓνα, ναι, ἔτσι, ἔτσι...

Ὁ γιατρὸς ἦταν ὠχρὸς, ἐκλονίζετο, ἐμάντευε κανεὶς πῶς ἂν ἐπλάγιαζε, θὰ ἐκοιμόταν συνεχῶς ἐπὶ ἡμέρας. Τὰ γόνατά μου ἐλύγιζαν. Εἶμαι βέβαιος πῶς ἐκοιμώμουν καθώς ἐπηγάινάμε.

Ἐξαφνα, δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ, φανήκαν καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τὸ μέρος μας μερικές μαῦρες σκιαγραφίες. Ἡ ἀτμομηχανὴ καὶ τὰ βαγόνια. Γύρω-γύρω ἄνθρωποι, μόλις ὁρατοὶ μέσα στὰ σκότη, ἐπεριπλανῶντο ἀργὰ καὶ ἀμίλητα. Δὲν ὑπῆρχε φῶς κανένα εἰς τὴν ἀτμομηχανήν, οὔτε εἰς τὰ βαγόνια. Μόνο μιά κοκκινωπὴ λάμψις συγκεχυμένη ἔπεφτε ἀπὸ τὸ κλεισμένο καζάνι εἰς τὰς ράβδους τοῦ σιδηροδρόμου.

—Τί τρέχει; ἐρώτησα ὀπισθοχωρῶν.

—Φεύγομε! Τὸ ξέχασες; Φεύγομε, ἐπιθύρισε ὁ γιατρὸς.

Ἡ νύχτα ἦταν ψυχρὰ, ἐτουρτούριζε καὶ, κυττάζοντάς τον, ἐνοιωθα καὶ ἐγὼ ρίγος εἰς ὅλο μου τὸ σῶμα.

—Ὁ διάβολος νὰ πάρῃ! ἐφώναξα. Δὲν ἠμπορούσατε νὰ πάρετε κανένα ἄλλον...

—Σιγά, σὲ παρακαλῶ, πὺθ σιγά! Καὶ ὁ γιατρὸς μ' ἐπῆρε ἀπὸ τὸ χέρι.

Κάποιος μέσα στο σκοτάδι λέγει:

—“Αν έρριχνε κανείς τώρα μιὰ όμοβροντία από δύο βήματα, κανέννας δέν θά σάλευε, τόσο βαθειά κοιμούνται. Μπορεί κανείς νά τούς πλησιάση και νά τούς δέση όλους. Έπέρσα τώρα δά μπροστά από τὸ σκοπό. Μ' έκύτταξε χωρίς νά μου μιλήση, χωρίς νά κινηθῇ. Καί αὐτὸς έκοιμόταν. Μόνο πού στέκεται στὰ πόδια του.

Έκείνος πού μιλούσε έχασμήθη, καί ό μανδύας του έκαμε τὸ νθάρυβον ύφασματος πού ξεδιπλώνεται. Χωρίς άμφιβολία, έτεντώθη. Έστήριξα τὸ στήθος επάνω στὸ πλευρὸ τοῦ βαγονιοῦ γιὰ νά σηκωθῶ καί ό ύπνος με κατέλαβε εὐθύς. Κάποιος από πίσω με ώθησε καί με έκάθησε. Τὸν έσπρωξα μηχανικῶς με τὰ πόδια μου, κατόπιν ξανακοιμήθηκα καί άκουσα, σάν μέσα στ' όνειρό μου μερικά σημεία συνομιλίας.

—Εἰς τὸ έβδομον βέρσι.

—Έξεχάσατε τὰ φανάρια!

—“Όχι, δέν θά προχωρήση!

—Έμπρός λοιπόν! Πίσω λιγάκι! “Ετσι δά.

Τὰ βαγόνια έκινούντο επάνω στίς γραμμές καί οἱ άλυσίδες κτυποῦσαν ἢ μιὰ στήν άλλη. “Ολίγο κατ' όλίγον όλοι αὐτοὶ οἱ κρότοι, παρὰ τὴν όριζοντίαν θέσιν μου, τὴν άνετον καί ἡρεμον, μ' έκαναν νά ξεχάσω τὸν ύπνο. “Αλλ' ό γιατρὸς εἶχε άποκοιμηθῇ, καί όταν έπιασα τὸ χέρι του, ἦταν σά νεπαθμένου χέρι, βαρὺ καί πλαδαρό. “Η άμαξοστοιχία προχωροῦσε σιγά-σιγά καί προσεκτικά. Έτινάσσετο έλαφρὰ καί έφαινέτο σάν νά ζητοῦσε τὸ δρόμο της μέσα στὰ σκότη. “Ενας σπουδαστὴς τῆς ιατρικῆς άναψε τὸ κερί ενὸς φανοῦ, κ' έφώτισαν τὰ πλευρὰ καί ἡ μαύρη πρῶτος τῆς θυρίδος καί εἶπε θυμωμένος:

—Τί διάβολο! Τώρα τοὺς εἶμαστε τόσο χρειαζούμενοι! Ξύπνα τον, διαφορετικὰ θά κοιμάται αἰωνίως! Καί τότε δέν θά μπορέση νά κάμῃ τίποτε. Παίρνω παράδειγμα από τὸν έαυτό μου.

Έξυπνήσαμε τὸ γιατρός. Έκάθησε, γυρίζοντας τὰ μάτια του με κατάπληξιν. Κατόπιν ἠθέλησε νά ξαναπλησιάση, αλλά δέν τὸν άφήκαμε.

—Τί καλὸ θά ἦτανε λιγάκι ρακί! εἶπε ό σπουδαστὴς.

Έκατεβάσαμε ό καθένας από μιὰ ρουφιὰ κονιάκ καί ό ύπνος μᾶς επέρασε εὐθύς. Τὸ μεγάλο μαῦρο όρθογώνιο τῆς θυρίδος έγινε ροδόχρωμο, κατόπιν έρυθρό. “Ατέλειωτο, σιωπηλὸ αντίφέγγισμα άρχισε ν' άπλώνεται πέραν τῶν λόφων. “Ενόμιζε κανείς ότι ό ἥλιος άνέτελλε στὰ μέσα τῆς νύχτας.

—Εἶναι μακρὰ. Πλέον από εἴκοσι βέρσια.

—Κρυώνω! εἶπε ό γιατρὸς τρίζοντας τὰ δόντια.

“Ο σπουδαστὴς έρριψε ένα βλέμμα διὰ τῆς θυρίδος καί μου ένευσε νά πλησιάσω.

“Εβλεπα τώρα εγώ. Εἰ εδιάφορα σημεία τοῦ όρίζοντος έσπινθηροβολοῦσαν κοκκινάδες άκίνητες, σάν νά εἶχαν άνατείλει ταυτοχρόνως δεκάδες ἥλιων. Δέν ἦταν τώρα έτσι πυκνὸ τὸ σκοτάδι. Οἱ μακρυνοὶ λόφοι έβάφοντο με παχὺ μαῦρο χρῶμα, δια-

γράφοντες άνάγλυφες τὶς κυματοειδεῖς καί διακοπτόμενες γραμμές των κ' εκεί κοντὰ τὸ καθετὶ έπλεε στὸ κόκκινο φῶς.

Παρετήρησα τὸν σπουδαστὴ. Τὸ πρόσωπό του εἶχε βαφῇ από τὸ αὐτὸ κόκκινο κ' έλαφρὸ χρῶμα, όμοιο με αἷμα διαφανές.

—Εἶναι πληγωμένος; τὸν έρώτησα.

—Έκαμε κάποια χειρονομία.

—Πολὺ περισσότερο τρελλοί, παρὰ τραυματισμένοι.

—Πραγματικὰ τρελλοί;

—Φυσικά. Καί τί εἶδους τρέλλα!

Μου έρριψε ένα βλέμμα καί στὰ μάτια του εἶχε τὴν άγρίαν εκείνην έκφρασι, γεμάτην τρόμο, πού συναποκομίζει στὸν τάφο του ό στρατιώτης, πού πεθαίνει από ἡλίασι.

—Πᾶψε! εγύρισα καί τοῦ εἶπα.

—Καί ό γιατρὸς εἶναι κι' αὐτὸς τρελλός! Κύτταξέ τον καλύτερα...

“Ο γιατρὸς δέν εἶχε άκούσει. “Ηταν καθισμένος σταυροπόδι σάν τουρκος. Έταλαντεύετο καί έκινούσε άθόρυβα τὰ χεῖλη καί τὰ άκρα τῶν δακτύλων του. Εἰς τὸ βλέμμα του διεγράφετο ἡ αὐτὴ άποκρυσταλλωμένη, έκπληκτη, κτηνώδης έκφρασις τρόμου.

—Κρυώνω, λέγει χαμογελῶντας.

—Σύρτε στὸ διάβολο όλοι σας! άνέκραξα βυθιζόμενος εἰς μιάν γωνίαν τοῦ όχήματος. Γιατί μ' έφωνάζατε;

Κανείς δέν μου άπήντησε. “Ο σπουδαστὴς παρατηροῦσε τὴν άνταύγεια πού όλονέν άπλωνόταν. “Ο τράχηλός του με τὰ κατσαρωμένα μαλλιά ἦταν παιδικός. Κυττάζοντάς τον άνεπόλησα επιμόνως τὸ αδύνατο χέρι γυναικός, ἢ όποία περιέστρεφε τὰ μαλλιά της γύρω στὰ δάχτυλά της. Καί ἡ εἰκόνα αὐτὴ μου έγινε τόσο άνυπόφορη, ώστε άρχισα νά μισῶ τὸν σπουδαστὴν, μέχρι τοῦ σημείου ώστε δέν μπορούσα κᾶν νά τὸν κυττάξω χωρίς άποστροφήν.

—Πόσων έτῶν εἶσθε; τὸν έρώτησα.

“Αλλ' εκείνος οὐτ' εγύρισε καθόλου καί δέν μου άπήντησε.

“Ο γιατρὸς έταλαντεύετο διαρκῶς.

—Κρυώνω!

—“Οταν σκέπτωμαι, λέγει ό σπουδαστὴς χωρίς νά στραφῇ, όταν σκέπτωμαι πῶς κάπου υπάρχουν δρόμοι, σπίτια, πανεπιστήμιο!...

Καί σάν νά εἶχε τελειώσει, έσιώπησε. “Η άμαξοστοιχία έσταμάτησε σχεδὸν άμέσως. Έκτύπησα εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ όχήματος. “Ηκούοντο φωνές. Κατεβήκαμε.

Έμπρός εἰς τὴν άτμομηχανήν, εἰς τὰς ράβδους τοῦ σιδηροδρόμου άπλώνετο κίτι τι, ένας μικρὸς σωρὸς από τὸν όποῖον έξεῖχε ένα πόδι.

—Εἶναι πληγωμένος;

—“Όχι, νεκρός! Τὸ κεφάλι του έχει άποκοπῇ. “Αλλά ὅπως καί αν εἶναι, άνάψετε τὸ φανάρι. Διαφορετικὰ θά τὸν κομματιάσου με περισσότερο.

“Ερριψαν κατὰ μέρος τὸ κορμὶ με τὸ κρεμασμένο τὸ πόδι,

πού ὠρθώθη πρὸς στιγμήν, σάν νὰ ἤθελε νὰ τρέξη στὸν ἀέρα. Κατόπιν τὸ καθετὶ ἐξηφανίσθη στὸ μαῦρο λάκκο! Ὁ φανὸς ἔκαie καλὰ καὶ ἡ ἀτμομηχανὴ ἐσκοτίνιασεν ἀμέσως.

—Ἀκοῦστε! ἐπιθύρισε κάποιος μὲ τρόμον.

—Πῶς δὲν εἶχαμε ἀκούσει πρὶν! Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, χωρὶς νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ διακρίνῃ ἀπὸ ποῦ, ἀνέβαινε ἓνα βογγητό, μυστηριώδες, ἥσυχο, ὁμαλό, σάν ἀδιάφορο. Εἶχαμε ἀκούσει πολλές φωνές καὶ πολλὰ παράπονα, ἀλλὰ τὸ βογγητὸ αὐτὸ δὲν ὠμοίαζε μὲ κανένα.

Εἰς τὴν κενὴν κ' ἐρυθρωπὴ ἐπιφάνεια τῆς πδειάδος τὸ μάτι δὲν μποροῦσε τίποτε νὰ διακρίνῃ. Ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἄκουε νὰ βογγᾷ αὐτὴ ἡ γῆ, φωτισμένη ἀπὸ ἓνα ἥλιο, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνέτελλε.

—Εἴμεθα στὸ πέμπτο βέρστι! λέγει ὁ μηχανικός.

—Ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει! Ὁ γιατρὸς ἔδειξε μὲ τὸ χέρι του κάποιο μέρος πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ὁ σπουδαστὴς ἔτρεμε κ' ἐγύρισε ἀπότομα πρὸς τὸ μέρος μας.

—Τί εἶν' αὐτό; Ὁ κάμπος αὐτὸς εἶναι ἀνυπόφορος!

—Ἄς προχωρήσωμε!

Βαδίζομε ἔμπρὸς πρὸς τὴν ἀτμομηχανή. Ἡ σκιά μας ἔπεφτε μακρυὰ καὶ πυκνὴ ἐπάνω εἰς τὰς ράβδους. Δὲν ἦταν μαύρη, ἀλλὰ θαμπή, κόκκινη, ὅπως τὸ ἀκίνητο καὶ ἡρεμο φῶς πού ἐρχόταν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ οὐρανοῦ.

Καὶ τὸ κάθε βῆμα, τὸ ἄγριο, τὸ μυστηριώδες, τὸ ἀγωνιώδες βογγητὸ μεγάλωνε, σάν ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανὸς νὰ ἀνέπνεαν κόκκινον ἀέρα. Μὲ τὴν μονοτονίαν τοῦ ἔφερνε στὸ νοῦ μας τὸ ρυθμικὸ καὶ θερμὸ λάλημα τοῦ γρύλλου τὸ καλοκαίρι στὰ λειβάδια. Εὐρίσκαμε ὀλοένα καὶ πτώματα... Μετὰ πρόχειρη ἐξέτασι, τὰ ἀφήναμε.

Ἦσαν ἀδρανὴ καὶ ἀφηναν εἰς τὸ μέρος ὅπου τὰ εἶχαν ἀποθέσει σκοτεινὲς καὶ πυκνὲς κηλίδες αἵματος, πού ἐπότιζε τὴ γῆ. Κατ' ἀρχὰς τὰ ἐμετρούσαμε. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶχαν γίνει λάθη, τ' ἀφήκαμε ἐκεῖ. Ἦσαν πολλά, πάρα πολλά γιὰ τὴ θλιβερὴ καὶ ψυχρὴ αὐτὴ νυχτιὰ πού ἐγέμιζε τὸ μακρὸ καὶ ἀδιάκοπο βογγητό.

—Τί εἶν' αὐτό; ἐφώναξε ὁ γιατρὸς ἀπειλῶν κάποιον μὲ τὴ γροθιά του. Σεῖς... ἀκοῦτε;

Ἐφθάσαμε εἰς τὸ ἔκτον βέρστι. Οἱ ὀλοφυρμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ μᾶλλον εὐδιάκριτοι, πιὸ πολὺ ζωηροί. Ἐφαντάζετο κανεὶς τὰ ἔστραμμένα στόματα πού ἐξέφευγαν οἱ φωνὲς αὐτές.

Τρέμοντες, παρατηρούσαμε τὸ σκοτάδι καὶ οἱ φαντασμαγορικὲς ροδαλὲς ἀνταύγειές του μᾶς ἔθελγαν, ὅταν παραπλεύρως μας, κάτω ἀπὸ τὴν σιδηροδρομικὴ γραμμὴ κάποιος μᾶς ἐφώναζε παραπονετικά. Κατεβήκαμε ἀμέσως πρὸς τὸ μέρος τοῦ τραυματίου. Τὰ μάτια του ἐφαίνοντο σάν νὰ ἐγέμιζαν ὅλο τὸ πρόσωπό του, τόσο ἐμεγάλωναν ὅταν ἡ λάμψις τοῦ φανοῦ ἔπεφτεν ἐπάνω των.

Ἐπαυσε νὰ θρηνῇ, μᾶς ἐκύτταξε ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὸ βλέμμα του ἔδειχνε κάποιαν ἀνόητη χαρὰ καὶ τὸν τρελλὸ συνά-

μα φόβο νὰ μᾶς βλέπῃ νὰ χανώμεθα σάν ἀντιφέγγισμα.

Ἰσως εἶχε ὄνειρευθῇ πῶς ἄνθρωποι μὲ φανάρια ἔσκυβαν ἐπάνω του κ' ἐγίνοντο ἄφαντοι μέσα στὸν αἱματωμένο καὶ ἀόριστο ἐφιάλητη.

Μακρύτερα εὐρήκαμε, σχεδὸν ἀμέσως, ἄλλους δύο τραυματίες, τὸν ἓνα ξαπλωμένον στὴν γραμμὴ, τὸν ἄλλον μέσα στὴ χαράδρα. Ὅταν τοὺς ἐσήκωσαν, ὁ γιατρὸς, τρέμων ἀπὸ μανίνα, μοῦ λέγει:

—Ἐ, τί εἶναι λοιπόν;

Ἐστράφη. Ὀλίγα βήματα μακρύτερα, εἶδαμε ἓναν τραυματία, πού ἐβάδιζε κρατῶντας τὸν βραχίονά του μὲ τὸ ἄλλο χέρι. Μὲ τὸ κεφάλι ριγμένο πίσω, ἐρχόταν κατ' εὐθείαν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ ἐπέρασε μέσα ἀπὸ μᾶς σάν νὰ μὴ μᾶς εἶχε ἀντικρύση. Πιστεύω πῶς δὲν μᾶς εἶχε ἰδῇ.

Ἐστάθῃ μιὰ στιγμή σιμ ἄσπην ἀτμομηχανή, ἔκαμε τὸ γύρο τῆς καὶ κατέβηκε κατὰ μῆκος τῶν ὀχημάτων.

—Ἀνέβα λοιπόν! ἐφώναξε ὁ γιατρὸς.

Ἄλλ' ἐκεῖνος δὲν ἀπήντησε.

Αἱ πρῶται αὐταὶ συναντήσεις μᾶς ἐτρόμαξαν.

Ἀλλὰ τοῦτο μᾶς συνέβαινε συχνότερα, κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς. Καὶ ὅλη ἡ πεδιάδα, φωτισμένη ἀπὸ τὴν κόκκινη καὶ ἀκίνητη ἀνταύγεια τῶν πυρκαϊῶν, ἐσάλευε, σάν νὰ ἦταν κάτι τι τὸ ζωντανό, ἀντιλαλοῦσε ἀπὸ φωνές, ἀπὸ θρήνους, ἀπὸ κατάρεις καὶ οἰμωγές.

Μικροὶ σκοτεινοὶ ὄγκοι ἐσάλευαν κ' ἐσύροντο σάν ναρκωμένες καραβίδες, πού βγάξει κανεὶς ἀπὸ τὸ καλάθι, μὲ τὰ πόδια μονωμένα, ξένα, πού μόλις ἐμοιαζαν μὲ ἀνθρώπους, μὲ τίς ἀόριστες συντριμμένες βαρεῖες κινήσεις των. Ἄλλοι ἦσαν σιωπηλοὶ καὶ καρτερικοὶ, ἄλλοι ἐγρίνιαζαν, οὐρλιαζαν, ἔβριζαν, μᾶς βλασφημοῦσαν, ἐμᾶς πού τοὺς ἐσώζαμε, μὲ μανία σάν νὰ μᾶς θεωροῦσαν ὑπαιτίους τῆς αἱματωμένης καὶ θλιβερῆς αὐτῆς νυχτιάς, σάν τοὺς αἰτίους τῆς μονώσεώς των μεταξύ τῶν πτωμάτων, καὶ τῶν τρομερῶν τραυμάτων των. Εἰς τὰ βαγόνια δὲν ὑπῆρχε πλέον θέσις, καὶ τὰ ροῦχα μας ἦσαν ματωμένα. Ἦταν σάν νὰ εἶχε βρέξει αἷμα. Κ' ἔφερναν ἀδιάκοπα τραυματίες, καὶ ὁ ξυπνημένος κάμπος ἐξακολουθοῦσε νὰ σαλεύῃ ἄγρια.

Μερικοὶ ἤρχοντο πρὸς τὸ μέρος μας συρτά, ἄλλοι ἐκλονίζοντο κ' ἔπεφταν. Ἐνας στρατιώτης ἔφθασε τρεχάλα. Εἰς τὸ συντριμμένον πρόσωπό του δὲν ἀπέμενε παρὰ ἓνα μάτι μὲ λάμψι τρομερὴ καὶ θηριώδη. Ἦταν σχεδὸν γυμνός, σάν νὰ εἶχε βγῇ ἀπὸ λουτρό. Ἀφοῦ μὲ ἔσπρωξε, διέκρινε τὸν γιατρό, τὸν ὁποῖον ἐγρονθοκόπησε ἄγριως μὲ τὸ ἀριστερὸν ὄτου χέρι.

—Θὰ σοῦ σπάσω τὰ μοῦτρα! ἐφώναξε τινάζοντας τὸν γιατρό, καὶ μὲ μιὰ κυνικὴ βλασφημία, πού ἐπρόφερε μὲ τόνον ἔρρινο, ἐπανέλαβε: —Θὰ σοῦ σπάσω τὰ μοῦτρα, παληάνθρωπε!

Ὁ γιατρὸς ἐξέφυγε. Πνευστιῶν, ἄρχισε νὰ φωνάζῃ καὶ αὐτός, ἐνῶ ἐπροχωροῦσε πρὸς τὸν στρατιώτη:

—Κ' ἐγὼ θὰ σὲ καταγγείλω, πρόστυχε! Θὰ σὲ στείλω στὴ

φυλακή! Μ' ἐμποδίζεις νὰ ἐργασθῶ. Χαμένε, κτήνος!

Τοὺς ἐχώρισαν. Ἐπὶ πολὺ ἀκόμη ὁ στρατιώτης οὐρλιαζε:

— Ἀχρεῖοι! Θὰ σὰς σπάσω τὰ μοῦτρα!

Αἱ δυνάμεις μου τώρα μ' ἐγκατέλειπαν. Ἀπομακρύνθηκα γιὰ νὰ καπνίσω καὶ ν' ἀναπαυθῶ. Τὸ πηγμένο αἷμα εἶχε σκεπάσει σὰν μαῦρ οὐειρόκτι τὰ δυὸ μου χέρια. Τὰ δάκτυλά μου μὲ δυσκο-
λία ἐκλείναν καὶ ἀφήκαν νὰ πέσῃ τὸ τσιγάρο καὶ τὰ σπύρτα. Ἄλλ' ὅταν ἄρχισα νὰ καπνίζω, ἡ μυρωδιὰ τοῦ καπνοῦ μου φάνηκε νέα καὶ παράξενη. Εἶχε κάτι τι δὲν ξέρω τὸ ἰδιότροπο, ποὺ δὲν εἶχα νοιώσει οὔτε πρὶν οὔτε μετὰ τῇ στιγμῇ αὐτῇ.

Ὁ σπουδαστὴς νοσοκόμος — αὐτὸς ποὺ εἶχε συνταξιθεύσει μαζί μου — ἐπροχώρησε. Μοῦ ἐφάνηκε ὅτι τὸν εἶχα ἰδῇ πολλὰ χρόνια πρὶν, ἀλλὰ δὲν μπορούσα νὰ θυμηθῶ σὲ ποῖο μέρος. Τὸ βάδισμά του ἦταν σταθερὸ, σὰν νὰ ἐπήγαινε στὰ γυμνάσια, κ' ἐκύτταζε ἀπὸ πάνω μου μακρυὰ, ψηλά, δὲν ξέρω ποῦ.

— Καὶ κοιμούνται! ... εἶπε μὲ τόνο τελείως ἤρεμο.

Ἐγὼ ἐθύμωσα, σὰν ἡ ἐπίπληξι νὰ ἀπευθύνετο σὲ μένα προσωπικῶς.

— Λησμονεῖτε πῶς πολεμοῦσαν δέκα ἡμέρες τώρα κατὰ συνέ-
χειαν, σὰν τὰ λεοντάρια.

— Καὶ κοιμούνται! ἐπανέλαβε ἐπιμένων νὰ κυττάξῃ ὄλο ἀπὸ πάνω μου καὶ ψηλότερα.

Ἐπειτα ἔσκυψε πρὸς ἐμὲ καὶ ἐξακολούθησε μὲ τόνο ξηρὸ πάντοτε καὶ ἤρεμο, ἐνῶ μὲ ἀπειλοῦσε μὲ τὸ δάκτυλο.

— Θὰ σοῦ πῶ ἐγώ... Θὰ σοῦ πῶ ἐγώ!...

— Τί θὰ μοῦ πῇ;

Ἐκλινε ἀκόμη πῶς κοντὰ μου, ἐκίνησε τὸ δάκτυλό του μὲ ὕ-
φος αὐστηρὸ καὶ ἐπανέλαβε τὴν φράσιν του σὰν νὰ εἶχε πλήρη ἐννοιαν.

— Θὰ σοῦ πῶ ἐγώ! Θὰ σοῦ πῶ ἐγώ! Πέ τους το!

Μ' ἐκύτταξε μὲ μάτι αὐστηρὸ. Ἐκίνησε ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ δάκτυλό του, κατόπιν ἔβγαλε τὸ περιστροφὸ ἀπὸ τὴν τσέπη του κ' ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ κροτάφου του.

Τὸ γεγονὸς οὔτε μ' ἐξέπληξε οὔτε μ' ἐτρόμαξε καθόλου.

Ἐπῆρα τὸ τσιγάρο μου μὲ τὸ ἀριστερὸ μου χέρι, ἐξήτασα τὸ τραῦμα κ' ἐτράβηξα πρὸς τὰ βαγόνια.

Ὁ σπουδαστὴς ἠτοκτόνησε. Δὲν ἐτελείωσε, θαρρῶ, ἀκό-
μη, λέγω στὸν γιατρό. Ἐκεῖνος ἔπιασε τὸ κεφάλι του μὲ τὰ δυὸ του χέρια καὶ ἄρχισε νὰ στενάζῃ.

— Ἀχ! ποῦ νὰ πάρῃ ὁ διάβολος! Δὲν ἔχουμε πιά θέσι! Καὶ αὐτὸς ἐκεῖ θ' αὐτοκτονήσῃ, κ' ἐγὼ θ' αὐτοκτονήσω, σοῦ δίδω τὸν λόγο μου.

Εἶχε ὕφος ἀπειλητικὸ καὶ μανιώδες.

— Κ' ἐγὼ ἐπίσης! Σὰς παρακαλῶ νὰ πηγαίνετε πεζῇ. Δὲν ἔ-
χουμε θέσι πιά ἐδῶ μέσα. Ὅριστε νὰ κάμετε τὰ παράπονά σας, σὰν τὸ θέλετε!

Καὶ ἐξηκολούθησε νὰ φωνάζῃ, ἐνῶ ἐγὼ ἐτράβηξα σ' ἐκεῖνον ποῦ ἠθελε ν' αὐτοκτονήσῃ.

Ἦταν νοσοκόμος κ' αὐτός, θαρρῶ σπουδαστής. Ἔστεκεν ὀρθος μὲ τὸ μέτωπο στηριγμένο στὰ πλευρὰ τοῦ βαγονιοῦ. Τῇ ράχι του ἐτίναζαν σπασμοί.

— Πάψε! τοῦ λέγω κ' ἄγγιξα τὸν ὦμο του ποῦ ἔτρεμε.

Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἐγύρισε, διαρκῶς ἐκλαίε. Ὁ τράχηλός του ἦταν τράχηλος νέου, ὅπως τοῦ ἄλλου ἐκείνου κ' ἔτσι τρομε-
ρὸς νὰ τὸν βλέπῃ κανεῖς. Εἶχε στάσιν ἡλιθίου, σὰν μεθυσμένος ποὺ ὕχει ζάλη. Ὁ λαιμός του ἦταν ματωμένος. Χωρὶς ἄλλο τὰ χέρια του θὰ τὸν εἶχαν ἐγγίσει.

— Ε! λοιπόν, ἐφώναξα μὲ ἀνυπομονησία.

Ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸ διάφραγμα, ἐχαμήλωσε τὸ κεφάλι του, κυρτωμένος σὰν γέρος, κ' ἐχάθηκε μακριὰ μας στὸ σκοτάδι. Χωρὶς νὰ ξέρω κ' ἐγὼ τὸ γιατί, τὸν ἀκολούθησα. Ἐπερπατού-
σαμε ὥραν πολλήν, δὲν ξέρω ποῦ, μὲ τὰ νῶτα ἐστραμμένα πρὸς τὰ βαγόνια. Ἐνόμιζα πῶς ἐκλαίγε. Μὲ ἐκυρίευσε πληγὴ καὶ ἡ-
θελὰ κ' ἐγὼ νὰ κλάψω.

— Στάσου! ἐφώναξα σταματώντας.

Ἐκεῖνος ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ προχωρῇ μὲ τὸ ἴδιο νωθρὸ γεροντικὸ τοῦ βάδισμα, κομμένο σὲ δύο, καὶ σὲ λιγάκι οἱ στενοὶ τοῦ ὦμοι ἐχάθησαν μέσα στὸ κοκκινωπὸ σκοτάδι, ποῦ ἐμοιάζε μὲ φῶς καὶ δὲν ἐφώτιζε. Ἐμείνα μόνος. Ἀριστερά μου, μακριὰ, περνοῦσε μιὰ σειρὰ ἀπὸ μικρὰ συγκεχυμένα φῶτα. Ἦταν ἡ ἀ-
μαξοστοιχία ὅπου ἔφευγε.

Ἦμουν μόνος μεταξὺ τῶν ἀποθαμένων καὶ τῶν ἐτοιμοθανά-
των. Πόσοι νὰ ἦσαν ἀκόμη;

Ὁλόγουρά μου ὅλα ἦσαν ἀκίνητα καὶ ἡσυχασμένα. Μακριὰ ἡ πεδιάδα ἐβογγοῦσε σὰν νὰ ἦταν ζωντανή, ἴσως καὶ νὰ ἦταν γέννημα τῆς φαντασίας μου. Μὰ οἱ στεναγμοὶ ἐμείναν σταθεροί.

Σὰν ὄδυρμοι ἀπελπισμένων ἐσκορπίζοντο εἰς τὸ ἔδαφος ἐ-
πάνω, ὅμοιοι μὲ κλάμμα παιδιοῦ, ἢ μὲ κλαυθμηρισμὸ χιλιάδων μικρῶν σκυλιῶν, ἐγκεταλελειμμένων καὶ μισοπεθαμένων μέσα στὸ κρύο. Ἦταν ἓνας θρήνος διαπεραστικός ποῦ ἐτρυποῦσε τὸ μυαλὸ σὰν σουβλί παγωμένο, ποῦ ἀδιάκοπα γυρνοῦσε μέσα, ἐμ-
πρὸς, πίσω, ἐμπρὸς...

ΕΚΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Ἦταν δικοὶ μας. Εἰς τὴν περιέργῃ σύγχυσι ποῦ εἶχε ἀνα-
κατῶσει τίς κινήσεις τῶν δύο στρατῶν, κατὰ τὸ ντελευταῖον μῆ-
να, παραλύουσα ὅλα τὰ προστάγματα, ὅλα τὰ σχέδια, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ ἐχθρὸς, τὸ τέταρτον σῶμα, διὰ νὰ εἴμεθα ἀκριβεῖς, ἐβάδιζε ἐναντίον μας. Ὅλα ἦσαν ἔτοιμα διὰ τὴν ἐφοδο, ὅταν κάποιος διέκρινε μὲ τὰς διόπτρας τὴν στολὴ τῶν ἰδικῶν μας. Δέκα λεπτὰ κατόπιν, τοὺς δισταγμοὺς διεδέχθη βεβαιότης ἤρε-
μος καὶ εὐτυχής. Ἦσαν οἱ δικοὶ μας! Καὶ προφανῶς κ' ἐκεῖνοι μᾶς εἶχαν ἀναγνωρίσει. Ἦρχοντο πρὸς τὸ μέρος μας τόσο ἡσυ-
χα! Ἦσθάνετο κανεῖς εἰς τὰς μετρημένας κινήσεις τῶν τὴν αὐ-

τὴν ἐλπίδα, πού ἐβασίλευε μεταξύ μας, τὴν εὐχάριστη προσδοκία μιᾶς ἀνέλπιστης συναντήσεως!

Καὶ ὅταν ἄρχισαν νὰ πυροβολοῦν, δὲν τὸ ἀντελήφθημεν εὐθὺς ἀμέσως. Ἐχαμογελοῦσαμε ἀκόμη, ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν σρά-
πνελ καὶ τῶν σφαιρῶν, πού ἐξαπέλυαν ἐναντίον μας κ' ἔρριχνε
κάτω, κάθε φορά, ἑκατοντάδες ἀνδρῶν. Κάποιος ἐφώναξε πῶς ἔ-
καμε λάθος — τὸ θυμάμαι τελείως — εἶδαμεν ὅλοι πῶς εἶχαμε
τὸν ἐχθρὸν μπροστά μας. Ἀνεγνωρίσαμε ὅτι αἱ στολαὶ ἦσαν τοῦ
ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ὄχι τοῦ δικοῦ μας, καὶ ἀπαντήσαμε ἀμέσως
ὅπως ἔπρεπε στὴν ἐφοδὸν τῶν.

Ἐνὰ τέταρτον κατόπιν, μετὰ τὴν ἐναρξὶ τοῦ πεισματοῦδους
αὐτοῦ ἀγῶνος, εἶχα χάσει τὰ δύο μου τὰ πόδια. Μόνον στὸ νο-
σοκομεῖο ἐπανήλθα στὸν ἑαυτό μου. Ἡ ἀποκοπὴ εἶχε συντελεσθῇ.

Ἐρώτησα ποιά ἦταν ἡ ἔκβασις τῆς μάχης, ἀλλὰ μοῦ ἔδω-
καν ἀσφῆ κ' ἐνθαρρυντικὴ ἀπάντησι. Ἐνόησα ὅτι εἶχαμε νι-
κηθῇ. Ἐπειτα, μετὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ποδιῶν μου, ἡ σκέψις
ὅτι θὰ μὲ ἔστελναν πίσω σπῖτι μου, καὶ ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἡ-
μουν ζωντανός, ζωντανός ἐπὶ πολὺ, διὰ παντός, μ' ἐγέμισε χα-
ρά. Καὶ μόλις μετὰ μιᾶς ἐβδομάδας ἔμαθα μερικὰς λεπτομερεῖ-
ας, πού μὲ κάνουν τώρα νὰ ἀμφιβάλλω καὶ νὰ καταλαμβάνωμαι
ἀπὸ ἄγνωστον φρίκην, τὴν ὁποίαν μέχρι σήμερα δὲν εἶχα δο-
κιμάσει.

Ναί, πιστεύω πῶς ἦταν οἱ δικοὶ μας καὶ ὅτι ἦταν μιὰ ἀπὸ
τὴς δικές μας τὴς ὀβίδες, πού ἐξηκόντισε ἕνα ἀπὸ τὰ δικά μας
κανόνια, ἀπὸ δικόν μας πυροβολητὴ, αὐτὴ πού μοῦ ἔκοψε τὰ
πόδια μου.

Κανείς δὲν μπόρεσε νὰ ἐξηγήσῃ τὸ πῶς συνέβη. Κάτι τι τὸ
ἀσύνηθες εἶχε συμβῇ. Κάτι πράγμα εἶχε ταραξεί τὴν ὄρασι τῶν
ἀνδρῶν, καὶ δύο συντάγματα τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ εἰς ἀπόστασιν
ἐνὸς χιλιομέτρου τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλληλοεσφάγησαν, ἐπὶ
μιᾶς ὅλην ὥραν, μετὰ τὴν βεβαιότητα ὅτι συμπλέκονται μετὰ τοῦ
ἐχθροῦ. Δὲν ἐγένετο λόγος περὶ τῆς μάχης αὐτῆς παρὰ βεβια-
σμένα καὶ μετὰ λέξεις συγκεκαλυμμένας. Καὶ τὸ παράδοξο εἶναι
ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συνδιαλεγόμενους δὲν εἶχαν ἀκόμη συνεί-
δησιν τοῦ λάθους πού εἶχε γίνῃ. Ἡ μᾶλλον τὸ ἀνεγνώριζαν, ἀλ-
λὰ ἐσκέπτοντο ὅτι εἶχε γίνῃ μόνον εἰς τὸ τέλος τῆς μάχης καὶ
ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ ἐχθρὸς πράγματι εἶχε προσβάλλει καὶ εἶχε
ἐπωφεληθῇ τῆς γενικῆς συγχύσεως διὰ νὰ κρυφθῇ καὶ νὰ μᾶς
ἀφήσῃ ἐκτεθειμένους εἰς τὸ πῦρ τῶν ἰδικῶν μας πυροβολαρχιῶν.

Μερικοὶ πάλιν ἐξέφραζαν τὴν γνώμην τὴν αὐτὴν ἀπροκα-
λύπτως καὶ ἔδιδαν ἐρμηνείας, τὰς ὁποίας ἐφαντάζοντο σαφείς
καὶ πιθανάς. Ἐγώ, προσωπικῶς, ἀκόμη καὶ σήμερα δὲν μπορῶ
νὰ ἐννοήσω πῶς ἄρχισε ἡ τρομερὰ αὐτὴ παρεξήγησις, διότι εἶχα
διακρίνει καθαρὰ τὴ δική μας κόκκινη στολὴ, κατόπιν τὴν πορ-
τοκαλλὶ στολὴ τοῦ ἐχθροῦ.

Μετ' ὀλίγον ὅλος ὁ κόσμος εἶχε ξεχάσει τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν
κ' ἐγένετο μόνον λόγος σὰν περὶ συνήθους μάχης.

Πολλὰ ἐγράφησαν ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἦσαν ἐξ ὁλοκλή-

ρου εἰλικρινῇ. Ἐδιάβασα μερικὰ ὅταν ἐπέστρεφα στὸ σπῖτι μου.
Ὅσο γιὰ μᾶς πού εἶχαμε τραυματισθῇ στὴν σύρραξιν αὐτῇ, κατ'
ἀρχὰς μᾶς μεταχειρίσθηκαν κατὰ παράδοξον τρόπον. Θαρρεῖς
καὶ δὲν μᾶς ἔλυποῦντο ὅσο καὶ τοὺς ἄλλους τραυματίες. Ἐν-
τούτοις ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν ἐβράδυνε νὰ λείψῃ.

Ἐγώ τὸ δικαίωμα νὰ σκέπτομαι ὅτι πρόκειται ἀπλῶς περὶ
λάθους, καθόσον ἀνάλογα συνέβησαν ἤδη, καὶ δυὸ ἐχθρικά ἀ-
ποσπάσματα ἀλληλοκατεστράφησαν μιὰ νύχτα, μαχόμενα σῶ-
μα πρὸς σῶμα.

Ὁ γιατρός μας, αὐτὸς πού μὲ εἶχε ἀκρωτηριάσει, γέρος,
στεγνὸς καὶ κοκκαλιάρης, πού ἐμύριζε ἰσοδοφόρμιον, καπνίλα καὶ
φανικὸ κ' ἔχαμογελοῦσε διαρκῶς κάτω ἀπὸ τὰ ἀραιὰ μουστάκια
του, τὰ ψαροῦποκίτρινα, ὁ γιατρός μας μοῦ εἶπε κλείνοντας
τὸ μᾶτι:

— Εἶχατε τὴν τύχην νὰ γυρίσετε πίσω. Δὲν πηγαίνομε καλὰ
ἐδῶ πέρα.

— Τί;

— Ναί, εἶναι ἄλλο πράγμα! Στὰ χρόνια τὰ δικά μου ἦταν ἀ-
πλούστερα τὰ πράγματα!

Εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν τελευταῖον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον,
πρὸ εἰκοσιπενταετίας, καὶ μιλοῦσε συχνὰ περὶ τούτου μετ' εὐχα-
ρίστησι. Τὸν σημερινὸ πόλεμον δὲν τὸν ἐννοοῦσε καὶ τὸν ἐφοβεῖτο,
ὅπως μπόρεσα νὰ βεβαιωθῶ.

— Ναί, εἶναι κατὰ ἄλλο! Ἐπιθύρισε καὶ συσπῶν τὰ φρύδια του
ἐχάθηκε εἰς σύννεφον καπνοῦ. Καὶ ἐγὼ θὰ ἔφευγα, ἂν μπορούσα.
Κατόπιν ἔσκυψε πρὸς ἐμὲ καὶ ἐπιθύρισε μέσα εἰς τὰ κιτρι-
σμένα καὶ καπνισμένα μουστάκια του:

— Θὰ ἔλθῃ σὲ λιγάκι στιγμὴν ἡποῦ κανεὶς δὲν θὰ ξεφύγῃ ἀπὸ
δῶ μέσα. Ναί! οὐτ' ἐγώ, οὔτε κανεὶς ἄλλος — καὶ στὰ γέρικά:
τὰ μάτια του, πού εἶχαν σιμῶσει πολὺ στὸ πρόσωπό μου, ξανα-
εἶδα τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπολιθωμένου, τοῦ κτηνώδους φόβου. Αἵ-
σθημα τρομερὸ, ἀνυπόφορο, ὅμοιον μὲ τὸ γκρέμισμα χίλιων σπι-
τιῶν κατέλαβε τὸ πνεῦμα μου κ' ἐπιθύρισα, παγωμένος ἀπὸ τὸν
φόβον:

— Τὸ κόκκινο γέλιο!

Ἦταν ὁ πρῶτος πού μ' ἐκατάλαβε.

— Ναί! Τὸ κόκκινο γέλιο! λέγει κινῶντας ζωηρὰ τὸ κεφάλι.

Ἐκάθησε σιμά μου καί, ἀφοῦ ἐκύτταξε ἀπὸ ὅλα καὶ μέρη,
ἐπιθύρισε μὲ τόνον ἀποφθεγματικόν, κατὰ τὸν γεροντικόν του τρό-
πον, κινῶντας τὸ μικρὸ κ' ἐπίμηκες γένι του:

— Θὰ φύγετε σὲ λιγάκι καὶ γι' αὐτὸ ριψοκινδυνεύω νὰ σᾶς
μιλήσω. Ἐχετε ἰδῇ ποτὲ τρελλοὺς νὰ μαλλώνουν μεταξύ τους;

Οὐχί! Ἐγὼ εἶδα. Κυτοῦνται σὰν φρόνιμοι. Μ' ἐννοεῖτε;

Ἐπανέλαβε πολλὰς φορὰς μὲ ὕφος σοβαρό: «Σὰν φρόνιμοι!»

— Καὶ τώρα; ἐρώτησα σιγανὰ περίτρομος.

— Τίποτε. Σὰν φρόνιμοι!

— Τὸ κόκκινο γέλιο, εἶπα.

— Τοὺς καταβρέξαμε.

Ἀνεπόλησα τὴ βροχὴ ποὺ τόσο μᾶς εἶχε τρομάξει κ' ἐθύμωσα.

—Γιατρέ, χάσατε τὸ μυαλό σας!

—Ὅχι πι ὁπολὺ ἀπὸ σᾶς, ἐν πάσῃ περιπτώσει ὄχι πιὸ πολὺ!

Ἀγκάλιασε μὲ τὰ δυὸ τοῦ χέρια τὰ γεροντικά του σκελετώδη γόνατα καὶ ἄρχισε νὰ σαρκάζῃ ρίχνοντάς μου μιὰ ματιὰ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὦμον. Τὰ ξηρά του χεῖλη ἔτρεμαν ἀκόμη ἀπὸ τὸ ἀσύνηθες καὶ κοπιαστικό του γέλιο, ἐμισόκλεισε πολλές φορές πρὸς τὸ μέρος μου τὰ μάτια, πονηρά, σὰν νὰ ξέραμε καὶ οἱ δυὸ μᾶς κάποιο πολὺ-πολὺ εὐχάριστο μυστικό. Τέλος, μὲ τὴν ἐπισήμότητα ταχυδακτυλουργοῦ κατὰ τὴν ἐκτέλεσι τοῦ ἔργου του, ἐσήκωσε τὰ χέρια του ψηλά, τὰ κατέβασε σὲ μιὰ πλατειὰ κίνησι καὶ ἀγγίξε προσεκτικά μὲ τὰ δυὸ τοῦ δάκτυλα τὸ μέρος τοῦ σκεπάσματος ὅπου θὰ εὐρίσκοντο τὰ δυὸ μου πόδια, ἂν δὲν μοῦ τὰ ἔκοβαν.

—Καὶ αὐτὸ τὸ ἐννοεῖτε; μὲ ἐρώτησε μυστηριωδῶς.

Κατόπιν, αὐστηρὸς πάντοτε καὶ σοβαρὸς, ἔδειξε μὲ τὸ χέρι τὴ σειρὰ τῶν κρεββατιῶν, ἐπάνω στὰ ὁποῖα οἱ τραυματῖαι ἀνεπαύοντο, καὶ ἐπανέλαβε:

—Αὐτὸ μπορείτε νὰ τὸ ἐξηγήσετε;

—Εἶναι πληγωμένοι, εἶπα, πληγωμένοι.

—Πληγωμένοι, ἐπανέλαβε σὰν ἡχώ, πληγωμένοι! Εἶναι χωρὶς χέρια, χωρὶς πόδια, μὲ ἀνοιχτὲς κοιλιές, μὲ σπασμένα στήθια, μὲ βγαλμένα μάτια. Αὐτὸ τὸ ἐννοεῖτε; Πολὺ καλὰ! Ἐπομένως ἐννοεῖτε καὶ αὐτὸ ἐπίσης!

Καὶ μὲ εὐκαμψία, ποὺ δὲν θὰ ἐπίστευα, ὁ γέρος ἔσκυψε, ὠρθώθη ἐπάνω στὰ δυὸ τοῦ χέρια καὶ ἐκινούσε τὰ πόδια του στὸν ἄερα. Ἡ μακρυὰ του ἄσπρη μπλουζα ἔπεφτε στὸ πρόσωπό του τὸ κατακόκκινο. Μὲ τὸ ἀνεστραμμένο βλέμμα τοῦ ἐπάνω μου ἐπίμονα προσηλωμένο, ἐπανελάμβανε μετὰ δυσκολίας καὶ διακόπτων τὰς λέξεις:

—Καὶ αὐτὸ... τὸ ἐννοεῖτε... καὶ αὐτό;

—Φθάνει! εἶπα τρομαγμένος, διαφορετικὰ θὰ φωνάξω.

Ἐστάθη στὰ πόδια του, ἐπῆρε τὴν ἀναπνοή του καὶ ξανακαθίσας στὴν ἄκρῃ τῆς κλίνης μου, παρετήρησε μὲ τὸ ἀποφθεγματικό ὄφος του:

—Αὐτὸ κανεὶς δὲν τὸ νοιώθει.

—Χθὲς ξαναχτυπήθηκαν;

—Ναὶ, χθὲς ξαναχτυπήθηκαν. Καὶ προχθὲς ἐπίσης.

Μιὰ κίνησις τῆς κεφαλῆς του ἐπεκύρωσε τὴν διαβεβαίωσιν αὐτὴν.

—Θέλω νὰ πάγω σπῖτι μου, εἶπα μὲ ἀγωνία. Γιατρέ μου, γιατρέ μου, θέλω νὰ πάγω σπῖτι μου. Δὲν μπορῶ νὰ μένω ἐδῶ, ὅπου κοντεύω νὰ μὴ πιστεύω πὼς ἔχω σπῖτι, ποὺ εἶναι κανεὶς τόσο εὐτυχισμένος.

Ἐσυλλογίζετο, δὲν ξέρω τί, καὶ δὲν ἀπῆντησε. Ἐγὼ ἄρχισα νὰ κλαίω.

—Θεέ μου! Δὲν ἔχω πλέον πόδια! Ἐγὼ ποὺ ἀγαποῦσα τόσο

νὰ πηγαίνω μὲ τὸ ποδήλατο, νὰ περπατῶ, νὰ τρέχω! Δὲν ἔχω πλέον πόδια. Τὸ παιδάκι μου ἐκαβαλίκευε στὰ γόνατά μου, ἐγελοῦσε, καὶ τώρα... Καταραμένοι νὰ εἰσθε σεῖς, ποὺ μ' ἐστεῖλατε ἐδῶ! Γιατί νὰ ἔλθω στὸ πεδίο τῆς σφαγῆς καὶ τῆς φρίκης; Μόλις εἶμαι τριάντα χρόνων... Καταραμένοι νὰ εἰσθε ὅλοι σας!

Καὶ ἀναλύθηκα σὲ λυγμούς, σκεπτόμενος τ' ἀγαπημένα μου τὰ πόδια, τὰ δυνατὰ κ' εὐλύγιστα μου πόδια. Ποιὸς νὰ μοῦ τὰ πῆρε; Ποιὸς νὰ ἐτόλμησε νὰ μοῦ τὰ πάρῃ;

—Ἀκουσε! λέγει ὁ γιατρὸς κυττάζοντας πλαγίως. Εἶδα χθὲς ἓναν στρατιώτη τρελλό, ἓνα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος. Ἦταν σχεδὸν γυμνός, γεμάτος ἀμυχές, μελανάδες, πεινασμένος σὰν ζῶν. Ἦταν δασύς, ὅπως εἴμεθα ὅλοι, καὶ ἔμοιαζε ἄγριον, ἄνθρωπο πρωτογενῆ, γορίλλαν.

Ἐκινούσε τὰ χέρια, ἔκανε μορφασμούς, τραγουδοῦσε, φώναζε καὶ ἤθελε νὰ μᾶς κτυπήσῃ. Τοῦ ἔδωκαν νὰ φάγῃ, ἔπειτα τὸν ἔδιωξαν στοὺς κάμπους.

Τί νὰ τὸν κάνουμε; Νύχτα-μέρα, σὰν ἀπειλητικὰ φαντάσματα, οἱ τρελλοὶ αὐτοί, ρακένδυτοι, γυρίζουν στὰ βουνά, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, χωρὶς σκοπὸ, χωρὶς ἄσυλο. Χειρονομοῦν, γελοῦν, φωνάζουν καὶ τραγουδοῦν. Ὅταν συναντῶνται, κτυπιοῦνται ἢ προσπερνοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν. Μὲ τί τρέφονται; Μὲ πτώματα, ἴσως, σὰν τὰ ζῶα, σὰν τοὺς παχεῖς τοὺς σκύλους, τοὺς χορτάτους, ποὺ γίνονται ἄγριοι καὶ μαλλώνουν, γαυγίζοντας ὀλόκληρες νύχτες μέσα στὶς χαράδρες.

Ὅμοιοι μὲ τὰ πονιὰ ποὺ ξυπνᾷ ἡ ἀνεμοζάλη, μὲ τεράστιες πεταλοῦδες, μαζεύνονται μέσα στὸ σκοτάδι, γύρω στὶς φωτιές. Φθάνει ν' ἀνάψῃ καμμιὰ φωτιά, γιὰ νὰ σχηματισθῇ μετὰ μισὴν ὥρα σμήνος ἀπὸ σκιᾶς θηριώδεις, ποὺ φωνάζουν, ἀπὸ πιθήκους ποὺ τρέμουν ἀπὸ τὸ κρύο. Τοὺς πυροβολοῦν, τοὺς τρελλοὺς αὐτοὺς, ἄλλοτε κατὰ λάθος, ἄλλοτε ἐπὶ τούτου, γιατί οἱ τρελλὲς φωνές τους, τρομοκρατοῦν τὸ στράτευμα κ' ἐξαντλοῦν κάθε ὑπομονή...

—Θέλω νὰ πάγω σπῖτι μου! ἐφώναξα φράζοντας τ' αὐτιά μου.

Καὶ σὰν ἀνάμεσα ἀπὸ στρῶμα μὲ βᾶτα ἔφθασαν ἄλλες λέξεις φρικτὲς, ὑπόκωφες, εἰς τὸ κουρασμένο τὸ μυαλό μου.

—Εἶναι πάρα πολλοί. Πεθαίνουν κατὰ ἑκατοντάδες μέσα εἰς τοὺς λάκκους, στὶς τρύπες ποὺ εἶχαν σκάψει γι' ἀνθρώπους διανοούμενους καὶ ὑγιεῖς. Εἶναι κατασχισμένοι ἀπὸ τὰ ὀδοντωτὰ σιδερένια σύρματα καὶ ἀπὸ τοὺς πασσάλους. Λαμβάνουν μέρος σὲ κανονικὲς, λογικὲς μάχες καὶ πολεμοῦν σὰν ἥρωες στὴ νηρώτη πάντοτε γραμμῇ, πάντοτε ἀτρόμητοι, ἀλλὰ συχνὰ πολεμοῦν κατ' αὐτῶν τῶ νουναδέλφων των. Μοῦ ἀρέσουν. Τὴ στιγμὴ αὐτὴ χάνω τὸ μυαλό μου, γι' αὐτὸ κάθουμαι καὶ μιλῶ μαζί σου καί, ὅταν τὸ λογικὸ μὲ ἀφήσῃ τελείως, θὰ πάγω στοὺς κάμπους, θὰ «βαρέσω συναγεμὸν». Ναί! συναγεμὸν. Θὰ μαζέψω ὀλόγουρά μου αὐτὰ τὰ παλληκάρια, τοὺς ἀτρόμητους αὐτοὺς καὶ ἀφογούς ἱππότες καὶ θὰ κηρύξω τὸν πόλεμο εἰς τὸν κόσμον ὅλον. Χαρούμενοι, ὅλοι μαζί, μὲ μουσικὲς καὶ μὲ τραγούδια, θὰ μποῦμε σὲ

πολιτείες καὶ σὲ χωριά, καὶ ἀπὸ κεῖ ποὺ θὰ περνοῦμε, θὰ κοκκινήσουν ὅλα, θὰ στριφογυρίσουν ὅλα καὶ θὰ χοροπηδήσουν σὰν πὴ φωτιά. Ὅσοι δὲν θὰ ἔχουνε πεθάνει, νὰ ἔλθουνε μαζί μας, καὶ ὁ ἀνδρεῖος στρατός μας θὰ ξαπλωθῇ σὰν τὸ χιόνι καὶ θὰ καθαρίσῃ τὸν κόσμον ὅλον.

Ποῖος εἶπε λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει νὰ σκοτώνουμε, νὰ καίμε καὶ νὰ λεηλατοῦμε;

Ἐφώναζε, ὁ τρελλὸς γιατρός. Ἡ φωνή του ἐξύπνησε τὸν κοιμισμένο πόνο ἐκείνων ποὺ εἶχαν τὸ στήθος καὶ τὴν κοιλιά ἀνοιχτά, τὰ μάτια βγαλμένα καὶ κομμένα τὰ πόδια. Ἐνας θρήνος γενικός, ὀξύς, κλαψάρης, ἐγέμισε τὸ φορητὸν νοσοκομεῖον καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη, πρὸς ὅλα ὡχρά, κομματιασμένα, πελιδνά, ἄλλα μὲ χωρὶς μάτια, ἄλλα τόσο τερατώδη, ὥστε θὰ ἔλεγε κανεὶς πὺς γύρισαν ἀπὸ τὰν ἄδη, ἐστράφηκαν πρὸς τὸ μέρος μας. Καὶ αὐτὸν ἐθρηνοῦσαν, καθὼς ἀκουσαν, καὶ ἡ ἀνοιχτὴ πόρτα ἀφῆνε νὰ μπαῖνῃ ἡ μαύρη σκιὰ ποὺ ἀπλώνετο ἐπάνω ἀπὸ τὴ γῆ. Τέλος μὲ τὴ νέπισημότητα ταχυδακτυλουργοῦ ὁ τρελλὸς γέρος ὠρύετο, σηκώνοντας τὰ χέρια:

—Ποῖος εἶπε πὺς δὲν πρέπει νὰ σκοτώνουμε, νὰ πυρπολοῦμε καὶ νὰ λεηλατοῦμε; Θὰ σκοτώσουμε, θὰ κάψουμε, θὰ λεηλατήσουμε. Ἡ χαρούμενη καὶ ἀμέριμνη συμμορία τῶν παλληκαριῶν θὰ τὰ ρημάξῃ ὅλα: τὰ σπίτια τους, τὰ πανεπιστήμιά τους, τὰ μουσεῖά τους! Εὐτυχισμένοι παλληκαράδες μου, ποὺ μ' ἓνα γέλιο πύρινο κινεῖσθε, θὰ χορέψουμε ἐπάνω σὲ ἐρείπια! Πατρίδα μας εἶναι τὸ φρενοκομεῖο. Ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν χάσει τὸ μυαλό τους ἀκόμη εἶναι ἐχθροὶ μας, καὶ ὅταν, μέγας ἀήττητος, δοξασμένος, θὰ βασιλεύσω ἐπὶ τοῦ κόσμου, μόνος κύριος καὶ δεσπότης, τί χαρούμενο γέλιο θ' ἀντιλαλήσῃ στὴν οἰκουμένη!

—Τὸ κόκκινο γέλιο! ἐφώναξα διακόπτων τὸν γιατρό. Βοήθεια! Ξανακούω τὸ κόκκινο γέλιο.

—Φίλοι μου, ἐξηκολούθησε ὁ γιατρός στρεφόμενος πρὸς τὰς ἀκρωτηριασμένας καὶ θρηνωδούσας σκιάς, φίλοι μου, ὁ ἥλιος μας θὰ εἶναι κόκκινος, κόκκινο τὸ φεγγάρι μας. Τὰ ζῶα μας θὰ ἔχουνε ἓνα λαμπερὸ κόκκινο μαλλί, καὶ θὰ γδάρουμε ἐκεῖνα ποὺ θὰ εἶναι πολὺ ἄσπρα, ὅλα ἐκεῖνα ποὺ θὰ εἶναι πολὺ ἄσπρα... Δὲν δοκιμάσατε ποτὲ νὰ πῆτε αἷμα; Εἶναι λιγάκι γλοιώδες, λιγάκι χλιαρό, μὰ εἶναι κόκκινο καὶ τὸ γλουγλούνισμα ποὺ κάνει στὸ λαιμό, εἶναι ἓνα τόσο χαρούμενο κόκκινο γέλιο!...

ΕΒΔΟΜΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Εἶναι ἀσέβεια, εἶναι παρανομία! Τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν τὸν σέβεται ὁ κόσμος ὅλος σὰν κάτι τι τὸ ἱερόν. Εἶδαν ὅτι τὸ τραῖνο μετέφερε τραυματίας, ἀνθρώπους ἀκινδύνους καὶ ὄχι πολεμιστάς. Ὁφείλαν νὰ εἰδοποιήσουν ὅτι εἶχαν σκάψῃ κάποιον ὑπόνομον ἐκεῖ. Δυστυχισμένοι τραυματῆαι! Ὁνειροπολοῦσαν ἤδη τὰ σπίτια των!...

ΟΓΔΟΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Ὁλόγυρα στὸ σαμοβάρι — ἓνα σαμοβάρι ἀληθινὸ, ποὺ βράζει σὰν ἀτμομηχανή καὶ σκεπάζει μὲ τοὺς ὕδρατμούς του καὶ αὐτὸ τὸ γυαλί τῆς λάμπας, τόσο ἀφθονος εἶναι ὁ ἀτμός του. Καὶ εἶναι τὰ ἴδια τὰ φυτζάνια, γαλάζια ἀπ' ἔξω, λευκά ἀπὸ μέσα, πολὺ ὡμορφα φυτζανάκια αὐτὰ ποὺ μὰς εἶχαν χαρίσει στοὺς γάμους μας. Δῶρον μιᾶς ἀδελφῆς τῆς γυναικός μου, χαριτωμένης κ' ἐξαίρετης γυναικάς.

—Εἶναι ἀκόμα ὅλα σὲ καλὴ κατάστασι; ἐρώτησα μὲ δυσπιστίαν, ἐνῶ ἀνακάτωνα τὸ τσάι μου μὲ ἓνα μικρὸ ἀργυρὸ κουταλάκι ὀλοκάθαρο.

—Εἶναι ἓνα σπασμένο, εἶπε ἡ γυναικὰ μου ἡρεμα.

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀνοίγε τὴν στρόφιγγα καὶ τὸ ζεματιστὸ νερὸ ἐξέφυγε ἐλαφρὰ-ἐλαφρὰ καὶ χαριτωμένα.

Ἀρχισα νὰ γελῶ.

—Τί ἔχεις; ἐρώτησε ὁ ἀδελφός μου.

—Τίποτε... Πηγαίνετε μὲ ἀκόμη μιὰ φορὰ, σὰς παρακαλῶ, στὸ γραφεῖο μου. Κάμετε κι' αὐτὸν τὸν κόπο γιὰ τὸν ἥρωα. Ἐχετε τεμπελιάσει ὅσο ἔλειπα. Τώρα θὰ σὰς βρῶ δουλειά.

Καὶ γιὰ νὰ γελάσουμε, ἐννοεῖται, ἀρχισα νὰ τραγουδῶ: «Ἐμπρός, ἔμπρός, παιδιά, ἄς κτυπάμε τὸν ἐχθρό».

Ὅλοι ἐνοίωσαν τὸ ἀστεῖο καὶ ἐχαμογέλασαν, ἐκτὸς τῆς γυναικός μου, ποὺ δὲν ἐσήκωσε κεφάλι. Ἐσκούπιζε τὰ φυτζάνια μ' ἓνα πανάκι λευκὸ καὶ κεντημένο. Στὸ γραφεῖο ξαναεἶδα τὰ γαλάζια χαρτιά, τὴν λάμπα μὲ τὴν πράσινη σκιάδα καὶ τὸ τραπέζι μὲ τὴν φιάλη γεμάτη νερό, σὰν πουδραρισμένη ἀπ' ἔξω ἀπὸ ἐλαφρὸ στρώμα σκόνης.

—Δόστε μου λιγάκι ἀπὸ τὸ νερὸ αὐτό, ἐζήτησα γελαστά.

—Μὰ μόλις ἐπήρες τὸ τσάι σου!

—Καλέ, δὲν βλάπτει, δόστε μου ἀπ' τὸ νερὸ αὐτό. Καὶ σύ, εἶπα στὴ γυναικὰ μου, πήγαινε μὲ τὸ παιδί μας στὸ ἄλλο τὸ δωμάτιο, σὲ παρακαλῶ.

Τότε, ἦπια τὸ νερὸ ἡδονικά, ρουφώντας σιγὰ-σιγὰ, καὶ στὸ διπλανὸ δωμάτιο ἐφανταζόμουν τὴ γυναικὰ μου καὶ τὸ παιδί μου, ὅπου δὲν ἔβλεπα.

—Πάει καλὰ, ἔλατε τώρα, μὰ γιατί τὸ παιδί δὲν ἐπλάγιασε ἀκόμη; Εἶναι ἀργά.

—Εἶναι χαρούμενο μὲ τὸ γυρισμὸ σου... Ἀγάπη μου, φίλησε τὸ μπαμπά!

Τὸ παιδάκι ἀρχισε νὰ κλαίῃ κ' ἐκρύφθηκε στῆς μητέρας του πὰ φουστάνια.

—Γιατί κλαίει; ἐρώτησα ἀνήσυχος κυττάζοντας ὁλόγυρά μου. Γιατί εἴσατε τόσο ὡχροὶ καὶ βουβοί; Γιατί μ' ἀκολουθεῖτε σὰν σκιές;

Ὁ ἀδελφός μου ἐγέλασε δυνατὰ καὶ μοῦ ἀπεκρίθη:

—Δὲν εἴμαστε βουβοί.

Καὶ ἡ ἀδελφή μου ἐπρόσθεσε:

—Διαρκῶς μιλοῦμε.

—Πάω νά κυττάξω γιά τὸ δείπνο, εἶπε ἡ μητέρα καὶ ἐβγήκε βιαστικά.

—Μάλιστα, εἰσαπτε βουβοί, ἐπανέλαβα μὲ ἀπρόοπτο βεβαιότητα. Ἀπὸ τὸ πρῶτὶ δὲν ἐβγάλατε τσιμουδιά. Μόνο ἐγὼ φλωρῶ καὶ γελῶ, μόνος ἐγὼ εἶμαι χαρούμενος. Δὲν εἰσθε λοιπὸν εὐχαριστημένοι πού μὲ ξαναβλέπετε; Γιατί ἀποφεύγετε νά μ' ἀντικρύσετε; Τόσο πολὺ ἄλλαξα; Ναί, ἄλλαξα, λοιπόν, τόσο πολὺ; Δὲν βλέπω καθρέφτη. Τοὺς βγάλατε ἀπὸ δῶ μέσα; Δόστε μου ἓναν καθρέφτη.

—Ἀμέσως! ἀπήντησε ἡ γυναῖκα μου.

Βγήκε καὶ δὲν ἐγύρισε.

Ἡ καμαριέρα μου ἔφερε αὐτὸ πού ζήτησα.

Ἐκυττάχθηκα κ' ἐβλεπα —εἶχα κυτταχθῆ εἰς τὸ γυαλὶ τοῦ βαγονιοῦ, εἰς τὸ ναταθμὸν— πάντοτε τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπο, λιγάκι γηρασμένο, ἀλλὰ πάντοτε τὸ συνηθισμένο. Ἡ οἰκογένειά μου ἐσκέπτετο χωρὶς ἄλλο πὼς θὰ ἐφώναζα καὶ θὰ λιποθυμοῦσα, γιατί ὅλοι φανήκαν παρηγορημένοι ὅταν ἐρώτησα ἥσυχά:

—Τί βλέπετε τὸ παράξενο στὸ πρόσωπό μου;

Ἡ ἀδελφή μου ἐβγήκε γελώντας ὀλίγο κατ' ὀλίγον δυνατώτερα, καὶ ὁ ἀδελφός μου μοῦ εἶπε ἥσυχά:

—Ναί, λιγάκι ἔχεις ἀλλάξει. Ἐκαμες φαλάκρα.

—Νὰ εἶσαι εὐχαριστημένος πού δὲν ἔφησα ἐκεῖ κάτω τὰ κόκκαλά μου, ἀπήντησα μὲ ἀπάθειαν. Μὰ πού πηγαίνουν ὅλες τους, πότε ἡ μία, πότε ἡ ἄλλη; Πήγαινε μὲ λιγάκι ἀκόμη στὰ δωμάτια. Τί ἀναπαυτική πολυθρόνα! Δὲν κάνει θόρυβο καθόλου. Πόσο στοιχίζει; Εἶμαι σπάταλος! Θέλω ν' ἀγοράσω πόδια, καλύτερ' ἀπὸ... Ἀ! τὸ ποδήλατό μου!

Ἦταν κρεμασμένο στὸν τοῖχο, κατακαίνουργο, τὰ λάστιχα εἶχαν ξεφουσκώσει. Εἰς τὸ πίσω τροχὸ ἓνα κομμάτι λάσπη ἦταν κολλημένο, λείψανο τοῦ στερνοῦ μου περιπάτου.

Ὁ ἀδελφός μου σιωποῦσε. Οὔτε ἐσπρωξε καν πιδ μακρυὰ τὸ κάθισμα. Ἐνοιῶσα τὴ σιωπὴ καὶ τὸ δισταγμὸ του.

—Εἰς τὸ σύνταγμά μας μόνο τέσσαρες ἀξιωματικοὶ ἐγλύτῳσαν καὶ ζοῦν, εἶπα σκυθρωπός. Εἶμαι πολὺ εὐτυχής... Πάρε τὸ ποδήλατο γιὰ σένα, πάρε το αὔριο...

—Καλὰ, σύμφωνοι, εἶπε μὲ ὕφος προσηνές. Ναί, εἶσαι εὐτυχής. Ἡ μισὴ πόλις πενθεῖ... Καὶ τὰ πόδια, εἶναι ἀλήθεια πὼς...

—Φυσικά, δὲν θὰ μπορούσα νά κάμω τὸν ταχυδρόμο.

Ὁ ἀδελφός μου ἔξαφνα διεκόπη καὶ ἐρώτησε:

—Γιατί κουνεῖς ἀδιάκοπα τὸ κεφάλι σου;

—Δὲν εἶναι τίποτε, θὰ περάσῃ. Ὁ γιατρός μου τὸ εἶπε.

—Καὶ τὸ τρεμούλιασμα τῶν χειρῶν σου θὰ περάσῃ;

—Ναί, ναί, κ' αὐτό. Ὅλα θὰ περάσουν. Πάμε πιδ μακρυὰ, σὲ παρακαλῶ, δὲν μοῦ ἀρέσει νά μένω διαρκῶς στὸ ἴδιο μέρος.

Μὲ ἔκαμαν νά μελαγχολήσω οἱ κακοκαρδισμένοι αὐτοὶ ἄνθρωποι. Μὰ ἡ χαρά μου μοῦ ξαναἦλθε πάλιν σὰν ἀρχισάν νά μοῦ στρώνουν τὸ κρεβάτι μου, ἓνα ἀληθινὸ κρεβάτι, ἓνα ὦ-

ραῖο κρεβάτι, ἓνα κρεβάτι πο ὅτὸ εἶχα ἀγοράσει προτοῦ παντρεθῶ, εἶναι τώρα τέσσαρα χρόνια. Ἐξεδίπλωσαν καθαρὰ σεντόνια, ἐκτύπησαν τὰ προσκέφαλα, ἀπλώσαν τὸ σκέπασμα, καὶ θωρώντας ἐγὼ τὴν ἐπίσημη αὐτὴ ἐτοιμασία, γελοῦσα τόσο, ὥστε μοῦ ἦλθαν τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

—Τώρα, βοήθησέ με νά γδυθῶ καὶ νά πλαγιάσω, εἶπα στὴν καϋμένη τὴ γυναῖκα μου. Τί καλὰ πού θὰ εἶμαι.

—Εὐθύς, ἀγάπη μου!

—Ἐλα γρήγορα.

—Εὐθύς, ἀγάπη μου!

—Μὰ, λοιπόν, τί ἔχεις;

—Ἀμέσως, ἀμέσως...

Ἦταν πίσω μου, σιμὰ στὴν τουαλέττα. Ἐγύρισα τοῦ κάκου τὸ κεφάλι γιὰ νά τὴν ἀντικρύσω. Ἐξαφνα βγάζει μιὰ τρομερὴ φωνή, πού μόνο στὸν πόλεμο εἶχα ἀκούσει.

—Μὰ τί συμβαίνει;

Ἐρρίχθηκε ἐπάνω μου, μὲ ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά της, ἔκρυψε τὸ κεφάλι της στὰ κομμένα τὰ πόδια μου, ἀπεσύρθη μὲ φρίκην, ἔπειτα τὰ ἀγκάλιασε καὶ εἶπε κλαίοντας:

—Ἦσουν νέος ὄρατος! Εἶσαι μόλις τριάντα χρόνων!... Πὼς ἔχεις γίνει; Πόσο σκληροὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι! Καὶ γιατί; Ποιὸς τὸ ἐχρειάζοταν;... Σὺ, καλέ μου, γλυκὲ μου, δυστυχισμένη μου ἀγάπη!...

Στὶς φωνές της ἔτρεξαν ὅλοι, ἡ μητέρα μου, ἡ ἀδελφή μου, ἡ παραμάνη, καὶ οἱ γυναῖκες αὐτὲς ἔκλαιαν, μιλοῦσαν, συρρόνταν στὰ πόδια μου, κ' ἔκλαιαν, κ' ἔκλαιαν. Καὶ στὸ κατῶφλι τῆς πόρτας, ὁ ἀδελφός μου, ἄσπρος σὰν τὸ πανὶ μὲ τρεμάμενα χεῖλη, ἐφώναζε διαπεραστικά:

—Θὰ μὲ τρελλάνετε! Θὰ μὲ τρελλάνετε! Φθάνει πιά!... Φθάνει!

Ἡ μητέρα μου ἐσύρθηκε σιμὰ στὸ κάθισμά μου, δὲν ἐφώναζε πλέον, ἀγκομαχοῦσε κ' ἐκτυποῦσε τὸ κεφάλι της. Καὶ τὸ ὀλοκάθαρο κρεβάτι, μὲ τὰ μαλακὰ προσκέφαλα, μὲ τὸ ζεστὸ τὸ σκέπασμα, τὸ κρεβάτι πού εἶχα ἀγοράσει πρὸ τεσσάρων χρόνων, προτοῦ παντρεθῶ, ἐπερίμενε...

ΕΝΑΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Ἦμουν μέσα εἰς τὸ νλουτήρα, γεμάτον ζεστὸ νερό, καὶ ὁ ἀδελφός μου πηγαينوερχόταν μὲ ταραχὴ μέσα στὸ μικρὸ δωμάτιο. Ἐκαθόταν, ἐσηκωνόταν, ἔπαιρνε τὸ σαποῦνι, ἓνα σεντόνι, τὰ ἔφερνε ἐμπρὸς στὰ μυωπικά μάτια του καὶ πάλιν τὰ ἄφηνε κάτω. Κατόπιν, στρεφόμενος πρὸς τὴ νέσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ λουτήρος καὶ ξύνων μὲ τὸ νύχι τὸν τοῖχο, ἐπανέλαβε μὲ ζωηρότητα:

—Κρίνε τὸν ἑαυτό σου. Δὲν μπορεῖ νά διδάσκη κανεὶς ἀτιμωρητεῖ ἐπὶ δεκάδας κ' ἑκατοντάδας χρόνων τὴν εὐσπλαγχνία,

την λογική, τὸ δίκαιον, δὲν μπορεῖ νὰ μορφώῃ ἀτιμωρητὴν τὴν συνείδησιν. Τὸ κυριώτερον εἶναι ἡ συνείδησις.

Ἦμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι ἀσπλαγχνός, νὰ χάσῃ ὅλην τὴν εὐαίσθησιν, νὰ προσοικειωθῇ στὴν θεά τοῦ αἵματος, τῶν δακρύων καὶ τῶν πόνων — ὅπως οἱ κρεοπῶλαι καὶ μερικοὶ γιατροὶ καὶ στρατιωτικοὶ — ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαρνηθῇ τὴν ἀλήθειαν, ἀπαξ τὴν ἔχει διδαχθῇ;

Ἐγὼ πιστεύω πῶς αὐτὸ εἶναι ἀδύνατον.

Ἀπὸ τὰ παιδικά μου χρόνια ἔμαθα νὰ προστατεύω τὰ ζῶα, νὰ εἶμαι πονετικός. Ὅλα τὰ βιβλία ποὺ ἐμελέτησα, αὐτὸ ἀκριβῶς μὲ ἐδίδαξαν, καὶ ὑποφέρω μαζί μ' αὐτοὺς ποὺ ὁ καταραμένος ὁ πόλεμός σας βασανίζει.

Μὰ ὁ καιρὸς περνᾷ καὶ ἀρχίζω νὰ συνηθίζω ὅλους αὐτοὺς τοὺς θανάτους, αὐτὰ τὰ βασανιστήρια, τὸ αἷμα.

Μοῦ φαίνεται πῶς κάθε μέρα ποὺ περνᾷ γίνομαι λιγώτερο εὐαίσθητος, λιγώτερο εὐπαθής. Δὲν μπορῶ μολταῦτα νὰ προσοικειωθῶ εἰς τὴν ἔννοια τοῦ πολέμου. Τὸ πνεῦμα μου ἀρνεῖται νὰ ἐννοήσῃ ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶναι ἀνόητον.

Ἐνα ἑκατομῦριο ἄνθρωποι, μαζεμένοι σ' ἕνα μέρος, προσπαθοῦν νὰ ὑπαγάγουν εἰς κανόνας τὰς κινήσεις των, ἀλληλοσφάζονται καὶ ὑποφέρουν ὅλοι, εἶνε ὅλοι ἐξίσου δυστυχεῖς. Αὐτὸ τί ἄλλο εἶναι παρὰ τρέλλα;

Ὁ ἀδελφός μου ἐστράφη τότε πρὸς ἐμὲ, καὶ τὰ μυωπικά μάτια του, ὀλίγον τι ἀπλοϊκά, μοῦ ἔστειλαν ἕνα ἐρωτηματικὸ βλέμμα.

—Τὸ κόκκινο γέλιο! ἀπήντησα εὐθυμα, ἐνῶ ἔκανα τὸ νερὸ νὰ ἀναπηδᾷ.

—Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθειαν — καὶ ὁ ἀδελφός μου ἔβαλε τὸ κρῦο χέρι τοῦ ἐπάνω στὸν ὤμο μου — ἀλλά, σὰν νὰ τὸν ἐπείραξε ἡ ἐπαφὴ τοῦ ὑγροῦ δέρματος, ἀπέσυρε ζωηρὰ τὸ χέρι του — νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθειαν, φοβᾶμαι πάρα πολὺ πῶς θὰ παραφρονήσω.

Δὲν μπορῶ νὰ ἐννοήσω αὐτὸ ποὺ γίνεται ὀλόγυρά μου. Δὲν μπορῶ νὰ τὸ νοιώσω καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ τρομερό. Ἄν μποροῦσε κανεὶς νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ, μὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ... Ἄν ἦσουν στὸν πόλεμο, σὺ εἶδες, ἐξηγήσέ μου σὺ...

—Πήγαινε στὸ διάβολο! τοῦ ἀπήντησα ἰσχυριζόμενος, κ' ἐνῶ συχνοχτυποῦσα τὸ νερὸ, ποὺ ἀναπηδοῦσε.

—Καὶ σὺ ἀκόμα! εἶπε θλιμμένα. Κανεὶς λοιπὸν δὲν εἶναι ἀξίως νὰ μὲ βοηθήσῃ. Αὐτὸ εἶναι φοβερό! Πάύω νὰ ἐννοῶ, τί εἶναι συγχωρημένο, τί εἶναι ἀπηγορευμένο, τί εἶναι λογικόν, τί εἶναι ἀνόητο. Ἄν σ' ἔπερνα ἀπὸ τὸ λαϊμό, ἐλαφρὰ στὴν ἀρχή, σὰν νὰ σὲ χαϊδεύω, ἔπειτα ἂν σ' ἐστραγγάλιζα, αὐτὸ τί θὰ ἦταν;

—Λὲς βλακείες! Κανεὶς δὲν κάνει ἔτσι.

Ὁ ἀδελφός μου ἔτριψε τὸ ἕνα μὲ τὸ ἄλλο τὰ κρῦα χέρια του, ἐμειδίασε καὶ ἐξηκολούθησε:

—Ὅταν ἦσουν ἐκεῖ κάτω, νυχτιεὲς πολλὰς δὲν μποροῦσα νὰ κλείσω μάτι καὶ ἀλλόκοτες ἰδέες μοῦ κατέβαιναν στὸ κεφάλι. Ἦθελα νὰ πάρω ἕνα μπαλτά καὶ νὰ σκοτώσω ὅλον τὸν κόσμον:

τὴ μητέρα μας, τὴν ἀδελφή μας, τοὺς ὑπηρέτες. Ἐννοεῖται, ἐμειναν μόνο ἰδέες, δὲν τις ἔθεσα ποτὲ εἰς ἐφαρμογήν.

—Ἔτσι κ' ἐγὼ ἐλπίζω! εἶπα χαμογελῶντας κ' ἐξακολουθῶν νὰ παίζω μὲ τὸ νερὸ.

—Μοῦ φαίνεται πῶς, ἂν ἔπαιρνα στὸ χέρι μου ἕνα μαχαίρι, θὰ ἔσφαζα κανέναν. Γιατί, ἐπὶ τέλους, νὰ μὴ κόψῃ κανεὶς, ἂν τὸ μαχαίρι κόβῃ καλά;

—Υπάρχει, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀρκετὸ μυαλό. Πόσο εἶσαι πρωτότυπος, ἀδελφάκι μου! Ἄσε νὰ τρέξῃ ἀκόμη λιγάκι ζεστὸ νερὸ.

Ὁ ἀδελφός μου ἀνοιξε τὴ στρόφιγγα.

Ἐπειτα φοβᾶμαι καὶ τὸν κόσμον, ἐξηκολούθησε, φοβᾶμαι τὸν κόσμον σὰν νὰ εἶναι πάρα πολὺς. Τὸ βράδυ, ὅταν ἀκούα τὸ θόρυβο, τίς φωνές στὸ δρόμο, ἔτρεμα, μοῦ φαινόταν πῶς ἀρχίζε κάποια σφαγή. Σὰν βλέπω μερικοὺς ἀνθρώπους χωριστὰ μαζεμένους, χωρὶς νὰ κατορθῶν νὰ νοιώθω τὰ λόγια των, φοβᾶμαι μὴ τοὺς ἰδῶ νὰ ριχθοῦν ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου μὲ φωνές γιὰ ν' ἀλληλοσφαγοῦν.

Καὶ ξέρεις — ἐκλινε μυστηριωδῶς πρὸς ἐμὲ — οἱ ἐφημερίδες εἶναι γεμάτες ἀπὸ περιγραφὰς φόνων, ἀπὸ ἐγκλήματα περιέργου. Δὲν εἶναι ἀλήθεια, γιατί εἶναι πολλοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἔχουν διαφορετικὰς ἰδέες. Ὁ κόσμος μιὰ μόνη λογικὴ ἔχει, κ' αὐτὴ ἀρχίζει νὰ κλονίζεται. Πιάσε τὸ κεφάλι μου, καίει φωτιά. Κάποτε κρυώνει, καὶ ὅλα μέσα του πηζοῦν, ναρκώνονται, γίνονται ἕνα τρομερὸ κομμάτι πάγου.

Θὰ τρελλαθῶ — μὴ γελᾷς, ἀδελφέ μου — θὰ τρελλαθῶ.

Νὰ πέρασε τὸ τέταρτο, πρέπει νὰ βγῶ ἀπ' τὸν λουτήρα.

—Ἐνα λεπτὸ ἀκόμη!

Ἦμουν τόσο ὠραία μέσα στὸν λουτήρα, ἀκριβῶς σὰν ἄλλοτε. Ἄκουα μιὰ γνωστὴ φωνὴ χωρὶς νὰ προσέχω στὰ λόγια. Ἐβλεπα πράγματα ἀπλά, γνωστά: ἡ χάλκινη στρόφιγγα ἦταν λιγάκι πρασινισμένη, τὰ πλευρά μὲ τὴν κοινὴ των διακόσμηση των. Θὰ κάνω καὶ φωτογραφίες, θὰ σηκώσω πρόσωπα ἀπλά καὶ ἥρεμα, θὰ φωτογραφίσω ὡτὸ παιδί μου, σὰν περπατεῖ, σὰν γελᾷ, σὰν κάνει κατεργαριές. Ἦμπορεῖ κανεὶς νὰ διασκεδάξῃ ἔτσι καὶ χωρίς πόδια. Ἐπειτα θὰ γράφω, ἀναφορικῶς μὲ τὰ σοφὰ βιβλία, μὲ τὰς νέας προόδους τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀναφορικῶς μὲ τὴν ὁμορφιά, μὲ τὴν εἰρήνη.

—Χά! χά! χά!

Ἀρχισα νὰ γελῶ, ἐνῶ ἔκανα τὸ νερὸ ν' ἀναπηδᾷ.

—Τί ἔχεις; μὲ ἐρώτησε ὁ ἀδελφός μου τρομαγμένος καὶ ὠχρός.

—Εἶμαι εὐχαριστημένος ποὺ βρίσκομαι στὸ σπίτι.

Μοῦ χαμογέλασε ὅπως σ' ἕνα παιδάκι, ὅπως σ' ἕνα μικρότερο παιδί, μολοντί ἐγὼ ἤμουν μεγαλύτερός του κατὰ τρία ἔτη, καὶ ἀρχισε νὰ ὁμιλῇ αὐτός, σὰν πῶς μεγάλος, σὰν γέρος ποὺ ἔχει σκέψεις θλιβερές, πλατειεὲς καὶ ἱπαλαίεες.

—Ποῦ νὰ πάη κανεῖς; εἶπε σηκώνοντας τοὺς ὤμους.

Καθημερινῶς, ἐπὶ μιὰ ὥρα, οἱ ἐφημερίδες σταματοῦν τὸν χεῖ-
μαρρο καὶ ὅλη ἡ ἀνθρωπότης φρίττει.

Ὁ συγχρονισμὸς αὐτὸς τῶν αἰσθήσεων, τῶν δακρύων, τῶν σκέψεων, τῶν πόνων, καὶ τοῦ τρόμου, μοῦ στεροῦν τὸ στήριγμά μου. Εἶμαι σὰν τὸ ἄχυρο στὸ κῦμα, σὰν τὸν κόκκο τῆς σκόνης στὴν ἀνεμοζάλη. Μὲ ἔχουν ἀποσπάσει μὲ τὴ βία ἀπὸ τὴ συνηθισμένη μου ζωὴ καὶ κάθε πρωΐ, εἶναι μιὰ φοβερὰ στιγμή πού πετῶ στὸν ἀέρα ἐπάνω ἀπὸ τὴ σκοτεινὴ ἄβυσσο τῆς παραφροσύνης. Καὶ θὰ πέσω μέσα, θὰ πέσω χωρὶς ἄλλο μέσα. Σὺ, ἀδελφέ μου, δὲν τὰ ξέρεις ἀκόμη ὅλα. Δὲν διαβάζεις τὰ φύλλα. Πολλά πράγματα σοῦ τ' ἀποκρύπτουν, δὲν τὰ ξέρεις ἀκόμη ὅλα ἀ, δελφέ μου!

Συνεμερίζετο τὴν τύχη ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι μέσα στὰ τρελλά τῶν τῶν ὄνειρα ἀησυχοῦσαν καὶ γιὰ τὴν τρέλλα τοῦ πολέμου καὶ μᾶς ἐνουθετοῦσαν. "Επαιρνα λοιπὸν τὰ λόγια του αὐτὰ γι' ἀστεία, σὰν νὰ εἶχα λησμονήσει, κατὰ τὴ στιγμή ἐκείνη, πού ἔκανα τὸ ζεστό νερὸ νὰ ἀναπηδᾷ, καθετὶ πού εἶχα δῆ ἐκεῖ κάτω.

—Καλά, κρύβετέ μου ὅ,τι θέλετε! Μὰ βοήθησέ με νὰ βγῶ ἀπὸ τὸν λουτήρα, τοῦ λέγω.

Ὁ ἀδελφός μου ἐχαμογέλασε καὶ ἐφώνασε τὸν ὑπηρέτη. Μ' ἐσήκωσαν ἔξω ἀπὸ τὸ νερὸ καὶ μ' ἐντυσαν. "Επειτα ἐπῆρα τὸ ἀρωματισμένο τσαϊ μου εἰς τὸ γραφεῖο μου, στὸ τραπέζι μου καὶ ἐτοιμάσθηκα ν' ἀρχίσω ἐργασίαν.

Πρὶν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος, ἔγραφα γιὰ μιὰ ἐφημερίδα, τὴν "Επιθεώρησι τῶν Ξένων Φιλολογιῶν. Παραπλευρῶς μου, ὅσο ἐφθάνε τὸ χέρι μου, ἦταν ἕνας σωρὸς ἀπὸ τ' ἀγαπημένα μου βιβλία, τόσο ὠραῖα, μὲ τὰ κίτρινα, τὰ μπλὲ καὶ τὰ βαθύχρωμα ἐξώφυλλα τῶν.

Ἡ χαρὰ μου ἦταν τόσο μεγάλη, τόσο βαθειά, ὥστε δὲν ἤμποροῦσα νὰ ἀποφασίσω ν' ἀρχίσω νὰ τὰ διαβάζω. Μόνο τὰ ἀνοίγα καὶ τὰ ἐχάιδευα.

Αἰσθανόμουν πῶς στὸ πρόσωπό μου ἀνθίζε ἕνα χαμόγελο, πολὺ μωρόν, χωρὶς ἄλλο, μὰ τὸ ὁποῖον δὲν μποροῦσα νὰ καταπνίξω, ἐνῶ ἐθαύμαζε τοὺς χαρακτήρες, τὶς κορωνίδες, τὴ σοβαρὰ καὶ ὁμορφὴ ἀπλότητα μιᾶς εἰκόνας.

Τί αἰσθημα ὁμορφιάς! Τί πνεῦμα ὑπῆρχε σὲ ὅλα αὐτά! Πόσοι ἄνθρωποι πού θὰ ἐχρειάσθῃ νὰ ἐργασθοῦν, ν' ἀναζητήσουν! Πόση ἰδιοφυΐα καὶ καλλιαισθησία θὰ ἐχρειάσθῃ γιὰ νὰ δημιουργηθῇ καὶ τὸ ἀπλοῦν αὐτὸ στοιχεῖον, ἐκφραστικὸ καὶ κομψό, ἔξυπνο, εὐγλωττο, μέσα εἰς τὶς ἀρμονικὰ συνδεδεμένες γραμμές των!

—Εἰς ἔργον τώρα! λέγω σοβαρὰ, μὲ σεβασμὸν πρὸς τὸ ἔργο νου.

Ἐπῆρα τὴν πέννα γι' ἀνὰ γράψω τὸ προοίμιον, ἀλλὰ τὸ χέρι μου ἐτινάχθη, στὴν σελίδα ἐπάνω, ὅπως ἕνας βάτραχος δεμένος μὲ τὸ σύρμα. Ἡ πέννα μου καρφώθηκε στὸ χαρτί, ἔτριξε, γύρι-

σε, ἐγλύστρησε ὀρμητικὰ κ' ἐχάραξε ἄμορφες καμπύλες, ἀνακόλουθες γραμμές, χωρὶς ἐννοίαν.

Δὲν ἐφώνασα, οὔτε κουνήθηκα, μ' ἐπίασε κρῦο καὶ ἡ ὑποψία τῆς φοβερᾶς ἀλήθειας ἀποκρυσταλλώθηκε.

Τὸ χέρι μου ἐξακολουθοῦσε νὰ πηδᾷ στὸ γυαλιστερὸ χαρτί ἐπάνω καὶ τὸ κάθε δάχτυλό μου ἔτρεμε σὲ τρελλὴ ἀνάπαλσι, σὰν νὰ εὐρισκόμουν ἀκόμη ἐκεῖ κάτω στὸν πόλεμο, εἰς τὸ κοκκίνισμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ μέσα στὸ αἷμα, σὰν νὰ ἐφθάναν ἕως ἐδῶ θρήνοι καὶ κοπετοὶ ἐνὸς ἀρρήτου πόνου.

Ἀπεσπῶντο ἀπὸ μένα, αὐτὰ τὰ δάχτυλα εἶχαν ξεχωριστὴ ζωὴ, εἶχαν αὐτιά καὶ μάτια, τὰ δάχτυλα αὐτὰ πού ἔτρεμαν τρελλά, καί, παγωμένος, χωρὶς νὰ ἔχω τὴ δύναμι νὰ φωνάξω, οὔτε νὰ κινηθῶ, παρακολουθοῦσα μὲ τὸ μάτι τὸν ἄγριο χορὸ τους εἰς τὸ λευκὸ καὶ γυαλιστερὸ χαρτί.

Εἰς τὸ σπίτι ὅλα ἦσαν ἡσυχά. "Ελεγαν πῶς ἐργαζόμουν, εἶχαν κλείσει ὅλες τὶς πόρτες γιὰ νὰ μὴ μὲ ταράξῃ κανεὶς θόρυβος. "Ἡμουν εἰς τὸ δωμάτιο μόνος. Ἐκύτταζα τὰ χέρια μου πού ἔτρεμαν.

—Δὲν εἶναι τίποτε, εἶπα δυνατὰ καὶ μέσα στὴ σιωπὴ καὶ τὴ μοναξιά τοῦ δωματίου ἡ φωνή μου ἀντήχησε βραχνὴ καὶ παράτονη, σὰν τὴ φωνὴ τοῦ ὑτρελλοῦ. Δὲν εἶναι τίποτε, θὰ ὑπαγορευθῶ. Ὁ Μίλτων ἦταν τυφλὸς ὅταν ἔγραψε τὸν «Χαμένον Παράδεισον» τοῦ Ἀφοῦ ἀκόμα μπορῶ νὰ σκέπτομαι, αὐτὸ εἶναι τὸ οὐσιώδες.

"Αρχισα νὰ σχηματίζω μιὰ μικρὴ φράσι σοφὴ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ Μίλτωνος, ἀλλ' οἱ λέξεις συνεχέοντο, ἔπεφταν, σὰν ἀπὸ κανένα ἐλαττωματικὸ τυπογραφικὸ συνθετήριον, καὶ ὅταν ἐφθασα εἰς τὸ τέλος τῆς περιόδου, εἶχα λησμονήσει τὴν ἀρχὴ τῆς. Τότε ἤθελα νὰ θυμηθῶ ἀπὸ τί εἶχα ἀρχίσει, γιὰτί ἐσχηματίζα τὴν ἀλλόκοτη καὶ μωρὰ αὐτὴ φράσι ἐπὶ τοῦ Μίλτωνος, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσα.

—Ὁ Χαμένος Παράδεισος! Ὁ Χαμένος Παράδεισος! ἐπανελάβα, χωρὶς νὰ νοιώθω τί ἔλεγα.

Καὶ τότε παρετήρησα πῶς λησμονοῦσα πολλὰ πράγματα, ὅτι εἶχα γίνῃ πολὺ ἀφηρημένος καὶ ὅτι ἐσύγχιζα καὶ τὰ πλέον γνωστὰ πρόσωπα. Καὶ στὴν ἀπλὴ κουβέντα, κ' ἐκεῖ ἀκόμη δὲν εὕρισκα τὶς λέξεις, ἡ δὲν ἐνοιωθα τὴ σημασίαν τῆς λέξεως πού ἤξερα.

Ἀνεπόλησα καθαρὰ τὴ σημερινὴ μου ἡμέρα: ἦταν παράξενη, σύντομη, ἀκρωτηριασμένη, σὰν τὰ πόδια μου, σὲ στιγμὲς κενές καὶ αἰνιγματώδεις — τὶς μακρυνές ὥρες τῆς ἐλλείψεως συνειδήσεως ἢ τῆς ἀναισθησίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐνθυμοῦμαι.

Ἡθέλησα νὰ φωνάξω τὴ γυναῖκα μου, ἀλλ' εἶχα λησμονήσει τὸ ὄνομά της. Τοῦτο δὲν μὲ ἐτρόμαξε, οὔτε μ' ἐξέπληξε. Σιγὰ σιγὰ ἐπρόφερα:

—Γυναῖκα!

Ἡ κενὴ αὐτὴ λέξις, πού ἱσπανίως ἐχρησιμοποιοῦσα, ἀντήχησε καὶ ἔσβυσε χωρὶς κανεὶς νὰ ἀποκριθῇ. Ὅλα ἦσαν ἡσυχά. Τὸ

περιβάλλον μου είχε θελήσει νὰ εὐρεθῶ πάλιν σὲ ἀληθινὸ γραφεῖο σοφοῦ, ἀνετο, ἤρεμο, ἱκανὸ νὰ προκαλέσῃ τὴν σκέψιν καὶ νὰ διακεντήσῃ τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις. «Οἱ ἀγαπητοί μου πόσας προφυλάξεις ἔχουν λάβει πρὸς χάριν μου», ἐσκέφθηκα συγκινημένος.

Καὶ νά, ἔξαφνα, ἡ ἔμπνευσις, ἡ ἱερὰ ἔμπνευσις με ἐπῆρε στὰ φτερά της. Ὁ ἥλιος ἄναψε μέσα στὸ κεφάλι μου. Οἱ φλογερὲς δημιουργικὲς ἀκτῖνες τοῦ ἔλαμψαν πάνω στὸν κόσμον ὅλον, σκορπίζοντας λουλούδια καὶ τραγούδια!

Ἐγραψα ὅλην τὴν νύχτα, χωρὶς νὰ νοιώθω κόπωση, πετῶντας ἐλεύθερα στὸ διάστημα, καὶ με ἐστήριζε ἡ ἀγία, ἡ δυνατὴ μοῦσα.

Ἐγραφα πράγματα μεγάλα, ἀθάνατα — λουλούδια καὶ τραγούδια... τραγούδια καὶ λουλούδια...

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΔΕΚΑΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Εὐτυχῶς ἀπέθανε τὴν περασμένη ἑβδομάδα, τὴν Παρασκευή. Εἶναι μεγάλη εὐτυχία, τὸ ἐπαναλαμβάνω, γιὰ τὸν ἀδελφό μου. Ἀδύνατος, με χωρὶς πόδια ὑποφέρων ἀπὸ νευρική τρεμούλα, με ψυχὴν συντριμμένη, ἦταν φοβερὸς καὶ ἀξιολύπητος εἰς τὴν δημιουργικὴν καὶ τρελλὴν ἑκτασίᾱ του.

Ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους μῆνας ἀπὸ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἔγραφε χωρὶς νὰ σηκωθῇ καθόλου ἀπὸ τὸ κάθισμα, ἀρνούμενος κάθε προφῆν, κλαίων καὶ μουρμουρίζων, ὅταν τὸν ἀπεμακρύνουμε ἀπὸ τὸ τραπέζι, ἔστω καὶ ἐπὶ στιγμὴν.

Μὲ ἀπίστευτὴ ταχύτητα, ἡ ξηρὰ γραφὶς ἔτρεχε στὸ χαρτὶ ἐπάνω. Ἐρριχνε μακρυὰ του τὰ φύλλα, τὸ ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἔγραφε ἢ ἐφαίνετο πὼς γέγραφε ἀδιάκοπα.

Δὲν ἐκοιμάτο. Μόνο δύο φορές κατωρθώσαμε νὰ τὸν βάλοῦμε στὸ κρεβάτι του γιὰ μερικὲς ὥρες, ἀφοῦ τοῦ ἐδώσαμε ναρκωτικὰ. Ἀργότερα ὁμως, ὅλα τὰ ναρκωτικὰ ἦταν ἀχρηστά.

Ὅπως εἶχε ζητήσει, τὰ παράθυρα καὶ τὰ παραθυρόφυλλα ἦσαν πάντοτε κλειστὰ καὶ ἡ λάμπα ἔκαιε τὴν ἡμέρα, δίνοντας πὴν ἐντύπωσι νύχτας. Ἐκάπνιζε τὸ ἓνα τσιγάρο μετὰ τὸ ἄλλο, ἐνῶ ἔγραφε. Ἦτο εὐτυχής. Οὐδέποτε εἶδα σ' ἀνθρώπους με γερὸ πνεῦμα ὕφος τόσο ἔμπνευσμένο, τέτοια ἑκφρασι προφήτου ἢ ποιητοῦ. Εἶχε ἀδυνατίσει πολὺ. Τὸ σῶμα του εἶχε γίνει διαφανὲς σὰν τὸ κερί τοῦ πεθαμένου. Εἶχαν ἀσπρίσει τὰ μαλλιά του.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ τρελλοῦ ἔργου του φαινόταν ἀκόμη νέος, εἰς τὸ τέλος ἦταν γέρος. Κάποτε, πού προσπαθοῦσε γρηγορότερα τοῦ συνήθους, ἡ πέννα του καρφωνόταν στὸ χαρτὶ κ' ἔσπαζε, αὐτὸς ὁμως δὲν τὸ ἔβλεπε.

Σ' ἐκείνες τὶς στιγμὲς ἦταν ἀδύνατο νὰ τὸν πλησίαζε, νὰ τὸν ἀγγίξει κανεὶς, διότι, καὶ στὴν ἐλαχίστη ἐπαφή, τὸν ἐπιαναν σπασμωδικὰ δάκρυα καὶ γέλια.

Ἀλλοτε, πολὺ σπανίως ἀνεπαύετο ἡδονικὰ καὶ συνωμιλοῦσε μαζί μου με ὕφος καλοκάγαθο καὶ κάθε φορὰ μοῦ ἀπέτεινε τὶς ἴδιες ἐρωτήσεις:

—Ποῖος εἰσθε; Πῶς λέγεσθε; Ἀπὸ πότε καταγίνεσθε εἰς τὴν φιλολογίαν;

Κατόπιν, διηγείτο με την αὐτὴν συγκατάβασιν καὶ με τοὺς αὐτοὺς ὅρους πάντοτε, τὸν γελοῖον φόβον του, ὅτι εἶχε χάσει τὴν μνήμη του καὶ ἦταν ἀνίκανος νὰ ἐργασθῇ, ὑπόθεσιν μωρὰν, τῆς ὁποίας τὸ ἀθάνατον ἔργον του ἐπὶ τῷ νλουλουδιῶν καὶ τραγουδιῶν, ἦταν ἡ λαμπρὰ ὅσον καὶ ἄμεσος διάψευσις.

—Καλῶς ἐννοουμένου, ὅτι δὲν ὑπολογίζω ἐπὶ τῶν ἐγκοσμίων τῶν συγχρόνων μου —ἔλεγε με ὕψος φρόνιμον, κάποτε καὶ ὑπερήφανον, βάζοντας τὸ ὑποτρέμον χέρι του ἐπάνω εἰς τὰ λευκὰ φύλλα— ἀλλὰ στὸ μέλλον, στὸ μέλλον θὰ ἐννοήσουν τὰς ἰδέας μου!

Οὐχὶ ἅπαξ μίλησε περὶ τοῦ πολέμου, ὅχι ὀλιγώτερο περὶ τῆς γυναικας καὶ τοῦ παιδιοῦ του. Τὸ ἀτέλειωτο καὶ μάταιον ἔργο του ἀπέπνιγε τόσο τελείως τὸ πνεῦμα του, ὥστε δὲν εἶχε συνείδησιν κανενὸς πράγματος, ἐκτὸς αὐτοῦ. Ἐμποροῦσε νὰ πηγαίνοντο κανεὶς καὶ νὰ μιλοῦσε μπροστὰ του χωρὶς αὐτὸς νὰ τὸν κυττάξῃ. Τὰ χαρακτηριστικά του, εἰς τρομερὰν ἐντάσιν, δὲν ἐγκατέλειπαν οὔτε ἐπὶ στιγμὴν τὸ ἐμπνευσμένο ὕψος των.

Εἰς τὴν σιγὴν τῆς νύχτας, ὅταν ὅλοι ἐκοιμούντο, ὅταν μόνον αὐτὸς ἐνήθε τὸ ἀτέλειωτο νῆμα τῆς τρέλλας, ἐφαίνετο τρομερὸς. Μόνοι, ἡ μητέρα μας καὶ ἐγώ, ἐτολμούσαμε νὰ μπαίνουμε στὸ δωμάτιό του. Τοῦ ἔδωκα κάποτε ἕνα μολύβι, ἀντὶ τοῦ ξηροῦ κονδυλοφόρου του, σκεπτόμενος ὅτι θὰ ἔγραφε ἴσως πραγματικά, κάτι τι. Ἀλλὰ στὸ χαρτὶ ἐπάνω δὲν εὗρηκα παρὰ μόνον ἄμορφες σειρὲς κομμένες, πεταγμένες, χωρὶς νόημα.

Ἀπέθανε τὴ νύχτα, ἐργαζόμενος. Ἐγνώριζα πολὺ καλὰ τὸν ἀδελφόν μου καὶ ἡ τρέλλα του δὲν μ' ἐξέπληττε.

Ἡ φλογερὴ ἰαγάνη του πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία διεφαίνετο εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ποὺ ἔγραφε ἀπὸ τὸ θέατρο τοῦ πολέμου καὶ ποὺ ἐσυμπλήρωναν τελείως τὴ ζωὴ του, ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς του, κατέληξε εἰς ἐξασθένισιν τοῦ βασανισμένου καὶ ἐξηντλημένου ἐγκεφάλου του, καὶ ὤφειλε μοιραίως νὰ φέρῃ τὴν καταστροφὴν.

Πιστεύω πῶς κατῴρθωσα νὰ δείξω, ἀρκετὰ καθαρὰ, τὴν διαδοχὴν τῶν ἐντυπώσεων του, ποὺ τὸν ὤθησαν εἰς τὸν θάνατον τὴν μοιραίαν ἐκείνην νύχτα.

Ὅτι ἐν γένει ἔχω διηγηθῇ ἐδῶ, περὶ τοῦ πολέμου, τὸ ἔχω μάθει ἀπὸ λέξεις, ἀσυνάρτητες πολλὰς φορές, καὶ συγκεχυμένες τοῦ ἀδελφοῦ μου. Μόνον μερικὲς μεμονωμένες εἰκόνες εἶχαν χαραχθῇ στὴ μνήμη μου τόσο βαθειά, ὥστε ἠμπόρεσα νὰ τὰς ἀναπαραστήσω με τὶς ἴδιες ἀκριβῶς λέξεις, ποὺ εἶχε μεταχειρισθῇ ἐκεῖνος.

Τὸ νάγαπούσα, καὶ ὁ θάνατός του με καταθλίβει σὰν μὴ πέτρα, ποὺ νὰ με χτύπησε στὸ μυαλό. Ἐχει προσθέσει ἕναν κόμπο ἀκόμη εἰς τὸ δίκτυ τῶν ἀκατανοήτων πραγμάτων, τὰ ὁποῖα περισφίγγουν τόσο δυνατὰ τὸ πνεῦμα μου καὶ τὸ σκιάζουν.

Ὅλη ἡ οἰκογένεια ἐπῆγε στὴν ἐξοχή, εἰς τοὺς συγγενεῖς μας καὶ ἔμεινα μόνος στὸ σπιτί, εἰς τὸ ἀπόμερο σπιτάκι, ποὺ ὁ ἀδελφός μου τόσο ἀγαποῦσε. Ἐχουν διώξει τὴν ὑπηρεσίαν. Ὁ

θυρωρὸς τοῦ γειτονικοῦ σπιτιοῦ ἔρχεται κάθε πρωὶ καὶ ἀνάβει φωτιά. Τὴν ἄλλη μέρα μένω κατάμονος. Μοιάζω τὴ μυῖγα τὴν κλεισμένη μέσα στὸ διπλὸ παράθυρο. Παλαίω καὶ κτυπιέμαι ἐπάνω στὸ διάφανο καὶ ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο. Καὶ αἰσθάνομαι, τὸ ξέρω καλά, πῶς δὲν θὰ βγῶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ σπιτί.

Τώρα ποὺ εἶμαι μόνος ἡ σκέψις τοῦ πολέμου κυριεύει τὴν ὑπαρξί μου ὁλόκληρη. Εἶναι ἕνα πρόβλημα ἄλυτο, κάτι, δὲν ξέρω τί, τὸ φοβερό, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐνσαρκώσω. Δίδω στὸ φάσμα αὐτὸ ὅλας τὰς δυνατὰς μορφάς, τὸ κάνω σκελετὸν χωρὶς μάτια, ἄλλο, σκιὰν ἄμορφον, ποὺ ὑσχηματίζεται μέσα στὰ σύννεφα, ὁποῦ σκεπάζουν σιωπηλὰ τὴ γῆ. Ἀλλὰ καμμιά εἰκόνα δὲν με ἱκανοποιεῖ, καὶ ἡ σταθερὰ καὶ παγερὰ φρίκη ποὺ με πιέζει, δὲν ἐξαντλεῖται.

Ὅχι, δὲν νοιώθω τὸν πόλεμο, καὶ μ' ἐκάλεσαν γιὰ νὰ τρελλαθῶ σὰν τὸν ἀδελφόν μου, σὰν χιλιάδες ἀνθρώπους ποὺ τοὺς ἐπῆγαν ἐκεῖ κάτω. Αὐτὸ δὲν με φοβίζει. Ἡ ἀπώλεια τοῦ λογικοῦ μοῦ φαίνεται ἐξίσου ἐντιμὸς ὅσο καὶ ὁ θάνατος ἐνδὲς σκοποῦ στὴ θέσιν ποὺ ἐτάχθη. Ἀλλ' ἡ ἀναμονή, μὰ ἡ ἀργὴ καὶ βεβαία προσέγγισις τῆς τρέλλας, τὸ αἶσθημα κάποιου πελωρίου πράγματος, ποὺ πέφτει ἐπάνω μου, μοῦ μαυρίζει τὴν σκέψιν. Ἡ καρδιά μου ἔχει ναρκωθῇ, ἀπενεκρώθη. Δὲν ὑπάρχει πλέον νέα ζωὴ γι' αὐτή. Ἡ σκέψις μου μένει ζωντανὴ ἀκόμη, ἀγώνιζεται ἀκόμη, αὐτὴ ποὺ ἦταν δυνατὴ σὰν τὸν Σαμφών, καὶ ποὺ τώρα εἶναι ἀδύνατη καὶ ἀνυπεράσπιστη, καὶ μοιάζει παιδάκι. Αὐτὴ μοῦ κάνει πόνον, ἡ πτωχὴ μου ἡ σκέψις.

Εἶναι στιγμὲς ποὺ δὲν ἠμπορῶ νὰ ὑποφέρω τὸ βασανιστήριον τοῦ σκληροῦ αὐτοῦ ζυγοῦ, ποὺ πιέζει τὸ μυαλό μου. Μοῦ ἔρχεται ὄρεξις νὰ τρέξω στοὺς δρόμους, εἰς τὴν πλατεῖαν, ἐκεῖ ποὺ μαζεύνονται οἱ ἀνθρώποι, καὶ νὰ φωνάξω:

—Νὰ πάψετε ἀμέσως τὸν πόλεμο, εἰδεμὴ...

Εἰδεμὴ τί; Ὑπάρχου νλοιπὸν λέξεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς κάμουν νὰ ἔλθουν στὸ μυαλό των; Λόγια, εἰς τὰ ὁποῖα νὰ μὴν ἠμποροῦσε ἄλλος ν' ἀπαντήσῃ με ἄλλα πλέον δυνατὰ, με λόγια ἀπατηλά, μὰ χωρὶς σημασίαν; Πρέπει νὰ πέσω γονατιστὸς ἐμπρὸς στὸν κόσμον καὶ νὰ κλαίω; Ἀλλὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες ψυχῶν κλαίουν καὶ τί κάνουν τάχα; Πρέπει νὰ αὐτοκτονήσω μπροστὰ σὲ ὅλους; Ν' αὐτοκτονήσω; Χιλιάδες στρατιωτῶν πεθαίνουν καθημερινῶς, καὶ τί τάχα μετεβλήθη;

Ὅταν αἰσθάνωμαι ἔτσι τὴν ἀδυναμία μου, με πιάνει λύσσα, ἡ λύσσα τοῦ πολέμου ποὺ μισῶ.

Σὰν τὸ γιατρό, θὰ ἠθελα νὰ μποροῦσα νὰ κάψω τὰ σπίτια ἐκείνων ποὺ γυρεύουν πόλεμον, νὰ κάψω τοὺς θησαυροὺς των, τὶς γυναῖκες των, τὰ παιδιά των.

Θὰ ἠθελα νὰ ἐφαρμάκωνα τὸ νερὸ, ποὺ πίνουν, νὰ βγάλω ὅλους τοὺς ἀποθαμένους μέσα ἀπὸ τοὺς τάφους των καὶ νὰ ρίψω τοὺς σκελετοὺς των εἰς τὰ βρωμερὰ τὰ σπίτια των, στὰ κρεβάτια των ἐπάνω. Νὰ κοιμηθοῦν μαζί τους, ὅπως κοιμούνται με τὶς γυναῖκες ἢ με τὶς φιλενάδες των!

“Ωχ! ἂν ἦμου νδιάβολος! “Ολη τῇ φρίκῃ ποὺ ἡ κόλασις ἀποπνέει, θὰ τὴν ἐσκόρπιζα εἰς τὴν γῆν ἐπάνω. Θὰ ἦμουν ὁ κύριος τῶν ὀνείρων των καὶ ὅταν μὲ τὸ χαμογέλιο στὰ χεῖλη, θὰ ἔκαναν το ὑσταυροῦ τὸ σημεῖον ἐπάνω στὰ παιδιὰ των, θὰ ὠρθονόμουν ἐμπρὸς των κατάμαυρος!...

Ναί, θὰ τρελλαθῶ! Μὰ νὰ τρελλαθῶ γρήγορα τοῦλάχιστον! Πιὸ γρήγορα!...

ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Αἰχμάλωτοι, μικρὸν σῶμα ἀνδρῶν ποὺ τρέμουν, μὲ τρομαγμένο ὕφος. “Όταν κατεβῆκαν ἀπὸ τὸν σιδηρόδρομο, τὸ πλήθος οὐρλιάσε, οὐρλιάσε σὰν χονδρὸς γρινιάρης σκύλος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἄλυσσος εἶναι βραχεῖα καὶ ὀλίγον στερεά. Κατόπιν ἐσιώπησε, ἐφύσησε, ἀνέπνευσε, ἐνῶ ἐπροχωροῦσαν εἰς πυκνὸ σῶμα, μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες, μὲ ἓνα χαμόγελο ἀνοστο στὰ ὠχρά των χεῖλη. Τὰ πόδια των ἔκαναν ἐξαιρετικὸ κρότο, σὰν νὰ ἐφοβοῦντο, οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοί, μήπως ἀπὸ πίσω τοὺς κτυποῦσαν, κάτω ἀπὸ τὸ γόνατο, μὲ τὴ μαγκοῦρα.

“Ενας μόνος μεταξὺ των, ποὺ ἐβάδιζε λίγο παράμερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἦταν ἡρεμος, σοβαρὸς. Ἀντίκρυσσε τὸ βλέμμα τῶν μαῦρων ματιῶν του καὶ ἐδιάβασσε μέσα του ἓνα εἰλικρινὲς καὶ καθαρὸ μῖσος. Εἶδα φανερά πὺς μὲ περιφρονοῦσε, ὅτι ἀνέμενε ἐκ μέρους μου τὸ καθετί. “Αν τὸν ἐσκότωνα, ἄοπλον, δὲν θὰ ἐφώναζε, οὔτε θὰ ἡμύνετο. Ἦταν ἐτοιμος νὰ δεχθῇ τὸ καθετί.

“Ετρεξα κατόπιν τοῦ πλήθους, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀνταλλάξω μαζί του ἀκόμη ἓνα βλέμμα. Τὸ κατῶρθωσα καθ’ ἣν στιγμὴν ἔμπαινε σὲ ἓνα σπίτι. Ἦταν ὁ τελευταῖος, ἀφῆκε νὰ περάσουν οἱ ἄλλοι μπροστὰ καὶ μὲ παρετήρησε ἀκόμη μιὰ φορὰ.

Καὶ τότε διέκρινα μέσα στὰ μεγάλα μαῦρα καὶ χωρὶς κόρην μάτια του ἓνα τέτοιο πόνον, ἓνα τέτοιο βάραθρο φρίκης καὶ τρέλλας, ὥστε ἦμουν βέβαιος ὅτι εἶχα ἀντικρύσει τὴν δυστυχιστέραν ψυχὴν τοῦ κόσμου.

—Ποῖος εἶναι αὐτὸς μὲ τὰ μεγάλα μάτια; ἐρώτησα κάποιον στρατιώτην τῆς συνοδείας.

—Εἶναι ἓνας ἀξιωματικὸς. Εἶναι τρελλός. Εἶναι πολλοὶ σὰν κί’ αὐτόν.

—Πὺς λέγεται;

—Δὲν θέλει οὔτε νὰ μιλήσῃ, οὔτε νὰ μᾶς πῇ τὸ ὄνομά του. Οὔτε στοὺς πατριώτες του ποὺ τὸν γνωρίζουν. Εἶναι ἓνας ἀποπληνμένος. Μᾶς ἔφυγε μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴν κρεμάλα, ἐπρόσθεσε ὁ στρατιώτης κουνώντας τὸ χέρι του καὶ χανόμενος πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Τώρα, βραδυάζει καὶ τὸν συλλογιέμαι. Εἶναι μόνος μεταξὺ ἐγθρῶν. τοὺς ὁποίους πιστεύει ἱκανοὺς τὸ καθετί νὰ διαπράξουν, καὶ οἱ ἴδιοι οἱ συμπατριῶται του δὲν τὸν γνωρίζουν. Σιωπᾶ, ἀναμένων καρτερικὰ τῇ στιγμῇ ποὺ θὰ ἀφήσῃ τὸν κόσμον αὐτὸν διὰ παντός. Δὲν πιστεύω νὰ εἶναι τρελλός. Δὲν εἶναι δειλός.

Αὐτὸς μόνος ἦταν ἀξιοπρεπής, μεταξὺ τῶν τρομαγμένων, τῶν περιδεῶν ἐκείνων. Σὰν τί νὰ σκέπτεται;

Τί βάθος ἀπελπισίας ὑπάρχει στὴν ψυχὴ τοῦ ἐπιθανάτου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐπιμένει νὰ ἀποκρύπτῃ τὸ ὄνομά του; Καί, πράγματι, γιὰ ποῖο λόγο τάχα νὰ εἰπῇ τὸ ὄνομά του; Αὐτὸς ποὺ τὸ φέρει, ἐξώφλησε πιά μὲ τὴ ζωὴ. Ξέρει τὴν πραγματικὴ ἀξία του καί, μὲ ὅλες τὶς φωνές, τοὺς θυμοὺς, τὶς ἀπειλές ποὺ ἀκούει δὲν λογαριάζει κανένα. Ἐζήτησα πληροφορίες περὶ τοῦτου. Εἶχε συλληφθῇ, κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην, εἰς φρικώδη ἀνθρωποσφαγὴν, ὅπου ἔπεσαν αἰχμάλωτον, ἀφωπλίσθη. “Όταν τὸν συνέλαβαν δεκάδες χιλιάδων. Δὲν ἀντέταξε ἄμυναν. “Όταν τὸν ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος του, ἐκεῖνος οὔτε κἂν ἐζήτησε νὰ ἀποφύγῃ τὸ πλήγμα. Κατὰ δυστυχίαν του, ἡ πληγὴ του δὲν εἶχε σημασίαν.

“Ίσως εἶναι πράγματι τρελλός. “Ο στρατιώτης εἶπεν ὅτι εἶναι πολλοὶ σὰν κί’ αὐτόν...

ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Ἀρχίζει. Χθὲς τὸ βράδυ, ὅταν ἐμπῆκα στὸ γραφεῖο τοῦ ἀδελφοῦ μου, ἐκαθόταν στὸ κάθισμά του, εἰς τὸ τραπέζι του τὸ γεμάτο βιβλία. Ἡ φρεναπάτη διελύθη, τῇ στιγμῇ ποὺ ἴδνασα τὸ κερί. Ἀλλὰ ἐπὶ μιὰ μακρὰ στιγμὴ δὲν μπόρεσα ν’ ἀποφασίσω νὰ καθίσω στὸ κάθισμα ποὺ τὸν εἶχα ἰδῇ νὰ κάθεται. Κατ’ ἀρχάς ἡ καρδιά μου ἐσπάραζε — τὰ κενὰ δωμάτια ὅπου διαρκῶς ἀντηχοῦν τριξίματα, ἐγγίσματα, προκαλοῦν αἰσθημα ἀγωνίας— κατόπιν ἀνεθάρρησα. Ἀεῖζει, λέγω, καλύτερα τὸ ὄραμα τοῦ ἀδελφοῦ μου παρὰ κανενὸς ἄλλου. “Όλο τὸ βράδυ, ἔμεινα ἐκεῖ μέσα στὴν ἴδια θέσι. Ἐνόμιζα ὅτι, ἂν ἐσηκωνόμουν ἐγώ, θὰ ἐρχόταν ἄμέσως ἐκεῖνος νὰ κατελάμβανε τὴ θέσι του.

Ἐβγῆκα ἀπ’ τὸ δωμάτιό του γρήγορα-γρήγορα, χωρὶς νὰ ἐπιστρέψω. Ἐπρεπε ν’ ἀνάψω τὰ φῶτα σ’ ὅλο τὸ σπίτι. Μὰ ἴσως νὰ ἐτρόμαξα πιὸ πολὺ βλέποντας κάτι, πρᾶγμα. Στὸ σκοτάδι τοῦλάχιστον ἔχει κανεὶς κάποια ἀμφιβολία. Μολαταῦτα ἐμπῆκα σήμερα μὲ τὸ κερί ἀναμμένο. Κανεὶς δὲν ἦταν στὸ κάθισμα. Χωρὶς ἄλλο κάποια σκιά θὰ μ’ ἐξεγέλασε.

Ξαναπῆγα σὸν σταθμὸ —πηγαίνω τώρα καθημερινῶς— καὶ εἶδα ἓνα βαγόνι γεμάτο ἀπὸ παραφρονήσαντας στρατιώτας μας. Τὸ ἐπήγαιναν ἀλλοῦ, χωρὶς νὰ τὸ ἀνοίξουν, ἀλλὰ ἐγὼ κατῶρθωσα νὰ ἰδῶ ὠμερικὰ πρόσωπα στὶς θυρίδες. Ἦσαν φρικαλέα. Ἐνα κίτρινο, σὰν τὸ λεμόνι, τρομερὰ κατεβασμένο, εἶχε τὸ στόμα μαῦρο καὶ ὀρθάνοιχτο, ἀπλανῇ τὰ μάτια. Ἐμοιάζε τόσο πολὺ μὲ φρικτὴ προσωπίδα, ὥστε δὲν μπόρεσα νὰ ἀποσπάσω ἀπὸ πᾶν τοῦ τὸ βλέμμα μου. Μὲ ἐκύτταζε, γυρισμένο ὅλο πρὸς τὸ μέρος μου, ἀκίνητο. Ἐξηφανίσθη μὲ τὸν συρμὸν χωρὶς νὰ ταραχθῇ καὶ χωρὶς νὰ ἀνοιγοκλείσῃ τὰ βλέφαρά του. Ἄν τώρα παρυσιαζότανε στὸ τετράγωνο τῆς πόρτας, θὰ ἔχανα τὸ μυαλό μου. Ἐρώτησα κάποιον ὑπάλληλο, ἦσαν εἰκοσιδύο μέσα στὸ βαγόνι.

Ἡ ἐπιδημία ἀπλώνεται. Τὰ φύλλα σιωποῦν, ἀλλὰ πιστεύω πῶς καὶ στὴν πόλιν μας δὲν εἶναι καλὰ τὰ πράγματα.

Βλέπει τώρα κανεὶς ὀχήματα μαῦρα, κλεισμένα ἑρμητικῶς. Εἰς μίαν καὶ μόνην ἡμέρα ἐμέτρησα δέκα ἀπ' αὐτά, εἰς διάφορα μέρη. Καὶ ἐγὼ θὰ φύγω σὲ κανένα ἀπ' αὐτά!

Τὰ φύλλα ζητοῦν καθημερινῶς καὶ νέα συντάγματα καὶ ἄλλο αἷμα. Αὐτὸ τί νὰ σημαίνει πάλιν; Ὀλίγο κατ' ὀλίγο τὸ νοιώθω. Ἐδιάβασα χθὲς ἓνα ἄρθρο πολὺ ὑποπτο, ποὺ ἀπεδείκνυε πῶς ὑπάρχουν πολλοὶ κατάσκοποι καὶ προδότες, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι κανεὶς πολὺ φρόνιμος, ὅτι ἡ λαϊκὴ ὀργὴ μπορεῖ νὰ πατάξῃ τοὺς ἐνόχους. Ποιοὺς ἐνόχους; Ἐνόχους τίνος πράγματος;

Καθὼς ἐγύριζα ἀπὸ τὸν σταθμὸ μὲ τὸν τροχιόδρομο, ἄκουσα παράξενη συνομιλία, ἡ ὁποία, χωρὶς ἄλλο, θὰ ἐστρέφετο ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ.

—Πρέπει νὰ τοὺς κρεμοῦν ἀνεὺ διαδικασίας, ἔλεγε κάποιος κυττάζοντας κατὰματα ὅλους τοὺς ἐπιβάτες. Πρέπει νὰ κρεμοῦν τοὺς προδότες, μάλιστα!

—Ἀλύπητα! προσθέτει ἓνας ἄλλος. Ἀρκετοὶ ἔχουν ξεφύγει!

Ἐπήδησα ἔξω. Ὁ πόλεμος κάνει ὅλον τὸν κόσμον νὰ κλαίῃ, καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ παραπονοῦνται ὅτι δὲν εἶναι ἀρκετὰ σκληροί!

Μιὰ αἱματινὴ ὁμίχλη ἐπικρέμαται καὶ τὸ βλέμμα σκεπάζει, καὶ ἀρχίζω νὰ πιστεύω πῶς ἡπαγκοσμία καταστροφὴ πλησιάζει.

Εἶναι τὸ κόκκινο γέλιο, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦσε ὁ ἀδελφός μου. Ἡ τρέλλα ἔρχεται ἀπὸ κεῖ κάτω, ἀπὸ τίς κόκκινες καὶ αἱματωμένες πεδιάδες, καὶ αἰσθάνομαι μέσα στὸν ἀέρα μιὰ κρυερὴ πνοή. Εἰμαι δυνατός καὶ ρωμαλέος, δὲν ἔχω πάνω μου ἀπ' τίς ἀσθενεῖες ἐκεῖνες ποὺ παραλύουν τὸ σῶμα καὶ κατόπιν τὸ πνεῦμα. Μά, αἰσθάνομαι πῶς τὸ μῖσος μὲ κυριεύει καὶ πῶς οἱ σκέψεις μου, μέσα στὴ μέση, δὲν μοῦ ἀνέκουν πιά. Αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερο κακὸ καὶ ἀπὸ τὴν πανοῦκλα. Ἐκεῖνη μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ νδιαφύγῃ, μπορεῖ νὰ πάρῃ προφυλάξεις, ἀλλὰ πῶς νὰ κρυφθῇ ἀπὸ τὴν σκέψιν ποὺ διατρέχει τὰ πάντα καὶ ποὺ οὔτε ἀπόστασιν, οὔτε ὄρια γνωρίζει; Τὴν ἡμέρα ἡμπορῶ νὰ παλαίω, ἀλλὰ τὴ νύχτα γίνομαι δοῦλος τῶν σκέψεών μου, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος—καὶ οἱ σκέψεις μου εἶναι τρομερὲς καὶ τρελλές.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Παντοῦ μάχαι, ἀνόητοι καὶ αἱματηραὶ. Τὸ ἐλάχιστο κίνημα, καταστέλλεται ἀγρίως, μὲ μαχαιριές, μὲ λιθαιριές ἢ μὲ τὸ ξύλο. Ὀλίγο τοὺς ἐνδιαφέρει ποιοὺς σκοτώνουν. Τὸ κόκκινο αἷμα ρεῖ μὲ τόση ἀφθονία!

Ἦσαν ἔξη, οἱ χωρικοὶ αὐτοί. Τρεῖς στρατιῶται, μὲ γεμάτα τὰ ὅπλα τοὺς ἐφύλατταν. Τὰ παράξενα χωριάτικα ροῦχα των, τὰ τραχεῖα πρόσωπά των, πλαισιωμένα ἀπὸ μαλλιά σγουρά, τοὺς ἔκαναν νὰ μοιάζουν μὲ σκλάβους τῆς ἀρχαιότητος. Μέσα ἀπὸ τοὺς δρόμους τῆς πλούσιας πόλεως, στρατιωτικοὶ ἐξησκη-

μένοι στὴν πειθαρχία, τοὺς ἐπήγαιναν στὴ μάχη. Κ' ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν, ὑπακούοντες στὶς λόγχες, ἀθῶοι καὶ περιορισμένοι, ὅπως τὰ βῶδια ποὺ ὀδηγοῦνται στὸ σφαγεῖο. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐπήγαινε ἓνας ψηλὸς ἀγένειος, μὲ ἓνα μακρὺ λαίμω, σὰν γήνας, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔστεκε ἓνα κεφαλάκι ἀκίνητο.

Εἶχε κλίνει πρὸς τὰ ἐμπρός, σὰν δενδράκι ποὺ κυρτοῦται, καὶ τὸ βλέμμα του ἐκύτταζε κάτω μὲ προσήλωσι τόση, ὥστε θὰ ἔλεγε κανεὶς πῶς ἔχονόταν στὰ ἔγκατα τῆς γῆς. Ὁ ἕκτος ἦταν ἡλικιωμένος κάπως, κοντόπαχος καὶ γενειοφόρος. Τὰ μάτια του δὲν εἶχαν τὴν ἐκφρασὴ τῆς σκέψεως. Τὸ ἔδαφος θαρροῦσε κ' ἐτραβοῦσε τὰ πόδια του καὶ τὰ κρατοῦσε, κ' ἐβάδιζε σὰν νὰ τὸν εἶχε κάμψι ἀέρας δυνατός πρὸς τὰ ὀπίσω. Εἰς κάθε βῆμα του ὁ στρατιώτης, ποὺ τὸν συνώδευε, τὸν ἔσπρωχνε μὲ τὸν ὑποκόπανο τοῦ ὅπλου του. Τὸ ἓνα του πόδι ἀπεσπᾶτο, ἐφέρετο σπασμωδικὰ πρὸς τὰ ἐμπρός, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἔμενε καρφωμένο στὸ χῶμα.

Οἱ στρατιῶται ἐφαίνοντο ἀδιασκέπτοι καὶ κακοδιάθετοι. Εἶχαν μεγάλην πορεία νὰ κάμουν. Ἡ κούρασιν των ἐφαίνετο ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ ἐκρατοῦσαν τὰ ὅπλα των καὶ ἀπὸ τὸ βάδισμά των, τὸ ἀνόμοιο καὶ ἀκανόνιστο, μὲ τὰ πόδια πρὸς τὰ μέσα.

Λὲς καὶ ἡ σιωπηρά, ἡ ἐπίμονος καὶ ἀνόητος ἀντίστασις τῶν ἔξῃ χωρικῶν εἶχε ταράξει τὸ πειθαρχικὸ πνεῦμα των καὶ εἶχαν παῦσει νὰ γνωρίζουν ποῦ ἐπήγαιναν καὶ πρὸς ποῖον σκοπὸν.

—Ποῦ τοὺς πηγαίνετε; ἐρώτησα ἓνα ἀπὸ τοὺς στρατιώτες.

Ἐδονήθη ἀπὸ φρικίας καὶ μοῦ ἔρριψε μιὰ ὀφθαλμοβολήν, τὴν ὁποίαν ἐνοιῶσα σὰν λόγχην νὰ περναῖ τὸ στήθος μου.

—Πήγαινε! λέγει. Πήγαινε! Διαφορετικά...

Ὁ κοντόπαχος ἄνθρωπος ἐπωλελήθη τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ φύγῃ, ἔτρεξε λιγάκι πρὸς τὰς κιγκλίδας τοῦ δρόμου, ὅπου ἐμαζεύθηκε σταυροπόδι σὰν γιὰ νὰ κρυφθῇ. Καὶ ζῶον ἀκόμη δὲν θὰ ἔκανε τόσο μαρὸν πρᾶγμα. Ἀλλ' ὁ στρατιώτης ἔγινε μανιώδης. Τὸν εἶδα νὰ πλησιάζῃ πολὺ κοντὰ τὸν χωρικό, νὰ σκύβῃ νὰ πάρῃ τὸ ὅπλο του μὲ τὸ ἀριστερὸ του χερί καὶ νὰ κτυπᾷ τὸ μαλακὸ καὶ ἐπιπεδωμένο κορμί του. Τὸν κτυποῦσε ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ἐγίνε ὀχλαγωγία. Ἄκουσα γέλια, φωνές...

ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Εἰς τὴν ὀγδόην σειρὰν τῆς πλατείας τοῦ θεάτρου. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά, βραχίονες συνωθοῦντο καὶ μὲ ἔσφιγγαν καὶ εἰς τὸ ἡμίφως ἐσκιογραφοῦντο συγκεχυμένα κεφαλαὶ ἀκίνητοι, φωτισμένοι ἀπὸ τὴν κόκκινην ἀνταύγεια τῶν φώτων τῆς σκηνῆς.

Ὀλίγο κατ' ὀλίγο κάποιοι τρόμος μὲ κατέλαβε, τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὸ εἰς τόσον στενὸν χῶρον συνωθούμενον πλῆθος. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἐσιωποῦσαν, ἄκουσαν τί ἐλέγετο στὴ σκηνὴ ἢ ἐσκέπτοντο τὰς ὑποθέσεις των. Ἀλλὰ λαμβανομένου ὅπ' ὅφει τοῦ ἀριθμοῦ των, ἡ σιωπὴ των ἔκανε θόρυβο περισσότερο ἀπὸ τὰς φωνὰς τῶν ἡθοποιῶν.

Ἐβηχαν, ἀπερμύσσοντο, ἔσειαν τὰ φορέματά των καὶ ἄκουα

καθαρώτατα και τις βαθειές και άνισες άναπνοές των που έ-
θέρμαιναν τόν άέρα.

Ήσαν περίτρομοι. Είς την ήρεμίαν τών τόσο λείων τραχή-
λων που έστήριζοντο επάνω είς λευκοús και τεντωμένους λαι-
μούς, ένοιωσα τη θύελλα της τρέλλας έτοιμη σέ κάθε δευτερό-
λεπτο νά έκραγῃ.

Παρατηρώντας τις πυκνές σειρές των και την πόρτα της έ-
ξόδου τόσο μακριά μου, ένοιωσα τά χέρια μου νά παγώνουν.
Είμαι ήσυχοι, χωρίς άλλο, μά άν κανείς έφώναζε: «Φωτιά—
Φωτιά!»

Και ένα αίσθημα σφοδρό, ζωηρό με κατέλαβε, τó όποιον δέν
μπορώ νά αναπολήσω χωρίς τά χέρια μου νά τά κυριεύση τρό-
μος και νά τά σκεπάση κρύος ιδρώς.

Τί τάχα μ' έμπόδιζε νά σηκωθώ, νά γυρίσω και νά φωνάξω:
—Φωτιά, φωτιά! Σωθήτε!

Τότε, είς τούς σπασμούς του τρόμου, οί άνθρωποι αυτοί, οί
μέχρι τώρα τόσο ήσυχοι, θά έπηδούσαν με θόρυβο, θά άρχιζαν
νά στενάζουν, νά ούρλιάζουν σάν τά ζώα. Θά λησμονούσαν πώς
έχουν γυναίκες, άδελφές, μητέρες, θά έπήγαιναν ψάχνοντας, σάν
αίφνιδια τύφλωσις νά τούς είχε προσβάλλει. Και μέσα είς την
τρέλλα των, θά έστραγγάλιζεν ό ένας τόν άλλον με τά λευκά
και άρωματισμένα δάχτυλά των.

Θά άναβαν όλα τά φώτα. Στη σκηνή κάποιος ώχρος θά έ-
φώναζε πώς είναι ψέμμα, πώς δέν είναι φωτιά πουθενά. Οί έκ-
κλητικοι μουσικοί της όρχήστρας θά έπαιζαν με άνατιναγμούς
κάποιο κομμάτι άγρίας εύθυμίας, οί θεαταί ιδίως δέν θά τó ά-
κουαν καθόλου, θά έξακολουθούσαν τó ποδοβολητό, θά έξακο-
λουθούσαν νά κτυπούν τις γυναίκες στο κεφάλι, στην κόμμωσί-
των, την τόσο προσεκτικά καμωμένην. Θά έκοβε ό ένας του άλλ-
λου τ' αυτιά, τις μύτες, θά έσχίζε χωρίς ντροπή τó φόρεμα σάν
άληθινοί τρελλοί που ήσαν. Οί λατρευτές των γυναίκες, οί ώ-
ραίες και λεπτές, θά έλύωντο σέ λυγμούς, θά αντίσταντο με τά
πόδια των, άνίσχυροι και με έμπιστοσύνην άκόμη είς την άν-
δρικήν ευγένεια, κ' εκείνοι θά τις κτυπούσαν διαρκώς με μα-
νίαν, στά ώραία σηκωμένα πρόσωπά των, για ν' άνοίξουν δρό-
μο πρós την έξοδο. Διότι θά ήσαν πάντοτε δολοφόνοι, και ή ά-
ξιοπρέπεία των, ή ευγένειά των, είναι άξιοπρέπεια και ευγένεια
άγριμιο ύχορτασμένου, που αίσθάνεται ότι είναι έκτός κινδύνου.

Και όταν θά είχαν σκοτώσει τούς μισούς θεατάς και άγέλη
τρελλών και ρακενδύτων βδελυρών ζώων, θά έφθαναν στις πόρ-
τες της έξόδου, έγώ θά παρουσιαζόμουν στη σκηνή μ' ένα επί-
πλαστο μειδίαμα, και θά τούς έλεγα γελώντας:

—Αυτό τó έκαμα έγώ, γιατί μου σκοτώσατε τόν άδελφό μου!

Θά μου διέφυγαν, χωρίς άμφιβολία, μερικές σιγανές λέξεις,
γιατί ό παραπλεύρως μου δεξιά καθήμενος έκαταταράχθη.

—Ήσυχάστε λοιπόν! Δέν με άφήσατε ν' άκούσω!

Μου ήλθε όρεξι νά άστειευθώ. Ή παρατήρησίς του με διε-
σκέδασε.

Με τó σοβαρό ύφος καλώς πληροφορημένου άνθρώπου έ-
σκυπα πρós αυτόν.

—Τί συμβαίνει; με έρώτησε με δυσπιστίαν.

Γιατί με κυττάζετε έτσι;

—Μιλάτε πιό σιγά, σάς παρακαλώ, έπιθύρισα.

Δέν αίσθάνεσθε τη μυρωδιά καπνού; Τó θέατρο έχει πά-
ρει φωτιά!

Έφάνηκε γνωστικός πολύ και με πολλήν έτοιμότητα πνεύ-
ματος για νά μη φωνάξη, αλλά ώχρίασε και τά μάτια του έπε-
σαν σχεδόν επάνω στα πελώρια τά μάγουλά του, που είχαν φου-
σκώσει σάν βωδόφουσκα.

Σηκώθηκε ήσυχα-ήσυχα, δέν μ' εύχαρίστησε και διηυθύνθη
πρós την έξοδο, παραπατών και βραδύνοντας σπασμωδικά τó
βήμα του.

Έτρώμαξε μήπως οί άλλοι έμάθαιναν την πυρκαϊά και τόν
έμπόδιζαν νά φύγη αυτός, ό μόνος άξιος νά σωθῃ και νά ζήσῃ.

Ό τρόπος του μου έκαμε άηδίαν και έφυγα και έγώ άπό
τό θέατρο. Και κατόπιν δέν ήθέλησα νά άποκαλύψω τόσο γρή-
γορα τó «ίνκόγνιτό» μου. Είς τόν δρόμο έκύτταζα τόν ούρανó,
άπό τó μέρος σπου έμαίνετο ό πόλεμος. Τά πάντα ήσύχαζαν. Τά
σύννεφα της νύχτας έκινούντο επάνω ήσυχα και σιωπηλά. «Μή-
πως είναι όνειρο, μόνον όνειρο και δέν γίνεται πόλεμος;» έσκέ-
φθηκα άπατηθείς άπό την ειρήνη του ούρανού και της πόλεως.

Άλλά στη στροφή του δρόμου, παρουσιάσθηκε ένας μορ-
τάκος, που έφώναζε εύθυμα:

—Ή μεγάλη μάχη! Αί μεγάλοι άπώλειαι! Αί τελευταίαι εί-
δήσεις! Τά νυκτερινά τηλεγραφήματα!

Έδιάβασα την έφημερίδα υπό τó φώς ένός φανού. Ήσαν
τέσσαρες χιλιάδες νεκροί.

Είς τό θέατρο δέν ήσαν βέβαια πλέον τών χιλίων. Και σ' όλο
τό δρόμο έσκεπτόμουν τις τέσσαρες χιλιάδες που είχαν σκοτω-
θῃ στη μάχη...

Τώρα φοβάμαι νά γυρίσω στο έρημό μου σπίτι.

Άμα βάζω τó κλειδί στην κλειδαριά και άντικρύζω τη βω-
βῃ και μονοκόμμητη πόρτα, μου φαίνεται πώς βλέπω τά κενά
και σκοτεινά δωμάτια, που άπ' εκεί θά περάσῃ, κυττάζοντας ό-
λόγυρά του, ένας άνθρωπος με τó καπέλλο.

Ξέρω καλά τά κατατόπια και μολαταύτα άπό τη σκάλα
άρχίζω νά άνάβω σπίρτα και έξακολουθώ νά άνάβω ως που
νά βρῶ τó κερί μου.

Δέν βλέπω πιά στο γραφείο του τόν άδελφό μου. Τό έχω
κλειδωμένο και άφήκα όλα τά πράγματά του όπως ήταν. Κοι-
μούμαι στην τραπεζαρία, όπου έκουβαλήθηκα άμέσως. Έκεί έ-
χω πιό πολλήν ήσυχία άπό άλλοτε και ό άέρας μου φαίνεται πώς
πάλλεται άκόμη άπό τις κουβέντες, άπό τά γέλια, άπό τόν χα-
ρούμενο κρότο τών σκευών της τραπεζαρίας. Κάποτε άκούω κα-
θαρά τó τρίξιμο της πέννας επάνω στο χαρτί, και σάν κοιμάμαι...

ΔΕΚΑΤΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Ναί, πάντοτε τὸ μωρὸ καὶ φοβερὸ αὐτὸ ὄνειρο. Μοῦ φαίνεται πὼς μοῦ ἐσήκωσαν τὸ κρανίον καὶ τὸ μυαλό μου, γυμνὸ, ἰκνυπεράσπιστο, εἶναι σκοτισμένο ἀπὸ ὅλες τὶς φρικαλεότητες τῶν ματωμένων καὶ τρελλῶν ἡμερῶν αὐτῶν.

Κουβαριασμένος καταλαμβάνω εἰς χώρον δυὸ μέτρα, ἐνῶ ἡ σκέψις μου περιβάλλει τὸ σύμπαν. Βλέπω μὲ τὰ μάτια ὁλῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀκούω μὲ τ' αὐτιά των, πεθαίνω μὲ τοὺς πεθαμένους, κλαίω, θρηνῶ μαζί μ' ἐκείνους ποὺ εἶναι πληγωμένοι καὶ λησμονημένοι, καὶ σὰν πιστεύω πὼς βλέπω τὸ αἶμα νὰ τρέχει ἀπὸ κάποιον, δὲν ξέρω ποιό, σῶμα, νοιώθω τὸν πόνο τῆς πληγῆς, πονῶ. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι μακρυὰ κ' ἐκεῖνο ποὺ οὐδέποτε ὑπῆρξε, ἐγὼ τὸ βλέπω μὲ τόσην ἀκρίβεια, ὅση καὶ ὅ,τι ὑπάρχει καὶ εἶνε κοντά μου. Εἶναι ἀτέλειωτη ἡ τυραννία τοῦ γυμνοῦ ἐγκεφάλου.

Καὶ τὰ παιδιὰ, τὰ ἀθῶα τὰ παιδάκια! Τὰ εἶδα στὸ δρόμον νὰ παίζουν ψευτοπόλεμον, νὰ κυνηγιῶνται. Τὸ ἕνα ἐκλαίει μὲ φωνίτσα, παραπονιάρικη ψιλή. Ἡ φρίκη καὶ ἡ ἀηδία μὲ ἔκαναν νὰ ἀναπνέω. Ἐπῆγα σπῖτι. Ἐνύχτωσε, καὶ στὰ ὄνειρά μου ποὺ καίουν καὶ μοιάζουν πυρκαϊὰ μέσα στὴ νύχτα, τὰ μικρὰ καὶ ἄκακα αὐτὰ πλάσματα μεταβάλλονται εἰς στράτευμα δολοφόνων.

Μιά λάμψις—κακὸς οἰωνὸς—ἀναπτύσσεται εἰς ἀνταύγειαν πελωρίαν, κόκκινην. Μέσα εἰς τὸν καπνὸν ἐσειόντο τὰ παιδικὰ ἐκεῖνα τέρατα, μὲ κεφάλια μεγάλων δολοφόνων. Ἐπιδούσαν μὲ δεξιότητα καὶ εὐκαμψίαν, σὰν τὰ κατσίκια ἢ ἀνάσαιναν μὲ δυσκολίαν, σὰν τοὺς ἀρρώστους. Τὰ σπασμωδικὰ ὀρθάνοιχτα στόματά των ἔμοιαζαν στόματα βατράχων ἢ φρύνων. Κάτω ἀπὸ τὸ λεπτὸ δέρμα τῶν γυμνῶν σωμάτων των ἔρρεε κόκκινο αἷμα, καὶ ἔσφαζε τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, καθὼς ἔπαιζαν. Ἦσαν φοβερώτερα ἀπὸ ὅ,τι εἶχα ἰδῆ, γιατί ἦσαν μικρὰ καὶ ἠμποροῦσαν νὰ γλυστροῦν παντοῦ.

Καθὼς ἐκύτταξα ἀπὸ τὸ παράθυρον, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ μικρὰ αὐτὰ ὄντα μὲ εἶδε, μοῦ χαμογέλασε καὶ ἐζήτησε μὲ τὴ ματιά του νὰ ἔλθῃ σιμά μου.

—Θέλω νάρθῶ σιμά σου! μοῦ λέγει.

—Θὰ μὲ σκοτώσῃς!

—Θέλω νάρθῶ σ' ἐσένα, ἐπανέλαβε ἐνῶ ἔξαφνα ὠχρίασε τρομακτικὰ καὶ ἄρχισε νὰ σκαρφαλῶνῃ τὸν ἄσπρο τοῖχον σὰν ποντικός, μάλιστα! σὰν ποντικὸς πεινασμένος.

Ἐτρεχε κ' ἐγρίνιαζε κ' ἐπεριφερότανε μὲ τόση ταχύτητα, ὥστε μὲ τὸ μάτι δὲν μποροῦσα νὰ παρακολουθῆσω τὰς κινήσεις του, τὰς ἀποτόμους καὶ ἔξαφνικὰς.

Ἦμπορεῖ νὰ τρυπῶσῃ κάτω ἀπὸ τὴν πόρτα, εἶπα μὲ τρόμον καὶ αὐτὸς σὰν νὰ εἶχε νοιώσει τί ἐσκεπτόμουν, ἔγινε λεπτὸς καὶ μακρὺς καὶ ἐτρύπωσε σὲ μιὰ σκοτεινὴ σχισμὴ τῆς πόρτας τῆς εἰσόδου.

Ἀλλὰ κατῶρθωσα νὰ κρυφθῶ κάτω ἀπὸ τὸ σκέπασμά μου καὶ ἀκούσα πὼς μὲ ζητοῦσε στὰ σκοτεινὰ δωμάτια, ψάχνοντάς

μὲ τὰ γυμνά του πόδια. Πολὺ ἀργά, σταματώντας, ἐπλησίασε στὸ δωμάτιό μου καὶ ἐμπήκε μέσα. Δὲν ἄκουσα πολλὴν ὥρα τίποτε, σὰν νὰ μὴν ἦταν κανεὶς σιμά στὸ κρεβάτι μου. Κατόπιν ἕνα μικρὸ χεράκι ἐσήκωσε τοῦ σεντονιοῦ τὸ ἄκρον καὶ ὁ ψυχρὸς ἄερας τοῦ δωματίου ἐκτύπησε τὸ στήθος μου καὶ τὸ πρόσωπό μου. Ἐνόμιζα πὼς ἐκρατοῦσα δυνατὰ τὸ σκέπασμα, ἀλλ' αὐτὸ μοῦ ἔφευγε ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Τὰ πόδια μου ἐπάγωσαν σὰν νὰ τὰ εἶχα βουτήξει στὸ νερό, καὶ στὸ κρύο τὸ σκοτάδι, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος τὰ ἔβλεπε.

Στὴν αὐλή, πέρα ἀπὸ τὸν τοῖχον τοῦ σπιτιοῦ, ἕνας σκύλος ἄρχισε νὰ γαυγίζει, ἔπειτα σῶπῃσε.

Ἄκουσα τὸν κρότον τῆς ἀλυσίδας, τὸ ζῶον ἐγύριζε στὸ σπιτάκι του. Ὁ ἄνθρωπος ἐκύτταζε ἐπίμονα τὰ γυμνά μου πόδια καὶ ἐσιωποῦσε. Ἀλλὰ ἤξερα ὅτι ἦταν ἐκεῖ, τὸ ἤξερα ἀπὸ τὴ φρίκη, ποῦ, ὅμοια μὲ τὸ θάνατον, μὲ παρέλυε μὲ ἀκίνησίαν νεκροῦ. Ἄν εἶχα τὴν δύναμιν νὰ φωνάξω, θὰ ξυπνοῦσα ὀλόκληρην τὴν πόλιν, θὰ ξυπνοῦσα τὸν κόσμον ὅλον. Μὰ ἡ φωνή μου εἶχε νεκρωθῇ ἐντὸς μου καὶ καρτερικὰ ἐνοιῶσα τὰ ψυχρὰ χεράκια νὰ κινοῦνται στὸ σῶμα μου ἐπάνω καὶ ν' ἀνεβαίνουν στὸ λαιμό μου.

—Φθάνει! ἰκέτευσα, πνευστιῶν καὶ ξυπνῶντας ἐπὶ στιγμὴν, εἶδα τὸ σκοτάδι τῆς νυκτός, τὸ μυστηριώδες σκοτάδι ζωντανὸ καὶ ἄγρυπνον, ἔπειτα ἔαναπίστεψα πὼς ἀποκοιμήθηκα.

—Ἡσύχασε! μοῦ λέγει ὁ ἀδελφός μου, ἐνῶ ἐκάθησε στὸ ἄκρον τῆς κλίνης μου, ποῦ ἔτριξε. Τόσο ὁ νεκρὸς ἦταν βαθύς.—Ἡσύχασε, εἶναι κακὸ ὄνειρον καὶ τίποτε ἄλλο. Σοῦ φάνηκε πὼς σὲ πνίγουν. Ἀληθινὰ, κοιμᾶσαι σὲ σκοτεινὰ δωμάτια, ποῦ δὲν μένει κανεὶς, καὶ ἐγὼ εἶμαι στὸ γραφεῖο μου καὶ ἐργάζομαι. Κανεὶς ἀπὸ σὰς δὲν ἐνοιῶσε αὐτὸ ποῦ ἔγραφα, μὰ τὸ ἐπῆρατε στ' ἄστεϊον σὰν νὰ ἦμουν τρελλός. Μὰ τώρα, θὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν. Ἐγραψα ἕνα ἔργον ἀναφορικῶς μὲ τὸ κόκκινον γέλιο. Κύτταξε, νὰ το!

Κάτι τι τεράστιον, μὲ κοκκινάδα αἵματος ὠρθώθηκε ἐμπρὸς μου σὰν γέλιο σιωπηλό.

—Εἶναι τὸ κόκκινον γέλιο, μοῦ λέγει ὁ ἀδελφός μου. Σὰν τρελλαίνεται ἡ γῆ, ἔτσι γελάει. Γιατί, τὸ ξέρεις σύ, ἡ γῆ εἶναι τώρα τρελλή. Δὲν ἔχει πιά οὔτε ἄνθη, οὔτε τραγοῦδια. Εἶναι στρογγυλή, λεῖα καὶ κόκκινη σὰν μαδημένο κεφάλιν. Τὴν βλέπεις;

—Ναί, τὴν βλέπω. Γελάει.

—Κύτταξε τὸ μυαλό της. Εἶναι κόκκινον σὰν ματωμένος πολτός.

—Φωνάζει...

—Ναί, πονεῖ. Δὲν ἔχει πιά λουλούδια, οὔτε τραγοῦδια. Τώρα, θέλω νὰ πλαγιάσω ἐπάνω σου.

—Φοβάμαι, φοβάμαι!

—Οἱ πεθαμένοι πλαγιάζουν στοὺς ζωντανοὺς ἐπάνω. Ζεστάθηκες τώρα;

—Ναί!

—Είσαι καλά τώρα;

—Πεθαίνω.

—Ξύπνα και φώναξε. Ξύπνα και φώναξε. Έγώ φεύγω.

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΚΤΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

...Πέρασαν όκτώ ήμέρες και ή μάχη ακόμη έξακολουθει. Την περασμένη Παρασκευή, Σάββατον, Κυριακή, Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη πέρασαν, ήλθε ή Παρασκευή κ' έπέρασε, κ' ή μάχη έξακολουθει ακόμη. Και τὰ δύο αντίπαλα στρατόπεδα έχουν εκατοντάδες χιλιάδων, και χωρίς να υποχωρούν, έκσφενδονίζουν έκρηκτικά βλήματα. Κάθε δευτερόλεπτο, άνθρωποι γεμάτοι ζωή, σωριάζονται χάμω νεκροί. Ό θόρυβος, ή διαρκής ανάπαλσις του άέρος, που κάνουν και αυτόν τον ούρανόν να τρέμει, μαζεύουν μαύρα νέφη άπειλητικά επάνω από τὸ πεδίοη της σφαγής.

Τί σημαίνει! Οί πολεμισται δέν υποχωρούν και άλληλοσφάζονται.

Όταν ό άνθρωπος μείνη άγρυπνος επί έβδομήντα δύο ώρες, άσθενεί και χάνει τὸ μνημονικό του. Τώρα, είναι όλόκληρη εβδομάδα όπου δέν έχουν κοιμηθί. Είναι όλοι τρελλοί.

Νά, γιατί δέν υποφέρουν, ούτε υποχωρούν. Θα χτυπιούνται έφόνον θα τους μένη μέσα τους πνοή.

Λέγουν ότι τὰ πολεμεφόδια σε μερικά σημεία έτελειώσαν, οί στρατιώται άρχισαν με τίς πέτρες, έπειτα έξεσχίζοντο σαν τὰ άγρια ζωά! "Αν τὰ λείψανα των ανθρώπων αυτών ξαναρθούν εδώ, θα έχουν, χωρίς άλλο, λύκου δόντια. Άλλά θα μείνουν εκεί κάτω, είναι τρελλοί, άλληλοσφάζονται. Είναι τρελλοί. Μέσα στο κεφάλι των όλα έχουν συγκλονισθί. Δέν νοιώθουν τίποτε πιά. "Αν τους ανάγκαζε κανείς να κάμουν γρήγορα μιá στροφή, θα πυροβολούσαν τους δικούς των, νομίζοντες ότι έχουν εμπρός των τον έχθρόν.

Κυκλοφορούν άλλόκοτοι θρύλοι Τοὺς μεταδίδουν σιγανά ώχροί από φρίκη. Άδελφέ, άδελφέ, άκουσε τί λέγουν για τὸ κόκκινο γέλιο!

Λένε ότι φασμάτων στρατοί, συμμορίαί σκιών, όμοιοι με ζωντανούς, έχουν φανή. Τη νύχτα, όταν οί μωροί ξεχνιώνται μιá στιγμή στον ύπνο, την ήμέρα, όταν έντείνεται ή πάλη, τότε που τὸ πιο καθαρό τὸ φως μοιάζει με αντιφέγγισμα, φθάνουν ξαφνικά με φανταστικά κανόνια, που κάνουν ένα κρότον όλωσδιόλου φανταστικό.

Μολονότι ή προσβολή είναι άπροσδόκητη, οί ζωντανοί τρελλοί μάχονται μέχρι θανάτου έναντίον του φανταστικού έχθρου, χάνουν μέσα στον τρόπο και την τελευταία αναλαμπή του λογικού των, άσπρίζουν σε μιá στιγμή και πεθαίνουν. Σκορπίζονται οί σκιές άπότομα, όπως είχαν έλθει. "Η σιωπή απλώνεται ξανά, τὰ άκρωτηριασμένα πτώματα στρώνουν τὸ χῶμα... Ποιός τὰ έ-

χει κάμει; Ξέρεις, άδελφέ μου, ποιός τὰ έχει κάμει;

Κατὰ τίς στιγμές της διακοπής, μεταξύ δύο μαχών, ένῶ είναι μακριά ό έχθρός, έξαφνα, μέσα στής νυχτιάς τὰ σκοτάδια, άντηχεί ένας μεμονωμένος, σαν τρομαγμένος, πυροβολισμός. "Όλοι με τον κρότο άναπηδούν και βάλλουν έξακολουθητικά όλόκληρες ώρες, μέσα στο σιγαλό σκοτάδι. Τί βλέπουν; Ποιά τρομερή εικόνα, γεμάτη από τρέλλα και φρίκη; Τὸ ξέρεις έσύ, άδελφέ μου, τὸ ξέρω κ' έγώ. "Ο κόσμος δέν ξέρει ακόμη και κάτωχρος έρωτᾷ: Γιατί να είναι τόσοι τρελλοί; Ποτέ δέν είχαν τρελλαθί τόσο πολλοί!

Οί άνθρωποι θα ήθελαν να πιστεύουν ότι έτσι πάντοτε συνέβαινε και ότι ή παγκόσμιος αυτή παραφροσύνη δέν θα προσβάλη τους αδυνάτους έγκεφάλους των.

Και άλλότε πολεμούσαν οί άνθρωποι, και όμως δέν έβλεπε κανείς παρόμοιο πράγμα. "Ο άγών είναι νόμος της ζωής — θα έλεγε κανείς με ήρεμία και σοβαρότητα, αλλά τώρα ώχριοῦν, τὰ μάτια των άναζητούν τὸ γιατρό και φωνάζουν:

—Γρήγορα, ένα ποτήρι νερό!

Οί άνθρωποι αυτοί θα έγινοντο θεληματικά ήλίθιοι για να μην νοιώσουν τον κλονισμό το υλογικού των, την έξάντλησι του πνέύματός των εις τον δυσανάλογον άγώνα προς την παραφροσύνην.

Αυτές τίς ήμέρες, που εκεί κάτω τόσοι άνθρωποι μεταβάλλονται έξακολουθητικά εις πτώματα, δέν ήμπόρεσα να βρώ άνάπαυσι πουθενά. "Εκανα έπισκέψεις και άκουσα πολλές κουβέντες και είδα πρόσωπα πολλά, που έχαμογελούσαν υποκριτικά, διαβεβαιούντα ότι ό πόλεμος ήταν πολὺ μακριά και ότι δέν θα τους άγγιζε αυτούς. "Αντίκρυσά όμως περισσότερη φρίκη πραγματική και δάκρυα πικρά και κραυγές λύσσης, που έξέφευγαν απ' αυτό τὸ ανθρώπινο λογικό, που με όλες τίς δυνάμεις του ούρλιαζε την τελευταία προσευχή του ή την μεγαλύτερή του κατάρα.

—Πότε λοιπόν θα πάψη ό άνόητος αυτός πόλεμος; Μεταξύ ανθρώπων, τους όποιους πρό πολλού δέν είχα ιδί, πρό πολλών ίσως έτών, συνήντησα ένα νέον άξιωματικό, που έγύριζε από τον πόλεμο παράφρων.

"Ηταν συμμαθητής μου. Δέν τον άνεγνώρισά. Και αυτή άκόμη ή μητέρα του δέν τον είχε άναγνωρίσει. Και στον τάφο άν ήτον, επί ένα έτος δέν θα παρήλλασε περισσότερο. Τὰ μαλλιά του είχαν άσπρίσει, είχε τὸ πρόσωπο ώχρο. "Εμενε σιωπηλός, έφαινετο σαν να ήκουε, δέν ξερει κανείς τί, και αυτό τον έκανε άπειλητικό. "Εφαινετο τόσο ξένος, τόσο άπομακρυσμένος από όλα, ώστε κανείς έδισταζε να του άποτείνη τον λόγον.

Οί γονείς του είχαν μάθει την αίτία της παραφροσύνης του. Τὸ σύνταγμα του έμενε στην έφεδρεία, ένῶ τὸ άλλο έμάχετο με έφ' όπλου λόγην. Οί στρατιώται έτρεχαν ζητωκραυγάζοντες τόσο δυνατά, ώστε άπέπνιγαν σχεδόν των πυροβολισμών τον κρότο. "Εξαφνα οί ζητωκραυγές παύουν, όπως και ό κρότος των

ἐκπυρσοκροτήσεων, καὶ πένθιμη σιγὴ ἀπλώθηκε. Οἱ στρατιῶτες εἶχαν φθάσει πρὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἄρχιζε ἡ ἀνθρωποσφαγὴ. Τότε, ὁ ἐγκέφαλος τοῦ νεαροῦ ἀξιωματικοῦ δὲν μπόρεσε νὰ ὑποφέρει τὴ δοκιμασίαν αὐτῆς τῆς σιωπῆς.

Εἶναι ἡσυχος, ἐφόσον μιλοῦν, φωνάζουν, κινοῦνται ὁλόγυρά του, ἀκούει προσέχει, ἀλλ' ὅταν εἶναι ἡσυχία, πιάνει τὸ κεφάλι του μὲ τὰ δύο του χέρια, ὁρμᾷ κατὰ τοῦ τοίχου, κατὰ τινος ἐπίπλου, βασανιζόμενος ἀπὸ σπασμοὺς ἐπιληψίας. Ἡ πολυμελής οἰκογένειά του μαζεύεται ὅλην τὴν ἡμέραν γύρω του καὶ θορυβεῖ. Τὸν συντροφεύουν τὶς νύχτες, τὶς ἀτέλειωτες, σιωπηλὲς νυχτιές. Ὁ πατέρας του, γέρος ἀσπρομάλλης, καὶ αὐτὸς τρελλὸς λιγάκι, ἄρχισε τὴ δουλειὰ του. Ἐγέμισε τοὺς τοίχους τοῦ δωματίου τοῦ παιδιοῦ του μὲ ὠρολόγια, πού χτυποῦν κάθε λεπτό. Τώρα, συναρμολογεῖ μιὰ αὐτόματη ροκάνα, πού δὲν θὰ παύῃ ποτέ. Οἱ γονεῖς του ἔχουν τὴν ἐλπίδα πὼς τὸ παιδί τῶν θὰ θεραπευθῇ, διότι μόλις εἶναι εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν νέος, κ' ἔτσι εἶναι λιγώτερο λυπημένοι. Ντύνουν τὸν νέον πολὺ καθαρά —πολιτικὰ φορέματα — τὸν περιποιοῦνται ὑπερβολικά. Καὶ εἶναι ὥραϊος μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά καὶ τὰ νεανικά χαρακτηριστικά του, μὲ τὸ συλλογισμένο ὕφος του, μὲ τὶς εὐγενικὲς κινήσεις του, τὶς ἀργὲς καὶ κουρασμένες.

Ὅταν μοῦ διηγῆθηκαν ὅλα αὐτά, ἐπλησίασα τὸν νέο καὶ τοῦ ἐφίλησα τὸ χέρι —τὸ ὠχρὸ καὶ μαλακὸ αὐτὸ χέρι πού δὲν θὰ σηκωθῇ ποτὲ πλέον γιὰ νὰ κτυπήσῃ— καὶ κανεὶς δὲν παραξενεύθηκε γι' αὐτό! Ἡ νεαρά του ἀδελφὴ μοῦ ἐμειδίασε μὲ τὰ μάτια, καὶ μὲ περιποιήθηκε μὲ ἀγάπη, σὰν νὰ ἦμουν ὁ ἀρραβωνιαστικός της. Σὲ μιὰ στιγμή ἐνοίωσα τὸν πόθο —γιατὶ ἡ ἀδύνατη καρδιά μου δὲν ἔχανε τὴν ἐλπίδα τῆς θεραπείας— καὶ τῆς μιλῶ γιὰ τὰ σκοτεινὰ καὶ ἄδεια δωμάτιά μου, ὅπου εἶμαι πλέον δυστυχὴς παρὰ ἂν ἦμουν μόνος... Ἐκείνη πῆρε θέσι, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἴμεθα πολὺ κοντά.

—Πόσο εἴσθε ὠχρός! Τὰ μάτια σας εἶναι βαθουλωμένα! μοῦ ὑλέγει φιλικά. Ἄρρωστος εἴσθε; Λυπᾶσθε τὸν ἀδελφὸ μου;

—Ὅλος ὁ κόσμος μοῦ κάνει πόνο, καὶ δὲν ἀκούομαι πολὺ καλά.

—Ξέρω γιατί φιλήσατε τὸ χέρι τοῦ ἀδελφοῦ μου. Κανεὶς δὲν τὸ ἐνοίωσε. Γιατὶ 'νε τρελλός, ἔτσι δὲν εἶναι;

—Ναί, γιατί 'νε τρελλός!

Ἐγὶνε σκεπτικὴ, καὶ ἡ στάσις αὐτῇ τὴν ἔκανε νὰ μοιάζῃ μὲ τὸν ἀδελφὸ της, ἀλλὰ νεώτερον.

—Κ' ἐγὼ —διεκότη κ' ἐκοκκίνισε, μὰ δὲν ἐκατέβασε ὅμως τὰ μάτια— μοῦ ἐπιτρέπετε νὰ σὰς ἀποδώσω τὰ ἴσα;

Ἐγονάτισα μπροστὰ της καὶ τῆς λέγω:

—Εὐλογησάτέ με!

Ἐκείνη ὥχριασε λίγο, ἀπεσύρθη καὶ ἐπιθύρισε μὲ τὸ ἄκρο τῶν χειλιῶν της:

—Δὲν μπορῶ νὰ τὸ πιστέψω πὼς ἔχουμε πόλεμο!

—Κ' ἐγὼ ἐπίσης, δὲν μπορῶ νὰ τὸ πιστέψω!

Ἐπὶ ἓνα δευτερόλεπτο τὰ χέρια της ἀγγίζαν τὸ κεφάλι μου.

—Τὸ ξέρεις πὼς θὰ πάγω ἐκεῖ κάτω; μὲ ἐρώτησε.

—Πῆγαινε! Μὰ σὺ δὲν θὰ μπορέσης νὰ βαστάξης αὐτὰ τὰ βάσανα.

—Δὲν ξέρω. Ἐκεῖ κάτω μὲ χρειάζονται. Ἐκεῖνοι πού πολεμοῦν, δὲν φταίνε γιὰ τὸν πόλεμο. Σὺ, θὰ μ' ἐνθυμείσαι;

—Ναί! Χαῖρε!

—Χαῖρε διὰ παντός!

Ἐνοίωσα τὸν ἑαυτὸ νμου ἡρεμον καὶ παρηγορημένον, σὰν μόλις νὰ εἶχα περάσει τὴν πλέον φοβερὰ στιγμή τῆς τρέλλας ἡ τοῦ θανάτου.

Χθές, γιὰ πρώτη μου φορά, ἐπήγα χωρὶς φόβο στὸ σπίτι. Ξανάνοιξα τὴν πόρτα τοῦ γραφείου τοῦ ἀδελφοῦ μου κ' ἐμείνα ἐπὶ πολλὴν ὥρα καθισμένος στὸ κάθισμα ἐκείνου.

Ἔτσι, τὴ νύχτα, ὅταν ξαφνικὰ ξύπνησα, σὰν νὰ μὲ ἐσπρωχνε κανεὶς, ἄκουσα τὸ τρίξιμο τῆς ξηρᾶς πέννας ἐπάνω στὸ χαρτὶ καὶ δὲν ἐτρόμαξα καθόλου, ἀλλὰ ἐσκέφθηκα χαμογελῶντας:

—Ἐργάσου, ἀδελφέ μου, ἐργάσου! Ἡ πέννα σου δὲν εἶναι ξηρὰ, εἶναι βρεγμένη στὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινο, στὸ ζωντανὸ αἷμα. Τί σημαίνει ἂν τὰ χαρτιά δὲν ἔχουν ἐπάνω τῶν ἴχνος γραφῆς. Ἡ ἀπειλητικὴ ἀσπράδα τῶν μιλεῖ πὶδ εὐγλωττα περὶ πολέμου καὶ περὶ λογικοῦ ἀπὸ ὅ,τι ἔχουν γράψει οἱ πὶδ σοφοί. Ἐργάσου, ἀδελφέ μου, ἐργάσου!

Τὸ πρωὶ ἐδιάβασα στὰ φύλλα πὼς ἡ μάχη ἀκόμη ἐξακολουθεῖ. Μὲ ξαναπιάνει ἀγωνία. Ἐνόμιζα πὼς ἓνα βαρὺ φορτίον ἐπεφτε ἐπάνω στὸ μυαλό μου. Ἡ τρέλλα σιμώνει, ἐρχεται. Εἶναι τώρα στὸ κατώφλι τῶν σκοτεινῶν καὶ ἄδειων δωματίων.

Μὴ μὲ ξεχνᾷς, ἀγαπημένο μου κορίτσι. Τρελλαίνομαι. Εἶναι τριάντα χιλιάδες νεκροί, τριάντα χιλιάδες νεκροί!

ΔΕΚΑΤΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

... Συνέβησαν ταραχὲς στὴν πόλι, τὸ αἷμα ἔτρεξε. Μαῦρες, φοβερὲς διαδόσεις κυκλοφοροῦν...

ΔΕΚΑΤΟΝ ΟΓΔΟΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ

Σήμερα τὸ πρωὶ, ὅταν διέτρεξα τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν νεκρῶν, βρῆκα ἓνα ὄνομα γνωστό μου: τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ τῆς ἀδελφῆς μου, ἀξιωματικοῦ πού εἶχε κληθῇ ὑπὸ τὰ ὅπλα ταῦτοχρόνως μὲ τὸν μακαρίτη τὸν ἀδελφὸ μου. Μετὰ μιὰ ὥρα, ὁ διανομεὺς μοῦ ἔφερε ἓνα γράμμα, πού διευθύνετο στὸν ἀδελφὸ μου. Ἀνεγνώρισα τὸν γραφικὸ χαρακτήρα τοῦ πεσόντος ἀξιωματικοῦ. Ὁ ἓνας νεκρὸς ἔγραφε στὸν ἄλλον. Ἄλλ' ὅταν ὁ νεκρὸς γράφῃ σὲ ζωντανό, εἶναι ἀκόμη χειρότερα.

Μοῦ ἔδειξαν μιὰ μητέρα, πού ἐπὶ ἓνα ὁλόκληρο μῆνα, ἀφ' ὅτου τὰ φύλλα εἶχαν ἀναγγεῖλει τὸν θάνατο τοῦ παιδιοῦ της, ἐλάμβανε ἐπιστολὰς ἐκ μέρους του. Ἦταν πολὺ φιλόστοργο παι-

δί. Τὸ κάθε γράμμα του ἦταν γεμάτο λόγια θωπευτικά, παρηγορητικά, λόγια ἀφελούς ἐλπίδος στὴν εὐτυχία. Εἶχε πέσει διαμελισθεὶς ἀπὸ μιὰ ὀβίδα, καὶ καθημερινῶς μὲ σατανικὴν ἀκρίβεια ἤρχοντο ἐκ μέρους τοῦ ἐπιστολαί, ποὺ ὠμιλοῦσαν περὶ ζωῆς.

Ἡ μητέρα εἶχε παύσει νὰ πιστεῦν πὼς τὸ παιδί της δὲν ὑπῆρχε πιά. Ἀλλὰ πέρασαν τρεῖς ἡμέρες χωρὶς εἰδήσεις του, ἡ ἀτέλειωτη σιγὴ τοῦ θανάτου κόντεψε καὶ ἡ δυστυχισμένη μάνα ἐπῆρε ἓνα παλὸ γερὸ πιστόλι, ποὺ ἀνῆκε ἄλλοτε στὸ παιδί της, καὶ ἐπυροβόλησε κατὰ τοῦ στήθους της. Πιστεύω νὰ διεσώθῃ καὶ νὰ ζῇ, μὰ δὲν εἶμαι καὶ βέβαιος.

Ἐξήτασα πολλὴν ὥρα τὸ γράμμα, συλλογισμένος. Τὸ ἐκρατοῦσε εἰς τὰ χέρια, εἶχε ἀγοράσει τὸ χαρτί ἢ μᾶλλον εἶχε δώσει χρήματα στὸν ὑπῆρκτη τοῦ στρατιώτη καὶ αὐτὸ τὸ ἀγόρασε δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ. Κατόπιν θὰ ἔγραψε, θὰ ἐκλείσει τὸ φάκελλο καὶ θὰ ἐπῆγε αὐτὸς ὁ ἴδιος ἴσως τὸ γράμμα του καὶ τὸ ἔρριψε στὸ γραμματοκιβώτιο.

Κατόπιν ἔρχεται ὁ πολυσύνθετος αὐτὸς μηχανισμὸς ποὺ λέγεται ταχυδρομεῖο. Ἡ ἐπιστολὴ ἠδιέτρεξε δάση, πεδιάδες, κάμπους καὶ πόλεις, περνώντας ἀπὸ χέρι σὲ χέρι, ἀλλὰ διευθυνομένη πάντοτε εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον.

Ὁ ἀξιωματικὸς εἶχε βάλει τὶς μπόττες του τὸ στερνὸ πρῶτῃ, καὶ τὸ γράμμα ἐταξίδευε. Εἶχε σκοτωθῇ, καὶ τὸ γράμμ ἀεταξίδευε. Τὸν εἶχαν ρίξει σ' ἓνα λάκκο καὶ τὸν σκέπασαν μὲ πτώματα καὶ μὲ χῶμα, καὶ τὸ γράμμα ἐταξίδευε ἀνάμεσα σὲ δάση, σὲ χωριά, σὲ πολιτείες, φάσμα ζωντανὸ μέσα στὸ σταχτόχρωμο τὸ φάκελλ ὅτου, ποὺ ἦταν γεμάτος σφραγίδες.

Καὶ τώρα εἶχα στὰ χέρια μου τὸ γράμμα.

Εἶναι κακογραμμένο, μὲ μολύβι, σὲ παληόχαρτο καὶ εἶναι ἀτέλειωτο. Αὐτὸς ποὺ τὸ ἔγραφε θὰ εἶχε πάθει χωρὶς ἄλλο διατάρaxi. Ἀκοῦστε τί ἔλεγε τὸ γράμμα:

«... Τώρα μόνο ἐνοίωσα τὴ μεγάλη χαρὰ τοῦ πολέμου, τὴ στοιχειώδη καὶ παλαιὰ αὐτὴ χαρὰ, τοῦ νὰ φονεῦν κανεὶς ἀνθρώπους διανοομένους, ἐπιδεξίους, πονηροὺς, ἀλλ' ἀπείρως πλέον ἀξιολόγους ἀπὸ τὰ ἀγρίμια. Νὰ ἀφαιρῇ κανεὶς αἰωνίως τὴ ζωὴ, εἶναι ἐπίσης εὐχάριστο ὅσο καὶ νὰ παίξῃ λόουν-τένους μὲ τοὺς ἀστέρας καὶ τοὺς πλανήτας. Δυστυχισμένη φίλε, τί κρίμα νὰ εἶσαι μακρὰν μας μέσα στὴ νάηδία καὶ στὴν πληξὶ τῆς πλουτοκρατικῆς ζωῆς. Μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ θανάτου θὰ εἶχες βρῇ ὅ,τι ἡ εὐγενικὴ καὶ ἀνήσυχη καρδιά σου ἀδιάκοπα ζητοῦσε: ἓνα συμπόσιον αἱματος. Ἡ ὀλίγον ἐν χρήσει αὐτὴ μεταφορὰ ἐκφράζει αὐτὴ τὴν ἀλήθεια. Βαδίζομεν εἰς τὸ αἷμα ἕως τὰ γόνατα. Τὸ κεφάλι γυρίζει ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοκκινωποῦ αὐτοῦ κρασιοῦ, ὅπως τὸ λένε τὰ παλληκάρια μου σὰν ἀστεϊεύονται. Ἡ συνήθεια νὰ πίνῃ κανεὶς τοῦ ἐχθροῦ τὸ αἷμα δὲν εἶναι τόσο μωρὰ ὅσον πιστεύομεν. Ἦξεραν τί ἔκαναν οἱ ἀρχαῖοι...

»... Τὰ κοράκια κρῶζουν. Τ' ἀκούς; κρῶζουν. Ἀπὸ ποῦ νὰ ἔρχονται τόσα πολλά; Σκιάζουν τὸν οὐρανό. Φαίνονται σιμά

μας, τίποτε δὲν φοβούνται καὶ μᾶς συντροφεύουν παντοῦ σὰν μαύρη σκιάδα ἢ σὰν τὸ σκοτεινὸ τὸ φύλλωμα ἐνὸς δένδρου ποὺ νὰ περπατῇ. Ἐνὰ ἤθελε νὰ μὲ τσιμπήσῃ στὸ πρόσωπο, χωρὶς ἄλλο θὰ ἔλεγε πὼς ἡμουν νεκρὸς. Τὰ κοράκια κρῶζουν, καὶ ἡ φωνὴ των μὲ τρομάζει. Ἀπὸ ποῦ νὰ ἔρχονται τόσα πολλά;...

»Χθὲς ἐσφάξαμε ἐχθροὺς. Ἐβαδίσσαμε σιωπηλά, σιγὰ-σιγὰ, ἐπῆγαμε συρτὰ-συρτὰ, τόσο πονηρά, τόσο προφυλακτικά, ὥστε δὲν ἐσαλέψαμε κανένα πτώμα, δὲν ἐδιώξαμε κανένα κοράκι. Ἐπροχωρήσαμε σὰν τὶς σκιές καὶ μᾶς ἔκρυβε ἡ νύχτα. Ἐγὼ ἐβαλα χέριστὸ σκοπὸ, τὸν ἐκύλισα στὸ χῶμα καὶ τὸν ἐσφαξα μὲ τὰ ἴδια μου τὰ χέρια, γιὰ νὰ μὴ ζητήσῃ βοήθεια. Ἐννοεῖς, μὲ τὸν παραμικρὸ κρότο, ὅλοι θὰ πηγαίναμε χαμένοι! Μὰ ὁ ἀνθρώπος δὲν ἐφώναξε. Πιστεύω πὼς οὔτε πρόφθασε νὰ σκεφθῇ πὼς τὸν σκοτώνουν.

»Οἱ στρατιῶται τοῦ ἐχθροῦ ἐκοιμῶντο γύρω στὶς μισόσβυστες θερμάστρες, ἐκοιμῶντο ἡσυχά σὰν νὰ ἦσαν σπῖτι των, εἰς τὰ κρεβάτια των. Μερικοὶ ἐξύπνησαν προτοῦ νὰ τοὺς κτυπήσουμ. Ἐζητοῦσαν ἕλεος ἱκετευτικά, ἡμύνθησαν. Ἐνὰς μοῦ ἐδάγκωσε τὸ δάχτυλο τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ. Τὸν εἶχα πιάσει ἀπὸ τὸ κεφάλι χωρὶς νὰ φυλαχθῶ. Μοῦ ἔκοψε τὸ δάχτυλο καὶ ἐγὼ τοῦ ἐπῆρα τὸ κεφάλι. Τί συλλογίζεσαι; Ἐξοφλήσαμε θαρρεῖς; Ἀπορῶ πὼς δὲν ξύπνησαν ὅλοι. Ἀκούες τὰ κόκκαλα νὰ τρίζουν καὶ τὴ σάρκα νὰ στενάξῃ. Ἐγδύσαμε τελείως κατόπιν τοὺς νεκροὺς καὶ ἐμοιρασθήκαμε τὰ ρούχα τους. Φίλε μου, μὴ θυμῶνῃς. Ἡ ὑπερευαίσθησί σου θὰ σὲ κάμῃ νὰ μοῦ πῇς πὼς αὐτὸ εἶναι σκύλευσις, ἀλλὰ τί ποὺ εἴμεθα σχεδὸν γυμνοὶ καὶ οἱ στομάχας μας ἐκρέμοντο κουρέλια. Ἐγὼ ἐφοροῦσα ἐπὶ ἓνα διάστημα ἓνα γυναικεῖο ρούχο, καὶ ἐμοιάζα πῶς πολὺ μὲ κόρη, παρὰ μὲ ἀξιωματικὸν στρατοῦ νικητοῦ.

»Ἀ! παντρεύηκες ἴσως καὶ θὰ στενοχωρεῖσαι νὰ διαβάξῃς τέτοια πράγματα. Μά, ξέρεις, λείπουν οἱ γυναῖκες. Νὰ πάρῃς ὁ διάβολος! Εἶμαι νέος καὶ μοῦ χρειάζεται ἡ ἀγάπη! Νομίζω πὼς ἀρραβωνίσθης... Δὲν μοῦ εἶχες δεῖξει μιὰ φωτογραφία κόρης καὶ μοῦ ἔλεγε πὼς ἦταν ἀρραβωνιαστικὴ σου! Καὶ ἡ ἀφιέρωσίς της δὲν ἦταν θλιβερή, τόσο θλιβερή, ποὺ σ' ἔκανε νὰ κλαῖς; Πόσος καιρὸς ἐπέρασε. Μόλις ἀόριστα τὸ ἐνθυμοῦμαι. Στὸν πόλεμο δὲν ἔχει κανεὶς καιρὸ νὰ ἀσχολῇται μὲ τρυφερότητες. Γιατί κλαῖς; Τί ἔλεγαν τὰ θλιβερά λόγια ποὺ εἶχε ἡ φωτογραφία, σὰν λουλουδάκια; Κλαῖς, ἀδιάκοπα κλαῖς! Ἐνὰς ἀξιωματικὸς δὲν ταιριάζει νὰ κλαίῃ!

»Τὰ κοράκια φωνάζουν. Τ' ἀκούς, φίλε μου, τ' ἀκούς; Κρῶζου ντὰ κοράκια. Τί νὰ θέλουν;»

Παρακάτω ἦσαν σβυσμένες οἱ γραμμὲς καὶ δὲν διεκρίνετο ἡ ὑπογραφή.

Περίεργο πρᾶγμα, ὁ νεκρὸς δὲν μοῦ ἐκίνησε τὸν οἶκτο καθόλου. Ἀναπολοῦσα καθαρὰ τὸ πρόσωπό του, λεπτὸ σὰν τὸ πρόσωπο γυναικός, κοκκινωπό, μὲ νεανικὴ δροσιά, μὲ μάτια καθα-

χθηκα χωρίς νά τολμήσω νά κυττάξω πίσω. "Ήξερα τί γινότανε ἐκεῖ κάτω, κατόπιν τοῦ κοκκινωποῦ χρώματος πού εἶχαν πάρει τὰ μαῦρα δοκάρια καί πού τὰ ἔκανε νά μοιάζουν μὲ σκοτωμένους γίγαντες.

Τὸ αἷμα εἶχε παύσει νά τρέχει ἀπὸ τὸ πληγωμένο πρόσωπό μου. Τοῦ προσώπου μου οἱ μῦς ἦσαν ναρκωμένοι λές καί φοροῦσα προσωπίδα ἀπὸ γύφο. Ὁ πόνος μου εἶχε καταπαύσει σχεδὸν τελείως. Πιστεύω πὼς εἶχα χάσει τὴ συνείδησι σὲ κάποιο βούλιαγμα, ἀλλὰ δὲν εἶμαι βέβαιος, ἴσως νά εἶναι φαντασία μου, διότι δὲν ἐνθυμοῦμαι καθαρά παρὰ μόνο τὸ τρελλὸ τρέξιμό μου.

Εὐρύζα ὥρα πολλή σὲ δρόμους ἀγνώστους, χωρίς φῶς, μεταξὺ σπιτιῶν πεθαμένων καί μαύρων, χωρίς νά μπορῶ νά βγῶ ἀπὸ τὸν λαβύρινθό των.

Θὰ ἔπρεπε νά σταματήσω, νά κυττάξω γύρω μου, γιὰ νά καθορίσω τὴν διεύθυνσι πού ἔπρεπε νά πάρω, ἀλλ' αὐτὸ μοῦ ἦταν ἀδύνατο. Θόρυβοι, οὐρλιάσματα μακρυνὰ ἀκόμη ἀκολουθοῦσαν τὰ ἴχνη μου. Κάποτε σὲ καμμιὰ στροφή τοῦ δρόμου μ' ἐκτυποῦσαν στὸ πρόσωπο, κόκκινοι, σκεπασμένοι ἀπὸ σύννεφο καπνοῦ ροδαλὸ καί στριφογυρίζον. Ἔστρεφόμουν τότε καί ἐξακολουθοῦσα τὸ δρόμο μου, μέχρις ὅτου αἰσθανόμουν ὅτι εἶχα ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ αὐτά.

Εἰς τὴν γωνίαν ἐνὸς σπιτιοῦ εἶδα μιὰ φωτεινὴ γραμμὴ, πού ἔσβυσε καθὼς ἐπλησίαζα. Κάποιος καταστηματάρχης σφαλοῦσε γρήγορα τὸ μαγαζί του.

Ἀπὸ μιὰ πλατεῖα σχισμὴ διέκρινα τὸ λογιστήριο καί ἕνα μικρὸν κάδον. Κατόπιν ὅλα ἐχάθηκαν στὸ σκοτάδι. Ὅχι μακριὰ ἀπὸ κεῖ διέκρινα ἕναν ἄνθρωπο, πού ἀκολουθοῦσε τὴν κατεύθυνσί μου. Παρ' ὀλίγο νὰ σκουνηθῶμε στὸ σκοτάδι, ἐσταματήσαμε σὲ ἀπόστασι δύο βημάτων ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Δὲν ξέρω ποῖος ἦταν, δὲν εἶδα παρὰ μιὰ μαύρη σκιαγραφία, πού ἐστέκετο προσεκτικά.

— Ἀπὸ πού ἔρχεσαι; ἐρωτᾷ.

— Ἀπὸ κάτω.

— Καί πού πηγαίνεις;

— Στὸ σπίτι.

— Ἄ! στὸ σπίτι;

Ὁ ἄνθρωπος ἐσιώπησε καί, ριφθεὶς ἀποτόμως κατ' ἐπάνω μου, ἐπεχείρησε νά μὲ ρίψῃ, τὰ κρῦα χέρια του ἠθέλησαν νά μὲ πιάσουν, μὰ τὰ δάχτυλα ἐπλέχθηκαν ἀνάμεσα στὰ φορέματά μου. Ἐδάγκωσα ἕνα χέρι, ἐξέφυγα καί ἔτρεξα. Ἐνας ἄνθρωπος μὲ ἀκολουθῆσε ἐπὶ διάστημα πολὺ, ἀνάμεσα σὲ ἔρημους δρόμους, κτυπώντας τὰ πόδια. Ἐπὶ τέλους ἐκάθησε πίσω. Τὸ δάγκωμα, χωρίς ἄλλο, τὸν ἔκανε νά πονῇ.

Δὲν ξέρω πὼς ἔφθασα στὸ δρόμο πού κατοικοῦσα.

Καί αὐτὸς δὲν εἶχε φανάρια, ἀφώτιστα τὰ σπίτια ἦσαν σὰν νεκρά. Θὰ ἐπήγαινα πιὸ μακριὰ ἀκόμη χωρίς ν' ἀναγνωρίσω τὸ σπίτι μου, ἀν μὴ, σηκώνοντας τὰ μάτια κατὰ τύχην, δὲν τὸ διέκρινα. Ἐν τούτοις, ἐδίστασα ὥρα πολλή, ἢ κατοικία πού μ'

ἐστέγαζε τόσα χρόνια, τώρα μοῦ φαινόταν ξένη, στὸν περιέργο καί νεκρὸ αὐτὸ δρόμο, πού ἔδινε εἰς πένθιμη ἡχώ, τὴν ταραγμένη ἀνάπνο ἡμου.

Ἐξαφνα, ἕνας τρομερὸς φόβος μὲ ἐκυρίευσε εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ἔχασα ἴσως τὸ κλειδί μου, ὅταν ἔπεσα. Μὲ κόπο τὸ βρῆκα στὴν ἔξω τσέπη τοῦ ἐπανωφοριοῦ μου. Καί, ὅταν τὸ ἔχωσα στὴν κλειδαριά, ὁ ἦχος ἐπανάλαβε τὸν τριγμὸ τοῦ μὲ περιέργο ἐντασι, σὰν νὰ ἀνοίγαν ὅλες μαζί τῶν νεκρῶν σπιτιῶν οἱ πόρτες...

Στὴν ἀρχὴ ἐκρῦφθηκα στὸ ὑπόγειο ἕως ὅτου συνήθισαν τὰ μάτια μου στὸ σκοτάδι, καί ἀνέβηκα σιγὰ-σιγὰ στὰ δωμάτια.

Εἰς τὸ σκοτάδι, ψάχνοντας, ἔκλεισα τίς πόρτες ὅλες. Μετὰ σκέψι μιᾶς στιγμῆς ἠθέλησα νά τις φράξω μὲ ἐπιπλα, ἀλλ' οἱ τριγμοὶ τοῦ πατώματος ἦταν παράξενα δυνατοὶ μέσα στὰ ἔρημα δωμάτια καί μὲ ἐκυρίευσε φόβος. Ἐπρόσμενα τὸν θάνατο. «Τί πειράζει!» ἐσκέφθηκα.

Ἐμενε ἀκόμη νερὸ ζεστὸ μέσα σ' ἕνα ἄγγειο. Ἐπλύθηκα κ' ἐσφόγγισα τὸ πρόσωπό μου μ' ἕνα σεντόνι. Ἡ ἀμυχή τοῦ ροπαλοῦ ἔκοιε καί ἐπεθύμησα νά ἤμουν μέσα σὲ πάγο. Ἀναψα ἕνα σπέρτο καί ὑπὸ τὸ ὑποτρέμον φῶς τοῦ διέκρινα ἕνα πρόσωπο τόσο δύσμορφο, τόσο φρικαλέο, ὥστε ἔρριξα τὸ σπέρτο ἀμέσως κάτω. Ἔσπασα, θαρρῶ, τὴν μύτη μου.

— Τί πειράζει, ἐσκέφθηκα, δὲν τὴν χρειάζομαι πλέον.

Ἡ εὐθυμία μου ἐπανῆλθεν. Μὲ περιέργους μορφασμοὺς καί μὲ πρόσωπο παράξενο σὰν τὸν κωμικὸν πού παίζει τὸ πρόσωπο τοῦ κλέπτου, διευθύνθηκα πρὸς τὸν μπουφέ καί ἐζήτησα κάτι τι νά φάγω. Εἶχα τελείως τὴν συνείδησι τοῦ γελοίου τῶν μορφασμῶν μου, ἀλλὰ μοῦ ἄρεσε νά κάνω ἔτσι. Ἐκαμα τοὺς αὐτοὺς μορφασμοὺς διὰ νὰ φάγω καί ὑποκρίθηκα τὸν πεινασμένον.

Ἀλλὰ ἡ σωτὴ καί ὁ ζόφος μὲ ἐτρόμαζαν. Ἀνοίξα τὴν κινητὴν θυρίδα καί ἐκύτταξα πρὸς τὴν αὐλὴν, προσεκτικός ν' ἀκούσω. Κατ' ἀρχὰς δὲν διέκρινα τίποτε, γιατί, χωρίς ἄλλο, ἄμαξες δὲν κυκλοφοροῦσαν καί οἱ πυροβολισμοὶ εἶχαν παύσει!

Μολαταῦτα ἠμύρεσα νά διακρίνω σὲ λιγάκι τὸν μαρκυνὸ σάλο φωνῶν, τὸν θόρυβο κάποιας πτώσεως, τὰ γέλια. Οἱ ἦχοι μεγάλωναν κατ' ἐντασιν. Ἐκύτταξα τὸν οὐρανόν, ἦταν ἄλκιος καί τὰ σύννεφα ἔτρεχαν γρήγορα. Ἐνα ὑπόστεγο ἀπέναντί μου, τῆς αὐλῆς οἱ πλάκες, τοῦ σκύλου τὸ σπιτάκι, εἶχαν τὸ αὐτὸ πορφύρῳ χρώμα.

Ἐκραξα σιγὰ τὸν σκύλο.

— Ποσειδῶν!

Ἀλλὰ τίποτε δὲν ἐκινήθη στὸ σπιτάκι, καί ὑπὸ τὴν κόκκινη λάμψι εἶδα μόνο ἕνα κομμάτι ἄλυσσο πού ἔλαμπε. Ὁ μαρκυνὸς σάλος καί ὁ θόρυβος κάποιας πτώσεως ἐμεγάλωναν διαρκῶς. Ἐκλεισα τὴν θυρίδα.

— Ἐρχοντ' ἐδῶ, ἐσκέφθηκα καί ἀρχισα νά ζητῶ κρυφῶνα. Ἀνοίξα τῶν θερμαστῶν τίς θυρίδες, ἐζήτησα τίς καπνοδόχες, ἐμέτρησα τὰ ἐρμάρια, τίποτε δὲν μοῦ ἐταίριαζε.

Ἐκαμα τὸν γύρο τῶνωματιῶν ὅλων, ἐκτὸς τοῦ γραφείου,

ὅπου δὲν ἤθελα νὰ ἔμπω. "Ἦξερα πὼς ὁ ἀδελφός μου ἐκαθόταν κοντὰ στὸ τραπέζι τὸ γεμάτο βιβλία καὶ δὲν μπορούσα νὰ τὸν ἰδῶ τῇ στιγμῇ αὐτῇ.

"Ὀλίγο κατ' ὀλίγον, μοῦ ἐφάνη πὼς δὲν ἦμουν στὸ δωμάτιο μόνος. Στὸ σκοτάδι ὁλόγυρά μου ἐκινούντο ἀόρατα ὄντα. Μὲ ἐγγύζαν.

Μιά παγωμένη πνοὴ ἄγγιξε τὸν τράχηλό μου.

—Ποιὸς εἶναι ἐκεῖ; ἐπιθύρισα, ἀλλὰ κανεὶς δὲν μ' ἀπεκρίθη.

Καὶ ὅταν ξανάρχισα νὰ περιπατῶ, μὲ ἀκολουθοῦσαν τρο-
ρῶστεϊας μου γέννημα, θὰ εἶχα χωρὶς ἄλλο πυρετό, ἀλλὰ δὲν
ἤμυρρεσα νὰ κατανικήσω τὸν φόβο ποὺ ἔκανε τὸ κορμί μου ὁ-
λόκληρο νὰ τρέμη. "Εφερα τὸ χέρι μου στὸ κεφάλι. "Ἦταν φωτιά ἀναμμένη.

—Καλύτερα θὰ κάμω νὰ πάγω σιμά του. "Ὁ ἀδελφός μου εἶ-
ναι, συλλογίσθηκα.

"Ἦταν καθισμένος στὴ θέσι του, κοντὰ στὸ τραπέζι τὸ γε-
μάτο βιβλία. Δὲν ἐχάθηκε, ὅπως τὴν πρώτη φορά. "Ανάμεσα ἀπὸ
τὰ κατεβασμένα παραπετάσματα, ἡ κοκκινωπὴ λάμψις ἔμπαινε
στὸ δωμάτιο μέσα. Δὲν ἐφώτιζε τίποτε καὶ μόλις διεκρίνετο. "Ε-
κάθησα στὸ διβάνι καὶ ἐπρόσμενα. Σιγὴ ἐβασίλευε στὸ δωμάτιο,
ὅλλ' ἀπ' ἔξω ἐρχόταν ἕνας ὑπόκωφος, ὅμοιος, σάλος, καὶ ὁ κρό-
ἐκόντευαν. "Ἡ κόκκινη λάμψις γινόταν ἐντονώτερη. Κατάρθωσα
νὰ διακρίνω στὸ κάθισμα σκοτεινὴν χαλκίνην κατατομήν, ποὺ
περιεστοίχιζε ἕνας λεπτὸς κόκκινος κύκλος.

—"Αδελφέ μου! εἶπα.

"Εμεινε σιωπηλός, ἀκίνητος καὶ μαῦρος, ὅμοιος μὲ παλαιὸ
ἄγαλμα. Στὸ διπλανὸ δωμάτιο ἔτριξε τοῦ πατώματος μιὰ σα-
κείνην ποὺ βασιλεῦει ἐκεῖ ποὺ εἶναι πολλοὶ νεκροί.

"Απεκρυσταλλώθηκαν ὅλοι οἱ ἦχοι. "Ἡ κοκκινωπὴ λάμψις ἔ-
λαβε τὴν ἀνταύγεια τῆς ἡρεμίας καὶ τοῦ θανάτου, ἔμεινε ἀκί-
νητη κ' ἐθαμβώθη ἐλαφρά. "Εσκέφθηκα πὼς ἡ πένθιμη σιγὴ ἐρ-
χόταν ἀπὸ τὸν ἀδελφό μου καὶ τοῦ τὸ λέγω:

—"Ὁχι, δὲν προέρχεται ἀπὸ μένα, μοῦ ἀπαντᾷ. Κύτταξε ἀπὸ
τὸ παράθυρον.

Παραμέρισα τὰ παραπετάσματα καὶ ὀπισθοχώρησα.

—Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι! ἐφώνηξα.

—Φώναξε τῇ γυναίκα μου, διέταξε ὁ ἀδελφός μου, δὲν εἶ-
δαν ἀκόμη τὰ μάτια τους αὐτὰ τὰ πράγματα.

"Εκείνη ἔρραβε στὴν τραπεζαρία. Βλέποντας τὸ πρόσωπό
μου σηκώθηκε ἀμέσως, ἐκάρφωσε τὸ βελόνι στὸ ἐργόχειρό της
καὶ μὲ ἀκολούθησε. Παραμέρισα τὰ παραπετάσματα ἀπὸ ὅλα
τὰ παράθυρα καὶ ἀπὸ τὴν πλατεῖα τρύπα μπήκαν μέσα κύματα
ροδαλοῦ φωτός, τὸ δωμάτιο ὅμως δὲν ἐφωτίσθη. "Εμεινε πάντα
σκοτεινὸ καὶ μόνον τὰ γυαλιὰ ἔλαμπαν σὲ μεγάλα κόκκινα ὀρ-
θογώνια.

"Επλησιάσαμε πρὸς τὸ παράθυρο. Οὐρανὸς χωρὶς σύννεφα,
χωρὶς ἀστέρια, χωρὶς ἥλιο, κόκκινος σὰν τὴ φωτιά, ἀρχίζε ἀπὸ
τὴν στέγη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀπλωνόταν μέχρι τοῦ ὀρίζοντος. "Απὸ
κάτω, πεδιάδες, σκοτεινές, κόκκινες, ἦσαν σκεπασμένες ἀπὸ
πτώματα. "Ὅλα ἦσαν γυμνά, εἶχαν τὰ πόδια γυρισμένα πρὸς
τὸ μέρος μας καὶ ἐβλέπαμε μόνον πέλματα ποδιῶν καὶ κεφάλια
τριγωνικά. "Ἡ σιγὴ ἦταν τελεία.

"Ὅλοι ἦσαν νεκροί. Δὲν θὰ ἐγλύτωσε, φυσικά, κανεὶς, μέσα
στοὺς ἀτέλειωτους τοὺς κάμπους.

—Θὰ εἶναι πιὸ πολλοὶ ἀκόμη, εἶπεν ὁ ἀδελφός μου.

"Ἦταν κι' αὐτὸς στὸ παράθυρο μὲ τὴ μητέρα μου, μὲ τὴν ἀ-
δελφὴ μου καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σπιτιοῦ μας. Δὲν
ἔβλεπα τὸ πρόσωπό των, ξεχώριζα μόνο τίς φωνές.

—Εἶναι φαντασία, λέγει ἡ ἀδελφὴ μου.

—"Ὁχι, κύτταξε καλὰ.

Πράγματι, ὁ ἀριθμὸς τῶν πτωμάτων ἐφαίνετο νὰ μεγαλώνει.
"Εξητήσαμε τὴν αἰτία καὶ εἶδαμε ὅτι τὰ κενὰ διαστήματα με-
ταξὺ τῶν πτωμάτων εἶχαν καταλάβει νέοι νεκροί. "Ἡ γῆ τοὺς
ἐβγαζε ἀπὸ τὰ σπλάχνα της. "Ὅλα τὰ διαστήματα εἶχαν γεμί-
σει γρήγορα, καὶ ἡ γῆ ἐσκεπάσθη ἀπὸ κοκκινωπὰ κορμιά, βαλ-
μένα κοντὰ-κοντὰ, ἀπὸ πέλματα ποδιῶν γυρισμένα πρὸς τὸ με-
ρος μας.

—Δέτε, δὲν ἔχουν πιά θέσι, λέγει ὁ ἀδελφός μου.

"Ἡ μητέρα μου ἀπαντᾷ:

—Εἶναι κ' ἐδῶ ἕνα!

"Εγυρίσαμε. Πίσω μας, στὸ πάτωμα ἦταν ξαπλωμένο ἕνα
γυμνὸ ὀπῶμα, μὲ κοκκινωπὴ λευκότητα, μὲ τὸ κεφάλι γυρμένο
πρὸς τὰ πίσω.

"Ἄλλος ἐφάνη σὲ λιγάκι, κατόπιν τρίτος. "Ἡ γῆ τοὺς ἐξε-
μοῦσε τὸν ἕναν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ σὲ λιγάκι τὰ δωμάτια
ὅλα ἦσαν γεμάτα ἀπὸ σειρὲς κοκκινωπῶν πτωμάτων.

—Εἶναι ὡς τὸ δωμάτιο τῶν παιδιῶν! λέγει ἡ παραμάνα. Εἶ-
δα ἐγώ!

—Πρέπει νὰ βγοῦμε, λέγει ἡ ἀδελφὴ μου.

—Καὶ νὰ πᾶμε ποῦ; ἐρώτησε ὁ ἀδελφός μου. Κυττάξετε κα-
λύτερα...

"Ἀληθινά, οἱ ἀποθαμένοι μᾶς ἄγγιζαν τώρα μὲ τὰ κρῦα πό-
δια των. Στριμωγμένοι ὁ ἕνας πᾶνω στὸν ἄλλο, ἀρχισαν νὰ σα-
λεύουν, νὰ κινούνται, νὰ σωριάζονται. Νέα πτώματα ἐβγαίναν
ἀπὸ τὸ χῶμα κ' ἐπετιώνταν στὸν ἀέρα.

—Θὰ μᾶς πνίξουν! λέγω ἐγώ. Νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὸ παράθυρο!

—"Αδύνατον! ἐφώνησε ὁ ἀδελφός μου, εἶναι ἀδύνατον! Κῦτ-
ταξε λοιπὸν αὐτὸν ποὺ εἶναι ἐκεῖ...

Πίσω ἀπὸ τὰ γυαλιὰ, μέσα στὸ πορφυρὸ καὶ ἀκίνητο φῶς,
ὠρθονόταν αὐτὸ τὸ ἴδιο, τὸ Κόκκινο Γέλιο.

ΟΙ ΕΡΩΤΕΥΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΚΑΝΔΑΧΑΡ

ΥΠΟ

ΑΡΘΟΥΡΟΥ ΓΚΟΜΠΙΝΩ

ΑΘΗΝΑΙ 1934

ΟΙ ΕΡΩΤΕΥΜΕΝΟΙ ΤΟΥ ΚΑΝΔΑΧΑΡ

Ἐρωτᾶτε ἂν ἦταν ὁμορφος; Ὁμορφος σὰν ἄγγελος! Τὸ χρῶμα τῆς ἐπιδερμίδος του ἦταν λίγο μελαψό, μὰ δίχως τὴ σκούρα ἐκείνη ἀπόχρωσι πού μοιάζει σὰν χῶμα καὶ πού εἶναι σημεῖο βέβαιο μιᾶς νόθας καταγωγῆς, ἦταν ζωντανὸ μελαψό σὰ φρούτο ὠριμασμένο στὸν ἥλιο. Τὰ μαῦρα μαλλιά του ἔπεφταν, ὅπως ἦταν κατσαρά, περίσσια ἐπάνω ἀπὸ τὶς σφιχτοδεμένες διπλές τοῦ γαλάζιου μὲ κόκκινες γραμμὲς σαρκικοῦ του, ἕνα μoustάκι λεπτό, κυματιστό, μακρούτσικο, χάιδευε τὶς ἀπαλές γραμμὲς τοῦ ὑπὲρ πάντων χείλους του, πού εἶχε καθάρια καὶ ὑπερήφανη κατατομὴ καὶ φανέρωνε ζωὴ καὶ πάθος. Τὰ μάτια του, γλυκὰ καὶ βαθιά, ἀναβαν εὐκόλα σὰν ἀστραπές. Ἦταν ψηλός, ρωμαλέος, λυγερός, μὲ πλατεῖς ὦμους καὶ στενοὺς γόμφους. Σὲ κανένα δὲ θάρχόταν ἡ ἰδέα νὰ ρωτήσῃ γιὰ τὴ ράτσα του. Ἦταν ὁλοφάνερο ὅτι τὸ πιὸ καθαρὸ ἀφγανικὸ αἷμα ζωογονοῦσε τὸ εἶναι του, καὶ ὅτι καμαρώνοντάς τον, ἐβλεπε κανεὶς μπροστά του τὸν γνήσιο ἀπόγονο τῶν ἀρχαίων ἐκείνων Πάρθων, ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν ὁποίων ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος ἐσφάδαζε ἀπὸ δικαιολογημένη φρίκη. Ἡ μητέρα του, ὅταν γεννήθηκε, νοιώθοντας τί ἄξιζε, τὸν ὠνόμασε Μοχσέν, Ὡραῖον, καὶ μὲ τὸ δίκιο της.

Δυστυχῶς, ἂν καὶ ἦταν τέλειος, καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐξωτερικῆς μορφῆς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως προτερημάτων τῆς ψυχῆς καὶ εἶχε τὴν τιμὴ νὰ κατάγεται ἀπὸ ἑακουστὴ γενιά, τοῦ ἔλειπαν πάρα πολλὰ πράγματα, ἦταν φτωχός. Μόλις τώρα τὸν εἶχαν ντύσει, διότι εἶχε κλείσει τὰ δεκαεφτά του χρόνια, καὶ αὐτὸ δὲν εἶχε γίνεи εὐκόλα. Ὁ πατέρας τοῦ εἶχε προμηθεύσει τὸ σπαθί καὶ τὴν ἀσπίδα κι' ἕνας γέρος θεῖος ἔδωσε τὸ τουφέκι, ἕνα μετριώτατο ὅπλο. Ὁ Μοχσέν τὸ κοίταζε μὲ λύπη καὶ σχεδὸν μὲ ντροπή. Τὸ τρισάθλιο μουστέττο ἦταν μὲ τσακμακόπετρα, ἐνῶ κάμποσοι ἀπὸ τοῦ εὐνομήτου τοῦ ἀρχοντοπαίδου εἶχαν ἀγγλικά ὅπλα θαυμάσια, νεωτάτου συστήματος. Ἐν τούτοις, κάλλιο ἕνα ὅπλο πεπαλαιωμένο παρὰ τίποτε. Ἀπὸ ἕναν ξάδερφό του πήρε ἕνα μεγάλο καὶ πλατὺ μαχαίρι, μυτερὸ σὰ βελόνι καὶ βαρὺ τόσο, ὥστε ἕνα καλοφερμένο χτύπημα ἀρκοῦσε ν' ἀποκόψῃ ἕνα μέλος τοῦ σώματος. Εἶχε βάλει τὸ φοβερὸ αὐτὸ ὅπλο στὴ ζώνη του, ἀλλὰ φιλοδοξοῦσε —καὶ πέθαινε γι' αὐτὸ— ἕνα ζευγάρι πιστό-

λια. Ἀλλά δὲν ἤξερε πότε καὶ μὲ τί θαῦμα θ' ἀποκτοῦσε ποτὲ τέτοιο θησαυρό, διότι ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ χρῆμα τοῦ ἔλειπε ὁλότελα.

Ἐν τούτοις, χωρὶς νὰ τὸ ξέρῃ, κι' ἔτσι ὠπλισμένος, εἶχε τὸ ὕφος πρίγκηπος. Ὁ πατέρας του, ὅταν παρουσιάστηκε μπροστά του, τὸν κοίταξε ἀπὸ τὸ κεφάλι ἕως τὰ πόδια, χωρὶς ὅμως νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὸ ψυχρὸ καὶ αὐστηρὸ ὕφος του, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο ποὺ χάιδεψε τὰ γένεια του μὲ τὸ χέρι, ἦταν ὀλοφάνερο πὺς ὁ γέρος αἰσθανόταν μέσα του δυνατὴ περηφάνεια. Ἡ μητέρα του ἦταν πνιγμένη στὰ κλάματα καὶ ἀγκάλιασε τὸ παιδί της μὲ πάθος. Ἦταν μοναχογιός. Φύλησε τὸ χέρι τῶν γονιῶν του καὶ βγήκε μὲ τὴ σταθερὴ πρόθεσι νὰ ἐκτελέσῃ τρία σχέδια, ποὺ τοῦ φαινόταν ἀναγκαῖα γιὰ νὰ μὴ μὲ ἄξιο τρόπο στὴ ζωή.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μοχσέν εἶχε δύο βαθειὰ οἰκογενειακὰ μίσση καὶ δύο ἐκδικήσεις νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἦταν ἕνας κλάδος τῶν Ἀχμετζήδων, ποὺ ἀπὸ τρεῖς γενεὲς βρισκόταν σὲ φιλονικία μὲ τοὺς Μουρατζήδες. Ἡ κακία αὐτὴ εἶχε ὡς λόγο μιὰ καμπυλικὰ ποὺ μιὰ φορὰ δόθηκε ἀπὸ ἕνα Μουρατζή σ' ἕνα ὑποτελὲ τῶν Ἀχμετζήδων. Ὁ ἐνοχος Μουρατζῆς εἶχε λοιπὸν σκοτωθῇ μὲ μιὰ μαχαίρι ἀπὸ τὸν παπὸ τοῦ Μοχσέν. Ἀπὸ τότε ὀκτώ φόνοι ἐγίναν στὰ δυὸ σπίτια, καὶ οἱ τελευταῖοι εἶχαν θύματα ἕνα θεῖο καὶ ἕνα πρῶτο ἐξάδελφο τοῦ ἥρωος αὐτῆς τῆς ἱστορίας. Οἱ Μουρατζήδες ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι καὶ ὑπῆρχε μεγάλος κίνδυνος ὅλη ἡ οἰκογένεια νὰ χαθῇ κάτω ἀπὸ τὴν ὀργὴ τῶν τρομερῶν αὐτῶν ἐχθρῶν, καὶ ὁ Μοχσέν ἐσχεδίαζε στὴ φαντασία του νὰ χτυπήσῃ τὸν ἴδιον τὸν Ἀβδουλλάχ-Μουρατζή, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κανδαχάρ, καὶ νὰ τὸν σκοτώσῃ. Αὐτὴ ἡ πράξις θάδειχνε σ' ὅλους τὴ μεγάλη τόλμη του. Ἀλλὰ δὲν βιαζόταν.

Ὁ πατέρας του, Μωάμεθ-Μπέης, εἶχε ἕνα νεώτερο ἀδελφὸ τὸν Ὄσμάν, καὶ ὁ Ὄσμάν αὐτός, πατέρας τριῶν ἀγοριῶν καὶ μιᾶς κόρης, εἶχεν ἀποκτήσει κάποια περιουσία στὴν ὑπηρεσία τῶν Ἀγγλῶν. Ἡ σύνταξις, ποὺ ἐπαιρνε τακτικά, τοῦ ἔδινε κάποιον πλοῦτο καὶ ἀρκετὸν ἐγωϊσμό. Ἐξ ἄλλου εἶχε γιὰ τὴν τέχνη τοῦ πολέμου ιδέες, κατὰ τὴ γνώμη του, πολὺ ἀνώτερες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ παραδεχόταν ὁ ἀδελφός του, ὁ ὁποῖος ἐκτιμοῦσε μόνον τὸ προσωπικὸ θάρρος. Κάποιες συζητήσεις σὲ ὕφος ἀρκετὰ πειραχτικὸ εἶχαν γίνει μεταξὺ τῶν, καὶ ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός μὲ τὸ δίκιο του ἢ ὄχι, βρῆκε ὅτι ὁ μικρότερος δὲν τηροῦσε τὸ σέβας τὸ ὀφειλόμενον στὴν ἡλικία του. Αἱ σχέσεις τῶν λοιπῶν δὲν ἦσαν καθόλου καλές, ὅταν μιὰ μέρα ὁ Ὄσμάν-Μπέης, σὲ μιὰ ἐπίσκεψι ποὺ τοῦ ἔκαμε ὁ Μωάμεθ, εἶχε τὴν τόλμη νὰ μὴ σηκωθῇ, ὅταν μῆκε ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του σὸ δωμάτιο. Βλέποντας αὐτὴ τὴ μεγάλη παρατυπία ὁ Μοχσέν, ποὺ συνῴδευε τὸν πατέρα του, δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησί του, καὶ ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ τὰ βάλῃ ἀπ' εὐθεί-

ας μὲ τὸ θεῖο του, ἔδωσε ἕνα γερὸ χαστοῦκι στὸν πιὸ μικρὸ ἀπὸ τὰ ξαδέρφια του, τὸν Ἐλέμ.

Αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο ἦταν τοσοῦτω μᾶλλον λυπηρὸ, καθόσον ὁ Μοχσέν καὶ ὁ Ἐλέμ εἶχαν τὴν πιὸ μεγάλη συμπάθεια ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον, ἦσαν πάντα μαζί, καὶ ὠνειρευόνταν πάντα τὴν ἐκδίκησι, ποὺ θὰ ἔδινε ξανά στὴν οἰκογένειά τους τὴ λάμψι τῆς τιμῆς ποὺ τὴν εἶχαν μαυρίσει οἱ Μουρατζήδες μὲ τέτοιον ἀξιοθρήνητον τρόπο.

Ὁ Ἐλέμ, ἔξω φρενῶν, πῆρε ἕνα ἐγχειρίδιο καὶ ἔκαμε μιὰ κίνησι γιὰ νὰ πέσῃ ἀπάνω στὸν ξάδερφό του, ἀλλὰ οἱ γέροι εἶχαν ἐπεμβῇ, καὶ χώρισαν τὰ πετεινάρι. Τὴν ἄλλη μέρα μιὰ σφαῖρα χώθηκε σὸ μονίκι τοῦ Μοχσέν. Ὅλοι κατάλαβαν πὺς ἡ σφαῖρα αὐτὴ βγήκε ἀπὸ τὸ τουφέκι τοῦ Ἐλέμ. Ἐξῆς μῆνες πέρασαν καὶ μιὰ ἀπειλητικὴ ἡσυχία ἐπλανᾶτο ἐπάνω ἀπὸ τὰ δυὸ σπίτια ποὺ βρισκόνταν τὸ ἕνα δίπλα στ' ἄλλο, καὶ ἀπ' ὅπου ὁ ἕνας κατέσκόπευε τὸν ἄλλον. Μόνον οἱ γυναῖκες βλέπονταν κάποτε καὶ βρίζονταν. Οἱ ἄνδρες ἀπέφευγαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. Ὁ Μοχσέν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ μὴ κρυφά σὸ σπῆτι τοῦ θεῖου του καὶ νὰ σκοτώσῃ τὸν Ἐλέμ. Αὐτὸ ἦταν τὸ δεύτερο σχέδιο τοῦ Μοχσέν. Ὅσο γιὰ τὸ τρίτο, αὐτὸ ἦταν τὸ ἐξῆς: Ἀφοῦ θὰ σκότωνε τὸν Ἐλέμ καὶ τὸν Ἀβδουλλάχ-Μουρατζή, θὰ παρουσιαζόταν στὸν ἡγεμόνα τοῦ Κανδαχάρ καὶ θ' ἀπαιτοῦσε νὰ τοῦ δοθῇ μιὰ θέσι σὸ τάγμα τῶν καβαλλάρηδων.

Θὰ τὸν ἀδικοῦσε κανεὶς, ἀν φανταζόταν ὅτι σ' αὐτὴ τὴ διπλῇ πράξι τὸν ὠθοῦσε ἕνα ταπεινὸ συμφέρον. Καὶ θὰ εἶχε πολὺ λάθος καὶ ἐκεῖνος ποὺ θὰ σκεπτόταν, πὺς τὸ νὰ σκοτώσῃ τὸν Ἐλέμ τοῦ φαινόταν μι ἀάσήμεντη πράξι καὶ δὲν θὰ τοῦ κόστιζε πολὺ. Ἀγαποῦσε ἀκόμη τὸν σύντροφο τῶν παιδικῶν του χρόνων. Ἀλλ' αὐτὲς συμπάθεια οὔτε συμπόνια μποροῦσε νὰ συγκρατήσῃ τὸ χέρι του, ὅταν τὸ καθήκον μιλοῦσε. Ἦταν ἀνάγκη νὰ τὸν θεωροῦν ἄνθρωπο μὲ καρδιά. Δὲν θὰ ἤθελε ποτὲ νὰ κολλήσῃ σὸ ὄνομά του μιὰ σκιά κατηγορίας, μιὰ ὑποπτη ἀδυναμία.

Ἡ ἡμέρα δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρκετὰ προχωρήσει, γιὰ ν' ἀρχίσῃ τ' ἡδουλεῖα του. Χρειαζόταν ἡ πρώτη ἐσπερινὴ ὥρα, ὅταν τὸ σκοτάδι θ' ἀπλωνόταν στὴν πόλι. Γιὰ νὰ περιμένῃ τὴ στιγμή αὐτὴ, πῆγε μὲ ἡσυχὸ βῆμα κατὰ τὸ παζάρι. Τέλος ὁ ἥλιος βασίλεψε στὸν ὀρίζοντα καὶ οἱ πρῶτες σκιὲς ἀπλώθηκαν στοὺς δρόμους. Μόνο οἱ ψηλὲς στέγες ἦσαν ἀκόμη χρυσωμένες ἀπὸ τὸν ἥλιο. Ὁ Μοχσέν ἤξερε ὅτι κάθε μέρα, αὐτὴ τὴν ὥρα, ὁ θεῖος του καὶ οἱ γιοῖ τοῦ εἶχαν τὴ συνήθεια νὰ πάν στὴ βραδυὴν προσηυχή: ὅλοι οἱ γιοῖ τοῦ — ἀλλὰ τούτῃ τὴ φορὰ ἦταν μιὰ ἐξαίρεσι: ἔλειπε ὁ Ἐλέμ, ποὺ εἶχε πυρετὸ καὶ ἦταν σὸ κρεβάτι ἐδῶ καὶ δυὸ μέρες. Ὁ Μοχσέν ἦταν βέβαιος πὺς θὰ τὸν εὗρισκε σὸ κρεβάτι του καὶ τὸ σπῆτι ἔρημο, διότι οἱ γυναῖκες θὰ ἦσαν στὴ βρύση. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐβδομάδος παραμόνευε, καὶ ἤξερε αὐτὲς τίς λεπτομέρειες. Περπατώντας κούνησε τὸ μακρὸ του μαχαίρι στὴ ζώνη του γιὰ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἡ λεπίδα δὲν κολλοῦσε στὴ θήκη. Ἐφτάσε στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ θεῖου του

καὶ μπήκε μέσα. Ἐκλείσε τὴν πόρτα πίσω του, ἔβαλε τὴν ἀμπάρα καὶ γύρισε τὸ κλειδί στὴν κλειδαριά. Δὲν ἤθελε νὰ τὸν πιάσουν ξαφνικά ἢ νὰ τὸν ἐμποδίσουν. Τί ντροπὴ ἂν δὲν πετύχαινε στὴν πρώτη του ἐπιχείρησι!

Πέρασε τὸ σκοτεινὸ διάδρομο, ποὺ ὠδηγοῦσε στὴν στενὴ αὐλή, καὶ αὐτὴ τὴν αὐλή, πηδώντας ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὴ δεξαμενὴ ποὺ βρισκόταν στὴ μέση. Ὑστερα ἀνέβηκε τρία σκαλιὰ καὶ διευθύνθηκε κατὰ τὸ δωμάτιο τοῦ Ἑλέμ. Ξαφνικά βρέθηκε κατὰ πρόσωπο μὲ τὴν ξαδέρφη του, ποὺ ὄρθια στὴ μέση τοῦ διαδρόμου τοῦ ἔφραζε τὸ δρόμο. Ἦταν δεκαπέντε ἐτῶν καὶ τὴ λέγανε Τζεμιλέ, «Χαριτωμένη».

— Ἡ σωτηρία μαζί σου, γυιὲ τοῦ θείου μου! τοῦ εἶπε, ἔρχεσαι νὰ σκοτώσης τὸν Ἑλέμ!

Ὁ Μοχσὲν ζαλίστηκε, τὰ μάτια του σκοτίσθηκαν. Ἦταν πέντε χρόνια ποὺ δὲν εἶχε δῆ τὴν ξαδέρφη του. Πόσο ἄλλαξε! Τὸ παιδί ἔγινε γυναῖκα! Στεκόταν μπροστά του μὲ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια μιᾶς ὁμορφιάς, ποὺ ποτὲ του δὲν φαντάστηκε, ἀξιολάτρευτη, μὲ τὴ ρόμπα τῆς ἀπὸ κόκκινη γάζα, μὲ χρυσὰ λουλούδια, μὲ τὰ ὁμορφὰ τῆς τὰ μαλλιὰ, τυλιγμένη μὲ πέπλους γαλάζιους, διαφανεῖς, κεντημένους μὲ ἀσημί καὶ στολισμένους μὲ ἕνα τριαντάφυλλο. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε, ἡ ψυχὴ του μέθυσε, δὲν μπόρεσε νὰ πῇ μιὰ λέξη. Καὶ ἐκείνη μὲ φωνὴ καθαρὴ, ὑποβλητικὴ, γλυκειά, ἐξακολούθησε:

— Μὴ τὸν σκοτώσης! Εἶναι ὁ πολυαγαπημένος μου. Σ' ἀγαπῶ καὶ σένα, σ' ἀγαπῶ πῶς πολὺ, πάρε με γιὰ λύτρα! Πάρε με, γυιὲ τοῦ θείου μου. Θὰ εἶμαι γυναῖκα σου, θὰ σὲ ἀκολουθήσω, θὰ γίνω δική σου, μὲ θέλεις;

Ἐκαμε μιὰ ἐλαφρὰ ὑπόκλισι. Ἐκεῖνος τᾶχασε. Χωρὶς νὰ καταλάβῃ τί γινόταν, οὔτε τί ἔκαμε, γονάτισε καὶ καμάρωνε μὲ ἐνθουσιασμό τὴν ἀξιολάτρευτὴ ὀπτασίᾳ ποὺ ἔσκυβε ἀπὸ πάνω του. Ὁ οὐρανὸς ἀνοίξε μπροστά στὰ μάτια του. Ποτὲ του δὲν εἶχε σκεφθῇ τέτοιο πρᾶγμα. Κοίταζε, κοίταζε, ἦταν εὐτυχισμένος. Ὑπέφερε, δὲν σκεπτόταν, ἀλλὰ αἰσθανόταν, ἀγαποῦσε. Καὶ καθὼς ἦταν ἀπόλυτα βυθισμένος σ' αὐτὸ τὸν ἀτέλειωτο καὶ ἀφῶνο θαυμασμό, ἡ Τζεμιλέ, μὲ μιὰ κίνησι χαριτωμένη, ἔγυρε λίγο πίσω, ἀκούμπησε στὸν τοῖχο, καὶ ἔνωσε τὰ δυὸ τῆς μπράτσα πίσω ἀπὸ τὸ κεφάλι τῆς. Καὶ τὸν ἀποτρέλλανε, ἀφήνοντας νὰ πέσουν ἀπάνω του ἀπὸ τὰ ὁμορφὰ τῆς μάτια ἀκτίνες ποὺ τὸν ἔκαιγαν. Δὲν μπόρεσε ν' ἀνθέξῃ. Ἐγείρε τὸ κεφάλι του τόσο χαμηλά, τόσο χαμηλά, ὥστε τὸ στόμα του ἀγγίξε τὴ ρόμπα τῆς, τὴν ὁποῖαν ἔπιασε μὲ τρυφερότητα καὶ ἔφερε στὰ χεῖλῃ του. Τότε ἡ Τζεμιλέ σήκωσε τὸ γυμνὸ τῆς πόδι, τὸ ἀκούμπησε ἀπάνω στὸν ὦμο ἐκείνου, ποὺ χωρὶς νὰ μιλά φανέρωνε τόσο καλὰ ὅτι ἦταν νοκλάβος τῆς.

Ὁ ἔρως ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν καθένα νὰ τοῦ χαρίσῃ ὅ,τι ἔχει πῶς ἀγαπητό. Ὁ Μοχσὲν ἔδωσε τὴν ἐκδίκησί του, τὴν ἰδέα ποὺ εἶχε γιὰ τὴν τιμὴ του, ἔδωσε τὴν ἐλευθερίαν του, ἔδωσε τὸν ἑαυτό του. Πᾶντα γονατισμένους καὶ μὲ τὸ μικρὸ πόδι τῆς κόρης ἀπά-

νω στὸν ὦμο του, σκυμμένος χάμω, σήκωσε λοξὰ τὸ κεφάλι του. Ἡ Τζεμιλέ τὸν κοίταξε μὲ ἀνατριχίλες καὶ παλμούς, καὶ τοῦ εἶπε:

— Εἶμαι ὅλη δική σου! Ἰώρα φύγε! Φύγε νὰ μὴ σὲ συναντήσουν οἱ γονεῖς μου, ποὺ σὲ λίγο θὰ ἐπιστρέψουν. Δὲν πρέπει νὰ πεθάνῃς, εἰσαι ἡ ζωὴ μου!

Κατέβασε τὸ πόδι τῆς, πῆρε τὸ Μοχσὲν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν σήκωσε. Τὸν τράβηξε στὸ βάθος τοῦ σπιτιοῦ, τὸν ὠδήγησε σὲ μιὰ πόρτα καὶ ἀφουγκράστηκε. Πράγματι, ὁ θάνατος τοὺς περιτριγύριζε. Πρὶν νὰ τοῦ ἀνοίξῃ, τὸν κοίταξε πάλι, ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά του, τὸν φίλησε καὶ τοῦ εἶπε:

— Φεύγεις! Ἀλλοίμονο! Φεύγεις!... Ναί! Εἶμαι ὅλη δική σου! Γιὰ πάντα, ἀκούς!

Βήματα ἀντήχησαν στὸ σπίτι. Ἡ Τζεμιλέ ἀνοίξε γρήγορα τὴν πόρτα.

— Πήγαινε! μουρμούρισε. Ἐσπρωξε τὸ παλληκάρι καὶ ὁ Μοχσὲν βρέθηκε σ' ἕνα στενὸ δρόμο ποὺ ἦταν ἔρημος.

Ἡ μοναξιά δὲν τὸν ἡσύχασε. Ἀπ' ἐναντίας, ἡ ἐξαφίς του πῆρε ἄλλη κατεύθυνσι, ἄλλη μορφή, ἀλλὰ δὲν λιγώστεψε.

— Τί ἔκαμα; εἶπε στὸν ἑαυτό του μὲ πίκρα. Ἐφυγα. Τί ἄνδρος ποὺ εἶμαι! Φοβήθηκα! Φοβήθηκα! Γιατί ἔφυγα; Ποῦ εἶναι; Ἀχ! νὰ τὴν ξαναδῶ! Νὰ τὴ δῶ μόνο! Μὰ πότε, πότε; Ποτὲ δὲν θὰ τὴν ξαναδῶ! Δὲν τὴ ρώτησα κἄν! Δὲν εἶχα οὔτε τὸ θάρρος νὰ τῆς πῶ ὅτι τὴν ἀγαπῶ! Μὲ περιφρονεῖ; Τί μπορεῖ νὰ ἀκεφθῇ γιὰ ἕνα ὄθλιο σᾶν καὶ μένα; Τζεμιλέ! Τῆς ἔπρεπε Σουλτάνος νὰ πέσῃ στὰ πόδια τῆς! Ἐνας ἄρχοντας τοῦ κόσμου! Τί εἶμαι ἐγώ; Ἐνας σκύλος! Δὲν θὰ μ' ἀγαπήσῃ ποτέ!

Ἐκρυψε τὸ πρόσωπό του στὰ χέρια του καὶ ἔκλαψε πικρά. Ἐν τούτοις, ἡ ἐνθύμησι μιᾶς θείας μουσικῆς ξύπνησε στὸ νοῦ του:

— Μοῦ εἶπε: Εἶμαι ὅλη δική σου! Τὸ εἶπε, ναί, τὸ εἶπε πράγματι; Πῶς τὸ εἶπε; Εἶμαι δική σου!... Πάντα;... Ἴσως δὲν ἀκέφθηκε ὅτι πιστεύω ἐγώ... Ἦθελε μόνο νὰ μοῦ πῇ... Ἀχ! πόσο ὑποφέρω καὶ πόσο θέλω νὰ πεθάνω! Ἦθελε νὰ σώσῃ τὸν ἀδερφό τῆς, τίποτε περισσότερο! Ἦθελε νὰ μὲ κἀνῃ νὰ τὰ χάσω! Νὰ μὲ κοροϊδέψῃ... Οἱ γυναῖκες εἶναι ψεῦδρες! Δὲν πειράζει! Ἀς διασκεδάσῃ! Ἀς μὲ βασανίσῃ! Ἀν αὐτὸ τῆς ἀρέσῃ, ποῖος θὰ τῆς τὸ ἀπαγορεύῃ; Ἐγώ; Ὁχι βέβαια. Εἶμαι κτῆμα τῆς, παιγνίδι τῆς, ἡ σκόνῃ τῶν ποδιῶν τῆς, ὅ,τι θέλει. Ἀς μὲ συντρίψῃ, θὰ κἀνῃ καλὰ! Ὅ,τι θέλει εἶναι καλὸ! Τζεμιλέ!... Τζεμιλέ!...

Γύρισε σπίτι του χλωμός, ἄρρωστος. Ἡ μητέρα του τὸ ἀντελήφθη. Τὸν ἀγκάλιασε, κι' ἐκεῖνος ἀκούμπησε τὸ κεφάλι του στὰ γόνατά τῆς καὶ πέρασε ἕνα μέρος τῆς νύχτας χωρὶς νὰ κοιμηθῇ, χωρὶς νὰ μιλήσῃ. Ὁ πυρετὸς τὸν ἔτρωγε. Τὴν ἄλλῃ μέρα ἦταν ἄρρωστος στὰ γερά. Ἐμεινε ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι. Μὲ τὴν παράξενη ἀδυναμία ποὺ τὸν ἔπιανε καὶ τέντωνε τὰ μέλη του, τοῦ φαινόταν ὅτι τὸ τέλος του πλησίαζε, καὶ ἦταν εὐχαρι-

στημένος. Μιά ακατάπαυτη ψευδαίσθησι τοῦ ἔδειχνε τὴν Τζεμιλέ. Τῇ μι ἀφορὰ ἔλεγε μὲ τὸν ἴδιο τόνο, ποῦ θυμόταν τόσο καλά, αὐτὰ τὰ λόγια ποῦ ἀπὸ τότε ἀποτελοῦσαν τὴ ζωὴ του. Εἶμαι ὅλη δική σου! Ἀλλὰ τίς περισσότερες φορές ἄφηνε νὰ πέσῃ ἀπάνω του ἐκεῖνο τὸ βλέμμα τὸ περιφρονητικό, ποῦ δὲν τὸ εἶχε δὴ στὰ μάτια της, ἀλλὰ ποῦ ἦταν βέβαιος πὼς τὸ ἄξιζε, καὶ τότε ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ μιὰ ζωὴ χωρὶς εὐτυχία.

Ἄλλοτε σκεπτόταν νὰ βρῇ μὲ τί τρόπους καὶ τί μέσα νὰ ξαναδῇ τὴν κόρη τοῦ Θεοῦ του. Ἀλλὰ ἀμέσως ἡ φαντασία του δεσμευόταν, γιατί τὸ θεωροῦσε ἀδύνατο. Μπόρεσε μιὰ φορά, μιὰ μόνον φορά, στὸ πείσμα ὅλων, νὰ μπῇ στὸ ἐχθρικό σπίτι. Ὁ κόσμος ξέρει τί πήγαινε νὰ κάμῃ. Ἦθελε τώρα νὰ καταστρέψῃ, μαζί μὲ τὸν ἑαυτό του, κι' ἐκείνην ποῦ ἀγαποῦσε. Τί θὰ ἔλεγε ἄλλως τε, ἂν τὴν ξανάβλεπε; Τὸν ἤθελε; Τὸν φώναζε κοντὰ της; Θὰ τοῦ ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία μιὰ χαρὰ νὰ πεθάνῃ ἀπάνω στὸ ἔδαφος ποῦ τὸ πατοῦσαν τὰ ἀγαπημένα της πόδια, ν' ἀξεψυχῇ στὸν ἅγιον ἀέρα ποῦ ἀνάπνεε αὐτή. Ὁχι, δὲν θὰ ἦταν κακό, θὰ ἦταν τὸ πιὸ μεγάλο καλό. Ἀλλὰ, τὴ στιγμή ποῦ θὰ ἔκλεινε τὰ μάτια κάτω ἀπὸ τὸ σκληρὸ δάγκωμα τοῦ σιδήρου ἢ τῆς σφαίρας, νὰ συναντήσῃ τὸ βλέμμα τῆς Τζεμιλὲς καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὴν παγερὴ ἀδιαφορία του, αὐτὸ θὰ ἦταν ὑπερβολικὰ σκληρό. Ὁχι, δὲν ἔπρεπε νὰ πάῃ νὰ πέσῃ σ' αὐτὸ τὸ σπίτι.

Ὁ Μοχσὲν ἦταν βέβαιος, πεπεισμένος γιὰ ἓνα μόνο πράγμα, ὅτι δὲν τὸν ἀγαποῦσε. Γιατί τὸ ἐπίστευε; Ἐπειδὴ ἀγαποῦσε πάρα πολύ. Ἡ τρέλλα τῆς ἀγάπης τὸν εἶχε πιάσει ξαφνικά, χωρὶς νὰ τὸ περιμένῃ, σκληρά, ὀλοκληρωτικά. Δὲν κατάλαβε τί τοῦ εἶχε συμβῇ. Θυμόταν ὅμως ὅ,τι τοῦ εἶπε ἡ Τζεμιλέ.

Ἡ μητέρα του τὸν ἔβλεπε νὰ μαραίνεται, τὸ στήθος τοῦ φτωχοῦ παιδιοῦ πιανόταν, μιὰ θερμὴ ἀποχαινωτικὴ τὸν ἔτρωγε. Ἐσβυνε. Ὅλα τὰ γειτονικά σπίτια ἤξεραν τὴν κατάστασί του καὶ τίποτε δὲν ἐξηγοῦσε ἓνα τόσο βαθύ κακό, ὅλος ὁ κόσμος συμφωνοῦσε στὴν ἰδέα, ὅτι μάγια εἶχαν πέσει ἀπάνω του καὶ ρωτιόνταν ποὺς τὸ εἶχε κάμει. Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς οἱ Μουρατζήδες τὰ εἶχαν παραγγεῖλει, ἄλλοι κατηγοροῦσαν σιγανὰ τὸ γέρο τὸν Ὀσμὰν πὼς ἦταν ὁ φονιάς καὶ πὼς εἶχε πληρώσει γιὰ τὸ μαγικὸ φόνον ἓναν ἑβραῖο γιατρό.

Ἦταν μιὰ βραδυά, ἀρκετὰ ἀργά. Ἀπὸ δύο μέρες ὁ ἄρρωστος νέος δὲν εἶπε πιά καμμιά λέξι. Εἶχε τὸ κεφάλι γυρισμένο κατὰ τὸν τοῖχο, τὰ χέρια του ἦσαν ἀπλωμένα ἀναίσθητα στὸ κρεβάτι. Ἡ μητέρα του, ἀφοῦ ἔβαλε πολλὰ φυλαχτὰ γύρω του, δὲν εἶχε πιά καμμιά ἐλπίδα, καὶ περίμενε πὼς θὰ πέθαινε. Τὸν κοίταξε μὲ μάτια γεμάτα λαχτάρια, ὅταν ξαφνικά, πρὸς μεγάλη κατάπληξι καὶ τρόμο τῆς φτωχῆς μάννας, ὁ Μοχσὲν γύρισε ἀπὸτομα τὸ κεφάλι κατὰ τὴν πόρτα. Ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου του ἄλλαξε καὶ μιὰ λάμψις ζωῆς τὸ φώτισε. Ἀφουγκραζόταν. Ἡ μητέρα του δὲν ἄκουε τίποτε. Σηκώθηκε καὶ μὲ σταθερὴ φωνὴ εἶπε:

—Βγαίνει ἀπὸ τὸ σπίτι της καὶ ἔρχεται ἐδῶ.

—Ποιός! γυιέ μου; Ποιὸς ἔρχεται ἐδῶ;

—Ἡ ἴδια, μητέρα, ἔρχεται! Ἄνοιξέ της τὴν πόρτα! εἶπε ξανὰ ὁ Μοχσὲν μὲ φωνὴ ἡχηρή.

Ἦταν ἔξω φρενῶν. Χίλιες φλόγες σπιθηροβολοῦσαν στὰ μάτια του. Ἡ γρηά, χωρὶς νὰ ξέρῃ κι' ἡ ἴδια τί ἔκανε, ὑπήκουσε σ' αὐτὴ τὴ νέπιτακτικὴ διαταγὴ. Ἄνοιξε τὴν πόρτα διάπλατα. Δὲν εἶδε κανένα. Ἀφουγκράστηκε, δὲν ἄκουσε τίποτε, κοίταξε στὸ διάδρομο, ὅλα σκοτεινά, δὲν ἔβλεπε τίποτε. Ἐνα-δύο λεπτά πέρασαν. Ἐκείνη περίμενε μὲ ἀγωνία, ἐκεῖνος μὲ πίστι. Τότε ἓνας ἐλαφρὸς θόρυβος ἀκούστηκε, ἡ εἴσοδος τοῦ σπιτιοῦ ἀνοίγε, ἓνα βῆμα γοργὸ ἀγγίξε κλέφτικα τίς πέτρινες πλάκες, μιὰ μορφὴ, στὴν ἀρχὴ ἀόριστη, ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸ σκοτάδι, μιὰ γυναίκα φάνηκε, ἔφθασε στὸ κατῶφλι τοῦ δωματίου. Ἐνα πέπλο ἔπεσε καὶ ἡ Τζεμιλέ ὤρμησε στὸ κρεβάτι, καὶ ὁ Μοχσὲν ἔβαλε μιὰ χαρούμενη φωνὴ καὶ τὴ δέχτηκε στὴν ἀγκαλιά του.

—Νά σε! Ἐσὺ εἶσαι! Μ' ἀγαπᾷς;

—Περισσότερο ἀπ' ὅλα!

—Δυστυχισμένο παιδί, φώναξε ἡ μάννα, αὐτὸ λοιπὸν σὲ σκότωνε!

Οἱ δύο ἀγαπημένοι ἔμειναν ἀγκαλιασμένοι καὶ δὲν μιλοῦσαν. Ἦσαν πνιγμένοι στὰ δάκρυα καὶ κοίταζαν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μ' ἓνα πάθος ἄσβυστο. Σὰν λυχναρί που μισοσβύνει καὶ ποῦ τοῦ χύνουν ἔπειτα λάδι, ἔτσι ἡ ψυχὴ τοῦ Μοχσὲν ξανάπαιρνε ζωὴ καὶ τὸ σῶμα του ζωντάνευε.

—Τί εἶναι αὐτά; εἶπε ἡ γρηά. Ὁρκισθήκατε νὰ καταστρέψετε τὸν ἑαυτό σας κι' ἐμᾶς; Δὲν θ' ἀντιληφθῇ ὁ θεὸς σου τὴ φυγὴ τῆς Τζεμιλέ; Τί θὰ συμβῇ; Τί συμφορὲς θὰ πέσουν ἀπάνω μας! Κόρη τῆς δυστυχίας, γύρισε στὸ σπίτι σου! Ἄσε μας!

—Ποτέ! φώναξε ὁ Μοχσὲν.

Σηκώθηκε ὁλότελα, κούμπωσε τὸ ροῦχο του, ἔσφιξε τὴ ζωὴν του, ἄπλωσε τὸ χέρι στὸν τοῖχο, ξεκρέμασε τὰ ὄπλα του, τὰ φόρεσε, καὶ ὅλα αὐτὰ σὲ μιὰ στιγμή. Καὶ τὸ τελευταῖο ἶχνος τῆς ἀρρώστειας του εἶχε ἐξαφανισθῇ. Ἄν εἶχε πυρετό, ἦταν ὁ πυρετὸς τῆς δράσεως. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἄστραφτε στὸ πρόσωπό του, ποῦ ἦταν ὅλο φῶς. Ἡ Τζεμιλέ τὸν βοήθησε νὰ περάσῃ τὸ θηλυκωτῆρι τῆς ζώνης τοῦ σπαθιοῦ του. Τὰ ἴδια αἰσθήματα ποῦ εἶχε τὸ παλληκάρι ἐμψύχωναν καὶ τὰ χαριτωμένα χαρακτηριστικά τῆς κόρης. Σὲ μιὰ στιγμή ὁ γέρος Μωάμεθ μπῆκε στὸ δωμάτιο, τὸν ἀκολουθοῦσαν δύο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του. Βλέποντας τὴν ἀνεψιά του, ποῦ ἔπεσε μπροστά του στὰ γόνατα καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι, ἔδειξε γιὰ μιὰ στιγμή κατάπληξι, καὶ δὲν μπόρεσε ν' ἀποκρύψῃ κάποια συγκίνησι.

—Ἀγαπιόυνται! εἶπε ἡ γυναίκα του καὶ ἔδειξε τὰ δυὸ παιδιά.

Ὁ Μωάμεθ χαμογέλασε καὶ χαίδεψε τὸ μουστάκι του.

—Ἡ ντροπὴ νὰ εἶναι ἀπάνω στὸν ἀδερφό μου καὶ στὸ σπίτι του! μουρμούρισε.

Γιὰ μιὰ στιγμή τοῦ πέρασε ἡ ἰδέα νὰ πετάξῃ τὴν Τζεμιλέ ἔ-

έω, και να πάη να πη παντοῦ ὅτι τὴν εἶχε διώξει σὰν πόρνη. Τὸ μῖσος τοῦ θά χόρταινε ἀπὸ τὸ κακὸ ποῦ θάκανε. Ἀλλὰ ἀγαποῦσε τὸ γυιό του, τὸν κοίταξε, κατὰλαβε ὅτι τὰ πράγματα δὲν θά πῆγαιναν καὶ τόσο εὐκόλα, καὶ γι' αὐτὸ ἔμεινε εὐχαριστημένος μετ' ὅση ἐκδίκησι, ὅση μποροῦσε νὰ γίνῃ.

— Ἄς κλείσωμε τίς πόρτες, εἶπε. Δὲν θ' ἀργήσουν νὰ μᾶς χτυπήσουν, αὐτὸ εἶναι βέβαιον, καὶ σεῖς γυναῖκες γεμίσετε τὰ τουφέκια.

Μόλις ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας πέρασε ποῦ ἡ Τζεμιλέ εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ πατέρα της, ὅταν ἀντελήφθησαν κιάλας τὴν ἀπουσία της. Δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι στὴ βρύση, γιατί ἦταν πολὺ ἀργά, οὔτε σὲ καμμιά φιληνάδα, διότι τότε θά εἰδοποιούσε τὴ μητέρα της. Ποῦ ἦταν; Ὑπώπτευθησαν κανένα δυσόχημα! Ἀπὸ κάμποσες ἡμέρες τὴν ἐβλεπαν σκυθρωπὴ καὶ στενοχωρημένη. Τί εἶχε; Ὁ πατέρας, τ' ἀδέρφια, ἡ μάνα βγῆκαν νὰ ψάξουν στὴ συνοικία. Ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος, κανεὶς θόρυβος δὲν ἀκούοταν. Ὁ Ὀσμάν, ποῦ τὸν ὠδηγοῦσε κάποιον ἐνστικτο, πλησίασε μετ' ἡμάτα λύκου στὸ σπίτι τοῦ Μωάμεθ καὶ κρυφάκουε κολλημένος στὸν τοῖχο τῆς αὐλῆς, ὅσα μιλοῦσαν στὸ σπίτι. Στίβαζαν πέτρες στὴν πόρτα. Ἐτοίμαζαν ὅπλα, γιὰ ν' ἀποκρούσουν ἐπίθεσι.

— Ποιὰ ἐπίθεσι; εἶπε στὸν ἑαυτ' ὅπου ὁ Ὀσμάν. Ἄν γινόταν λόγος γιὰ τοὺς Μουρατζήδες, ὁ ἀδελφός μου θά με εἰδοποιούσε, διότι σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα ὁ ἓνας καταλαβαίνει τὸν ἄλλον. Τὸ ξέρετε καλὰ πὼς θά τὸν βοηθοῦσα. Ἄν δὲν γίνεται λόγος γι' αὐτοὺς, γίνεται γιὰ μένα.

Ἀφουγκραζόταν τώρα μετ' ἐκτεταμένη προσοχή, καὶ δυστυχῶς ἀκούσε νὰ λένε:

— Τζεμιλέ, δώσε μου τὴν καρμπίνα.

— Νά την!

Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς κόρης τοῦ. Μιὰ ἀνατριχίλα πέρασε ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ, ἀπὸ τὴν ἄκρη τῶν μαλλιῶν τοῦ ἕως τὰ πόδια τοῦ. Κατὰλαβε ὅλα. Ὅταν τίς τελευταῖες μέρες, αὐτὸς καὶ οἱ γυιοὶ τοῦ, διηγόνταν γελῶντες ὅτι ὁ Μοχσέν θά πέθαινε, ἡ Τζεμιλέ δὲν εἶπε οὔτε μιὰ λέξι, καὶ θυμόταν τώρα πὼς τῆς εἶχε κάμει καὶ παρατήρησι γι' αὐτό. Τώρα ὅλα ἐξηγοῦντο: Ἡ ἄθλια ἀγαποῦσε τὸν ἐξάδερφό της, καὶ ἦταν φοβερὸ νὰ τὸ σκεφθῇ κανεὶς. Παραπλανεῦθηκε σὲ σημεῖον, ὥστε νὰ προδώσῃ τὴν οἰκογένειά της, τίς ἀντιπαθείς τους, τὸ μῖσος τους, γιὰ νὰ πέσῃ στὴν ἀγκαλιά ἑνὸς ἐλεεινοῦ. Ποτέ τοῦ ὁ Ὀσμάν δὲν εἶχε φαντασθῇ ὅτι τέτοια αἱματηρὰ προσβολὴ θά μποροῦσε νὰ τὸν βρῇ. Ἐμείνε σὰν ἐκμηδενισμένος.

Στὶς πρώτες στιγμὲς τὸ κακὸ ὑπῆρξε τόσο ἐντονον, ὁ πόνος τόσο διαπεραστικός, ἡ ταπεινώσις τόσο τέλεια, ὥστε οὔτε κἀν ἐσκέπτετο τί ἔπρεπε νὰ ἀποφασίσῃ. Ἀλλὰ αὕτῃ ἡ ἀτονία λίγη ὥρα βάσταξε. Γύρισε στὸ σπίτι τοῦ καὶ εἶπε στὴ γυναῖκα τοῦ καὶ στοὺς γιουὺς τοῦ:

— Ἡ Τζεμιλέ εἶναι τέρας. Ἀγαπᾷ τὸν Μοχσέν καὶ κατέφυγε

σ' αὐτὸ τὸ σκύλον τὸ Μωάμεθ. Μόλις τώρα ἄκουσα τὴ φωνὴ της στὴν αὐλὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν. Σὺ, Κερίμ, μετ' ὅσους ἀπὸ τοὺς ἀντρες μου, θά πᾶς νὰ χτυπήσῃς τὴν πόρτα αὐτῶν τῶν ληστῶν, θά τοὺς πῆς ὅτι θέλεις τὴν ἀδελφή σου ἀμέσως. Θά κάμῃς πολὺ θόρυβο, καὶ καθὼς θά διαπραγματευθοῦν, θά τοὺς ἀκούσῃς, θ' ἀπαντήσῃς, θ' ἀφήσῃς τὰ πράγματα νὰ πᾶν σὲ μᾶκρος. Ἐσύ, Σερμπᾶς καὶ σὺ Ἐλέμ, μετ' ὅσους πέντε ἄλλους στρατιῶτες μᾶς, θά πάρετε φυᾶρια καὶ τσαπιά, καὶ θά με ἀκολουθήσετε. Θά πέσωμε ἀπάνω στὸν τοῖχο τῶν ἀτιμανθρώπων αὐτῶν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ στενοῦ ὑδρόμου, χωρὶς θόρυβο, καὶ ἀφοῦ φτιάσωμε μιὰν ἀρκετὰ φαρδεῖα τρύπα, θά μποῦμε μέσα. Καὶ τώρα, ἀκούστε καλὰ ὅτι θά σᾶς πῶ, ξανὰ πέστε το στοὺς ἀνθρώπους σας καὶ ἀναγκάσετε τοὺς νὰ ὑπακούσουν. Στὴ γωνιά ἐδῶ, στὸ κεφάλι τοῦ Ὑκρεββατιοῦ μου, αὐριο τὸ πρῶτον θά ἔχω τρία κεφάλια: τοῦ Μωάμεθ, τοῦ Μοχσέν καὶ τῆς Τζεμιλέ. Καὶ τώρα στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐμπρός!

Στὸ σπίτι τοῦ Μωάμεθ μόλις εἶχαν ἀποτελειώσει τίς ἐτοιμασίες γιὰ τὴν ὑπεράσπισιν, ὅταν χτύπησαν τὴν πόρτα τους.

— Ἀρχίζουν! μουρμούρισε ὁ οἰκογενειάρχης. Στάθηκε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δικῶν τοῦ, στὸ διάδρομο ποῦ ὠδηγοῦσε στὴν εἴσοδο. Πίσω ἀπ' αὐτὸν στεκόταν ἡ γυναῖκα τοῦ, βαστώντας ἓνα τουφέκι γιὰ ν' ἀλλάζουν ὅπλο, κοντὰ τοῦ ἦταν ὁ Μοχσέν μετ' ὁ μουσκέτο τοῦ, κοντὰ στὸ Μοχσέν, ἀκουμπώντας ἀπάνω τοῦ, ἡ Τζεμιλέ, κρατώντας τὴν ξιφολόγη τοῦ καλοῦ της, πίσω ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν οἱ τρεῖς ὑποτελεῖς, ὅπλισμένοι μετ' ἑκατέρωθεν μαχαίρια. Ἡ φρουρὰ αὕτῃ δὲν ἦταν βέβαια τέλεια, οὔτε ἀρκετὴ, οὔτε καλὰ ὅπλισμένη, ἀλλ' ἦταν ἀποφασισμένη.

Δενεῖχαν ἀπαντήσῃ στὴν πρώτη πρόσκλησιν ἐκείνων ποῦ ἐρχόνταν νὰ πολιορκήσουν. Νέα χτυπήματα μετ' ἡ πλατιά κοντάκια καὶ κλωτσιὰς ἐκλόνισαν γιὰ δευτέρην φορὰ τὴν πόρτα, ὥστε ν' ἀντηχήσουν στὸ σπίτι.

— Ποιὸς χτυπᾷ ἔτσι; εἶπε ὁ Μωάμεθ μετ' ὁ φωνὴ ἀπότομην.

— Ἐμεῖς εἴμαστε, θεῖε μου, ἀπήντησε ὁ Κερίμ. Ἡ Τζεμιλέ εἶναι στὸ σπίτι σας, πέστε της νὰ βγῇ!

— Ἡ Τζεμιλέ δὲν εἶναι ἐδῶ, εἶπε πάλιν ὁ γέρος Ἀφγᾶνος. Εἶναι ἀργά, ἄστὲ με ἡσυχον.

— Θὰ σπάσωμε τὴν πόρτα καὶ ξέρετε τί θά συμβῇ!

— Κοντὰ στ' ὄνομα! Θά ἔχετε τὰ κεφάλια σας σπασμένα καὶ τίποτε ἄλλο.

Ἐπεκράτησε μιὰ στιγμὴ σιωπῆ. Τότε ἡ Τζεμιλέ ἔσκυψε στὸ Μοχσέν καὶ ἱεροῦ εἶπε σιγανά:

— Ἀκούω θόρυβο ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ τοίχου. Δώσε μου τὴν ἄδεια νὰ πάω στὴν αὐλὴ γιὰ νὰ δῶ τί γίνεται.

— Πῆγαινε, εἶπε ὁ Μοχσέν.

Ἡ κοπέλλα προχώρησε κατὰ τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ἀφουγκράστηκε μιὰ στιγμὴ. Ὑστερα, ἀτάραχη, ξαναγύρισε στὴ θέσιν της καὶ εἶπε:

— Σκάφτουν καὶ θά κάνουν ἀνοιγμα.

Ὁ Μοχσέν ἐσκέφθη. Ἦξερε ὅτι ὁ τοῖχος δὲν εἶχε μεγάλη δύναμι ν' ἀντισταθῇ. Ὁ Κερίμ εἶχε ξαναρχίσει τις διαπραγματεύσεις μὲ φοβέρες, μὲ μπερδεμένα λόγια, πού ἔκαναν νὰ περνᾷ ἡ ὥρα. Ὁ Μωάμεθ ἀπαντοῦσε. Ὁ γυιὸς του τὸν διέκοψε, καὶ τοῦ ἀνακοίνωσε τί ἔμαθε.

—Ν' ἀνεβοῦμε στὴν ταράτσα, εἶπε στὸ τέλος. Θὰ ρίχνουμε τουφεκιὲς ἀπὸ ἐκεῖ ἀπάνω καὶ δύσκολα θὰ μᾶς πιάσουν.

—Ναί, ἀλλὰ στὸ τέλος θὰ μᾶς πιάσουν καὶ δὲν θὰ ἐκδικηθοῦμε. Ἀνέβα στὴν ταράτσα, ἀπὸ κεῖ πῆδα μὲ τὴν Τζεμιλέ στὴ γειτονικὴ ταράτσα, φθάσε ὡς τὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, ἀπὸ κεῖ κατέβα καὶ τρέξε χωρὶς νὰ σταματήσης ἕως τὴν ἄλλη ἄκρη τῆς πόλεως, στὸ σπῖτι τοῦ συγγενῆ μας, τοῦ Ἰουσέφ, θὰ σὲ κρύψῃ. Ἡ Τζεμιλέ θὰ εἶναι χαμένη γιὰ τοὺς δικούς της. Ἔως πού νὰ μάθουν πού εἶσαι καὶ πού τὴν ἔβαλες, θὰ περάσουν μέρες. Τὸ πρόσωπο τῶν ἐχθρῶν μας θὰ μαυρίσῃ ἀπὸ ντροπὴ.

Χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ὁ Μοχσέν, ἔρριξε τὸ τουφέκι του στὸν ὄμο του, ἔδωσε ὁδηγίες στὴν κοπέλλα γιὰ ὅ,τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ, φίλησε τὸ χέρι τῆς μητέρας του, καὶ οἱ δυὸ ἀγαπημένοι ἀνέβηκαν μὲ βία τῇ στενῇ καὶ ἀνώμαλῃ σκάλα πού ὠδηγοῦσε στὴν ταράτσα. Πήδησαν ἀπὸ πάνω ἀπὸ ἕναν τοῖχο, πέρασαν μιά ταράτσα, δυὸ, τρεῖς, τέσσερες ταράτσες, τρέχοντας, καὶ ὁ Μοχσέν βοήθουσε μὲ ἀπειρὴ τρυφερότητα τὴν συντρόφισσα τῆς φυγάδας του. Ἐφθασαν τέλος σ' ἐκείνη τὴ σχισμάδα, στὸ βάθος τῆς ὁποίας στριφογύριζε ὁ μικρὸς στενὸς δρόμος. Πήδησε κάτω καὶ δέχτηκε στὴν ἀγκαλιά του ἐκείνη πού ἀγαποῦσε, διότι ἡ Τζεμιλέ δὲν ἐδίστασε οὔτε στιγμὴ νὰ τὸν μιμηθῇ. Ὑστερα ἔφυγαν καὶ χάθηκαν στοὺς σκοτεινοὺς γύρους τοῦ δρόμου.

Ἐν τῷ μετὰξὺ, ὁ Μωάμεθ, κάνοντας τὸ κοροῖδο, ἐξακολουθοῦσε ν' ἀνταλλάσσει μὲ τοὺς πολιορκητὰς πού στεκόνταν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς πόρτας ὕβρεις καὶ φωνές. Ἡ πόρτα, πού κλονιζόταν ἀπὸ νέες ἐφόδους, λύγισε καὶ τὰ σανίδια ἔπεσαν μὲ μεγάλο θόρυβο. Ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ δικοί του δὲν ἔκαμαν ἐν τούτοις τίποτε. Σχεδὸν τὴν ἴδια στιγμὴ ἕνα ἀνοιγμα ἄρκετὰ μεγάλο ἔγινε στὸν τοῖχο, καὶ ἔτσι οἱ ἄνθρωποι τοῦ σπιτιοῦ βρέθηκαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δυὸ μπουλούκια τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μωάμεθ ἐφώναξε:

—Δὲν θὰ χτυπήσω οὔτε τὸν ἀδελφὸ μου, οὔτε τοὺς γυιούς τοῦ ἀδελφοῦ μου. Ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλάξῃ ἀπὸ τέτοιο ἐγκλημα! Ἀλλὰ, μὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Προφήτου! Τί ἔχετε λοιπόν; Γιατὶ αὕτῃ ἡ λύσσα; Τί μιλάτε γιὰ τὴν Τζεμιλέ; Ἀν εἶναι ἐδῶ, φάξεται! Πάρτε τὴν! Γιατὶ ἔρχεσθε νὰ ἀνησυχῆσετε μεσονυχτὶς εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους, τοὺς συγγενεῖς σας;

Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ παραπονιάρικα, πού ταίριαζαν τόσο λίγο στὶς συνήθειες τοῦ νοικοκύρη, κατέπληξαν ἐκείνους στοὺς ὁποίους εἶχεν ἀπευθυνθῇ. Ἀλλῶς τε, τοὺς διαβεβαίωσαν ὅτι ἡ Τζεμιλέ δὲν ἦταν ἐκεῖ. Μήπως ἔκαμαν λάθος; Ἡ ὀργὴ ὑπεχώρησε λίγο. Ὁ Ὀσμάν φώναζε μὲ σκληρότητα:

—Ἀν ἡ Τζεμιλέ δὲν εἶναι ἐδῶ, πού εἶναι;

—Εἶμαι ὁ πατέρας της; ἀπήντησε ὁ Μωάμεθ. Τί θέλει στὸ σπῖτι μου;

—Ἄς ψάξωμε, φώναξε ὁ Ὀσμάν στοὺς δικούς του.

Δὲν μπόρεσαν τίποτε νὰ βροῦν.

—Γυιὲ τοῦ πατέρα μου! εἶπε ὁ Μωάμεθ μὲ φωνὴ γλυκειά, μοῦ φαίνεται πὼς μιά μεγάλη λύπη σὲ βαραίνει, καὶ παίρνω μέρος σ' αὐτὴ. Τί ἔπαθες;

—Ἡ κόρη μου ἔφυγε, ἀπήντησε ὁ Ὀσμάν, ἡ μοῦ τὴν πήραν. Πάντως μὲ ἀτιμάζει αὐτό.

—Παίρνω μέρος στὴ λύπη καὶ στὴ ντροπὴ σου, διότι εἶμαι ὁ μεγαλύτερος ἀδερφός σου, ὁ θεῖός της.

Αὕτῃ ἡ παρατήρησις ἔκαμε ἐντύπωσι στὸν Ὀσμάν, καὶ λίγο ντροπιασμένος ἀποχαιρέτισε τὸν ἀδερφὸ του μὲ ὕφος σχεδὸν φιλικό. Ὁ γέρος Μωάμεθ, ὅταν βρέθηκε μόνος του, ἄρχισε νὰ γελά, ὅχι μόνο γιατί χτύπησε στὴν καρδιά τὸν ἐχθρό του, ἀλλὰ καὶ τὸν γέλασε καὶ τὸν κατακουρέλιασε. Ὁ Ὀσμάν γύρισε στὸ σπῖτι τοῦ ὅχι γιὰ ν' ἀκοιμηθῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καθήσῃ σὲ μιά γωνία τοῦ δωματίου μὲ τοὺς γρόνθους ἀκουμπισμένους στὸ μέτωπό του. Ἡ αὐγὴ τὸν βρῆκε σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι.

Τὴ στιγμὴ αὕτῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους του, τὸ πρωτοπαλλήκαρό του, μῆλκε στὸ δωμάτιο καὶ τὸν χαιρέτισε.

—Βρῆκα τὴν κόρη σας, εἶπε.

—Τὴν βρῆκες;

—Τοῦλάχιστον δὲν πιστεύω νὰ γελιέμαι. Πάντως, ἂν ἡ γυναῖκα πού τὴν περνῶ γιὰ τὴν Τζεμιλέ, δὲν εἶναι αὕτῃ, βρῆκα τὸν Μοχσέν Μπέη.

Τότε, γι ἀπρώτῃ φορὰ, ἀντελήφθη ὁ Ὀσμάν ὅτι δὲν εἶχε καθόλου ἰδῆ τὸν ἀνεψιὸ του. Ἀγανάκτησε κρυφὰ ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, γιὰ τὴν ἀποτύφλωσί του. Τὸ πρωτοπαλλήκαρό του εἶπε πάλι:

—Ὅταν μῆκαμε στοῦ Μωάμεθ Μπέη, ὁ Μοχσέν δὲν ἦταν παρών. Ἐμεινα κατάπληκτος. Δὲν τὸ βρῆκα φυσικὸ νὰ λείπῃ ἕνα τέτοιο παλληκάρι μιά νύχτα, ὅπου θ' ἀνταλλάζονταν τουφεκιές. Δὲν μῆκα λοιπὸν μαζί σας στὸ σπῖτι, ἀλλὰ πέρασα ἀπὸ τὸ παζάρι. Ἐρώτησα τοὺς ἀστυφύλακας μήπως εἶχαν παρατηρήσει ἕν ἀνέο, μόνο του ἢ μὲ μιά γυναῖκα. Κανεὶς δὲν εἶχε παρατηρήσει τέτοιο πρᾶγμα, ἕως πού ρώτησα ἕνα πού μοῦ εἶπε ὅτι τὸ πρόσωπο πού εἶδε νὰ περνᾷ ἦταν ἀκριβῶς ὁ Μοχσέν, ὁ Ἀχμετζίης. Ἀπλῶσε τὸ χέρι κατὰ τὴν διεύθυνσι πού πήραν οἱ δυὸ φυγάδες καὶ μοῦ εἶπε καὶ τὴν ὥρα πού τοὺς εἶδε. Ἐξακολούθησα τὴν ἐρευνά μου, καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ὥρες, κατῴρθωσα τέλος ν' ἀνακαλύψω ἀπὸ μακρὰ τοὺς δύο φυγάδες.

Ἦταν σὲ μιά ἐρημὴ συνοικία, ἀνάμεσα σὲ χαλασμένα σπῖτια. Ὁ Μοχσέν βοήθουσε στὸ βάδισμα τῇ συντρόφισσά του, πού ἦταν ἐξαντλημένη ἀπὸ τὴν κούρασι. Ἐρριχνε γύρω του βλέμματα γεμάτα ἀγωνία καὶ ὑποψία. Κρύφτηκε πίσω ἀπὸ ἕναν τοῖχο. Ζητοῦσε, καθὼς πού ἔβλεπα, ἕνα μέρος γιὰ ἀνάπαυσι. Κατέβηκε σ' ἕνα ὑπόγειο μισογκρεμισμένο καὶ ἔφερε μέσα τὴ συντρό-

φισά του. "Υστερα από μερικές στιγμές, ξανανέβηκε μόνος του, παρατήρησε με προσοχή τὰ μέρη τριγύρω καὶ νομίζοντας ὅτι δὲν τὸν εἶδε κανεὶς, διότι ἦμουν κρυμμένος καλὰ, ἔστησε μερικές πέτρες μεγάλες, γιὰ νὰ κρύψῃ τὴν εἰσοδο τοῦ καταφυγίου του, καὶ ξαναπῆγε στὴ γυναῖκα.

Ὁ Ὁσμάν δὲν διέκοψε τὴν ἀφήγησι τοῦ ἀνθρώπου του. Ἀφοῦ τὴ ντελείωσε, σηκώθηκε ὁ Ὁσμάν καὶ τὸν διέταξε νὰ ξυπνήσῃ τὸν γυιό του καὶ τοὺς ἄλλους. "Ὅταν ὅλοι ἦσαν ἔτοιμοι, ἄρχισαν τὴν ἐκδικητικὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐκείνου, ποὺ ὤλεξε ἀποκαλύψει τὸ καταφύγιον τῶν ἐρωμένων, οἱ ὅποιοι, χωρὶς ἄλλο, θὰ κοιμόνταν αὐτὴ τὴν ὥρα, πιστεύοντας ὅτι ἦσαν σὲ τέλεια ἀσφάλεια.

Τὰ ταλαίπωρα παιδιὰ δὲν εἶχαν τύχη. Εἶχαν φθάσει χωρὶς κανένα ἐπεισόδιο στὸ σπίτι τοῦ συγγενῆ τους Ἰουσέφ. Ἡ Τζεμιλέ, λίγο συνηθισμένη σὲ τέτοιους μακρινούς δρόμους καὶ ἐπειδὴ ἦταν λεπτὴ καὶ ἀδύνατη, αἰσθανόταν μεγάλη κούρασι, ποὺ δὲν τὴν ὠμολογοῦσε ὅμως, παρηγοριόταν μὲ τὴν εὐτυχία της, ποὺ ἦταν κοντὰ στὸν Μοχσέν καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς σὲ λίγο θὰ ἦταν σὲ ἀσφάλεια μαζί του. Τοῦ κάκου ὁ Μοχσέν χτυποῦσε τὴν πόρτα μὲ κοντακιές, καὶ ὅταν πῆγε νὰ σπάσῃ τὴν πόρτα, ἕνας γεῖτονας τοῦ φώναζε, ὅτι ὁ Ἰουσέφ καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του ἔφυγαν γιὰ μακρινὸ μέρος, στὰ σύνορα, καὶ ὅτι δὲ θὰ γύριζε βέβαια πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ ἔτους.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς φυγῆς των, ὁ Μοχσέν βάδιζε πίσω ἀπὸ τὴν Τζεμιλέ μὲ τὸ χέρι στὸ μουσκέτο, περιμένοντας σὲ κάθε στιγμή ν' ἀκούσῃ τὰ βήματά του ἐχθροῦ. Δὲν μπορούσε νὰ ξέρῃ πόσο καιρὸ ὁ πατέρας του θὰ κατ' ὤρθωνε ν' ἀντισταθῇ. Ἀλλὰ τὸ θάρρος του καὶ ἡ εὐθυμία του συγκρατιότανε ἀπὸ τὴ βεβαιότητα νὰ βρῇ ἕνα καταφύγιο, ὅπου γιὰ ἑβδομάδες θὰ ἔμεινε κρυμμένος μὲ τὸ θησαυρό του, χωρὶς αὐτὸς νὰ κινδυνέψῃ τίποτε.

Ἀλλ' ὅταν εἶδε ὅτι ἦσαν στοὺς δρόμους καὶ ὅτι δὲν ἤξερε ποῦ νὰ πάῃ καὶ ὅτι δὲν εἶχε ἕνα μέρος στὴ γῆ ὅπου ἡ Τζεμιλέ μπορούσε νὰ εἶναι ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὸν θάνατο καὶ τὴν προσβολή, ὅταν ἀπ' ἐναντίας αἰσθάνθηκε ἀπὸ τὶς ἀνατριχίλες στὴ σάρκα του, ἀπὸ τὶς ἀγωνίες τῆς ψυχῆς του, πὼς ἡ προσβολή, ἡ ἐκδίκησις, ἔτρεχαν πίσω ἀπὸ τὸ χαριτωμένο κορίτσι, ποὺ τὸ ἔκλεψε καὶ ποὺ τὸ ἀγαποῦσε, καὶ ποὺ πέθαινε, γι' αὐτὸ καὶ ἔαν ὁ θάνατος, ἡ προσβολή, θὰ πρόφθαιναν, ἴσως σὲ λίγο, ἴσως σὲ μιὰ στιγμή, ὅταν σκέφτηκε ὅτι οἱ συμφορὲς αὐτὲς γύριζαν αὐτὴ τὴ στιγμή τὴ γωνία τοῦ δρόμου — τότε δὲν αἰσθάνθηκε μὲν τὸ θάρρος του νὰ σβύνη, ἀλλὰ ἔβλεπε πὼς ἀποχαυνώνεται, μὰ πάλι ξαναεμφυωνόταν, ἡ εὐθυμία του ὅμως χάθηκε.

Ἡ Τζεμιλέ, ἀπ' ἐναντίας, κοίταξε τὸν ἐρωμένο της καὶ βλέποντάς τον χλωμὸ εἶπε:

—Τί ἔχεις; Δὲν εἶμαι μαζί σου; Ἡ ζωὴ μου δὲν εἶναι μέσα στὴ δική σου; "Ὅταν ὁ ἕνας ἀπὸ μᾶς πεθάνῃ, ὁ ἄλλος δὲ θὰ πεθάνῃ ἀμέσως καὶ αὐτός; Ποιὸς θὰ μᾶς χωρίσῃ;

—Κανείς! ἀπήντησε ὁ Μοχσέν. Ἀλλὰ ἐσὺ νὰ γίνῃς δυστυχισμένη! Ἐσὺ νὰ χτυπηθῇς!

Μ' αὐτὴ τὴν ἰδέα, ἔκρυψε τὸ πρόσωπό του στὰ χέρια του καὶ ἔκλαψε πικρά. Ἐκείνη τράβηξε μὲ χάρι τὰ δάχτυλα τὰ βρεμμένα ἀπὸ δάκρυα, ποὺ σκέπαζαν τὸ μέτωπό του, καὶ ἀγκαλιάζοντάς τον, εἶπε:

—Ὅχι! ὄχι! μὴ σκέπτεσαι ἐμᾶς τοὺς δύο! "Ὅσο καιρὸ εἴμαστε μαζί, ὅλα θὰ πάνε καλὰ. Ἀς κρυφτούμε! Ἀς κερδίσουμε καιρό! Νὰ μὴ ἀφήσωμε νὰ μᾶς πιάσουν!

—Μὰ τί νὰ κάμωμε; φώναξε ὁ Μοχσέν χτυπώντας μὲ τὸ πόδι, οὔτε ἕνα μέσον! Καὶ ὁ πατέρας σου μᾶς καταδιώκει βέβαια αὐτὴ τὴν ὥρα! Θὰ μᾶς βρῇ! Ποῦ θὰ πάμε; Τί θὰ γίνῃ;

Ἡ Τζεμιλέ το ὑχάιδευε τὰ μαλλιά καὶ τοῦ σκούπιζε τὰ δάκρυα. Τότε ὁ Μοχσέν ξαναῆρθε στὸν ἑαυτό του, ἡ διαύγειά του ἐπανῆλθε καὶ ξεφεύγοντας σιγὰ ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη ἀγκάλη, κοίταξε τὴν Τζεμιλέ μὲ ὕφος ἡσυχό, καὶ σὰν ἄλλος ἄνθρωπος εἶπε ψύχραιμα:

—Ἡ συνοικία αὐτὴ εἶναι ἀπολύτως ἔρημη καὶ ἔχει πολλὰ χαλάσματα. Ἀς ψάξωμε ἕνα προσωρινὸ καταφύγιο, ἕνα ὑπόγειο, ἂν ἦταν δυνατό. Θὰ ἦταν σκανδαλώδης ἡ τύχη των, νὰ μᾶς ἀνακάλυψουν ἐκεῖ. Τὴ μέρα, θὰ πασχίσω νὰ βγῶ μὲ μεγάλη προσοχή γιὰ νὰ βρῶ τροφίμα. Ἀλλως τε μπορούμε νὰ ὑποφέρωμε τὴν πείνα ἕως τὸ βράδυ. Καὶ ἐν τῷ μεταξύ θὰ βροῦμε κάτι.

Ἡ Τζεμιλέ δέχτηκε τὸ σχέδιο καὶ ξεκίνησαν. Ἐφθασαν στὰ χαλάσματα. Πέρασαν ἀπὸ πάνω ἀπὸ κάμποσους τοίχους. Φεῖδια καὶ ἄλλα φαρμακερὰ ζῶα ἔφευγαν μπροστά τους, ἀλλὰ δὲν φοβήθηκαν, εἶχαν κάποιο αἶσθημα κινδύνου ἀόριστο, ἀλλὰ δὲν φαντάζονταν ὅτι τοὺς ἀνεκάλυψαν καὶ δὲν αἰσθάνονταν ἀπάνω τους τὰ βλέμματα τοῦ κατασκόπου.

Ἐτοὶ ἔφθασαν στὸ ὑπόγειο, ὅπου τοὺς εἶχε δὴ τὸ παλληκάρι τοῦ Ὁσμάν. Σὲ μιὰ στιγμή, ἡ Τζεμιλέ, ποὺ ἀκούμπησε τὸ κεφάλι της στὰ γόνατα τοῦ Μοχσέν, ἀποκοιμήθηκε βαθιά, καὶ γιὰ μερικά λεπτά, καὶ αὐτὸς βρέθηκε ὑπὸ τὴν ἰδίᾳ ἐπίδρασι. Ἀλλὰ ξαφνικὰ ξύπνησε. Τὸ αἷμα τοῦ ἔτρεχε ζωηρὰ στὶς φλέβες του, λὲς καὶ ἔβραζε. Αἰσθανόταν ἕνα κίνδυνο. Καμάρωσε τὴν κοιμισμένη, καὶ ἀφοῦ σήκωσε σιγὰ τὸ κεφάλι της, τὸ ἀκούμπησε πάνω σὲ μιὰ τοῦφφα χορτάρια, καὶ βγῆκε γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ μέρη τριγύρω.

Δὲν εἶδε τίποτε. Ξημέρωνε γρήγορα. Ἐάπλωσε κατὰ γῆς γιὰ νὰ εἶναι καλύτερα κρυμμένος, καὶ γιὰ μιὰ ὥρα ἔμεινε ἔτσι. Γύρω ἦταν ἀπόλυτη ἡσυχία. Τέλος ἀκούσε καθαρά πολλὰ βήματα. Ἀφουγκράστηκε καὶ ἀκούσε μουρμουρητά.

—Νάτους! σκέφθηκε γρήγορα.

Ἀκούμπησε ἀπάνω στὸ ἕνα γόνατο καὶ ἔβγαλε τὸ μεγάλο του μαχαίρι. Καὶ μόλις ἐτοιμάστηκε ἔτσι, ὅταν τὸ πρωτοπαλὴ καρο τοῦ Ὁσμάν ἀνέβηκε στὸν τοῖχο, πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο βρισκόταν ὁ Μοχσέν, σηκώθηκε ξαφνικά, καὶ πρὶν ἀκόμη τὸν δῇ

ὁ ἄλλος, τοῦ ἔδωκε μιὰ φοβερὴ μαχαίριά στοὺς κεφάλι, τοῦ τρύπησε τὸ σαρίκι του καὶ τὸν ξάπλωσε νεκρὸ χάμω. Ὑστερα ρίχτηκε ἀπάνω σ' ἓναν ἄλλο ἐχθρό, ἦταν ὁ μεγαλύτερος ἐξάδερφός του. Τὸν σκότώσε μ' ἓνα δυνατὸ χτύπημα, καὶ χύθηκε ἀπάνω στὸν ἴδιον τὸ θείον του, ποὺ μόλις βρῆκε τὸν καιρὸ νὰ παραμερίσῃ τὸ χτύπημα μὲ τὸ σπαθί του. Καὶ τότε ἡ πιὸ ἄνιση μάχη ἄρχισε.

Ἀλλὰ ὁ Μοχσέν εἶχε δυὸ πλεονεκτήματα στὴν πάλη. Ἡ σβελτοσύνη, ἡ ταχύτης καὶ ἡ τεχνικὴ ἐπίθεσις του εἶχαν ἀναγκάσει τοὺς ἀντιπάλους του ν' ἀμυνθοῦν, καὶ τὰ εἶχαν τόσο χάσει, ὥστε ἐρωτοῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς των, ἂν ἀλήθεια ὁ Μοχσέν ἦταν μόνος. Δεύτερον ὁ Ὀσμάν εἶχε διατάξει νὰ τὸν πιάσουν ζωντανό, καὶ ἐνῶ τὰ δικά του χτυπήματα ἐπεφταν γερά, οἱ ἄλλοι τὸν περιώριζαν στενὰ καὶ λογάριάζαν στὴν κούρασί του, γιὰ νὰ τὸν καταβάλλουν. Ἀλλὰ ἐκεῖνος φαινόταν νὰ δυναμώνῃ μὲ κάθε χτύπημα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. Εὐτυχῶς, ἓνα ἐπεισόδιο, ποὺ κανεὶς δὲν τὸ περίμενε, ἄλλαξε τὰ πράγματα. Οἱ ἐχθροὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑποχωροῦν, καὶ βγῆκαν ἔτσι ἀπὸ τ' ἀχαλάσματα στὴν ἄκρῃ τοῦ ὁδρόμου. Ὁ πληθυσμὸς μαζεύτηκε ἐκεῖ γιὰ νὰ κρίνῃ τὴν ἀξία καθενὸς χτυπήματος. Ἐνα φανερό ἐνδιαφέρον ἔδειχνε τὸ πλῆθος γιὰ τὸν ὁμορφὸ καὶ ἀνδρεῖο νέον. Ἐν τούτοις δὲν ἔκαμαν τίποτε γιὰ νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Ἐκείνη τὴ στιγμή φάνηκε ἓνας νέος καβαλλάρης.

Τὸ μαβὺ σαρίκι του, μὲ κόκκινες ρίγες, ἦταν ἀπὸ λεπτὸ μετάξι. Φοροῦσε ἓνα τζουμπὲ ἀπὸ λεπτὸ ὕφασμα, ποὺ τὸν ἐσφιγγε στὴ μέση μιὰ ζώνη στολισμένη μὲ πετράδια, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κρεμόταν ἓνα θαυμάσιο σπαθί. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ σέλλωμα τοῦ ἄσπρου καὶ καθαρόαιμου ἀλόγου του, ἔλαμπε ἀπὸ χρυσάφι, περουζέδες, μαργαριτάρια καὶ σμάλτο. Μπροστὰ ἀπὸ τὸν καβαλλάρη αὐτὸν πῆγαιναν δώδεκα στρατιωτικοί, ὠπλισμένοι μὲ ἀσπίδες, σπαθιά, λάζους, πιστόλια καὶ τουφέκια. Ὁ καβαλλάρης στάθηκε ἀπότομα μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, γιὰ νὰ κοιτάξῃ τί συνέβαινε, καὶ τὰ πράγματα δὲν τοῦ ἄρεσαν. Τὰ φρύδια του σουρώθηκαν, ἡ φυσιολογία του ἔγινε φοβερὴ καὶ ἀπειλητικὴ, καὶ φώναξε δυνατὰ:

— Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι;

— Ἀχμετζήδες! ἀπήντησε μιὰ φωνὴ μέσα στὸ πλῆθος. Καὶ γιὰτὶ ὁ Ὀσμάν Μπέης θέλει τὸ αἷμα τοῦ νέου, ὁ Θεὸς μόνον τὸ ξέρει.

— Μὰ ἐγὼ δὲν τὸ ξέρω, καὶ μοῦ φαίνεται πολὺ παράξενο, μιὰ κατηραμένη οἰκογένεια νάρχεται νὰ δολοφονῇ τοὺς ἀνθρώπους σὲ μιὰ συνοικία, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου δική της! Ἐἰ! Ὀσμάν Μπέη, παραμέρισε, τραβήξου ἀπὸ δῶ, ἄς τὴ λεία σου, πάρε δρόμο, εἶδεμή, ὀρκίζομαι στοὺς τάφους τῶν Ἀγίων, δὲ θὰ βγῇς ἀπὸ δῶ ζωντανός!

Καὶ σὰν νὰ μὴ εἶπε ἀρκετὰ ἐπιτακτικὰ τὰ λόγια αὐτά, ὁ καβαλλάρης ἔβαλε τὸ χέρι στὸ σπαθί, ἄφησε τὸ ἀλογό του νὰ τηδῆσῃ ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστάς, καὶ οἱ ἀκόλουθοί του,

πιάνοντας τὶς ἀσπίδες καὶ τραβῶντας τὰ σπαθιά των, ἐσπρωξαν τοὺς ἀνδρες τοῦ Ὀσμάν, καὶ ἐπειδὴ ἦσαν πολὺ περισσότεροι, τοὺς ἀπομάκρυναν ἀπότομα ἀπὸ τὸν Μοχσέν, ποὺ βρέθηκε ξαφνικὰ προφυλαγμένος ἀπὸ ἓνα ζωντανὸ δούλωμα. Ὁ Ὀσμάν Μπέης ἀντελήφθη τὸ ἀδύνατον τῆς πάλης, καὶ ἔδωσε τὸ σημεῖον ἀποχωρήσεως στοὺς ὑποτελεῖς του, μὲ ὕψος ἀπότομο, καὶ ἔφυγε μὲ τοὺς ἀνδρας του, ὅχι ὅμως χωρὶς νὰ κοιτάξῃ τὸν νέον τοῦ ἀντίπαλου μὲ βλέμμα γεμάτο μῖσος, πείσμα καὶ ὑποσχέσεις ἐκδικήσεως.

Ὁ Μοχσέν, ἀπαλλαχθεὶς ἀνελπίστως ἀπὸ ἓναν ἄνισον ἀγῶνα, ὡς ἐξ ἐνστίκτου ἔκανε νὰ τρέξῃ κατὰ τὸ μέρος ὅπου εἶχε κρύψει τὴν Τζεμιλέ, ἀλλὰ ἐκείνη ἦταν κοντὰ του καὶ τοῦ ἔδιδε τὸ τουφέκι του ποὺ εἶχε ἀφήσει στὸ ὑπόγειο. Αὐτὴ ἡ πράξις τῆς νεαρᾶς γυναίκας ἄρεσε στὸ πλῆθος, καὶ φάνηκε νὰ ἐπηρεάζῃ ἀκόμη πιὸ εὐνοϊκὰ τὸ νεαρὸ καβαλλάρη ποὺ εἶχε πάρει τὸ μέρος τοῦ ἀδύνατου. Χαιρέτισε τὸ Μοχσέν μὲ μιὰ σοβαρὴ εὐγένεια καὶ τοῦ εἶπε:

— Εὐλογημένος νὰ εἶναι ὁ Θεὸς ποὺ μ' ἔκαμε νὰ φθάσω ἐγκαίρως.

Καὶ δείχνοντας μὲ τὸ δάχτυλο τὸ πτώμα τοῦ πρωτοπαλλήκαρου:

— Ἐχετε γερὸ χέρι γιὰ τὴν ἡλικία σας!

Ὁ Μοχσέν χαμογέλασε ψυχρά, αὐτὴ ἡ φιλοφρόνησις τὸν καταγοήτευε. Ἐβαλε τὸ πόδι ἀπάνω στὸ στήθος τοῦ ἐχθροῦ του, μὲ τὴν ἴδια προσποιητὴ ἀδιαφορίαν σὰ νὰ ἦταν κανένα ἐρπετὸ πατημένο, καὶ χωρὶς πιά νὰ φροντίσῃ γιὰ τὸ νεκρὸ, εἶπε:

— Ποιὸ εἶναι τὸ εὐγενικὸ ὄνομα τῆς ἀφεντιάς σας, γιὰ νὰ μπορέσω νὰ τὴν εὐχαριστήσω ὅπως πρέπει;

— Τὸ ὄνομά μου εἶναι Ἀκμπαρ-Χάν, καὶ εἰμαι ἀπὸ τὴ φυλὴ τῶν Μουρατζήδων.

Στὸν ἐχθρὸ τῆς οἰκογενείας του χρωστοῦσε, τώρα τοῦλάχιστον, τὴ ζωὴ του, καὶ αὐτὸς ὁ ἐχθρὸς εἶπε πάλι, ἀνεβάζοντας τὸν τόνο τῆς φωνῆς του:

— Ὁ πατέρας μου εἶναι ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν, καὶ χωρὶς ἄλλο ξέρετε πὼς εἶναι ὁ πρῶτος ἀκόλουθος καὶ ὁ παντοδύναμος ὑπουργὸς τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος, ποὺ ὁ Θεὸς νὰ τὸν ἔχῃ καλὰ!

Καὶ ἔτσι λοιπὸν δὲν ἦταν μόνον ἓνας ἄνθρωπος μιᾶς οἰκογενείας κληρονομικῶς γιὰ τοὺς δικούς του ἐχθρικούς, ἦταν ὁ ἱδιὸς ὁ γυιὸς τοῦ πιὸ σκληροῦ διώκτου τοῦ σπιτιοῦ του, ποὺ ναὶ μὲν, ἔσωσε τὸ Μοχσέν καὶ τὴ Τζεμιλέ, ἀλλὰ τοὺς εἶχε στὸ χέρι του τόσο σφιχτὰ, ὅσο ἔχει στὰ νύχια του τὸ γεράκι τὸ σπουργίτι.

Τὸ ἐρωτικὸ ζευγὸς τὸ ἀπειλοῦσε ὁ θεῖος μὲ ὀλόκληρο μπουλουκι ἀπ' ὀφονιάδες. Ἄν ἀποκρῦβοντας τὰ ὀνόματά των καὶ μὲ κάποιο ψέμα κατῶρθωναν νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὸν Ἀκμπαρ-Χάν, πάλι θάπεφταν στὰ χέρι τῶν ἐχθρῶν τους.

Εἶχε τέλεια ἐξημερώσει, δὲν μποροῦσαν πιά νὰ κρυφθοῦν. Μὴ ξέροντας ποῦ νὰ βροῦν καταφύγιο, θὰ πιανόνταν ξανά, καὶ θὰ χανόνταν. Νὰ τεθοῦν ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Ἀκμπαρ-Χάν, μὲ

τῇ βοήθειά κάποιας κατεργαριάς, νά περάσουν μέ ἄλλο ὄνομα, ἦταν καταστροφή βέβαια. Ὁ Ὀσμάν δὲν θ' ἀργοῦσε πιθανῶς νά τοὺς καταγγεῖλῃ, καὶ νά τοὺς φανερώσῃ, καὶ τότε ὁ Ἀκμπάρ ὄχι μόνον θά τοὺς σκότωνε, ἀλλὰ θά φερνόταν σ' αὐτοὺς σάν σὲ ἀνάνδρους καὶ θά τοὺς κατηγοροῦσε πῶς τὸν φοβήθηκαν. Καὶ τί θὰ γινόταν τότε ἡ Τζεμιλέ;

Ὁ Μοχσέν τὴν κοίταξε, ἓνα ὑπερήφανο χαμόγελο ἔλαμπε στὸ πρόσωπο τῆς κόρης. Δὲν εἶπε τίποτε, ἀλλὰ τὴν κατάλαβε.

—Δὲν γνωρίζω τὸν πατέρα σας, εἶπε ὁ Μοχσέν, μὰ ποῖος δὲν ἄκουσε τ' ὄνομά του; Ἐχετε τὴν εὐχαρίστησι νά μὴν ἀποτραβήξετε τὸ χέρι σας πού βάλατε ἀπάνω στὸ κεφάλι μου; Τότε φέρτε με κοντὰ στὸν πατέρα σας, καὶ θὰ σὰς μιλήσω καὶ τοὺς δύο.

Ὁ νεαρὸς ἀρχηγὸς ἔκαμε ἓνα σημεῖο ὅτι δεχόταν. Ὁ Μοχσέν στάθηκε κοντὰ του μέ τ' ἄλογό του, ἡ Τζεμιλέ περπατοῦσε πίσω του, οἱ στρατιῶτες βάδιζαν πρῶτοι, καὶ ὅλοι οἱ Μουρατζήδες, μέ τοὺς δύο Ἀχμετζήδες ἀνάμεσά τους, καὶ ὑπὸ τὴν προστασία τους, πέρασαν ἀπὸ τὰ παζάρια καὶ ἔφτασαν στὸ παλάτι τοῦ Ἀβδουλλάχ-Χάν, ὅπου μπῆκαν ὅλοι μέσα. Ὁ Ἀκμπάρ εἶπε δυὸ λόγια σ' ἓνα σκλάβο. Καὶ τῇ στιγμῇ πού ξεπέζεψε, ἦρθε πάλι ὁ σκλάβος μέ μιὰ ὑπηρέτρια πού μέ σεβασμὸ εἶπε στὴ Τζεμιλέ νά τὴν ἀκολουθήσῃ στὸ χαρέμι. Ὁ Ἀκμπάρ, πού φαινόταν σὰ νὰ μὴ εἶχε προσέξει τὴ γυναῖκα τοῦ μουσαφίρη του, φέρθηκε ὅπως ἔπρεπε νά τὸ περιμένη κανεὶς ἀπὸ ἄνδρα τῆς περιωπῆς του. Ἡ Τζεμιλέ τράβηξε πρὸς τὴ χαμηλὴ πόρτα πού πῆγαινε στὴ νκατοικία τῶν γυναικῶν. Μόλις εἶχε μπῆ στὸ στενὸ διάδρομο, ὁ Μοχσέν, ξαφνικὰ τὴν ἀκολούθησε, τὴν πρόφθασε τῇ στιγμῇ πού ἡ ὑπηρέτρια σήκωνε τὸ ἐσωτερικὸ παραπέτασμα, τὴν τῆρε ἀπὸ τὸ χέρι, τὴν τράβηξε ἀπάνω του, καὶ τρέχοντας μαζί της παραμέρισε μέ βία δυὸ ὑπηρετές πού ἐπεχείρησαν νά τὸν σταματήσουν, καὶ ὥρμησε σ' ἓνα μικρὸ κῆπο γεμάτο λουλούδια, στὸ μέσον τοῦ ὁποίου ἦταν μιὰ δεξαμενὴ ἀπὸ ἄσπρο μάρμαρο μ' ἓνα συντριβάνι. Ὑστερα ἀνέβηκε τὰ τρία σκαλιὰ πού ἔφερναν σὲ μιὰ πόρτα μεγάλῃ μέ παραπέτασμα ἀπὸ παραδολὸ μετάξι, τὸ παραμέρισε καὶ μπῆκε σὲ μιὰ μεγάλῃ σάλα. Ἐδῶ κάθονταν σὲ μιὰ γωνιά, ἐπάνω σὲ χαλιὰ, τρεῖς κυρίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μιὰ ἦταν ἡλικιωμένη, καὶ ἡ ἄλλη πολὺ μικρή. Ἐσκυψε βαθιὰ μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἡλικιωμένη μέ τὴν Τζεμιλέ δίπλα του, καὶ παίρνοντας στὸ χέρι του τὴν ἄκρη τῆς ρόμπας ἐκείνης πού ὑπέθετε ὅτι ἦταν οἰκοδέσποινα, φώνηξε:

—Προστασία!

Οἱ γυναῖκες πού ἦσαν σάν ἀπολιθωμένες ἔρριχναν τρομαγμένα βλέμματα πότε στὸ ριψοκίνδυνο νέο πού εἶχε εἰσβάλει στὸ ἱερὸ αὐτὸ μέρος, καὶ πότε σ' ἐκείνη πού τὸν ἀκολουθοῦσε, ἀλλὰ τὰ βλέμματα τῶν ρωτοῦσαν, δὲν ἦσαν ἐχθρικά. Ἐκείνη τῆς ὁποίας εἶχαν ἐπικαλεσθῇ τὴ βοήθεια, δὲν βρῆκε ἀκόμη τὴ δύναμι νά πῇ μιὰ μόνο λέξι, ὅταν ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν καὶ ὁ Ἀκμπάρ μπῆκαν στὸ διαμέρισμα.

Ὁ πρῶτος, ἓνας γέρος μέ ὕψος σκιθρωπό, ἐρχόταν τυχαίως. Ὁ ἄλλος τὰ εἶχε χάσει στὴν ἀρχή, καὶ τώρα ἔτρεχε πίσω ἀπὸ τὸν Μοχσέν, ἀποφασισμένος νά τιμωρήσῃ ὅ,τι θά θεωροῦσε διακαίως τερατῶδες. Βλέποντας τὸν πατέρα του ὄρθιο στὴν πόρτα, καὶ σκυμμένο στὸ χαλὶ τὸ Μοχσέν, στ' ἀπόδια τῆς μητέρας του, σταμάτησε.

—Τί εἶναι αὐτά; ρώτησε ὁ Ἀβδουλλάχ.

—Κυρία, εἶπε ὁ Μοχσέν, κρατώντας πάντα μέ τὰ δυὸ του χέρια τὴ ρόμπα τῆς προστάτριας του, κυρία, εἰμαι Ἀφγάνος, εἰμαι εὐγενής, ἀγαπῶ αὐτὴ τὴ γυναῖκα πού στέκεται κοντά μου, ὁ πατέρας μου εἶναι ἐχθρὸς τοῦ ὀδικοῦ της, φύγαμε μαζί. Θέλουν νά μᾶς σκοτώσουν, ἐγὼ θέλω νά πεθάνω, δὲν θέλω ὅμως νά πεθάνῃ ἐκείνη, νά τὴν κακοποιήσουν, νά τὴν λυπήσουν... Κυρία, μᾶς καταδιώκουν, μᾶς παραμονεύουν, ὁ εὐγενικὸς υἱὸς σας μᾶς ἔσωσε πρὸ ὀλίγου. Σῶστε μας.

Ἡ κυρία δὲν ἀπῆντησε τίποτε, ἀλλὰ κοίταξε τὸ σύζυγό της μέ ὕψος ἱκετευτικὸ, καὶ οἱ δύο νέες ἔκαμαν τὸ ἴδιο, ἡ μιὰ γιὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν ἀδελφὸ της, ἡ ἄλλη γιὰ τὸ σύζυγό της. Ἀλλὰ ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν σούφρωσε τὰ φρύδια του, καὶ κάθισε σὲ μιὰ γωνιά τοῦ θαλάμου, ὅστερα ἐξετόμιζε αὐτὰ τὰ πικρὰ λόγια:

—Τί σημαίνουν αὐτὲς οἱ τρέλλες; Ἀπὸ πότε ἓνας Ἀφγάνος, ἓνας εὐγενής, τόσο πλανεύεται ἀπὸ τὸ φόβο, ὥστε νά νομίζῃ πῶς δὲν εἶναι σὲ ἀρκετὴ ἀσφάλεια ὅταν εἶναι στὸ σπίτι μου; Ἀπὸ τὴ στιγμῇ πού ὁ γυιὸς μου σὰς προστατεύει, τί θέλετε ἀκόμη; Ποιὸς θά τολμοῦσε νά σὰς ἀγγίξῃ;

—Σεῖς ὁ ἴδιος! ἀπῆντησε ὁ Μοχσέν, κοιτάζοντάς τον στὰ μάτια.

—Ἐγώ; φώναξε ὁ γέρος ἀρχηγός.

Κοῦνησε τὸ κεφάλι μέ περιφρόνησι καὶ εἶπε:

—Εἶσαι τρελλός! Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἡ ἀπερισκεψία δὲν μπορεῖ νά κάμῃ νά παραβλέψω μιὰ τέτοια ἱππασία, θά τιμωρηθῇ.

Καὶ ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν πῆγαινε νά χτυπήσῃ τὰ χέρια του γιὰ νά φωνάξῃ τοὺς ἀνθρώπους του. Ἀλλὰ ὁ Μοχσέν, ἀπευθυνόμενος στὴν ἡλικιωμένη κυρία, τῆς εἶπε:

—Ὁ σύζυγός σας δὲν θὰ μ' ἀγγίξῃ! Θὰ μέ προστατεύσετε, κυρία. Εἰμαι ὁ Μοχσέν, υἱὸς τοῦ Μωάμεθ Ἀχμετζή, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξαδέλφη μου, ἡ κόρη τοῦ θείου μου Ὀσμάν. Οἱ δικοὶ σας σκότωσαν δυὸ συγγενεῖς μου πρὶν ἀπὸ τρία ἔτη. Νά με ἐγὼ καὶ νά τὴν αὐτὴ! Μπορεῖτε νά μᾶς σκοτώσετε χωρὶς κόπο, θὰ τὸ κάμετε;

Καὶ ὁ ἓνας ἐπῆρε τὸ χέρι τοῦ ἄλλου, σηκώθηκαν καὶ κάρφωσαν τὰ μάτια τους ἀπάνω στὸν Ἀβδουλλάχ. Αὐτὸς ἔσφιγγε μέ δύναμι τὸ μανίκι τοῦ μαχαριοῦ του, ἀλλὰ ἡ ἡλικιωμένη κυρία τοῦ εἶπε:

—Ἀφέντη, ἄκουσε τὴν ἀλήθεια! Ἄν ἀγγίξῃς τὰ παιδιὰ αὐτά, πού ζήτησαν τὴν προστασία μου, κρατώντας τὴν ἄκρη τῆς ρόμπας μου, θὰ χάσῃς τὴ ντιμὴ σου ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καὶ

στά μάτια τους τὸ πρόσωπό σου, ποὺ γυαλίζει σὰν ἀσῆμι, θὰ μαυρίσῃ.

Ὁ Ἀβδουλλάχ δὲν ἔδειχνε πὼς εἶχε πεισθῇ. Ἦταν φανερό πὼς τὰ πιὸ ἐκδικητικὰ αἰσθήματα εἶχαν πάρει φωτιά στὴν καρδιά του, αἰσθήματα ὑπουλα, αἰμοβόρα, πεινασμένα, γιὰ τὴ λεία ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια του, καὶ ἂν ἄλλοι στοχασμοὶ τὰ συγκρατοῦσαν, αὐτοὶ μόνον μὲ κόπο ἔφερναν ἀντίστασι, καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη μπορούσαν νὰ λυγίσουν.

Ἀλλὰ νὰ μὴ καταστρέψῃ κανεὶς ὅ,τι μισεῖ, ὅταν τὸ ἔχῃ στὸ χέρι του, νὰ βοηθήσῃ ὅ,τι μισεῖ, νὰ συγχωρήσῃ ἀπὸ αἰσθημα φιλοτιμίας, δὲν εἶναι εὐκόλο πράγματα. Ἡ σιωπὴ ἐπικρατοῦσε ἐν ἀδιάσπῃμα στὸ θάλαμο τοῦ χαρεμιοῦ. Ὁ Ἀβδουλλάχ αἰσθανόταν χίλια φεῖδια νὰ κατατρῶγουν τὴν καρδιά του, καὶ ἂν καὶ ἀνεγνώριζε τὴν ἀνάγκη νὰ τὰ ξεριζώσῃ, δὲν μπορούσε ν' ἀποφασίσῃ. Ὁ Ἀκμπάρ θὰ μαχαίρωνε εὐχαρίστως τὸν Μοχσέν, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἦταν εὐκόλο νὰ συγκρατήσῃ τὴ συμπάθεια καὶ τὴν ἐκτίμησι ποὺ εἶχε αἰσθανθῇ γι' αὐτὸν στὴν ἔρημη συνοικία, τοῦ εἶχαν μείνει καὶ χωρὶς κόπο ἄκουσε τὴ φωνὴ τῆς μητέρας του, ἐννόησε καὶ καλοδέχτηκε τὰ βλέμματα τῆς ἀδελφῆς του καὶ τῆς γυναικας του, σὲ τρόπο ὥστε συμφώνησε μὲ τὴ μητέρα του, ὅτι καὶ τὸ ν' ἀγγίξῃ μόνο τοὺς δύο ἀπροστάτευτους Ἀχμετζήδες, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ τοὺς βλάψῃ, θὰ ἦταν μιὰ ντροπὴ τοῦ ποτὲ τὸ σπίτι του δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὴν ἔαγοράσῃ. Ἦταν πεπεισμένος γι' αὐτό, ἀλλὰ ἐφόσον ὁ πατέρας δὲν εἶχε ἀποφασίσῃ ἀκόμη, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα οὔτε κἀν νὰ δώσῃ μιὰ γνώμη.

Ὁ Ἀβδουλλάχ κοίταζε τὸ Μοχσέν καὶ τὴ Τζεμιλέ, καὶ αὐτοὶ κάρφωναν τὰ βλέμματά τους ἀπάνω του. Δὲν παρακαλοῦσαν, δὲν ζητοῦσαν, ἀλλ' εἶχαν ἓνα δικαίωμα καὶ τὸ ἀσκοῦσαν. Τέλος ὁ Ἀβδουλλάχ σηκώθηκε, προχώρησε πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς εἶπε:

—Εἰσθε παδιά μου!

Καὶ τοὺς φίλησε στὸ μέτωπο. Ἐκεῖνοι τοῦ φίλησαν τὸ χέρι καὶ ἔκαμαν τὸ ἴδιο στὴ σύζυγο τοῦ ἀρχηγοῦ, γονατίζοντας μπροστά της, ἀλλὰ οἱ νέες ἀγκάλιασαν τὴ Τζεμιλέ μὲ πάθος, καὶ ὁ Ἀκμπάρ χαιρέτισε πρῶτος τὸ Μοχσέν. Ὁ νεαρὸς Ἀχμετζής τοῦ ἀπέδωκε τὸ χαιρετισμὸ μὲ σεβασμὸ, ὅπως σ' ἓνα μεγαλύτερο ἀδελφόν, καὶ βγῆκε μαζί του, ἀφοῦ ἔκαμε ὑπόκλισι στὶς κυρίες. Ὁ Ἀκμπάρ ὡδήγησε ἀμέσως τὸ νέο του φίλο σ' ἓνα δωμάτιο τοῦ ὑπαλατιοῦ, καὶ εἶπε πολλές φορές στὸ Μοχσέν, πὼς ἔπρεπε νὰ κάμῃ σὰ νὰ ἦταν στὸ σπίτι του. Ἀλλὰ οἱ τυπικοὶ τρόποι τοῦ Μουρατζή ἔδειχναν φανερά, ὅτι ἔκαμε τὸ καθήκον του μάλλον, παρὰ ὅτι ὑπῆκουσε σὲ αἰσθημα αὐθόρμητο. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μοχσέν δὲν βρῆκε δυσκολία νὰ κάμῃ τὸν ἄλλον νὰ αἰσθανθῇ καλά, πὼς μόνο ἡ ἀνάγκη ἢ πιὸ ἐπιτακτικὴ μπόρεσε νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ζητήσῃ μιὰ βοήθεια, ποὺ ὁ ἴδιος ποτὲ του δὲν θὰ τὴ ζητοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Καὶ ἔτσι, προστατῆς καὶ προστατευόμενος, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τὶς ἐπίσημες ἀμοιβαίας ἀφοσιώσεως, διετήρησαν ἀκέραια τὰ ἀπαράγραπτα δικαίωμά-

τα τῆς παλαιᾶς ἔχθρας. Ἐν τούτοις, ἄρχισαν νὰ κουβεντιάζουν διαδοχικῶς καὶ ὁ Μοχσέν διηγήθηκε ὅσα εἶχαν συμβῇ ἀπὸ τὴ χθεσινὴ μέρα.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἓνας ἱερεὺς παρουσιάσθηκε στὸ παλάτι καὶ ζήτησε νὰ μιλήσῃ στὸν Ἀβδουλλάχ-Χάν. Τὸν πῆγαν στὸν ἀρχηγόν, ποὺ ἀφοῦ τὸν χαιρέτισε μὲ σέβας, τὸν παρακάλεσε νὰ καθίσῃ, δείχνοντάς του τὴν καλύτερη θέσι. Ὑστερα ἀπὸ τὶς φιλοφρονήσεις, καὶ ἀφοῦ σερβιρίστηκε τὸ τσάι, ὁ ἱερεὺς φάνηκε νὰ βρίσκεται σὲ μιὰ στιγμή περισυλλογῆς, καὶ ὕστερα ἄρχισε:

—Ἐξοχώτατε, ὀνομάζομαι Μουλλά-Νοῦρ-Ἐδδίν. Τὸ ἀξίωμά μου σὰς ἐξηγεῖ διατὶ παντοῦ ζητῶ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, γι' αὐτὸ δέχτηκα ἀπὸ τὸν Ὀσμάν Μπέη Ἀχμετζή μιὰν ἀποστολή. Ἄν ἐπιτύχῃ αὕτη, οἱ πιθανὲς συνέπειες μιᾶς ὀχληρᾶς παρεξηγήσεως μπορούν νὰ προληφθοῦν.

—Μουλλά, ἀπήντησε ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν, καὶ ἐγὼ εἰμαι φιλειρηνικὸς ἄνθρωπος, καὶ δὲν ἐπιθυμῶ τίποτε τόσο, ὅσο νὰ ζήσῃ ὠφελικῶς μὲ τὸν ἀρχοντα, τοῦ ὁποίου μόλις τώρα ἐπροφέρατε τὸ ὄνομα. Δυστυχῶς, ὑπάρχουν μεταξύ τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς ἰδικῆς μας κάμποσες δυσκολίες, καὶ θὰ ἤθελα νὰ ξέρω ποῖα εἶναι ἐκείνη μὲ τὴν ὁποία ἀσχολεῖσθε αὕτη τὴ στιγμή.

—Μὲ τὴν τελευταία περιπέτεια. Ἐνας ἄξεστος ἄνθρωπος βρῆκε μέσον νὰ χωθῇ στὰ ἱερὰ δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Ὀσμάν Μπέη καὶ νὰ ἀρπάξῃ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα στολίδια. Ἐξ αἰτίας τῆς γνωστῆς γενναιοφυΐας σὰς, παρέχετε ἄσυλο σ' αὐτὸν τὸν κακοποιὸ καὶ ὁ Ὀσμάν Μπέης σὰς κάνει γνωστὴ τὴν ἀναξιοσύνη τοῦ ἐχθροῦ του, ποὺ βέβαια δὲν τὴ γνωρίζετε καὶ βέβαια δὲν ἀμφιβάλλει οὔτε στιγμή πὼς θὰ τοῦ παραδώσετε τὸν ἐνοχο γιὰ νὰ λάβῃ τὴ δίκαιη τιμωρία του.

—Πράγματι, ἀπήντησε ψυχρὰ ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν, οἱ λεπτομέρειες ποῦ ἡ Ἀγιότης σας μοῦ δίδει εἶναι τέλεια ἀγνωστες. Μοῦ εἶπαν ψέματα μὲ μεγάλη ἀναίδεια. Ἐγὼ πίστευα ὅτι ὁ Μοχσέν Μπέης ἦταν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ὀσμάν Μπέη καὶ δὲν μπορούσα νὰ καταλάβω γιὰτὶ μιὰ παντρεῖα δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ μεταξύ δύο κλάδων τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Σὰς ζητῶ συγγνώμην, Μουλλά, γιὰ τὸ λάθος μου.

—Ἡ ἀρχοντιά σας δὲν ξέρει λοιπὸν πὼς οἱ δύο ἀδελφοὶ δὲν ζοῦν καλὰ μαζί;

—Δὲν θυμᾶμαι πολὺ ἂν δὲν τῷξερα, ἀπήντησε ὁ Ἀβδουλλάχ μὲ ὕψος περιφρονητικό. Οἱ Ἀχμετζήδες εἶναι ἐν γένει ταρachoποιὰ στοιχεῖα καὶ δὲν τελειώνει κανεὶς νὰ μετρᾷ τοὺς καυγάδες των. Ὁ Ὀσμάν λοιπὸν νμισεῖ τὸν ἀδερφόν του Μωάμεθ καὶ τὸ νγιὺδ τοῦ τελευταίου. Δὲν θέλει καμμιά παντρεῖα μεταξύ τῶν δύο σπιτιῶν, καταδιώκει τὸν ἀνεψιόν του γιὰ νὰ τὸν σφάξῃ καὶ τὴν κόρη του γιὰ νὰ τὴν δολοφονήσῃ, καὶ ὁ Μοχσέν καταφεύγει στὸ σπίτι μου καὶ ζητᾷ ἄσυλο ἀπὸ τοὺς Μουρατζήδες. Θὰ παραδεχθῆτε, Μουλλά, πὼς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀξιοὶ ἐνδιαφέροντος.

Ὁ Ἀβδουλλάχ κούνησε τὸ κεφάλι του, καταγοητευμένος

για τὰ λόγια πού εἶπε καὶ γιὰ τὴν περιφρόνησι ἐναντίον τῶν κληρονομικῶν ἐχθρῶν.

Ἀλλὰ ὁ Μουλλά δὲν δείλιασε μπροστὰ σ' αὐτοὺς τοὺς σαρκασμοὺς καὶ ἐξακολούθησε ψύχραιμα:

—Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ κόρη θὰ πεθάνῃ καὶ ὁ συνένοχός της μαζί. Ἀλλὰ δὲν γίνεται γι' αὐτὸ λόγος. Ὁ Ὀσμάν θέλει μόνο νὰ μάθῃ ἂν δέχεσθε νὰ τοῦ παραδώσετε τοὺς σκλάβους του, τοὺς δραπέτας ἢ ἂν ἔχετε σκοπὸ νὰ τοὺς ὑπερασπισθῆτε. Αὐτὸ μόνο ἤρθα νὰ σὰς ἐρωτήσω.

—Ἀς ὑποθέσουμε, εἶπε ὁ Ἀβδουλλάχ, σκύβοντας πρὸς τὸν ἱερέα μὲ ὕφος ἐμπιστευτικό, πῶς δὲν τὸ ἀποκρούω νὰ σὰς φανῶ ἀρεστός, τί θὰ κερδίσω; Μπορῶ νὰ σὰς ἐρωτήσω ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, Μουλλά;

—Βέβαια. Ἄν ἡ ἀφεντιά σας δεχθῇ νὰ μοῦ παραδῶσιν τοὺς ἐνόχους, μπορῶ νὰ τοῦ ὑποσχεθῶ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Ὀσμάν Μπέη ὁλόκληρη θὰ ἀπαρνηθῇ τὰ παλαιὰ της αἰσθήματα ἀπέναντι τῶν Μουρατζήδων. Οἱ γυιοὶ τῆς οἰκογενείας θὰ μποῦν στὴν ὑπηρεσία τοῦ σπιτιοῦ σας καὶ δὲν θὰ τοὺς πληρώνετε μισθοὺς. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ νπατέρα, ξέρει πῶς ζητεῖτε ἓνα γυμναστή γιὰ νὰ μάθῃ στοὺς στρατιωτικοὺς σκλάβους σας τὴ στρατιωτικὴ πειθαρχία τῶν Εὐρωπαίων. Αὐτὸς θὰ γίνῃ γυμναστής τους καὶ μπορεῖτε μέρα καὶ νύχτα νὰ βασισθῆτε σ' αὐτόν. Δὲν ἔχω ἀνάγκη νὰ σὰς βεβαιώσω ὅτι ὁ Ὀσμάν Μπέης εἶναι ἔτοιμος νὰ κάμῃ ὅλους τοὺς νενομισμένους ὅρκους ἐπάνω στὸ Ἅγιο Βιβλίο, ἂν ἀπαιτῆτε αὐτὴ τὴν ἐγγύησι.

—Ἐκτιμῶ πολὺ τέτοιες προτάσεις καὶ μοῦ εἶναι πολὺ συμπερούσες, φώναξε ὁ Ἀβδουλλάχ. Ἀλλὰ, ἐν τούτοις, ἄς παραδεχθῶμε πῶς τις ἀποκρούω. Τί θὰ συμβῇ;

—Μποροῦσα νὰ σὰς τὸ ἐξηγήσω μὲ τρόπο σίγουρο, ἀπήντησε ὁ Μουλλάς, ἀλλὰ φθάνει σὲ λίγο ἓνας ἐπισκέπτης καὶ σ' ἐν ἀλεπτὸ θὰ ξέρετε σὲ τί ἀπάνω νὰ βασισθῆτε. Θὰ τὸ μάθετε, λέγω, μὲ τρόπο πολὺ πιὸ τέλειο καὶ πιὸ κατάλληλο νὰ σὰς πείσῃ παρὰ ἔαν ἓνας φτωχὸς ἄνθρωπος σὰν καὶ μένα ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχῃ τὸ λόγο.

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ μῆκε στὴν αὐλὴ μὲ ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια ὁ ἀρχίατρος τοῦ ἡγεμόνος τοῦ Κανδαχάρ, πρόσωπο μεγάλης περιώπης, χάρις στὴν εὐνοία πού τοῦ εἶχε ὁ ἡγεμὼν. Δὲν ἦταν γνήσιος Ἀφγάνος, ἀλλὰ Κιζιλμπάσης. Δὲν ἐκτιμοῦν τὴν καταγωγὴ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἀλλὰ λαβαίνουν ὑπ' ὄψιν τὰ πλοῦτη καὶ τὸ τάλαντό τους. Αὐτὸς ἐδῶ λεγόταν Γκουλάμ-Ἀλῆς καὶ ἔγινε δεκτὸς μὲ τις διακριτικὰς τιμὰς πού τοῦ ἄξιζαν ἔνεκα τῆς θέσεώς του στὴν Αὐλὴ. Ἦταν ἄλλως τε φίλος τοῦ Ἀβδουλλάχ-Χάν.

—Λοιπὸν! τοῦ εἶπε αὐτός, ἀφοῦ ἔγιναν ὅλοι αἱ διατυπώσεις τῆς ἐθιμοτυπίας, ἂν πιστέψω τὸν Μουλλά, ἔρχεσθε ἐδῶ γιὰ νὰ μοῦ δώσετε συμβουλές;

—Ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ! ἐφώνασε ὁ ἱατρός. Πῶς μποροῦσε νὰ ἔχω τέτοιο θάρρος ἀπέναντι ἐνὸς σοφώτερου ἀπὸ μένα; Εἶναι

ἀλήθεια ὅτι δεχθήκατε σπίτι σας κάποιον κακοποιὸ πού τὸν λένε Μοχσέν;

—Ὁ Μοχσέν Μπέης Ἀχμετζή εἶναι στὸ σπίτι μου. Γι' αὐτὸν θέλει νὰ μιλήσῃ ἡ ἀφεντιά σας;

—Γι' αὐτόν. Ξέρετε πῶς ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης ὁ ἡγεμὼν (ὁ Θεὸς νὰ τοῦ δώσῃ αἰώνια ζωὴ) εἶναι καθρέφτης δικαιοσύνης;

—Δικαιοσύνης καὶ γενναιοψυχίας! Ποιὸς ἀμφιβάλλει;

—Κανεῖς. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν ὠρκίσθηκε πρὸ ὀλίγου πῶς ἐκεῖνος πού θὰ ἐμποδίσῃ τὸν Ὀσμάν Μπέη νὰ τιμωρήσῃ τὴν κόρη του καὶ τὸν ἀνεψιό του, θὰ σκοτωθῇ ὁ ἴδιος καὶ τὸ σπίτι του θὰ ρημοχτῇ καὶ ἡ περιουσία του θὰ δημευθῇ!

—Ὁ ἡγεμὼν ἔκαμε τέτοιον ὅρκο;

—Τὸ βεβαιώνω, νὰ χαρῶ τὸ κεφάλι μου.

—Γιατί πήρε τέτοιαν ἀπόφασι;

—Θὰ τὸ καταλάβετε. Ὁ ἡγεμὼν ἔχει ἓνα ἄρρωστο παιδί στὸ χαρέμι. Ἐκαμε τάμα χθὲς τὸ βράδυ, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ γιάτρεμα τοῦ ἀγαπητοῦ πλάσματος καὶ τὴν καθυσύχασιν τῆς μητέρας, νὰ στέρξῃ στὴν πρώτη παράκλησι πού θὰ τοῦ ἔκαμε τὸ πρῶτο πρόσωπο πού θὰ συναντοῦσε. Ἡ τύχη θέλησε, τὸ πρῶτο πρόσωπο αὐτὸ νὰ εἶναι ὁ Ὀσμάν Μπέης. Ξέρετε καλὰ πῶς ὁ ἡγεμὼν κρατεῖ τις ὑποσχέσεις του;

—Πρὸ παντὸς τις τέτοιες, μурμουρίσε ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν ἐν ἀπογνώσει.

Κοίταξε τὸν Μουλλά, κοίταξε τὸ γιατρὸ καὶ ἦταν πολὺ στενοχωρημένος. Ὁ ἡγεμὼν δὲν ἦταν κακὸς οὔτε τυραννικός, ἀλλὰ ἀγαποῦσε τρυφερὰ τις γυναῖκες του καὶ τὰ παιδιὰ του, καὶ ἀφοῦ ἔκαμε τάμα γιὰ νὰ διώξῃ τὴν ἀρρώστεια ἀπὸ τὸ χαρέμι του, ἀδύνατο νὰ μὴ τὸ ἐκτελέσῃ.

Ὁ Ἀβδουλλάχ σκέφτηκε, πῶς οὔτε ἡ πολυτέλεια τοῦ παλατιοῦ, οὔτε ἡ περιουσία του ἀποτελοῦσαν πρὸς ὄφελός του ἐλαφρυντικὴ περίπτωσι, ἂν ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀκαταλλήλου στάσεως προκαλοῦσε τὴν καταδίκη του. Ὅσο περισσότερο σκεπτόταν, τόσο περισσότερο τάχανε. Τέλος ὁ Ἀβδουλλάχ σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ φώναξε ἐπιτακτικά:

—Νὰ φωνάξουν τὸ γυιό μου τὸν Ἀκμπαρ!

Σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ Ἀκμπαρ μῆκε μέσα καὶ στάθηκε κοντὰ στὴν πόρτα.

—Γυιέ μου, εἶπε ὁ Ἀβδουλλάχ μὲ φωνὴ σερνάμενη καὶ ταπεινὴ, ὁ ἡγεμὼν ἐπιθυμεῖ (οἱ ἀρετὲς τῆς Αὐτοῦ Ὑψηλότητος ἄς ἀνταμειφθοῦν στὴ γῇ καὶ στὸν οὐρανὸ) νὰ μὲ διατάξῃ νὰ διώξω τὸν Μοχσέν. Πρέπει αὐτὸς ὁ ἀλήτης νὰ παραδοθῇ στὸ θεῖο του, πού θὰ τοῦ φερθῇ ὅπως τοῦ πρέπει: τὸ ἴδιο θὰ γίνῃ καὶ μὲ τὸ ἄλλο ἐνοχο πρόσωπο! Ὅσα διατάζει ὁ ἡγεμὼν εἶναι καλὰ. Θὰ πάω ἀμέσως στὸν Ὑψηλότατο γιὰ νὰ πάρω τις διαταγές του καὶ νὰ ἐπιτύχω ἀπὸ τὴν καλωσύνη του ἓνα μέσον νὰ τὰ κάμω αὐτὰ χωρὶς νὰ μαυρίσω τὸ πρόσωπό μου. Ἐσὺ φύλαγε καλὰ τὸ σπίτι αὐτὸ κατὰ τὴν ἀπουσία μου. Πρόσεξε νὰ μὴ φύγουν οἱ δύο ἐγκληματῆς πού μῆκαν μέσα. Πρόσεχε καλὰ, γυιέ μου. Μπο-

πρίς νά καταλάβης τί φοβερό δυστύχημα θά ἦταν ἡ φυγή τους. Ἄν κατάφευγαν στήν ἐξοχή, ποτέ ἴσως δέν θά κατάρθωνε κα-
νείς νά τοὺς πιάσῃ. Μὲ κατάλαβες, γυιέ μου!

Ὁ Ἀκμπάρ ἔκαμε μιὰ ὑπόκλισι καὶ σταύρωσε τὰ χέρια του ἀπάνω στοῦ στήθος του.

Ὁ Ἀβδουλλάχ ἐξακολούθησε ἀπευθυνόμενος στοῦ Μουλλά καὶ στὸν γιατρό:

—Μὴ σὰς φανῇ παράξενο, ὅτι δίδω ἰδιαίτερες ὁδηγίες. Ἡ νεολαία δέν εἶναι πολὺ ἐξυπνη, εἶναι ἄμυαλη. Δέν θά ἤθελα ἄν-
θρωπος καταδικασμένος ἀπὸ τὸν Ὑψηλότατο νά ξεφύγῃ τὴν ἀν-
τάξια τιμωρία του, καὶ πρὸ παντὸς ἐξ ἀπερσις δικῆς μου.

Οἱ δύο ἐπισκέπτες, εὐχαριστημένοι καὶ καταγοητευμένοι ἀπὸ ὅσα ἔβλεπαν καὶ ἄκουαν, θέλησαν νά ἀποχαιρετίσουν τὸν Ἀβδουλλάχ-Χάν, ἀλλὰ αὐτὸς τοὺς κράτησε.

—Ὅχι! τοὺς εἶπε, δέν συμφέρει νά μ' ἀφήσετε. Θά μπορούσε νά πῇ κανείς πὼς μίλησα κρυφὰ στοῦ Μοχσέν. Ἐχετε τὴν καλω-
σύνη νά μὲ συνοδεύσετε καὶ οἱ δύο ἕως τοῦ Ἡγεμόνα.

Καὶ οἱ τρεῖς βγῆκαν μαζί, καβαλλίκεψαν τ' ἄλογά τους, ἔ-
φθασαν μὲ τίς συνοδείες τους στοῦ παλάτι καὶ ὠδηγήθησαν πρὸ
τοῦ Ἡγεμόνος.

Αὐτὸς δέχτηκε τὸν πρῶτο ἀκόλουθό του μὲ τὴ συνηθισμένη
καλωσύνη του. Ἡ συνέντευξις διήρκεσε πολλὴ ὥρα, διότι ὁ Ἀ-
βδουλλάχ κατέβαλλε ὅλες τίς προσπάθειες, μετεχειρίσθη ὅλο
τὸ πνεῦμα καὶ ὅλη τὴν ἐξυπνάδα του γιὰ νά τὴν κάμῃ ἀτέλειωτη.
Ἐν τῷ μεταξύ στοῦ σπίτι του ἔγινε τὸ ἑξῆς.

Ὁ Ἀκμπάρ γύρισε πάλι στοῦ διαμέρισμά του ὅπου ἦταν ὁ
Μοχσέν.

—Ὁ Ἡγεμὼν διατάζει νά σὰς παραδώσουμε στοὺς ἐχθροὺς
σας. Ὁ πατέρας μου δέν μπορεῖ νά τοῦ ἀντισταθῇ στ' ἀνοιχτά,
γιατί ὁ Ὑψηλότατος εἶναι πολὺ δυνατός. Ἀλλὰ θά σὰς ὑπερα-
σπισθῇ μὲ πονηρία. Θά ἀνεβοῦμε στ' ἄλογά μας καὶ χωρὶς νά
χάσωμε καιρό, θά βγοῦμε ἀπὸ τὴν πόλι καὶ θά φθάσωμε στήν
ἐξοχή. Αὐριο εἶναι αὐριο καὶ θά δοῦμε τί πρέπει τότε νά κά-
μωμε.

—Ἐμπρός! ἀπήντησε τότε ὁ Μοχσέν καὶ σηκώθηκε. Ἀλλὰ
ἡ καρδιά του ἦταν φουσκωμένη. Ἀπὸ μιὰν ὥρα καὶ περισσότε-
ρο εἶχε συνηθιστὴ νά πιστεῖ ὅτι ἡ Τζεμιλέ βρισκόταν μακριὰ
ἀπὸ ὅλες τίς δοκιμασίες. Μιλοῦσε μὲ τὸν Ἀκμπάρ καὶ ἐδειχνε
ἐξαιρετικῶς ἐκείνη τὴν ψυχρότητα, ποὺ ποτὲ δέν πρέπει ν' ἀπαρ-
νηθῇ ἕνας πολεμιστῆς, ἀλλὰ μέσα του ὠνευρεῖτο.

Μὰ τὴ στιγμή αὕτῃ ἔπρεπε νά περάσῃ ἀπὸ τὸ φῶς στὸν ἴσκιο,
στὸν ἴσκιο ἐκείνου ὅπου περπατοῦσε ἀπὸ χθές. Ὁ χρόνος τῆς εὐ-
τυχίας εἶχε κιόλας περάσει. Ἐπρεπε πάλι νά ξαναρχίσῃ ν' ἀνε-
βαίνει στοῦ σκοταδὶ στοῦ δρόμο τὸν τερατώδη καὶ γεμάτο κινδύ-
νους. Καὶ μ' ὅλα ταῦτα αἰσθανόταν ἀκόμη καὶ ἐδῶ μόνον τὸν ἑ-
ρωτα. Ἀλλως τε, δέν ὑπῆρχε μέσα του ἐκείνου ὁ πόνος ὁ πιὸ ἄ-
γριος, ὁ πιὸ σκληρὸς, ὁ πιὸ ἀσυγχώρητος ἀπ' ὅλους ποὺ ἐπιβάλ-
λει ἡ τύχη. Δέν γινόταν τοῦλάχιστον λόγος γιὰ χωρισμό.

Δέν ἦταν εὐκόλο γιὰ τίς κυρίες τοῦ χαρεμιοῦ νά δεχθοῦν
τὴν ἀνάγκη τῆς στιγμῆς. Ἐβαλαν τίς φωνές καὶ ἄρχισαν νά
κλαῖν. Ἀλλ' ὁ καιρὸς περνοῦσε. Καὶ αὕτῃ ἡ συμπάθεια ποὺ οἱ
κυρίες αἰσθανόνταν γιὰ τὴν Τζεμιλέ τοὺς ἔκαμε νά ἐννοήσουν
πόσο τὰ λεπτὰ ἦσαν πολῦτιμα καὶ παρ' ὅλους τοὺς λυγμοὺς καὶ
τίς φωνές τους, ἄφησαν τὴν Τζεμιλέ ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Ἀκμπάρ
ποὺ τὴν ἔφερε στὸν ἀγαπημένο της.

Εἶχαν ἐτοιμάσει βιαστικὰ τὰ ἄλογα. Ὁ Ἀκμπάρ, ὁ Μοχσέν
καὶ ἡ Τζεμιλέ καβαλλίκεψαν, μιὰ δωδεκάδσ στρατιῶτες τοὺς συ-
νώδευαν καὶ ἔτσι ὅλοι πέρασαν ἕνα ἀπόκεντρο δρόμο καὶ ἔφθα-
σαν σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πόρτες τοῦ κάστρου ἀπὸ ποῦ ἔβγαιναν στήν
ἐξοχή. Ἦσαν ἀποφασισμένοι νά περάσουν ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὰ
σώματα τῶν φρουρῶν ἂν αὐτοὶ ἐπιχειροῦσαν νά τοὺς ἐμποδί-
σουν. Ἀλλ' αὐτοὶ οὔτε κἂν τὸ σκέφθηκαν, καὶ μόλις βρέθηκαν
ἔξω-ἄρχισε ὁ Ἀκμπάρ νά καλπάζῃ καὶ οἱ σύντροφοί του τὸν ἐ-
μιμήθηκαν.

Ἡ φευγάλα ἐξακολούθησε δυὸ ὥρες χωρὶς ν' ἀφήσουν μιὰ
στιγμὴ τὰ ζῶα τους νά πάρουν ἀναπνοή. Δέν μιλοῦσαν φυσικά.
Ἐν τούτοις, ὅταν ὁ Ἀκμπάρ ἔκρινε ὅτι ἦσαν ἄρκετὰ μακριὰ
καὶ ἡ καταδίωξις δέν ἦταν πιὰ δυνατὴ, τοσοῦτῳ μᾶλλον, καθό-
σον κανείς στήν πόλι δέν μπορούσε νά ξέρῃ τὴ διεύθυνσι ποὺ
εἶχαν πάρει, ἐβράδυνε τὸ βῆμα τοῦ ζώου, καὶ μὲ μεγάλη διάκρι-
σι ἔμεινε σὲ ἄρκετὴ ἀπόστασι πίσω ἀπὸ τοὺς ἐρωτευμένους, γιὰ
ν' αὐτοὺς ἀφήσῃ κάθε ἐλευθερία συνομιλίας. Οἱ καβαλλάρηδες
ἦσαν σκορπισμένοι παντοῦ, κοιτάζοντας τὸν ὀρίζοντα γύρω. Καὶ
ἔτσι ὁ Μοχσέν καὶ ἡ Τζεμιλέ μπορούσαν νά θεωρήσουν τοὺς ἐ-
αυτοὺς των μόνους.

—Μήπως μετανοεῖς; εἶπε ὁ νέος.

—Γιὰ τί πράγμα;

—Ὅτι μ' ἀγάπησες, ὅτι ἦρθες νά μὲ πάρῃς, ὅτι μ' ἀκο-
λούθησες.

—Θά πέθαινες, ἂν δέν ἐρχόμουν... θά πέθαινες.

—Ὅλα θά εἶχαν τελειώσῃ ἴσως αὕτῃ τὴν ὥρα. Ἐσὺ θά κα-
θόσουν ἡσυχὰ στοῦ σπίτι σου, κοντὰ στὴ μητέρα σου, περιτριγυ-
ρισμένη ἀπὸ τοὺς δικούς σου.

—Καὶ σὺ θά εἶχες πεθάνει! Θά σ' ἔβλεπα καθ' ἑμὲ ἀπὸ τίς
μέρες ποὺ θά ζοῦσα, θά σ' ἔβλεπα μπροστὰ στὰ μάτια μου, μέσ'
σὴν καρδιά μου καὶ δέν θά μπορούσα κἂν, μὲ ὅλες τίς τύψεις
καὶ τίς λύπες μου, νά σὲ ξαναζωντανέψω μιὰ μόνῃ στιγμῇ. Κι'
ἐγὼ θά ἤμουν καταντροπιασμένη μπροστὰ στὸν ἑαυτό μου. Θά
ἤμουν ἀνανδρῆ, ψεύτρα, μισητὴ γιὰ κείνον ποὺ θά μπορούσε νά
μωπνέψῃ τὸ ἔγκλημά μου, προδότρα τοῦ κυρίου τῆς ψυχῆς μου.
Καὶ τί φαντάζεσαι πὼς εἶναι καλύτερο γιὰ μένα παρὰ ὅ,τι ἔχω;
Μοχσέν! Ζωὴ μου, μάτια μου, ἡ μόνῃ σκέψις μου! Νομίζεις λοι-
πὸν πὼς δέν εἶμαι εὐτυχισμένη ἀπὸ χθές τὸ βράδυ; Μὰ γιὰ σκέ-
ψου! Δέν ἔφυγα ἀπὸ κοντὰ σου! Δέν ἔπαψα νά εἶμαι δική σου!
Ὁ καθένας ξέρεי πὼς εἶμαι δική σου! Δέν μπορῶ παρὰ νά εἶμαι
κοντὰ σου! Μιᾶς γιὰ κινδύνους! Ἀλλ' ἀμέσως εἶμαι ἐκεῖ, κον-

τά σου, μαζί σου. Καί όσο ο κίνδυνος είναι πιο μεγάλος, τόσο λιγώτερο απομακρύνομαι από σένα, τόσο περισσότερο σε πλησιάζω, γίνομαι ένα μαζί σου. Μη τρέμεις λοιπόν! Γιατί θέλεις να βγάλης από μέσα σου εκείνο το κομμάτι που είμαι εγώ και που δεν μπορεί να ζήσει ή να πεθάνει χωρίς σένα;

Οι δυο έρωτευμένοι βρισκόταν σε μιὰ από εκείνες τις στιγμές, όπου το πνεύμα αποκτά, από την τρισμακαρία αυτή ευτυχία που το τραβάει μακριά, μιαν ένεργητικότητα, μιαν δύναμη αντιλήψεως ανωτέρας. Καί ο Μοχσέν δεν θα έχανε ποτέ την έντυπωση του ήλιου εκείνου που βασιλεύει αυτή τη στιγμή δεξιά τους, πίσω από μιὰ συστάδα δένδρων. Καί όταν ή Τζεμιλέ του είπε με τό πιο τρυφερό ύφος:

—Γιατί με κυττάς έτσι;

—Εκείνος της απήντησε:

—Γιατί σε λατρεύω.

Κι' εκείνη πρόσθεσε με κάποιο νάζι μεθυστικό:

—Τί λές;

Τότε ο Μοχσέν, εκείνη τη στιγμή, παρατήρησε ότι το μανίκι της Τζεμιλέ είχε μιὰ γαλάζια απόχρωση, και αυτή ή αίσθησι μαζί μ' εκείνη που προκάλεσε το λιποθύρι έμεινε έντυπωμένη στη μνήμη του ανάμεσα στην έρωτική πορνοφορά.

Εν τώ μεταξύ στο παλάτι του Κανδαχάρ, στο σπίτι του 'Αβδουλλάχ-Χάν, στην κατοικία του Μωάμεθ Μπέη και του 'Οσμάν Μπέη, όλα ήσαν άνω κάτω έξ αιτίας των δυο έρωτευμένων. Τα δύο αδέρφια, ο άθνας με τη συνοδεία του, συναντήθηκαν στο παζάρι και ο Μωάμεθ, έξω φρενών διότι δεν ήξερε τίποτε για την τύχη του γιου του, είχε επιτεθή πρώτος. Μερικοί διαβάτες πήραν μέρος. Τουφεκιές και σπαθιές άντηλλάχθησαν. Οι έμποροι ξέσπασαν σε φωνές αγωνίας και θα νόμιζε κανείς, άκούοντας το θόρυβο των μουσικών και την κλαγγή των ξιφών και πρό παντός τις διαπεραστικές φωνές ότι έλεηλατούσαν την πόλι. Κανείς έν τούτοις δεν σκοτώθηκε και άφου κατώρθωσε ή αστυνομία να χωρίση τους έχθρους και να στείλη τον καθένα στο μέρος του, το άποτέλεσμα ήταν ότι καθεμιὰ από τις δυο ομάδες γλύτωσε με μερικές σαγκρουιές.

Αυτό το επεισόδιο δεν έμεινε χωρίς συνέπειες. "Ολη ή πόλις έμαθε ότι ο Μοχσέν 'Αχμετζή έκλεψε την εξαδέλφη του Τζεμιλέ και ότι οι Μουρατζήδες τους έδωσαν άσυλον, άλλ' ότι ο 'Ηγεμών διέταξε να παραδοθούν οι ένοχοι στον πατέρα που έπαθε την προσβολή. Καί σ' αυτά άπάνω οι γνώμες έμοιράσθηκαν πολύ. "Αλλοι πήγαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες των στο Μωάμεθ, σύμφωνα προς τη γνώμη ότι ένας άνθρωπος με φιλότιμο πρέπει πάντα να υποστηρίξη και να προστατεύη τους έρωτευμένους. "Αλλοι πάλιν ήσαν της γνώμης ότι όλα αυτά ήσαν μιὰ συνέχεια του άνταγωνισμού των 'Αχμετζήδων και των Μουρατζήδων και ότι άφου ο Μωάμεθ και ο γιός του συνασπιζόνταν με τους έχθρους του, πρόδιδαν την οικογένειά τους. Σ' αυτό άπάνω άσπαζόνταν την ύπόθεσι του άληθινού και πιστού 'Αχμετζή, του

'Οσμάν Μπέη. Μερικοί, αδιάφοροι για το ζήτημα καθ' έαυτό, άγανάκτησαν πολύ έξ αιτίας της έπεμβάσεως του 'Ηγεμόνος. "Ήσαν της γνώμης ότι αυτός διόλου δεν είχε τό δικαίωμα να άνακατευθή σε μιὰ φιλονικία όλότελα ξένη γι' αυτόν, και άκόμη λιγώτερο, τό δικαίωμα να διατάξη έναν ευγενή 'Αφγάνον να παραδώση τους μουσαφिरαίους του. Καί για τό ζήτημα αυτό πήγαν με τό μέρος του Μωάμεθ. "Αλλά κάμποσοι πήραν τό μέρος του Μωάμεθ μόνον και μόνον γιατί ήσαν φιλοπόλεμοι. "Η πάλις λοιπόν ξαφνικά άναστατώθηκε. Οι φιλήσυχοι άνθρωποι και οι έμποροι έκλεισαν τα μαγαζιά τους και μαζεύτηκαν στα τζαμιά όπου, βαρυγκομώντας, διαβεβαίωναν ότι καταστράφηκε τό έμπορίον. Οι γυναίκες του λαού άνέβηκαν στις ταράτσες άπ' όπου τις άκουε κανείς να μοιρολογούν, προβλέποντας τη βέβαιη κακομοιριά των οικογενειών τους. Οι ιερείς πήγαιναν με σοβαρό ύφος στα σπίτια των προκρίτων για να κηρύξουν την ειρήνη και να συστήσουν μετριοπάθειαν. Συγχρόνως ομάδες μεγάλες ή μικρές, όπλισμένες, άλλοι πεζοί και άλλοι καβαλλάρηδες, με σαρίκια γαλάζια και ικόκκινα, με τη ζώνη σφιχτοδεμένη, την άσπίδα στο χέρι και τό τουφέκι στον ώμο, με μάτια ζωηρά και με γενειάδες άγριες συναντιώνταν στα παζάρια, έσπρωναν τους διαβάτες και ήσαν έτοιμοι να πιαστούν στο χέρι. "Εν τούτοις τίποτε δεν έγινε. "Ο κόσμος περίμενε να οργανωθή, να βρεθή κάποια διεύθυνσις του άγώνος. Παντού επικρατούσε ή άβεβαιότης. "Ολοι ήσαν άποφασισμένοι να χτυπήσουν, όλοι προεξοφλούσαν για τους έαυτούς των θρίαμβων και τιμής. "Αλλά χρειάζονταν άρχηγοί άνεγνωρισμένοι. "Η συνήθεια του τόπου ήταν αυτή. Δύο ή τρεις μέρες διακοούσε αυτή ή κατάσταση πραγμάτων και ύστερα ξέσπαγαν όλα.

"Ο 'Ηγεμών βρισκόταν άκόμη σε φιλική συζήτησι με τον 'Αβδουλλάχ-Χάν, τον ιερέα Μουλλά-Νούρ-Εδδιν και τον ιατρών Γκουλάμ-Αλή, όταν ο άστυνόμος της πόλεως ήρθε με φοβισμένο ύφος να ειδοποιήση τον 'Υψηλότατο για όσα συνέβαιναν. "Ο Ιρεύς και ο γιατρός αισθάνθηκαν κρυφή Ικανοποίησι βλέποντας τα πράγματα να παίρνουν τέτοια κατεύθυνσι. "Επειδή με αυτό τον τρόπο ή λύσις της ύποθέσεως έπεταχύνετο. "Ο 'Αβδουλλάχ-Χάν όμως ήταν άπελπισμένος. Αυτό ήταν περισσότερο από ό,τι περίμενε. Δεν έπιθυμούσε στάσι προς τό παρόν και βλέποντας τον 'Ηγεμόνα να έπηρεάζεται από την διήγησι του άστυνόμου, επόβλεπε ότι άν δεν εύρισκαν στο σπίτι του τους δυο έρωτευμένους, ή όργη του άρχοντος θα ήταν πιο μεγαλύτερη παρά έάν έγινόταν αυτή ή στασιαστική κίνησις. Είχε κάμει ένα λογαριασμό λίγο πολύπλοκο. Δίνοντας άσυλο στο Μοχσέν και στη συντροφισσά του, θ' άποκτούσε μιὰ καλή φήμη γενναιοψυχίας. "Υστερα θα είχε την ευχαρίστησι να δώση ένα γερό χτύπημα σε μιὰ μερίδα ή και στο σύνολο των 'Αχμετζήδων, διευκολύνοντας τη φυγή των πορτοτατευομένων του. "Εκείνος ο ίδιος ποτέ δεν θα όμολογούσε τί μέρος έπαιξε σ' αυτή την ύπόθεσι, και μόνον ο γιός του "Ακιμπαρ θα ήταν έκτεθειμένος. "Αλλά ο 'Η-

γεμών λίγες μέρες μόνον θά είχε τὰ νεύρα του καὶ ἓνα δῶρο θά τὸν ἡσυχάζε καὶ ὁ Ἀκμπάρ θά διατηροῦσε τὴν εὐνοιά του. Ἀλλὰ ὅλοι αὐτοὶ οἱ συνδυασμοὶ ἀποτύχαιναν. Ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν βρισκόταν ἀπέναντι μιᾶς ὑποθέσεως κρατικῆς πλέον καὶ ὁ Ἡγεμὼν ὅταν μάθαινε τὴν ἀλήθεια, θά γινόταν φοβερός. Ἐπρεπε νὰ ληφθῇ ἀπόφασις. Ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν τὴν ἔλαβε ἀμέσως.

Ἔως τώρα δὲν εἶχε γίνει καθόλου ζήτημα γιὰ τὴν παράδοσι τοῦ ζεύγους. Εἶχε μόνον ὁ Ἀβδουλλάχ ζητήσει χίλιες δυὸ λεπτομέρειες γιὰ τὸν τρόπο ποῦ θά γινόταν ἡ παράδοσις. Ἐπρόβαλλε ἀκατάπαυστα τὴν ἀποψιν τοῦ γοήτρου του καὶ μικρολογούσε σὲ τρόπο, ὥστε δυὸ ὁλόκληρες ὥρες πέρασαν χαμένες. Ἐπειδὴ ὁ Ἡγεμὼν δὲν εὗρισκε ἀντίστασι ἐκ μέρους τοῦ εὐνοουμένου του καὶ ἐπειδὴ ἄλλως τε ἡ κουβέντα, ποῦ κάποτε κατέληγε σὲ ἀστεία τοῦ προξενούσε εὐχαρίστησι, δὲν ἀνυπομονοῦσε. Τοῦ ἦταν ἄλλως τε ἀδιάφορο, ἂν ὁ Μοχσέν καὶ ἡ Τζεμιλέ ἔπεφταν μισὴ ὥρα προτιήτερα στὰ χέρια τοῦ κριτοῦ των. Ἐπὶ τέλους, εἶχαν συμφωνήσῃ, ὅτι ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν θά παρέδιδε ἀπλῶς τοὺς ἐνόχους στὰ χέρια τοῦ Ἡγεμόνος, χωρὶς νὰ πληροφορηθῇ τί σκόπευε ὁ Ὑψηλότατος νὰ κάμῃ μ' αὐτοὺς καὶ θά τοῦ ἦταν μάλιστα ἐπιτετραμμένον νὰ τοὺς βάλῃ ὑπὸ τὴν σεπτὴν προστασίαν τοῦ ἀρχοντος, πεπεισμένος ὅτι οἱ δύο ἐρωτευμένοι θά ἦσαν ἐδῶ ἐν ἀσφαλείᾳ. Τότε εἶχε σταλῇ ἓνας ἀγγελιαφόρος στὴν κατοικία τοῦ εὐνοουμένου. Γύρισε τὴ στιγμή ποῦ ὁ ἀστυνόμος τελείωνε τὴ διήγησί του σχετικῶς πρὸς ὅσα συνέβαιναν στὴν πόλι, καὶ τοὺς πληροφορήσε ὅτι ὅλοι ἐδραπέτευσαν, ὁ Ἀκμπάρ, ὁ Μοχσέν καὶ ἡ Τζεμιλέ καὶ ὅτι δὲν ἤξερε κανεὶς ποῦ πῆγαν. Ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν δὲν ἄφησε στὸν αὐθέντη του καιρὸ ν' ἀγανακτήσῃ. Εἶπε σοβαρώτατα:

—Βέβαια, ὁ αὐθάδης γυιὸς μου (ἢ κατάρρα τοῦ Θεοῦ νὰ εἶνε ἀπάνω του!) θά φοβήθηκε ἀνοήτως τὴν ἀτίμωσι τῆς οἰκογενείας του καὶ χωρὶς νὰ ἀναμνήνῃ τὰ ἀποτελέσματα τῆς καλωσύνης σας, Ὑψηλότατε, θά πῆρε μαζί του τοὺς δυὸ κακούργους. Εὐτυχῶς ξέρω ποῦ θά τοὺς πιάσω. Εἶναι στὸν πύργο μου τοῦ Ρουντμπάρ, σὲ ἀπόστασι τεσσάρων ὥρων ἀπὸ δῶ, στὰ βουνά.

Ἐπὶ τοῦ ἔβγαλε τὸ δαχτυλίδι ἀπὸ τὸ δαχτυλὸ του καὶ τὸ ἔδωσε στὸν ἀστυνόμο:

—Στείλετε ἀμέσως μερικοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν ἵπποκόμο μου, τὸν ὁποῖο θά βρῆτε κάτω. Θά δώσουν τὸ δαχτυλίδι αὐτὸ στὸ γυιὸ μου Ἀκμπάρ καὶ θά γράψω τὴ διαταγὴ νὰ παραδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους σας. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὸ κακὸ θά διορθωθῇ καὶ ἡ πόλις θά βρῇ τὴν ἡσυχία της.

Ὁ Ἀβδουλλάχ μιλοῦσε μὲ ὕψος τόσο σταθερό, τόσο ξάστερο, ὥστε ἡ ἀγανάκτησις τοῦ Ἡγεμόνος δὲν εἶχε λόγον νὰ ξεσπάσῃ. Κανεὶς δὲν τόλμησε νὰ ὑποψιασθῇ τὴν καλὴν πίστιν του, ἢ ὁποία, αὐτὴ τὴ στιγμή, πράγματι ὑπῆρχε. Ἦτο ἀποφασισμένος νὰ προδώσῃ καὶ νὰ παραδώσῃ τοὺς νέους. Θά προτιμοῦσε νὰ μὴ υποχωρήσῃ σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι: ἀλλὰ τὸ συμφέρον τοῦ κράτους

καὶ οἱ τύποι ἀπαιτοῦσαν νὰ ἐπιβάλῃ σιγὴ στὴν ὑπερηφάνειά του. Δὲν τὸν ἔμελλε ἂν ὑπῆρχον δυὸ θύματα περισσότερο ἢ λιγώτερο, ἀλλὰ θά τὸν ἐσύμφερνε νὰ βλάψῃ τοὺς Ἀχμετζήδες. Αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ τούτῃ τῇ φορᾷ χωρὶς μεγάλες ζημίες.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ ἀστυνόμου βιάστηκαν καὶ ἔφθασαν στὸ νηύργιο κατὰ τὰ μεσάνυχτα. Εἶδαν μέσ' στὶς ἀκτίνες τοῦ φεγγεριοῦ ἓνα τετράγωνο κτίριο, χαμηλό, μὲ στενὴ πόρτα καὶ μερικὲς ἀπαίσιες πολεμίστρες, ἀπάνω στὴν προεξοχή ἐνὸς βράχου. Φαινόταν σκοτεινὸ καὶ τραγικόν.

Οἱ ἀπεσταλμένοι ξεπέζεψαν καὶ ὁ ἀρχηγὸς των χτύπησε δυνατὰ νὰ τοῦ ἀνοίξουν. Ὅλοι κοιμόνταν. Ἐνὰς στρατιώτης τῆς μικρῆς φρουρᾶς παρουσιάσθηκε στὴν εἴσοδο. Ἐβγαλε τίς σιδερένιες ἀμπάρες ποῦ τὴν κρατοῦσαν κλειστή. Τοῦ ἔδειξαν τὴ σφραγίδα καὶ τὴν ἐπιστολή. Δὲν ἔκαμε καμμιά παρατήρησι, φώναξε χωρὶς νὰ διστάσῃ τοὺς συντρόφους του, ποῦ κι' ἐκεῖνοι δὲν ἔφεραν δυσκολίες. Ἐν τούτοις, οἱ διαπραγματεύσεις καὶ τὸ πηγαινε-ἔλα ξύπνησαν τὸν Ἀκμπάρ. Ὁ νεαρὸς ἀρχηγὸς φάνηκε στὸ χαγιάτι μιᾶς ἐσωτερικῆς σκάλας. Δύσκολα ἀνεβαίνει κανεὶς ἐκεῖ ἀπάνω. Ὁ Ἀκμπάρ βρισκόταν πρὸς ψηλὰ ἀπὸ τὰ κεφάλια ἐκείνων στοὺς ὁποίους εἶπε ἀπότομα:

—Τί σημαίνει αὐτὸς ὁ θόρυβος; Καὶ σεῖς, ἀνθρωποὶ μου, γιατί ἀφήσατε νὰ μποῦν μέσα αὐτοὶ οἱ ξένοι;

—Εἶναι ἀνθρωποὶ σταλμένοι ἀπὸ τὸν Ὑψηλότατο. Φέρνουν μιὰ ἐπιστολή καὶ τὸ δαχτυλίδι τοῦ πατέρα σας. Πρέπει νὰ παραδώσωμε τοὺς αἰχμαλώτους.

Ὁ Ἀκμπάρ ρώτησε:

—Ὁ πατέρας μου ἔδωσε τὴ διαταγὴ αὐτὴ;

—Ὁ ἴδιος. Νὰ τὸ δαχτυλίδι του, σὰς λέγω, νὰ ἡ ἐπιστολή του.

—Τότε ὁ Ἀβδουλλάχ-Χάν εἶναι σκύλος καὶ ἐγὼ δὲν ἔχω πατέρα!

Καὶ ἀφοῦ εἶπε αὐτά, ἄδειασε τὰ δυὸ του πιστόλια ἀπάνω στοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἦταν μαζεμένοι μπροστά του. Ἐνὰς ἔπεσε καὶ οἱ ἄλλοι ἀπῆντησαν μὲ τουφεκιές, ἀλλὰ δὲν χτυπήθηκε. Πῆρε τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. Τὴν ἴδια στιγμή ὁ Μοχσέν καὶ ἡ Τζεμιλέ φάνηκαν δίπλα του.

—Ἀχμετζή, εἶπε μὲ δύναμι, θά δῆς πῶς οἱ ἀνδρες τῆς φυλῆς μου δὲν εἶναι ἀνάνδραιο!

Πῆρε τὸ τουφέκι του καὶ τράβηξε. Οἱ ἀνθρωποὶ κάτω ἔβαλαν μιὰ φωνὴ λύσσης καὶ ὤρμησαν πρὸς ἔφοδον. Ὁ Μοχσέν ἔριξε καὶ αὐτός. Ἡ Τζεμιλέ κρατοῦσε διαδοχικῶς πότε τὸ ὄπλον τοῦ Ἀκμπάρ καὶ πότε τοῦ ἀνδρός της καὶ τὰ γέμιζε χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ψυχραιμία της. Ἐαφνικὰ ἔβγαλε τὸ χέρι της στὴν καρδιά καὶ κλονίστηκε. Μιὰ σφαῖρα τῆς εἶχε διαπεράσει τὸ στήθος. Τὴν ἴδια στιγμή, ὁ Ἀκμπάρ κύλισε στὰ πόδια της, θανάσιμα χτυπημένος. Ὁ Μοχσέν ρίχτηκε ἀπάνω στὴν Τζεμιλέ, τὴν βάσταξε, τὴν φίλησε, τὰ χεῖλη τοὺς ἐνώθησαν. Χαμογέλασαν καὶ ἔπεσαν, γιατί μιὰ ἄλλη σφαῖρα χτύπησε τὸ νέο, καὶ οἱ ψυχές τους ἐν ἐκστάσει πέταξαν μαζί στὸ ἄπειρο.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ

Ἡ κοινωνικὴ πρόοδος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν τοιαύτην. Ἐὰν παρακολουθήσῃ κανεὶς βῆμα πρὸς βῆμα τὴν πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, θὰ ἴδῃ ὅτι αὕτη ἠκολούθησε τὴν τελειοποιήσιν τῆς μηχανῆς. Ὁ κ. Δανιὴλ Μπελλέ, καθηγητὴς τῆς Σχολῆς τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν ἐν Παρίσις, εἰς ἓν σπουδαῖον ἔργον αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐξιστορεῖ λεπτομερῶς τὴν βιομηχανικὴν ἐξέλιξιν καὶ ἐξηγεῖ τὰ αἷτια ποὺ τὴν προεκάλεσαν. Περιλήψεις κεφαλαίων τινῶν τοῦ ἔργου τούτου δίδεται κατωτέρω:

Ὁ ἄνθρωπος πάσης ἐποχῆς ὡς πρῶτον σκοπὸν αὐτοῦ εἶχε τὸ νὰ ζήσῃ, ἡ δὲ φιλοσοφία ἦλθε κατόπιν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας ἐλληνικὰς καὶ λατινικὰς κοινωνίας, τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς πρωτογενεῖς ὡς πρὸς τὸν ὕλιστικόν, τὸν ἐπιστημονικόν, τὸν τεχνικόν, τὸν βιομηχανικόν κυρίως λεγόμενον σημερινὸν πολιτισμόν, ἐὰν ἡδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ φιλοσοφία, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ θέσις τῶ νάνθρωπων τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπέειχε πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς βοήθειαν τοῦ ὁποίου καμμία στοιχειώδης βιομηχανία δὲν εἶχεν ἔλθει νὰ μεταβάλῃ ὀλίγον τὴν πρωτογενῆ κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Παρὰ τὰς ἐντυπωσιακάς παραδοξότητας ποὺ ἐγράφησαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ παρὰ τὰς διαβεβαιώσεις τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, τὰς ἐξ ἀντιγραφῆς ἰδέας τοῦ Ρουσσώ καὶ τὰς ποιητικὰς σκέψεις τοῦ Λαμαρτίνου, ὁ ἄνθρωπος εὗρέθη πάντοτε, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον ἄλλοτε ποτε παρὰ σήμερον, πολὺ περισσότερον εἰς τὴν πρωτογενῇ του κατάστασιν παρὰ εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἀγρίας κοινωνίας, πρὸ ἐπιτακτικῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν. Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, ἀφοῦ κατάρθωσε νὰ θεραπεύσῃ εὐχερῶς τὰς πρώτας τοῦλάχιστον ἀνάγκας τοῦ διὰ τῆς βιομηχανικῆς τελειοποιήσεως, δημιουργεῖ νέας τοιαύτας. Διὰ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς μὲν πρώτον, εἰς τὰς δὲ ὕστερον, ἤρχισε νὰ παράγῃ. Ἐδημιούργησεν, ἐτελειοποίησεν, ἐφεῦρεν ἐργαλεῖα, τὰ μετέτρεψεν εἰς μηχανάς. Χάρις εἰς τὴν βιομηχανίαν, ὁ ἄνθρωπος, ριφθεὶς γυμνὸς ἐν τῇ φύσει, ἐκυριάρχησεν αὐτῆς. Κάθε βιομηχανικὴ του πράξις δὲν εἶναι παρὰ μίᾳ προσπάθειᾳ πρὸς τὸ ζῆν, τὴν ὁποίαν τόσον ὀρθῶς ἐχαρακτήρισεν ὁ Γκυγιώ ὁμιλῶν περὶ «τῆς διαρκῶς αὐξού-

σης κυριαρχίας του ανθρώπου επί των πραγμάτων», ήτις εξασφαλίζει τὸ μέγιστον τῆς ικανοποιήσεως αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐλάχιστον τοῦ κόπου. Διὰ τοῦτο ὀρθότατα ἐλέγχθη ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἐξέλιξις ἐξαρτᾶται ἔκτοτε ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν τοιαύτην.

Αἱ πρῶται βιομηχανικαὶ προσπάθειαι τοῦ ἀνθρώπου ἀφώρων εἰς τὴν προμήθειαν τῶν τροφίμων, τὰ ὅποια τοῦ ἔλειπον. Ἐν τούτοις, καὶ ὁ προϊστορικὸς ἀκόμη ἄνθρωπος εἶχε μερικὰ ἐργαλεῖα τελείως βιομηχανικά, κυρίως ἐργαλεῖα κατεργασίας εἰδῶν ἱματισμοῦ. Μετὰ τὴν τελειοποίησιν τῶν ἐργαλείων καὶ τὴν ικανότητα τῆς θεραπείας περισσοτέρων ἀναγκῶν, διαρκῶς ἀνεκαλύπτοντο νέαι τοιαῦται καὶ νέαι κατασκευαὶ καὶ παραγωγαὶ τὰς ἐθεράπευον. Ἀλλὰ τὸ πᾶν προωρίζετο διὰ τὸν κατασκευαστὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν του, διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς μικρᾶς ἀνθρωπίνης μονάδος. Ἐκαστὴ οἰκογένεια παρήγεν ὅ,τι ἐπὶ αὐτῇ. Κατὰ τὴν ὁμηρικὴν ἀκόμη ἐποχὴν ὁ οἶκος ἦτο ἐν εἶδος ἐργαστηρίου, ὅπου κατασκευάζοντο ἀντικείμενα τρεχούσης χρήσεως καὶ ὅπου τὴν ἀπ' εὐθείας ἐποπτεῖαν εἶχεν ἡ οἰκοκυρὰ, ἀδικρίτως κοινωνικῆς θέσεως. Οὕτως, ὁ Ὀδυσσεὺς κατασκεύασε μόνος του τὴν σχεδίαν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐφυγε μακρὰν τῆς Καλυφούς καὶ ὅταν ἐφθασεν εἰς τὴν Ἰθάκην μόνος του ἐπεδιόρθωσε τὸν τοῖχον τοῦ δωματίου του. Ὁ Ἡσίοδος ἐξ ἄλλου εἰς τὰ ἔπη του φρονεῖ ὅτι ἓνας καλὸς ἰδικτῆς πρέπει νὰ ἐπιμελεῖται τοῦ χειμῶνος διὰ νὰ κατασκευάζῃ τὸ ἄροτρον καὶ τὸ ἀμάξιόν του, τὸ ὅποῖον σημαίνει ὅτι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀμαξοποιοῦ δὲν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Καὶ εἰς ἐποχὰ νεωτέρας, καθ' ἣς ἡ βιομηχανία ἐξωτερικεύθη, δηλαδὴ οἱ καταναλωταὶ ἐγίναν πελάται ἐδικῶν κατασκευαστῶν, ἡ παράδοσις τῆς οἰκιακῆς βιομηχανίας διετηρήθη.

Ἡ ἀνταλλαγὴ βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν βιομηχανικὴν τελειοποίησιν, διὰ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἐπαγγελμάτων, τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐιδικότητων. Ἄνευ τῶν ὑποδιαίρέσεων τούτων ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὸ ἐπίπεδον τῶν ζώων. Εἶναι προφανές ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ὑπὸ τὴν εὐρείαν οὐσίαν τῆς λέξεως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς οἰκονομικῆς ἢ οἰκιακῆς ὀλοκληρωτικῆς παραγωγῆς, καὶ ἡ ἐξειδίκευσις θὰ ἦτο ἀπραγματοποίητος. Ἡ συνεχὴς παραγωγὴ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου προϋποθέτει τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἰς πολλοὺς ἀνθρώπους, τοὺς ἀγοραστὰς ἢ μᾶλλον τοὺς συναλλασσόμενους, διότι ἡ λέξις ἀγοραστὴς ὑπονοεῖ τὴν χρῆσιν νομίματος, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νοεῖται ἀνταλλαγὴ πραγμάτων. Ἡ ἀνταλλαγὴ αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξε τρόπος ἀργότερον τοὺς Ἕλληνας καὶ συνετέλεσε προφανῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας διὰ τῆς διαδόσεως τῶν προϊόντων αὐτῆς.

Εκεῖνο, ποῦ φαίνεται περίεργον καὶ παράδοξον εἶναι ὅτι οἱ πόλεμοι συνέτειναν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας εἰς τὰ πρῶτα τῆς βήματα. Ὁ πόλεμος κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ

πολιτισμοῦ δὲν ἦτο παρὰ μία μορφή παραγωγῆς ὑπὸ τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἐννοίαν (δηλαδὴ τῆς ἐργασίας ἣτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ μᾶς προμηθεύσῃ ὅ,τι δὲν ἔχομεν). Ἦτο τουτέστι μέσον προπορισμοῦ πλούτου, βίαιον, ἀδικον βεβαίως, ἀλλὰ πάντως ἓνας τρόπος ἐξευρέσεως προϊόντων κατασκευαζομένων ὑπὸ τῶν γειτόνων, καὶ λαμβανομένων οὐχὶ ἐπ' ἀνταλλαγῇ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀρπαγῆς, ἣτις ὁμως ἐπίσης ἐνέτεινε τὴν παραγωγὴν. Ἐκτὸς τούτου, διὰ τῶν πολέμων συχνὰ ἀπεκτῶντο δούλοι, κεκτημένοι διαφορῶν ἐιδικότητος, αὐξάνοντες τὰς ἐργατικὰς χεῖρας, αὐξάνοντες τὴν παραγωγὴν. Τὰ ἔργα τῶν δούλων ἦσαν καταναγκαστικά, δὲν ἔλειπαν ἐν τούτοις καὶ οἱ ἐλεύθεροι ἐργάται. Ἡ δουλεία ὁμως ἦτο ὁ κύριος βοηθὸς τῆς βιομηχανίας. Ἡ προμήθεια δούλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυαριθμότεροι τῶν ἐλευθέρων, ἐγένετο τόσον ἐν καιρῷ πολέμων ὅσον καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, διὰ μεθοδικῆς ἐξασκήσεως τῆς πειρατείας. Ἡ κλοπὴ ἀνθρωπίνων ὄντων ἦτο συνηθιστὴ καὶ διάφοροι λαοὶ τὴν ἐξήσκουν ἐπαγγελματικῶς, ὅπως π. χ. οἱ Πάφιοι. Τοιοῦτοτρόπως μετὰ τὰς δουλικὰς χεῖρας ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν ἐπαγγελμάτων ἐπεταχύνθη καὶ, ὅπως λέγει ὁ Σαλβιόλι, δύο αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ εἰς τὴν Ρώμην πᾶσα βιοτεχνία ἀπετέλει ἴδιον ἐπάγγελμα, μολοντί ὁ χωρισμὸς τῶν ἐπαγγελμάτων δὲν ἦτο σαφὴς καὶ καθωρισμένος, ἐνὸς ἐργατοῦ δυναμένου νὰ εἶναι κλειθοποιὸς καὶ ὀπλοποιὸς ἢ ἀμαξοποιὸς καὶ ξυλουργὸς συγχρόνως. Ἡ δουλεία, καταργηθεῖσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον, μετὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, ἀφῆσεν εἰς αὐτὴν ἓνα δίδαγμα, ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῶν ἔργων συντελεῖ εἰς τὴν βιομηχανικὴν πρόοδον.

Ἡ ἀρχαιοτάτη ἱστορία μᾶς δίδει ἓνα παράδειγμα λαοῦ παράγοντος εἰς μεγάλῃ κλίμακα ὅμοια προϊόντα, δημιουργοῦντος ἐργοστάσια μεγάλης παραγωγῆς, καὶ ἐξ ἄλλου γενομένου ἐμπορίου τῶν προϊόντων του. Οἱ Φοίνικες ἦσαν πράγματι πότε βιομηχανοὶ, πότε ἔμποροι καὶ μεταφορεῖς ἀκόμη τῶν προϊόντων τῶν, πράγμα ποὺ ὑπόκειται ὅπως δῆποτε ἀνηνθίσαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐξειδικεύσεως, οἷον τὴν ἀντιλαμβανόμεθα σήμερον. Μ' ὅλα ταῦτα, οὗτοι ἐπώλουν καὶ μετέφερον ἐκτὸς τῶν ἰδίων αὐτῶν προϊόντων καὶ ξένα τοιαῦτα. Οὕτω κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι κεραμεῖς ἐργαστήρια, τῶν ὁποίων τὰ προϊόντα μετεφέροντο διὰ φοινικικῶν πλοίων εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἀργότερον οἱ Ἕλληνες ἐμιμήθησαν τοὺς Φοίνικας περισσότερο εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ βλέπομεν οὕτω τὴν Μίλητον π.χ. ἐξάγουσαν ὑφάσματα, τάπητας καὶ πιθανῶς ἐπιπλα. Ἡ Σάμος ἐδέχετο πανταχόθεν παραγγελίας κυρίως μεταλλουργικῶν προϊόντων. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἀναφαίνεται ἐκτὸς τῆς ἐπὶ παραγγελίας παραγωγῆς καὶ ἡ παραγωγὴ στόκ, πάντοτε βεβαίως διὰ κινητηρίου δυνάμεως ἀνθρωπίνης καὶ οὐχὶ μηχανικῆς καὶ οὐχὶ διὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐργατῶν, ἀλλ' ἐν σμικρῷ. Οὕτω, τὸ ἀσπίδοποιεῖον τοῦ Λυσίου ἀπασχόλει 120 ἐργάτας, τὸ δὲ ἐπιπλοποιεῖον τοῦ πατρὸς τοῦ Δημοσθένους 30 καὶ τὸ ὀπλοποιεῖον του 32. Τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν

μικράν ανάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς συγκοινωνίας. Ἡ μεγάλη βιομηχανία καὶ τὸ ἐργαστάσιον μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη χρόνων ἀπετέλουν ἐξαιρέσιν, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων αἰτίων, λόγω ἑλλείψεως κεφαλαίων ἢ παραγωγῇ ἐγίνετο κυρίως ἐπὶ παραγγελίας.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ σχηματισμὸς καὶ ὁ παραπλασιασμὸς τοῦ κεφαλαίου ἐπέτρεψε τὴν δημιουργίαν τῆς στοιχειώδους βιομηχανίας. Αὐξανόμενου τοῦ κεφαλαίου ἐξεκρίσθη καὶ αὕτη, μέχρις ὅτου κατέστη μεγάλη βιομηχανία. Τὸ κεφάλαιον ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ὁ ἀπαραίτητος βοηθὸς τῆς ἐργασίας, τὸν ὅσον ὑπὸ μορφὴν μηχανημάτων καὶ ἐργαλείων, ὅσον καὶ ὡς μέσον προμηθείας ἐκ τῶν προτέρων πρώτων ὑλῶν καὶ τέλος ἀμοιβῆς τῶν ἐργαζομένων. Ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ὑπῆρξεν ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας μικρὸν καὶ διὰ τοῦτο ἡ βιομηχανία παρέμεινε μικρὰ καὶ στάσιμος. Αὐτὸ ποὺ λέγουσιν ὅλοι ὅσοι ἡσχολήθησαν μετὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ καπιταλισμοῦ, ὅτι δηλαδή ἡ Ρωμαϊκὴ Δημοκρατία καὶ ἡ Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ὑπῆρξαν ἐποχὰι καπιταλισμοῦ, εἶναι πολὺ ἐξεζητημένον. Ὑπῆρχε τότε συγκέντρωσις πλούτου καὶ ἰδίᾳ πολυτίμων μετάλλων, ἀλλὰ ὁ πλοῦτος αὐτὸς δὲν ἐχρησιμοποιοῦτο εἰς τὰ ἐργαστάσια καὶ τὴν βιομηχανίαν.

Τὸ νόμισμα, ἐπὶ τῇ ἐξελίξει του, ὑπῆρξε σπουδαῖος βοηθὸς τῆς βιομηχανίας καὶ ἔσχεν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν συναλλαγῶν καὶ συνεπῶς ἐπὶ τῆς βιομηχανίας.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ βιομηχανία παύει νὰ εἶναι στενῶς ὁικογενειακὴ καὶ καθεὶς παράγει δι' ἄλλας κοινωνικὰς ομάδας ἐπ' ἀνταλλαγῇ, καθίσταται ἀναγκαῖα ἡ ἀναζήτησις πελατείας ἀπὸ τὸν βιομήχανον. Καὶ οὕτω, καθὼς εἶδαμεν, διάφοροι λαοὶ ἐζητοῦν τοὺς πελάτας τῆς παραγωγῆς τῶν εἰς μακροῦς ἀπέχας χωρῶν. Διὰ τὴν ἀναζήτησιν τῆς πελατείας ἐπὶ τόπου ὁ βιομήχανος μετεχειρίζετο διαφόρους μεθόδους. Εἴτε κατεσκεύαζε τὸ προϊόν του ἐν τῇ ξένῃ χώρᾳ τῆς καταναλώσεως, εἴτε ἦτο ἐναλλαξ πλανόδιος ἔμπορος καὶ βιομήχανος, εἴτε σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργοῦντο κέντρα ἀγορᾶς, ἐκθέσεις· εἰς ὠρισμένην θέσιν οἱ βιομήχανοι συνεκεντροῦντο μετὰ τὴν ἐλπίδα ἐλεύσεως ἀγοραστῶν καὶ οἱ ἀγορασταὶ μετὰ τὴν βεβαιότητα ἀνευρέσεως σειρᾶς βιομηχάνων.

Ἡ ἱστορία μᾶς δίδει δείγματα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς βιομηχανίας, περιαγομένης εἰς ἀναζήτησιν πελατῶν. Πόσον ἐνδιαφέρον εἶναι ὁ ρόλος τῆς τοιαύτης βιομηχανίας, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι διετηρήθη αὕτη μέχρι σήμερον. Πρὸ πεντηκονταετίας ἀκόμη ἔπαιζε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν ὑπαιθρον, ὅπου τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας δὲν εἶχον εἰσδύσει καὶ ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη βλέπει τις τοὺς πωλητὰς μεταβαίνοντας πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς, ἐκ φόβου μήπως οἱ ἀγορασταὶ δὲν ἔλθουν εἰς αὐτοὺς. Φυσικά, τὸ εἶδος τοῦτο τῆς βιομηχανίας τείνει νὰ ἐκλείψῃ μετὰ τὴν αὔξησης τῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν μεταφορῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ρόλος τοῦ πλανοδίου πωλητοῦ εἴτε τῶν ἰδίων αὐτοῦ προϊόντων, εἴτε

τῶν προϊόντων ἄλλων δὲν ὑπῆρξε μικρότερος ἐν τῇ βιομηχανικῇ ἐξελίξει.

Αἱ δυσκολίαι τῆς διαθέσεως τῶν προϊόντων εἰς μίαν διασπαρμένην πελατείαν μᾶς κάμνει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἐπίδρασιν τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας ἐπὶ τῆς βιομηχανίας. Διὰ τὴν διευκόλυνσιν λοιπὸν τῆς πωλήσεως ἐδημιουργήθησαν αἱ ἀγοραὶ, αἱ πανηγύρεις καὶ αἱ ἐκθέσεις, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης τῆς καταναλώσεως. Αὗται συνετέλεσαν εἰς τὴν τροποποίησιν ἐπὶ τὰ βελτίω τῶν βιομηχανικῶν μεθόδων παραγωγῆς καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν τιμῶν. Ἀπὸ τῶν ἀγορῶν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων μέχρι τῶν σημερινῶν ἐκθέσεων καὶ πανηγύρεων, οἱ λόγοι τῆς ὑπάρξεώς των ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ αὐτοί.

Ἡ συντεχνία, δημιουργηθεῖσα ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀμύνης τῶν βιομηχανιῶν, κατὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ ἄλλων αἰτίων, ἀνέκοψεν ἀργότερα τὴν βιομηχανικὴν πρόοδον, τείνουσα εἰς τὴν μονοπωλίαν τῶν προϊόντων, ἐναντιουμένη εἰς τὰς τελειοποιήσεις καὶ ἐπιμένουσα εἰς τὰς πεπαλαιωμένας μεθόδους παραγωγῆς. Προωρίζετο δὲ ἐκ φύσεως ἡ συντεχνία διὰ τὴν μικρὰν βιομηχανίαν καὶ εἰς ταύτην ἀνευρίσκεται μέχρι σήμερον, μόλις κατὰ τὰ τελευταῖα ἐπὶ καταργηθεῖσα εἰς τὰ Βαλκάνια. Τὸ πνεῦμα τῆς μονοπωλήσεως εἶναι πάντοτε κακόν, κακόν διὰ τὸν καταναλωτὴν καὶ κακόν δι' ἐκείνον, χάριν τοῦ ὁποῦ ἀσκεῖται τὸν βιομήχανον. Ἐκ τῶν περιορισμῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον αἱ συντεχνίαι εἰς τὴν βιομηχανίαν, διάφοροι βιομήχανοι διὰ νὰ ἀδυνηθοῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς μεθόδους, τὰς ὁποίας εἶχον ἐπινοήσῃ καὶ πρὸς αὔξησιν τῆς πελατείας, ἐγκατεστάθησαν εἰς μέρη μὴ ὑπαγόμενα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν συντεχνιῶν. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν ἐν Ἀγγλίᾳ πολὺ ἐνωρίς ἐκ μικρῶν χωρίων τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα. Ἐνας ἄλλος παράγων ἐξωτερικός, τρόπον τινά, ὅστις ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς βιομηχανίας, ἦτο ἡ δημιουργία τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Αἱ διάφοροι πόλεις δὲν ἦσαν πλέον μεμονωμέναι ὡς ἐχθραὶ μεταξύ των καὶ οὕτως αἱ ἐμπορικαὶ σχέσεις ἐπεξετάθησαν.

Παρὰ τὴν μικρὰν καὶ ὑπερτιμημένην παραγωγὴν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ παρὰ τὴν μικρὰν καταναλώσιν αὐτῶν, ἐνίστε συνεκεντροῦντο μεγάλα κεφάλαια καὶ ἐδημιουργοῦντο βιομηχανίαὶ μεγαλυτέρας κάπως κλίμακος. Ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίου ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφάς του εἶναι φυσικὸς εἰς κοινωνίαν σημειοῦσαν τὰ πρώτα βιομηχανικὰ βήματα. Ἀλλὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦτου παρημπόδιζεν ἡ ἐλλειψὶς τῆς προστασίας του καὶ ἡ ἀνυπαρξία τῆς ἀνωνύμου ἐταιρίας, τοῦ σπουδαίου τοῦτου ὀργανισμοῦ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν. Ἐν τούτοις, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀντίληψις τοῦ συμφέροντος ἤρchiσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν δημιουργίαν μεγάλων κάπως ἐπιχειρήσεων. Ἦδη, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἤρchiσαν νὰ ἱδρύνωνται ἐν Γαλλίᾳ διάφορα ἐργαστάσια ἀπολαμβάνοντα διαφόρων προνομίων. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐγένοντο μέτοχοι καὶ χορηγοὶ διαφόρων ἐπιχειρήσεων.

Ἡ εἰσαγωγή τῆς μηχανοποιήτου παραγωγῆς δὲν ἐγένετο ἀποτόμως, ἀλλὰ βαθμιαίως, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν καὶ τῶν ἐμποδίων, τὰ ὁποῖα ἐπέβαλλον αἱ συντεχνίαι, περὶ τῶν ὁποίων ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Καὶ ἐπειδὴ ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ τυραννία αὐτὴ δὲν ὤληρξεν εἰς ὠρισμένας πόλεις, τὸ Μάντσεστερ, τὸ Βίρμιγγαμ κλπ., διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἡ μηχανοποιήτος παραγωγή, ἀρχίσασα ἀπὸ τὴν ὑφαντουργίαν, ἐξεπλήθυνε ἐνωρίτερον παρὰ εἰς ἄλλας χώρας. Ὁ συναγωνισμὸς διὰ τῆς καταργήσεως τῶν συντεχνιῶν ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν βιομηχάνων καὶ σὺν αὐτῷ ἡ τελειοποιήσις τῆς μηχανοποιήτου παραγωγῆς καὶ συνεπῶς ἡ ἐλάττωσις τοῦ κόστους. Ἀναμφιβόλως ὁ συναγωνισμὸς αὐτὸς ἐπέβαλε θυσίας καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς μας ἀκόμη πολλάκις γίνονται ὑπερβολαί.

Ἐννοεῖται ὅτι μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μεγάλης βιομηχανίας, δὲν ἐξηφανίσθη ἀποτόμως ἡ μικρὰ τοιαύτη. Ὑφίσταται ἀκόμη καὶ εἰς χώρας πολὺ προηγμένας βιομηχανικῶς. Ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸ Βέλγιον, ὅπου ἐν τούτοις ἡ μεταλλουργία ἔχει κάμει τεραστίας προόδους, χυτήρια ἀπασχολοῦντα 5-6 ἔργατάς μόνον.

Ἡ μετατροπὴ τῆς μικρᾶς εἰς μεγάλην βιομηχανίαν, ἀκολουθοῦσαν τὰς νέας τεχνικὰς καὶ ἐμπορικὰς μεθόδους συνήντησε καὶ ἄλλα σοβαρὰ ἐμπόδια. Ὁ μισονείσμὸς, ἡ ἀγνοία τῆς ὀργάνωσης τῆς μηχανῆς καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐξυτηρητέσεως τῶν κεφαλαίων, ὤληρξεν ἐκ τῶν κυριωτέρων. Λόγῳ ἀκριβῶς τῆς τελευταίας ταύτης, ἤρχισαν νὰ ἀναφαίνωνται καὶ αἱ πρῶται διενέξεις μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν. Ἐν τούτοις, οἱ καλύτεροι ὅροι διαβιώσεως τοῦ ἐργάτου ἀπὸ τὸν ἀγρότην ἔτρεψαν πολλοὺς νέους τῆς ὑπαίθρου πρὸς τὰ βιομηχανικὰ κέντρα, καὶ οὕτω π. χ. βλέπομεν τὸ Λίβερπουλ νὰ ἔχη, ἀπὸ 40.000 κατοίκους τὸ 1760, 550.000 τὸ 1881. Ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς τῶν ἐργατῶν λόγω οἰκονομικῆς εὐχερείας καὶ ὑπάρξεως κεφαλαίων ἀρχίζει νὰ γίνεταί πραγματικὴ, ἡ ζωὴ τῶν ὁμαλωτέρα καὶ ἡ βιομηχανία νὰ ρυθμίζεται ἐπὶ τὸ τελειότερον. Ἡ μίαν πρόοδος ἔφερε τὴν ἄλλην.

Ἡ κατασκευὴ τῶν μηχανῶν ἐτελειοποίησε τὴν μεταλλουργίαν καὶ ἡ μεταλλουργία μετὰ τῆς μηχανουργίας, δύο ἀδελφαὶ τέχναι, ἔδωσαν τὰς πρῶτας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, τὰ πρῶτα ἀτμόπλοια, τὰς πρῶτας σιδηρὰς γεφύρας, τοὺς πρῶτους ἀτμολέβητας. Ἀνατέλλει ὁ αἰὼν τοῦ σιδήρου. Τὰ κεφάλαια ἀρχίζουν καὶ πάλιν νὰ γίνωνται ἀνεπαρκῆ καὶ οἱ κεφαλαιούχοι τρέπονται πρὸς τὴν δημιουργίαν συνεταιρισμῶν ὀλίγων κατ' ἀρχὰς ἐπιχειρηματιῶν. Ἡ κίνησις ὁμῶς αὕτη τοῦ συνεταιρίζεσθαι ὤληρξε βραδεῖα, λόγω κυρίως τῆς δυσμενοῦς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου γνώμης μιᾶς αὐθεντίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης: τοῦ Ἀδάμ Σμῖθ. Ἡ ἀνάγκη αὕτη τῶν κεφαλαίων ἐξηγεῖ τὸν ρόλον τῶν εὐγενῶν ἐν Ἀγγλίᾳ οἰκογενειῶν.

Συχνὰ οἱ βιομήχανοι, πρὸ τῆς ἀνάγκης ἐξευρέσεως κεφαλαίων, ἀπηρθύνοντο εἰς καταθέτας κεφαλαίων. Εἰς αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν αἱ Τράπεζαι συνίσταντο ἐξ ὀλιγίστων μετόχων μὲ μι-

κρὰ κεφάλαια. Καὶ ἀκριβῶς ὁ ρόλος τῶν εἰς τὴν συλλογὴν μεγάλων κεφαλαίων διὰ βιομηχανικοὺς σκοποὺς, προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας. Οἱ μέτοχοι τῶν διαφόρων ἐταιριῶν, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε ἦσαν ὑπεύθυνοι μέχρις ὀλοκλήρου τῆς περιουσίας τῶν δι' ἐκάστην ἐπιχείρησιν, ἀρχίζουν νὰ ἔχουν πλέον περιορισμένην εὐθύνην. Δημιουργεῖται δηλαδή ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ θεσμὸς τῆς ἀνωνύμου ἐταιρίας. Ἡ δημιουργία τῆς μετοχῆς ὤληρξεν ὁ μεγαλύτερος συντελεστής τῆς βιομηχανικῆς προόδου.

Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἐφθάσαμεν οὕτω εἰς τὴν ὀριστικὴν μορφήν τῆς νέας βιομηχανίας, ἥτις ὤληρξεν ἀποτελεσματῶν ἐφαρμογῶν τῆς μηχανῆς. Αἱ τιμαὶ τῶν προϊόντων ἐπεσαν διὰ τῶν ἀλληλοδιαδόχων τελειοποιήσεων καὶ ἐφευρέσεων, ἡ παραγωγή τῶν ἡύξησε καὶ ὁ συναγωνισμὸς ἐνετάθη. Συνέπεια τούτων ὤληρξεν ἡ αὐξησις τῆς καταναλώσεως, ἀπαραιτήτου διὰ τὴν μεγάλην παραγωγήν. Ὁ βιομηχανὸς ἀρχίζει νὰ περιορίζεται εἰς ταύτην καὶ ὁ ἔμπροος ἀναλαμβάνει τὴν κατανάλωσιν τῆς. Φυσικὰ, αἱ συναλλαγαὶ ἐτελειοποιήθησαν καὶ τὸ νόμισμα, ὄχημα τῆς συναλλαγῆς, τελειοποιεῖται καὶ συντελεῖ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν προϊόντων. Σιγὰ-σιγὰ τελειοποιοῦνται καὶ αἱ μεταφοραί, διὰ τῆς μηχανῆς ἐπίσης καὶ αὐταί, ἀνοίγουσιν τοὺς δρόμους πρὸς τὰς μακροκρυσμένους ἀγοράς.

Παραλείποντες τὴν περιγραφὴν τῆς νεωτέρας, τόσον τῆς μεγάλης ὅσον καὶ τῆς μικρᾶς, βιομηχανίας, τὰ κεφάλαια ποὺ ἀπασχολοῦν αὐταὶ καὶ τὰς σημερινὰς μεθόδους, εἰσερχόμεθα εἰς ἕν ἄλλο κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μπελλέ, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ θὰ σταματήσωμεν. Πρόκειται περὶ τοῦ ρόλου τῆς μηχανῆς εἰς τὴν νέαν βιομηχανίαν.

Ἡ μηχανὴ λόγω τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκυριάρχησε κατὰ τὸ νεόκοτον αἰῶνα ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Δὲν εἶναι ἀσκοπον νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς. Ὁ ἄνθρωπος, ἀφ' οὗ ἐρρίφθη εἰς τὴν γῆν, δὲν εἶχε, καθὼς λέγει ὁ Πασσύ, ὡς ὄργανα παραγωγῆς καὶ ἐργασίας παρὰ τὰς χεῖρας του, τοὺς ὀνυχὰς του καὶ τοὺς ὀδόντας του. Πολὺ ἐνωρὶς εἰς βοήθειαν τῶν φυσικῶν αὐτῶν ὀργάνων ἐπένοησε βελόνας, αἰχμηρὰ ὄργανα, σφύρας καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐργαλείων ἔλαβε χώραν πρὸς διαφόρους κατευθύνσεις, ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, τῆς ἐπιτεύξεως καλυτέρων ἀποτελεσμάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἶχε διὰ τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῶν χειρῶν του. Δὲν ἐβράδυνεν ἔπειτα νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἕνας πολυτίμος ἀντικαταστάτης τῶν δυναμῶν τοῦ ἥτο ἡ δύναμις τῶν ζώων. Οἱ ἀνεμόμυλοι κατόπιν καὶ ἐτι περισσότερο οἱ ὑδρόμυλοι, κυρίως διὰ τὴν ἄλσιν τοῦ σίτου — προϊόντος πρῶτης ἀνάγκης — ἀπετέλεσαν μίαν πρόοδον πρὸς τὴν χρησιμοποίησιν κινητηρίου δυνάμεως. Ἐπειτα ἤλθεν ὁ ἀτμὸς καὶ αἱ ἄλλαι τελειοποιημέναι μορφαὶ τῆς ἐνέργειας. Φυσικὰ, οἱ ἀνθρώπινοι βραχίονες ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀντεκατεστάθησαν καὶ σήμερον ἡ μηχανικὴ δύναμις κυριαρχεῖ εἰς πᾶσαν κίνησιν ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Ἐνα πρόχειρον παράδειγμα τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐφαρμογῆς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τὰς μηχαν-

νάς είναι ή ραπτομηχανή. Μὲ τὴν βελόνην, ὄργανον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν τελειοποιημένην μορφήν ἐφθασεν ἡ ἀνθρωπότης μετὰ τόσους αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεώς του, μία ἐργάτρια δὲν ἔκαμνε περισσότερας τῶν 20—25 βελονιῶν κατὰ λεπτόν. Ἀπὸ τοῦ 1867, ὅτε ἐφευρέθη ἡ ραπτομηχανή, ποδοκίνητος ἢ χειροκίνητος, ἡ ἐργάτρια ἐξετέλει 60 περίπου βελονιάς κατὰ λεπτόν. Σήμερον εἰς αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα φθάνει τὰς 1500 βελονιάς διὰ κινήσεων. Καὶ μόνον τὸ παράδειγμα αὐτὸ ἀρκεῖ διὰ νὰ δείξῃ τὴν χρησιμότητα τῆς μηχανῆς, ταχύτητα, μεγάλην παραγωγὴν, καταβίβασμόν τοῦ κόστους, βελτίωσιν τῶν ὁρῶν ἐργασίας καὶ διαβιώσεως τοῦ ἐργάτου, ὁμοιάμορφον τελειοποίησιν τῶν προϊόντων.

Καὶ παρ' ὅλα ὅσα λέγονται περὶ τῆς καταπτώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος διὰ τῆς μηχανῆς, τούναντίον αὕτη τὸ ἀξύνει. Δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον ὁ ἀνθρώπος ὡς κτηνώδης ἢ ἄψυχος πηγὴ ἐνεργείας, ἀλλ' ὡς ἕνας πνευματικῶς ἐργαζόμενος ὁδηγὸς τῶν φυσικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐργασία καθίσταται διανοητική.

Ἐλέχθη πολλάκις ὅτι ἡ μηχανὴ ἀπομακρύνει τὸν ἐργάτην ἀπὸ τῆς ἐργασίας του, τὸν ἀχρηστεύει. Ἀλλὰ δὲν ἔσκέφθησαν νὰ εἰπουν ὅτι ἡ μηχανὴ ἐλαττώνει τὸ κόστος καὶ τὰς τιμὰς καὶ αὐξάνει τὴν κατανάλωσιν, ἐπομένως καὶ τὴν παραγωγὴν. Ἐὰν συγκρίνωμεν τὰ ἡμερομίσθια τῶν παλαιότερων χρόνων μὲ τὰ σημερινά, θὰ ἴδωμεν ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶναι ἀνώτερα ἐκείνων καὶ ἡ εὐρεσις ἐργασίας ὑγιεινῆς καὶ ἀνθρωπίνης πολὺ εὐκολωτέρα. Τοῦτο ὀφείλεται βεβαίως μόνον εἰς τὴν μηχανήν.

Ἡ μηχανὴ ἀπασχολεῖ, ὡς γνωστόν, συνήθως ἕνα μέγα κεφάλαιον. Καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ δὲν συμφέρει νὰ μείνῃ πολλὰς ὥρας νεκρὸν καὶ ἀπραγματοποιήτον, ἐνῶ συγχρόνως θὰ πληρώνεται ὁ τόκος του καὶ ἡ ἀπόσβεσις του ἀδιακόπως. Ἐκ τῶν σκέψεων αὐτῶν ἐκπορεύεται ἡ εἰς σειρὰς παραγωγῇ.

Διὰ μερικὰ προϊόντα, μὴ ἔχοντα οὕτως εἰπεῖν ἀτομικότητα, ἡ εἰς σειρὰς παραγωγὴ σημαίνει συνεχὴ καὶ ἐν μεγάλῃ μάζῃ τοιαύτην. Τοιοῦτο προϊόν εἶναι π.χ. τὸ ἄλευρον. Ἐνας ἀλευρόμυλος, καλῶς ὀργανωμένος, δύναται νὰ ἐργάζεται νυχθημερόν, ἐπὶ μῆνας καὶ ἔτη ἀδιακόπως. Ἡ συνεχὴς παραγωγὴ ἐν τῇ ὑφαντουργίᾳ ἔσχε μίαν εἰδικήν κοινωνικὴν ἐπίδρασιν: λόγῳ τῆς ὁμοιομορφίας τῆς —χιλιόμετρα ὁλόκληρα παράγονται ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους ὑφάσματος— πλῆθος ἀνθρώπων θὰ ἐνδυθῶσιν ὁμοιομόρως. Μία δημοκρατοποίησις τουτέστιν ἐκ τῆς μηχανῆς. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς διατάξεως τῶν διαφόρων ὀργάνων τῆς μηχανῆς διὰ τὴν παραγωγὴν ὑφάσματος ἄλλης μορφῆς, εἶναι μία προπαρασκευαστικὴ ἐργασία, ἀπαιτοῦσα χρόνον, ἥτοι χρῆμα. Καὶ ἡ κατασκευὴ ὀλίγων μόνον μέτρων ὑφάσματος διὰ τῆς διατάξεως ταύτης θὰ στοιχίσῃ πολὺ. Ὅλιγα μόνον ἐργοστάσια θὰ ἀφήσουν τὰς σημερινὰς βιομηχανικὰς συνθηκὰς χάριν τῆς πολυτελείας ταύτης.

Διὰ τὰ προϊόντα πολυτελείας ὀλίγον χρησιμοποιεῖται ἡ μη-

χανή, ἀκριβῶς διότι ἡ καλυτέρα χρησιμοποίησις τῆς γίνεται μόνον διὰ τὴν μεγάλην παραγωγὴν. Ἐνα χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῆς μεγάλης μηχανοποιήτου παραγωγῆς εἶναι αἱ σιδηροδρομικαὶ ἀπμάμαξαι. Τὰ ἐργοστάσια ἀπμάμαξων κατασκευάζουν χιλιάδας ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἰδίου ἀκριβῶς τύπου, διότι ἄλλως δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κατασκευάσουν παρὰ μόνον μερικάς μονάδας. Ἀναμφιβόλως ἡ συνεχὴς αὐτόματος παραγωγὴ εἶναι κατὰ τι κατωτέρα εἰς ποιότητα, ἀλλὰ ἡ ποσότης ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Συνέπεια τῆς μηχανοποιήσεως εἶναι ἡ προτυποποίησις. Τὸ ἀνταλλακτικὸν ἐνὸς μηχανήματος π. χ. δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ κατασκευάζεται ὁμοιόμορφον διὰ τῆς χειροποιήτου παραγωγῆς. Ὅμοιότυπα μόνον αἱ μηχαναὶ εἶναι εὐκόλον καὶ συμφέρον νὰ κατασκευάζουν. Καὶ τὴν σημασίαν τῶν καθεὶς δύναται νὰ ἀντιληφθῇ.

Ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλας ἐποχὰς κάθε βιομήχανος κατασκεύαζε τὰ προϊόντα του εἰς οἷας αὐτὸς ἔκρινε διαστάσεις. Σήμερον αἱ διεθνεῖς σχέσεις ἐπιβάλλουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ὁμοιομορφίαν καὶ διάφορα γραφεῖα καὶ συνέδρια προτύπων φροντίζουν νὰ καθορίζουν τὰς διαστάσεις αὐτάς. Τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς προτυποποιήσεως αὐτῆς εἶναι ποικίλα. Ἐλάττωσις ἐξόδων, ἀπλούστευσις τῶν ἐργασιῶν παραγωγῶν καὶ καταναλωτῶν κλπ.

Παρελείψαμεν τὴν περίληψιν τῶν ἀκολουθῶν κεφαλαίων τοῦ ἔργου τοῦ κ. Μπελλέ, τὰς ταχείας μεθόδους ἐργασίας, τὴν κινήτριον δύναμιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐργοστασίων, τὴν λογικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν αὐτῶν, τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὑπολειμμάτων καὶ ὑποπροϊόντων, τὰς σχέσεις ἐργοδότη καὶ ἐργάτου καὶ τὴν ἐξέλιξιν καθεκάστης τῶν μεγάλων βιομηχανιῶν.

Τὰς παρελθούσας καὶ τὰς μελλούσας προόδους δὲν τὰς ὀφείλομεν μόνον εἰς τὴν ἐφευρετικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν, ὅστις τὴν διεγείρει. Διὰ νὰ ἐξελιχθῇ δὲ ἡ κοινωνία καὶ ἡ βιομηχανία δὲν χρειάζεται οὔτε κομμουνισμός, οὔτε σοσιαλισμός, οὔτε κολλεκτιβισμός. Χρειάζεται ἐναρμόνισις τοῦ ἀτομικοῦ ἐνδιαφέροντος πρὸς τὸ γενικόν, χρειάζεται νὰ ἀντιληφθῶμεν ἅπαντες, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ κόσμου συντελεῖται διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς βιομηχανίας.

Ο ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ

ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Αι έλκτικαί ιδιότητες επί τών ελαφρών σωμάτων, τας οποί-
ας έχει μετά τριβήν τὸ ἡλεκτρον, ἦσαν ἤδη γνωσταί εἰς τὴν
Σχολὴν τοῦ Θαλοῦ τοῦ Μιλησίου 600 ἔτη πρὸ Χριστοῦ, ἐκεῖθεν
δὲ προέρχεται καὶ ὁ ὅρος ἡλεκτρισμός, δοθείς εἰς τὴν μυστηριώ-
δη ταύτην μορφήν τῆς ἐνεργείας.

Αἱ ιδιότητες αὐταὶ τοῦ ἡλεκτροῦ ἦσαν αἱ μόνοι ἔκτοτε γνω-
σταὶ μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος, ὁπότε παρατηρήθησαν
καὶ εἰς ἄλλα σώματα, ὧν κατάλογον μᾶς δίδει ὁ Τζάμπερτ εἰς
ἓν σπουδαῖον ἔργον του «Περὶ τοῦ Μαγνήτου». ἐκδοθὲν τῷ 1600.
Ἑβδομήκοντα ἔτη ἀργότερον —τῷ 1670— ἐφευρίσκειται ὑπὸ τοῦ
δημάρχου τοῦ Μαγδεμβούργου Ὅττο ντὲ Γκουερρίκε, ἡ πρώτη
μηχανή, δίδουσα ἡλεκτρικοὺς σπινθήρας.

Συνίστατο αὕτη ἀπὸ σφαῖραν ἐκ θείου, ὑποβαλλομένην εἰς
ταχείαν κίνησιν ἐκ περιστροφῆς καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡσκεῖται τρι-
βὴ διὰ ξηρὰς χειρός. Ὁ Χάβκεσμπε ἀντικατέστησε τῷ 1709 τὸ
θεῖον δι' ὕαλου. Τριάκοντα τέσσαρα ἔτη πρότερον, τῷ 1675, ὁ
Νεύτων εἶχεν ἀνεύρει τὴν μετάδοσιν τῆς ἡλεκτρικῆς ἑλξεως
διὰ μέσου τῆς ὕαλου καὶ ὁ Μπουλέ εἶχε κατευθύνει τὰς ἐρεῦνας
του πρὸς τὴν κατευθύνσιν ταύτην.

Φθάνομεν εἰς τὸν 18ον αἰῶνα, καθ' ὃν τίθενται τὰ θεμέλια
τοῦ στατικῆς ἡλεκτρισμοῦ.

Οἱ Γκρέϋ καὶ Βελλέρ ἀνακαλύπτουν τὴν μετάδοσιν τοῦ ἡ-
λεκτρισμοῦ κατὰ μῆκος διαφόρων σωμάτων καὶ καθορίζουσι μι-
αν κατάταξιν τῶν σωμάτων εἰς εὐὴλεκτραγωγὰ καὶ δυσὴλεκ-
τραγωγὰ.

Ὁ Ντιφὲ τῷ 1733, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ὅλα τὰ σώματα δύ-
νανται νὰ ἡλεκτρισθῶσιν, ἀρκεῖ νὰ ἀπομονωθῶσιν, διακρίνει τὰ
δύο εἶδη τῆς ἡλεκτρικῆς, τὰ ὁποῖα ὠνόμασεν ἡλεκτρικὴν τῆς
ὕαλου καὶ ἡλεκτρικὴν τῆς ρητίνης καὶ ἔδωκε τοὺς κανόνες τῆς
ἐπιδράσεως αὐτῶν: Τὰ ἑτερώνυμα ἑλκονται, τὰ ὁμώνυμα ἀπω-
θοῦνται.

Τῷ 1746, οἱ Τζῶνες καὶ Μούσχενμπροκ, ἐφευρίσκουσι τὴν
λουγδουνικὴν λάγνην, τῆς ὁποίας τὰ φυσιολογικὰ ἀποτελέσμα-

τα, χάρις εἰς τὸν ἀββᾶν Νολλέτ, προκαλοῦσι μεγάλην ἐντύπωσιν. Ἡ ταυτότης μεταξύ κεραυνοῦ καὶ ηλεκτρικοῦ σπινθήρος, ὑποθεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Νεύτωνος κατὰ τὸ 1716, ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Φραγκλίνου. Τὸ ἀλεξικέραυνον εἶχεν ἤδη εὑρεθῇ τῷ 1760. Τὰς ἀρχικὰς ὀνομασίας τοῦ ηλεκτρισμοῦ (τῆς ὑάλου καὶ τῆς ρητίνης) ὁ μέγας Ἀμερικανὸς ἀντικατέστησεν ἀκολουθῶς μετὰ τοὺς ὅρους: «θετικὸς» καὶ «ἀρνητικὸς» ηλεκτρίσμός, ληφθέντας ἐκ τῆς ἀλγέβρας, οἵτινες ἐμφαίνουσιν ἀμέσως τὴν ταυτότητα τῶν δύο ηλεκτρισμῶν καὶ τὴν ἰσόποσον παραγωγὴν αὐτῶν. Κατόπιν διάφοροι φυσικοὶ ἐσπούδασαν τὰ φαινόμενα τῆς ἐπιδράσεως καὶ συμπεκνῶσεως.

Φθάνομεν εἰς τὸν 18ον αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τοῦ γαλβανισμοῦ. Περίφημοι εἶναι αἱ ἐπιστημονικαὶ συζητήσεις τοῦ Βόλτα καὶ τοῦ Γαλβάνι ἐπὶ τῶν κινήσεων τῶν βατράχων, τοὺς ὁποίους ὁ Γαλβάνι εἶχεν ἀνηρτημένους ἀπὸ χάλκινα σύρματα εἰς ἓνα σιδηροῦν ἐξώστην. Κατὰ τὸν Γαλβάνι, αἱ κινήσεις αὐταὶ ὀφείλοντο εἰς τὸν ηλεκτρισμὸν τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων, κατὰ δὲ τὸν Βόλτα εἰς τὴν ἐπαφὴν τῶν δύο διαφόρων μετάλλων. Ἡ διένεξις διήρκει ἀκόμη, ὅταν ὁ Βόλτα εἶρε τὴν ηλεκτρικὴν του στήλην, συσκευὴν ἱκανὴν, οὐ μόνον νὰ παραγάγῃ ηλεκτρισμὸν ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνανεώσῃ τοῦτον καὶ νὰ παραγάγῃ ρεῦμα μόνιμον. Ἀνεγνώρισθαι ἀργότερον ὅτι ἡ ἀλήθεια εὕρισκετο καὶ εἰς τὰς δύο θεωρίας, καὶ εἰς τὴν ηλεκτροφυσιολογικὴν ἐξήγησιν τοῦ Γαλβάνι καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἐπαφῆς τοῦ Βόλτα, χωρὶς νὰ ἀπορρίπτεται καὶ ἡ θεωρία τῆς χημικῆς δράσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Φαρανταῖ ἠπέδιδε τὸν ζωικὸν ἐρεθισμόν.

Τῷ 1800 ἀναφαίνεται ἡ ηλεκτρικὴ στήλη τοῦ Βόλτα. Ἡ ἐκλυσις ηλεκτρισμοῦ διὰ χημικῶν ἀντιδράσεων λαμβάνει τὴν μορφήν παγκοσμίου γεγονότος.

Μετά τὸ ηλεκτρικὸν ρεῦμα, τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγὴ ἦτο ἤδη γνωστὴ, ἔμενεν ἡ σπουδὴ τῶν φυσιολογικῶν, χημικῶν καὶ φυσικῶν ἀποτελεσμάτων, τῶν μονάδων μετρήσεώς του καὶ τῶν νόμων ὑπὸ τῶν ὁποίων διέπεται.

Εἰς τὰ παθολογικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ηλεκτρικοῦ ρεύματος ὀφείλετο ἡ ἐφεύρεσις τῆς στήλης.

Ἡ χημικὴ ἀποσύνθεσις ἡ προκαλουμένη ὑπὸ τοῦ ρεύματος εὑρέθη ὅτι δύναται νὰ ἀναπαραγάγῃ τὸ ρεῦμα τοῦτο. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἀπλὴ περίπτωσις τοῦ γενικοῦ νόμου καθ' ὃν: «Πᾶσα ἐνέργεια μηχανικὴ, χημικὴ ἢ θερμαντικὴ, παραγομένη ὑπὸ τοῦ ηλεκτρικοῦ ρεύματος, εἶναι ἱκανὴ νὰ τὸ ἀναπαραγάγῃ». Ἐκ τοῦ νόμου τούτου προήλθον οἱ συσσωρευταὶ Πλαντέ. Μία τῶν κυριωτέρων ἐφαρμογῶν τῶν χημικῶν δράσεων τῶν ὀφειλομένων εἰς τὸ ρεῦμα, ὑπῆρξεν ἡ κατεργασία τῶν πολυτίμων μετάλλων. Τῷ 1838 ὁ Ζακόντ ἐφευρίσκει τὴν γαλβανοπλαστικὴν.

Ἀλλ' ἄς εἰσελθῶμεν εἰς τὰς φυσικὰς ἰδιότητας τῶν ρευμάτων: τὰ μηχανικά, θερμαντικά καὶ φωτεινὰ φαινόμενα.

Ὁ Ἰταλὸς φυσικὸς Ρομανιόζι εἶχε παρατηρήσει τὴν ἀπό-

κλισιν τῆς μαγνητικῆς βελόνης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρεύματος. Ἀμέσως ὁ Ἀμπέρ ἐξετέλεσε μίαν σειράν σπουδαιωτάτων πειραματικῶν καὶ θεωρητικῶν ἐρευνῶν, αἵτινες ὑπῆρξαν ἡ βάση τῆς ηλεκτροδυναμικῆς καὶ τοῦ ηλεκτρομαγνητισμοῦ.

Ἡ ηλεκτρικὴ τηλεγραφία εἶναι ἐκ τῶν πρώτων ἀξιοσημειωτῶν ἐφαρμογῶν τῶν μηχανικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ρεύματος. Ἡ ἰδέα τῆς μεταβιβάσεως σημάτων ἐξ ἀποστάσεως δι' ἡλεκτρισμοῦ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ χρῆσις τοῦ ρεύματος τὴν κατέστησε πρακτικῶς ἐφαρμοσίμον.

Ἡ ἀνακάλυψις τῆς ἐπαγωγῆς ὑπὸ τοῦ Φαρανταῖ τῷ 1831 συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ηλεκτρισμοῦ, ὅσον καὶ ἡ ηλεκτρικὴ στήλη τῷ 1800 καὶ ὁ ηλεκτρομαγνητισμὸς τῷ 1820.

Ὁ Φαρανταῖ ἀντελήφθη ὅτι, ἐὰν τὸ ρεῦμα δύναται νὰ παραγάγῃ μαγνητισμὸν (ἡλεκτρομαγνήτης), ἀντιστοίχως ὁ μαγνητισμὸς ὁ παραγόμενος ὑπὸ τοῦ ηλεκτρισμοῦ δύναται νὰ παραγάγῃ ηλεκτρικὸν ρεῦμα (ἡλεκτρομαγνητικὴ ἐπαγωγὴ διὰ σχετικῆς μεταθέσεως ἐνὸς μαγνήτου καὶ ἐνὸς κλειστοῦ κυκλώματος). Ἀνεκάλυψε συγχρόνως τῷ 1831 τὴν ἐπαγωγὴν διὰ τοῦ γηίνου μαγνητισμοῦ καὶ τὴν ἐπαγωγὴν κατὰ τὴν σχετικὴν κίνησιν δύο κυκλωμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν διατρέχεται ὑπὸ ρεύματος. (βολταϊκὴ ἐπαγωγὴ).

Τὰ φαινόμενα τῆς ἐπαγωγῆς συνεδέθησαν μετὰ τὰ ηλεκτρομαγνητικά καὶ ηλεκτροδυναμικὰ τοιαῦτα διὰ τῆς ἀμοιβαιότητος τῶν αἰτίων ἢ διὰ τῆς δράσεως καὶ ἀντιδράσεως.

Μετά τὸν Ἀμερικανὸν Χένρυ, ὅστις παρετήρησε τὸ φαινόμενον τῆς ἀδρανεΐας τοῦ ηλεκτρισμοῦ καὶ τὸν Φαρανταῖ, ὅστις ἐξήγησε τὴν αὐτεπαγωγὴν, ὁ Μασσὸν καὶ ὁ Μπρεγκέ τῷ 1841, κατέσκευασαν τὸ πρῶτον πηνίον ἐπαγωγῆς, ὅπερ ἐτελειοποίησεν ὁ Ροῦμκορφ. Φθάνομεν οὕτω εἰς τὸ μέγα πηνίον Ροῦμκορφ, ὅπερ δίδει σπινθήρας ἐνὸς μέτρου. Ἀναφαίνονται οὕτω αἱ πρῶται μαγνητοηλεκτρικαὶ ἢ δυναμοηλεκτρικαὶ μηχαναί, βασιζόμεναι ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ηλεκτρικῆς ἐπαγωγῆς.

Ἡ ἰδέα τῆς χρησιμοποιοῦσεως τῶν ἐπαγωγικῶν ρευμάτων τῶν παραγομένων ὑπὸ τῶν μονίμων μαγνητῶν διὰ νὰ ἐγερθῇ ὁ μαγνητισμὸς εἰς ἓνα ηλεκτρομαγνήτην ἀνήκει εἰς τὸν Οὐίλδ.

Ἐκεῖθεν ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν τῶν αἰ δυναμοηλεκτρικῶν μηχανῶν. Ἐφ' ὅσον ὁ μαλακὸς σιδηρὸς διατηρεῖ πάντοτε ἔχνη μόνιμου μαγνητισμοῦ, χρησιμοποιοῦσι τὰ μικρὰ ρεύματα τὰ παραγόμενα ὑπὸ τοῦ μαγνητισμοῦ τούτου διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς ἐντάσεως. Ἐκ τούτου προκύπτουσι ρεύματα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχυρότερα καὶ μαγνητισμὸς ὡσαύτως ἰσχυρότερος.

Ἡ ἀρχικὴ ἐγερσις εἶχεν εὑρεθῇ καὶ ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον δύο ὑπομνημάτων εἰς τὴν ἀκαδημίαν τοῦ Λονδίνου, ἐνὸς ὑπὸ τοῦ Οὐίλλιαμ Σίμενς: ἐπὶ τῆς μετατροπῆς τῆς δυναμικῆς ἐνεργείας εἰς ηλεκτρικὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐτέρου ὑπὸ τοῦ Οὐάτσον: ἐπὶ τῆς αὐξήσεως τῆς ἰσχύος ἐνὸς μαγνήτου διὰ τῆς ἀντιδράσεως, ἢ ἀσκούσιν ἐπὶ τούτου τὰ ρεύματα, ἅτινα ἐπάγει ὁ μαγνήτης οὗτος.

Αι μαγνητοηλεκτρικάι ἢ δυναμοηλεκτρικάι μηχαναὶ μεταβάλλουσι τὴν μηχανικὴν ἐνέργειαν εἰς ἡλεκτρικὴν καὶ ἀντιστρόφως. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς μεταφορᾶς τῆς ἡλεκτρικῆς δυνάμεως. Συνεπῶς αἱ μηχαναὶ αὐταὶ δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι τόσοσιν ὡς γεννήτριαι, ὅσων καὶ ὡς κινητήρες. Τὸ πρῶτον πείραμα ἐγένετο τῷ 1873 εἰς τὴν ἐκθεσὶν τῆς Βιέννης ὑπὸ τοῦ Φονταίν με μηχανὴν Γκράμμ. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐγένετο διὰ πρώτην φοράν τῷ 1879 εἰς Σερμαίξ. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰς τὴν ἐκθεσὶν τοῦ Βερολίνου ἐξετέθη τὸ πρῶτον ἡλεκτρικὸν ὄχημα.

Μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐφαρμογῶν τῆς ἐπαγωγῆς εἶναι ἡ μεταφορὰ τῆς φωνῆς διὰ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ. Ὁ Μπέλλ τῷ 1876 ἐφεύρε τὸ τηλέφωνον, μαγνητικὴν συσκευὴν δυνάμεν ἡ χρῆσιμοποιεῖται καὶ ὡς πομπὸς καὶ ὡς δέκτης. Μετὰ ταῦτα ἔπεται τὸ τηλέφωνον τὸ λειτουργοῦν διὰ τῆς στήλης "Εδισον.

Ὁ Νταίβυ τῷ 1813 εἶχεν ἀνακαλύψει τὸ ἡλεκτρικὸν φῶς, παράγων τὸ βολταϊκὸν τόξον μεταξὺ δύο ἀκίδων ξυλάνθρακος συνδεδεμένων με τοὺς πόλους τεραστίας ἡλεκτρικῆς στήλης εἰς τὸ Βασιλικὸν Ἰνστιτούτον τοῦ Λονδίνου.

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν φαινομένων τῆς συνοχῆς ὑπὸ τοῦ Μπρουλὼ τῷ 1890 καὶ ἔπειτα αἱ ἐργασίαι τοῦ Χέριξ ἐπὶ τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἡλεκτρικῶν κυμάτων, ἔδειξαν τὴν δυνατότητα τῆς ἀνευ σύρματος μεταβιβάσεως σημάτων ἐξ ἀποστάσεως. Γνωρίζομεν σήμερον τὰς σπουδαιότητας καὶ θαυμασίας ἐφαρμογὰς τῆς ραδιοτηλεγραφίας καὶ ραδιοτηλεφωνίας.

Ἐπίσης σπουδαῖα εἶναι αἱ ἐφαρμογαὶ τῶν ἀκτίνων Χ, τῶν ἀνακαλυφθεισῶν ὑπὸ τοῦ Ραϊντγκεν. Ἡ σπουδὴ τῶν ἀκτινοβολιῶν οἰουδήποτε μήκους κύματος, εἶναι σήμερον αὐτοτελὴς κλάδος τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὸν ὅποιον αἱ ἡλεκτρικαὶ ἀκτινοβολίαι κατέχουσι θέσιν μεταξὺ τῶν θερμῶν καὶ φωτεινῶν τοιούτων.

Καὶ ὁ ἡλεκτρισμὸς δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξαντλήσει τὰς ἐκπλήξεις του. Ὁμιλοῦσι σήμερον περὶ τηλεμηχανικῆς καὶ τηλεοράσεως. Ἀλλ' ὅς ἀρκεσθῶμεν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἐκτεθεισῶν ἀνωτέρω ἐφευρέσεων καὶ ἐφαρμογῶν, τῶν ὁποίων τὸ πεδῖον εἶναι εὐρύ.

ΔΥΟ ΣΠΟΥΔΑΙΑ ΦΑΡΜΑΚΑ

ΤΟ ΣΚΟΡΔΟ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΕΜΜΥΔΙ

Ὅσοι κρατοῦν τὰς παλαιὰς παραδόσεις, συνηθίζουν κατὰ τὸν Μάϊον νὰ «καθαρίζουν τὰ αἵματα», τρώγοντες σκόρδο. Ἡ συνήθεια εἶναι σοφὴ, ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι συνήθειαι τοῦ λαοῦ. Τὸ σκόρδο ἐλαττώνει τὴν πίεσιν τοῦ αἵματος, ποὺ εἶναι μεγάλη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ἡ σκωρδαλιὰ εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν φαγητὸν τοῦ Μάϊου.

Ὅχι μόνον τὸ σκόρδο, ἀλλὰ καὶ τὸ κρεμμύδι, εἶναι ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας τροφὰς τοῦ ἀνθρώπου, τῶν ὁποίων ἡ ὑγιεινὴ ἀξία εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους.

Τὰ κρεμμύδια, τὰ πράσα, τὰ σκόρδα ἀνήκουν εἰς μίαν τάξιν φυτῶν, τὰ βολβόριζα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν καὶ... οἱ τολύπες, τὰ κρίνα, τὰ ζουμπούλια καὶ ἄλλα εὖσμα λουλούδια...

«Ταξικῶς» λοιπὸν ἓνα μπουκέτο ἀπὸ κρίνα, ζουμπούλια ἢ τολύπες ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπῆτι τοῦ ὁ εὖπορος ἀστὸς, δὲν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ ἑναμάτ σο πράσα, σκόρδα ἢ κρεμμύδια, ποὺ ἔχει εἰς τὸ σπῆτι τοῦ ὁ πένης χωρικός. Ὑπάρχει μόνον μία... μικρὰ διαφορὰ εἰς τὴν ὁσμὴν καὶ μία μεγάλη διαφορὰ εἰς τὴν χρησιμότητα. Ὅχι ὅτι τὰ λουλούδια εἶναι ἀχρηστά. Θὰ ἦτο βλασφημία κατὰ τῆς φύσεως νὰ τὸ πῃ κάνεις αὐτὰ. Ἀλλὰ ἡ χρησιμότης των εἶναι ἄλλη.

Ἡ ὑγιεινὴ ἀξία τοῦ κρεμμυδιοῦ καὶ τοῦ σκόρδου ἦταν πολὺ προτιμότερα γνωστὴ εἰς τὸν λαὸν παρά εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ὁ Διοσκουρίδης, διάσημος Ἑλλήν βοτανολόγος τῆς ἀρχαιότητος, γράφει ὅτι τὸ συνάχι θεραπεύεται ἅμα ἀλείψῃ κάνεις τὴν μύτη του με χυλὸν κρεμμυδιοῦ, ὅτι οἱ λεβίθες φεύγουν ἅμα τρώγῃ σκόρδον, ὅτι ἀκόμη λυωμένα σκόρδα, ἅμα ἐπιτεθοῦν εἰς πληγὴν νάπο δῆγμα λυσσασμένου σκυλλιοῦ ἀμέσως, προλαμβάνεται ἡ λύσσα. Τὸ κρεμμύδι ἔχει ἀναγραφῇ ὡς θεραπεῦτον τὸ σκωρβοῦτον καὶ πολὺ φυσικὰ ἀφοῦ περιέχει τὰς καταλλήλους βιταμίνας. Εἶναι ἐπίσης διουρητικὸν καὶ σκωληκοκτόνον, κάμνει πολὺ καλὸν ὡς κατάπλασμα εἰς τοὺς δοθηίνας (καλογέρους), εἰς τοὺς μώλωπας, τὰς συνθλάσεις κλπ.

Πολὺ περισσότεραι ὁμως εἶναι αἱ θεραπευτικαὶ ιδιότητες τοῦ σκόρδου. Σκόρδο ψιλοκομμένο μέσα στὸ γάλα δίδεται κατὰ

της ταινίας τοῦ ἐντέρου, λαμβανόμενον δὲ τακτικὰ προλαμβάνει καὶ θεραπεύει πολλὰς καχεξίας καὶ ἀσθενείας τοῦ ὀργανισμοῦ. Τὸ σκορδέλαιον καὶ κρεμμυδέλαιον ἐχορηγήθησαν ἀκόμη καὶ ἐναντίον τῆς φυματιώσεως.

Οἱ παλαιότεροι ποὺ ἔτρωγαν σκόρδα καὶ κρεμμύδια εἶχον ἓνα λόγον παραπάνω νὰ εἶναι ὑγιέστεροι ἀπὸ μᾶς. Ἐνα ἀνέκδοτον ἀναφέρει ὅτι, ὅταν τὰ Ὑδραῖκα καὶ Ψαριανὰ καράβια πρωτοπήγαν εἰς εὐρωπαϊκοὺς λιμένας, αἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἀνέγραφαν ὡς γεγονός παραδόξον, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ καράβια ἐβρωμοῦσαν κρεμμυδιὰ καὶ σκορδίδια. Τόσον πολὺ ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸ σκόρδο καὶ τὸ κρεμμύδι οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ καὶ ἔκαναν πολὺ καλά. Ἀσφαλῶς δὲν θὰ ἐπάθαιναν ποτὲ ἀπὸ σκορβοῦτον, τὸ ὁποῖον ἐθέριζε τοὺς ἄλλους ναυτικούς, λόγω τοῦ ὅτι ταξιδεύοντες ἐπὶ μῆνας ὁλοκλήρους, πολλὰς φορὲς χωρὶς νὰ προσεγγίζουν εἰς κανένα λιμένα, δὲν μπορούσαν νὰ τρώγουν νωπὰς τροφάς. Τὸ σκόρδο καὶ τὸ κρεμμύδι ἀντικαθιστοῦν κατὰ μέγα μέρος τὴν ἑλλειψιν τῶν νωπῶν τροφῶν, ἀφοῦ εἶναι, μπορεί νὰ πῇ κανεὶς, μονίμως νωπαὶ τροφαί, διατηροῦσαι τὰς βιταμίνες των, τῶν ὁποίων ἡ ἑλλειψις προκαλεῖ τὸ σκορβοῦτον.

Τὸ 1854, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς χολέρας εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ κατὰ τὸ 1917, κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς γρίπης εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὸ σκόρδο ἔδινε κί' ἐπαίρνε. Καὶ ἀσφαλῶς πολλοὶ θὰ τὴν ἐγλύτωσαν μετὰ τὴν σκορδοφαγίαν των. Κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τῆς χολέρας τὸ 1854 ἓνας μπεκρῆς ἀλλὰ καὶ μανιώδης σκορδοφάγος, γνωστὸς τύπος τῶν Ἀθηνῶν τῆς ἐποχῆς, εὐρέθη ἓνα πρωτὶ ἀναίσθητος ἀπὸ τὸ μεθύσι εἰς ἓνα δρόμον τῶν Ἀθηνῶν, ἐνομίσθη ὡς πεθαμένος ἀπὸ τὴν χολέραν καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ νεκροταφεῖον, ὅπου τὸ «πτῶμα» του ἀνέμενε τὴν σειρὰν τῆς ταφῆς. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὸν εἶδαν οἱ νεκροθάπται νὰ ἀναδύεται. Ὅχι μόνον δὲν εἶχε χάσει τὴν ζωὴν του, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων δὲν προσεβλήθη ἀπὸ χολέραν, ἔπειτα ἀπὸ πολλῆς ὥρας ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τὰ χολεράβλητα πτώματα.

Μὲ λίγα λόγια τὸ σκόρδο καὶ τὸ κρεμμύδι εἶναι, ὅπως εἵπομεν, πανάκεια.

Δὲν ἀξίζει νὰ τὰ στερηθῇ κανεὶς ἐξ αἰτίας τῆς μυρωδιάς των. Ἀλλως τε ἅς τὰ τρώγῃ τὸ βράδυ καὶ ἂν μὴ πλησιάσῃ τὴν ἄλλην ἡμέραν πολὺ κοντὰ τοὺς ἄλλους. Ἄν δὲ εἶναι ἐρωτευμένος, ἅς συνεννοηθῇ μετὰ τὴν ἑκείνην νὰ φάνε σκόρδο καὶ οἱ δύο μαζί, ὥστε νὰ μὴ μυρίσῃ ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον. Ἔτσι ἐξ ἄλλου θὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι δὲν θὰ βασκάνῃ κανεὶς τὸν ἐρωτὰ των: πράγματι τὸ σκόρδο προλαμβάνει καὶ τὸν βασκαμό!...

Σ.-

ΤΟ ΣΥΜΠΑΝ

Πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν οἱ ἀστρονόμοι δὲν εἶχαν βυθομετρήσει τὰ βάθη τοῦ σύμπαντος παρὰ μέχρις ὀλίγων χιλιάδων ἐτῶν φωτὸς ἀπὸ τῆς γῆς. Ἐνα ἔτος φωτὸς εἶναι ἀπόστασις τὴν ὁποῖαν διανύει τὸ φῶς εἰς ἓν ἔτος, ἥτοι περίπου ἕξ τρις ἑκατομμύρια μίλια. Πρὸ τινος ὅμως ὁ ἀμερικανὸς καθηγητὴς κ. Σάπλεϋ, τοῦ πανεπιστημίου τῆς Χάρβαρντ, ἀνήγγειλε τὴν ἀνακάλυψιν μιᾶς ὁμάδος νεφελωμάτων, τὰ ὁποῖα πιστεύεται ὅτι ἀπέχουν περὶ τὰ 169 ἑκατομμύρια ἔτη φωτὸς ἀπὸ τῆς γῆς. Εἰς τὸ τελευταῖον δὲ βιβλίον του ὑπολογίζει ὅτι ἡ πιθανὴ διάμετρος τοῦ γνωστοῦ σύμπαντος εἶναι περίπου ἓν δισεκατομμύριον ἐτῶν φωτὸς, ἐνῶ ἀγνωστα βάθη παραμένουν ἀκόμη ἀμέτρητα πέραν αὐτοῦ τοῦ κύκλου.

Τὸ φῶς ποὺ φθάνει σήμερα εἰς τὰ τηλεσκόπια τῶν ἀστεροσκοπειῶν μας ἔχει ξεκινήσει ἀπὸ τὰ νεφελώματα πρὸ 169 ἑκατομμυρίων ἐτῶν φωτὸς καὶ ἐταξείδευεν εἰς τὸ διάστημα μετὰ ταχύτητα 300.000 χιλιομέτρων τὸ δευτερόλεπτον διὰ νὰ φθάσῃ ἕως τὴν γῆν. Ἐὰν συνέβαινε νὰ ὑπάρχουν εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς μακρυνοὺς αὐτοὺς κόσμους ἀστρονόμοι καὶ ἐὰν ἡ ἐπιστήμη των εἶχεν ἐφοδιάσῃ αὐτοὺς μετὰ τηλεσκόπια τόσο ἰσχυρὰ ὥστε νὰ βλέπουν τὴν μικρὰν μας γῆν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς συμβαίνοντα, σήμερον οἱ ἀστρονόμοι αὐτοὶ βλέπουν πελωρίους δεινοσαύρους πλανωμένους ἀνάμεσα εἰς τὴν πρωτόγονον φυτεῖαν μιᾶς γῆς διαφόρου ἀπὸ τὴν σημερινήν.

Κατ' ἄλλους πάλιν, τὸ σύμπαν ἔχει πλάτος ἕξ δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτὸς. Πολλοὶ μάλιστα ἀστρονόμοι διατείνονται ὅτι τὸ ἐξύγισαν καὶ ὅτι εὐρήκαν πῶς ἔχει βάρος 20 δεκαπεντάκις ἑκατομμυρίων τόννων. Καὶ μόνον διὰ νὰ μετρηθῇ ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ὁλοταχῶς μετὰ τὴν σειρὰν, δηλαδὴ 1, 2, 3, 4, 5 κλπ., θὰ ἐχρειάζετο νὰ παρέλθουν δισεκατομμύρια ἔτη.

Ἀλλὰ ἡ διάμετρος τοῦ σύμπαντος δὲν μένει σταθερά. Αἱ τελευταῖαι ἀστρονομικαὶ θεωρίαι τείνουν ν' ἀποδείξουν ὅτι τὰ νεφελώματα — καθένα τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἓνα ξεχωριστὸν Γαλαξίαν, ἓνα ξεχωριστὸν δηλαδὴ σύμπαν, σὰν τὸ ἰδικόν μας σύμπαν τοῦ Γαλαξίου — ἀπομακρύνονται μετὰ καταπληκτικὴν ταχύτητα, φεύγουν πρὸς τὸ ἄπειρον. Ἐνας Ἀμερικανὸς ἀστρονόμος, ποὺ ἔκαμε παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς φυγῆς τῶν Γαλαξιών, ἐξηκρίβωσεν

ὅτι ἐπὶ 90 ἑξατασθέντων Γαλαξίων, οἱ 85 ἀπομακρύνονται ἀπὸ ἡμᾶς μὲ κολοσσιαίαν ταχύτητα, ἡ ὁποία μάλιστα εἶναι τόσον μεγαλυτέρα, διὰ καθένα Γαλαξίαν, ὅσον οὗτος ἀπέχει περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς. Οὕτω, ἕνας Γαλαξίας, εὐρισκόμενος εἰς ἀπόστασιν δέκα ἑκατομμυρίων ἐτῶν φωτός, ἀπομακρύνεται μὲ ταχύτητα διπλασίαν ἄλλου Γαλαξίου, εὐρισκομένου εἰς ἀπόστασιν 6 ἑκατομμυρίων ἐτῶν φωτός.

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς 5 ἐκ τῶν 90 Γαλαξίων, ποὺ ἀνεφέραμεν προηγουμένως, αὐτοὶ ἐφαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν ἐξαιρέσιν, ἀλλ' ἐξηκριβώθη ὅτι καὶ αὐτοὶ πράγματι ἀπομακρύνονται, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς προλαμβάνομεν «ἡμεῖς», ἐπειδὴ ὁ ἥλιός μας τρέχει περισσότερον ἀπ' αὐτούς.

Οὕτω, τὸ «ὑπερσύστημα» ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν Γαλαξίων διασκορπίζεται.

Τὰ 100 δισεκατομμύρια τῶν Γαλαξίων, καθένας τῶν ὁποίων περιλαμβάνει 100 δισεκατομμύρια ἡλίων, φεύγουν, διασκορπίζονται, ὅπως ὁ καπνός. Ἀλλὰ γεννᾶται ἀμέσως μία ἀπορία: Ποῦ πηγαίνουν; Θὰ ἤμπορούσε νὰ ἀπαντήσῃ ἴσως κανεὶς εἰς τὴν ἀπορίαν αὐτήν, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του ἕνα ἄλλον σπουδαῖον παράγοντα τῶν διαστάσεων τοῦ κόσμου: τὸν χρόνον. Ὁ χώρος, γνωρίζομεν πλέον ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ Αἰνστάιν ὅτι δὲν ἔχει μόνον νὰ μετρηθῇ, ἀναγόμενος μόνον εἰς τὰς τρεῖς διαστάσεις: μῆκος, πλάτος, ὕψος. Παρεμβαίνει μία τετάρτη διάστασις, ἡ διάστασις τοῦ Χρόνου, ἀλλ' αὕτη διὰ τὰ πεπερασμένα πνεύματα ἡμῶν τῶν θνητῶν εἶναι ἀσύλληπτος. Ἰσως μέσα εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ἔχει κρύψει ὁ Δημιουργὸς τὰ μεγάλα του μυστικά. Καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγῃ κανεὶς εἰς τὰ ἀπέραντα αὐτὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος γιὰ νὰ καταλάβῃ πόσον ἀδύνατον σκουλήκι εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ πολὺ μικρότερα παραδείγματα εἶναι ὑπεραρκετὰ γιὰ νὰ τῷ ἀποδείξουν τὴν ἀδυναμίαν του. Ἡ περιστροφικὴ κίνησις τῆς γῆς π. χ. Ἡ κίνησις αὕτη σήμερα δὲν χρειάζεται δύναμιν διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ. Ἀπαξ ἡ γῆ ἐτέθη εἰς κίνησιν, θὰ στρέφεται αἰωνίως, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα οὐράνια σώματα. Ἀλλὰ διὰ νὰ τεθῇ εἰς τὴν κίνησιν αὕτη ἡ γῆ, ἐχρειάσθη κάποτε μία τεραστία δύναμις, ἡ ὁποία εἶναι τώρα ἀποθηκευμένη ὑπὸ μορφήν κινητικῆς ἐνεργείας. Ἄν ὑπῆρχε τρόπος νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀρχικὴ ἐκείνη δύναμις, ποὺ ἐκίνησε τὴν γῆν, θὰ ἐτίθεντο ὀλοταχῶς εἰς κίνησιν ὅλα τὰ μηχανήματα ποὺ ὑπάρχουν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανῆτου.

Εἰς τὴν περιστροφικὴν κίνησιν τῆς γῆς ἐγκλείεται δύναμις ἀρκετὴ διὰ νὰ κινήσῃ ἐνὰ δισεκατομμύριον αὐτοκινήτων, δυνάμεως 50 ἵππων ἐπὶ ἕνα δισεκατομμύριον ἐτῶν νυχθημερόν. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ αὐτοκίνητα αὐτὰ προσεδέοντο εἰς τὴν γῆν καὶ ἐκινούντο ἀντιθέτως πρὸς τὴν διεύθυνσίν της, διὰ νὰ σταματήσουν τὴν περιστροφήν της, θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθοῦν 200 τετράκις ἑκατομμύρια αὐτοκινήτων, κινούμενα ὀλοταχῶς ἐπὶ ἕν ἔτος. Ἄν τὰ αὐτοκίνητα αὐτὰ παρετάσσοντο τὸ ἕνα ὀπίσθεν τοῦ

ἄλλου, θὰ κατελάμβανον γραμμὴν μήκους 10 περίπου δισεκατομμυρίων ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων.

Τὸ φῶς, ποὺ κινεῖται μὲ ταχύτητα 300 χιλιάδων χιλιομέτρων κατὰ δευτερόλεπτον, θὰ ἔκανε νὰ φθάσῃ ἀπὸ τοῦ πρώτου εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοκίνητον ἐπτὰ ἔτη. Ἐπτὰ ἔτη θὰ ἐχρειάζετο ὁ ὀδηγὸς τοῦ πρώτου αὐτοκινήτου διὰ νὰ δώσῃ ἕνα φωτεινὸν σῆμα εἰς τὸν ὀδηγὸν τοῦ τελευταίου αὐτοκινήτου καὶ ἄλλα τόσα διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησιν. Ἄν ἤθελε νὰ τοῦ στείλῃ σῆμα ἀσυρμάτου, ἡ συνεννόησις θὰ ἐγίνετο ἀκόμη βραδύτερον. Καὶ ὅμως, μὲ τὰ χερτζίανὰ κύματα, ἀκούομεν εἰς τὸ ραδιόφωνον τὴν φωνὴν ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὸ Παρίσι ἢ ἀπὸ τὸ Βερολῖνον πολὺ ταχύτερα παρ' ὅτι θὰ ἠκούαμεν φερομένην μὲ τὰ ἡχητικὰ κύματα μίαν φωνὴν ποὺ θὰ μᾶς ἤρχετο ἐξ ἀποστάσεως ἑκατὸν μόλις μέτρων.

Ἄν ὑπῆρχε πράγματι ὁ Ἄτλας, ὁ μυθικὸς ἐκεῖνος γίγας ποὺ ἐκράτει εἰς τοὺς ὤμους του τὴν γῆνιν σφαῖραν, θὰ ἔπρεπε νὰ εἴχε δύναμιν μυϊκὴν 17 δισεκατομμύρια φορὰς μεγαλυτέραν ἀπὸ τὴν δύναμιν ἑνὸς συνήθους ἐργάτου, διὰ νὰ κατορθώσῃ μετὰ προσπαθείας ἑνὸς ἔτους νὰ ἀνακόψῃ τὴν περιστροφήν τῆς γῆς. Κατὰ τὴν ἰδίαν ἀναλογίαν ὁ Ἄτλας θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὕψος ἴσον πρὸς τὸ διπλάσιον μῆκος τῆς διαμέτρου τῆς γῆς.

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ ΣΠΥΡΟΣ ΤΣΑΓΓΑΡΗΣ

30 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
300 ΥΠΟΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ
ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩ

Ὁ μεγαλειότερος ὀργανισμὸς
κυκλοφορίας ἐφημερίδων,
περιοδικῶν, βιβλίων καὶ
παντὸς ἐντύπου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 8

ΤΙΜΑΤΑΙ :

Διὰ τοῦς ἀναγνώστας τοῦ «**ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ**», Δρ. 5. Διὰ
τὰς ἐπαρχίας δρ. 6.50

Διὰ τὸ λοιπὸν Κοινὸν Δρ. 12